

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

TÜRKİYE TÜRKÇESİ
SÖZ DİZİMİ
(Kelime Çözümlemeli)

Prof. Dr. Mustafa ÖZKAN
Yrd. Doç. Dr. Veysi SEVİNÇLİ

İstanbul 2009

MUSTAFA ÖZKAN

1957, Osmaniye doğumlu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi (1977). 1977-1980 arasında MEB'na bağlı çeşitli liselerde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yaptı. 1980'de Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Filolojisi Kürsüsü'ne asistan oldu. 1984'te "Manyaslı Mahmud, Gülistan Tercümesi, Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük" adlı tez ile doktor, 1988'de ise doçent oldu. 1995'te profesörlüğe yükseltildi. Halen İ.Ü Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Yayımlanmış eserleri şunlardır: Yeni Türkçe Sözlük (Mertol Tulum ve Muhammet Yelten ile birlikte, 1987); Cinânî, *Cilâü'l-Kulûb*, *Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük* (1990); Mahmud b. Kadî-i Manyas, *Gülistan Tercümesi*, *Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük* (1993); *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi* (1995, 2.bs. 2000); Faruk K. Timurtaş, *Diller ve Türkçemiz* (1996); Faruk K. Timurtaş, *Edebiyat ve Sanat Dünyasından* (1997); Faruk K. Timurtaş, *Makaleler, Dil ve Edebiyat İncelemeleri* (1997); *Tarih İçinde Türk Dili* (1997, 3. bs. 2004); Faruk K. Timurtaş, *Hayatı-Eserleri-Eserlerinden Seçmeler* (2000); *Türkçenin Ses ve Yazım Özellikleri* (2001); *Yüksek Öğretimde Türk Dili-Yazılı ve Sözlü Anlatım*, (Hatice Tören ve Osman Esin ile birlikte, 2001, 2. bs.2006); *Türkçe'nin Sözlüğü* (Muhammet Yelten ile birlikte, 2002); *Çözümlemeli Osmanlı Türkçesi Metinleri* (Enfel Doğan, Fatih Kemik, Mustafa Uluçay ile birlikte, 2003); *İnsan, İletişim ve Dil* (İstanbul 2008); *Osmanlı Türkçesi I* (Hatice Tören ile birlikte, İstanbul 2008).

VEYSİ SEVİNÇLİ

Bitlis iline bağlı Adilcevaz ilçesinde doğdu (1956). İlk ve ortaokulu Adilcevaz'da, lise öğrenimini Ahlat Selçuklu Lisesi'nde tamamladı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümü'nden mezun oldu (1979). Adilcevaz Lisesi ve Gaziantep Anadolu Lisesi'nde öğretmenlik yaptı ve idari görevlerde bulundu. 1989 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi Türk Dili Bölümü'nde okutman olarak göreve başladı. 1992 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi'ne bağlı Ahlat Meslek Yüksek Okulu'na kurucu müdür olarak atandı ve görevi 1999 yılına kadar sürdürdü. Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde Pîr Mahmut'un "Bahtiyar-nâme" adlı eserinin "Metin ve İndeks"ini hazırlayarak yüksek lisansını (1992), Hatiboğlu'nun "Letâyifnâme" adlı eserinin "İnceleme, Metin, Sözlük"ünü hazırlayarak doktorasını tamamladı (1996). Çeşitli dergilerde yayımlanmış makaleleri ve Töre yayınları arasından çıkmış "Letâyifnâme ve Letâyifnâme-2 (Sözlük), Türkiye Türkçesi Söz Dizimi (3F Yayınları İst. 2008) adlı eseri bulunmaktadır. Halen Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Isbn	978-605-5688-08-0
Sertifika No	13423
Yayın Sıra No	9
Genel Yayın Yönetmeni	M. Fatih Andı
Kapak Tasarım	Berk Alben
İç Tasarım	Nimet Özdemir
(Akademik Kitaplar'da) 1. Baskı	Ağustos 2009
Baskı / Cilt	Step Ajans
	0212 446 88 46

Elektronik ortam ve tüm baskı hakları
Akademik Kitaplar'a aittir. © 2009

Hobyar Mah. Cağaloğlu Yokuşu Sok. No: 1
Özhekim İşhanı Kat: 1/16
Eminönü / İstanbul
Tel: 0 212 512 70 10 Fax: 0 212 512 70 11
www.akademikkitaplar.com

TÜRKİYE TÜRKÇESİ
SÖZ DİZİMİ
(Kelime Çözümlemeli)

Prof. Dr. Mustafa ÖZKAN
Yrd. Doç. Dr. Veysi SEVİNÇLİ

İstanbul 2009

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
GİRİŞ	11

BİRİNCİ BÖLÜM BELİRTME GRUPLARI

I. İSİM TAMLAMASI VE İYELİK GRUBU	17
A. BELİRTİLİ İSİM TAMLAMASI	19
B. BELİRTİSİZ İSİM TAMLAMASI	25
C. EKSİZ TAMLAMA	27
D. İSİM TAMLAMALARININ CÜMLEDE KULLANILIŞI	28
II. SIFAT TAMLAMASI	30
A. SIFAT TAMLAMASININ YAPISI	30
B. SIFAT TAMLAMALARININ CÜMLEDE KULLANILIŞI	35
III. BİRLEŞİK İSİM GRUBU	37
IV. TEKRAR GRUBU (İKİLEME)	38
A. TEKRARLARIN YAPILARI	39
1. Aynen Tekrarlar	39
2. Eş veya Yakın Anımlı Kelimelerle Kurulan Tekrarlar	40
3. Zıt Anımlı Kelimelerle Kurulan Tekrarlar	41
4. Pekiştirmeli Tekrarlar	42
B. TEKRAR GRUBUNUN ÖZELLİKLERİ	44
C. TEKRAR GRUBUNUN CÜMLEDE KULLANILIŞI	47
V. AİTLİK GRUBU	51
VI. EDAT GRUBU	52
VII. UNVAN GRUBU	56
VIII. BİRLEŞİK FİİL GRUBU	57
1. Yeterlilik Fiilleri	67
2. Tezlik Fiilleri	68
3. Süreklilik Fiilleri	69
4. Yaklaşma Fiilleri	70

5. Yarı Tasvir Fiilleri	.70
IX. İSİM-FİİL GRUBU	.71
X. SIFAT-FİİL GRUBU	.74
XI. ZARF-FİİL GRUBU	.77
XII. SAYI GRUBU	.83
XIII. ÜNLEM GRUBU	.86
XIV. BAĞLAMA GRUBU	.88
XVII. KISALTMA GRUPLARI	.92
1. Yönelme Grubu	.92
2. Bulunma Grubu	.93
3. Uzaklaşma Grubu	.93
4. İsnat Grubu	.94
5. Yükleme Grubu	.95
6. Vasıta Grubu	.96
7. İlgi Grubu	.97
8. Eşitlik Grubu	.97
9. Kısaltma (İsim) Gruplarının Tersi Görünüşünde Olan Kelime Grupları	.97

İKİNCİ BÖLÜM YARGI GRUPLARI / CÜMLE

CÜMLEYİ MEYDANA GETİREN UNSURLAR	.103
A. YÜKLEM	.103
B. ÖZNE (FAİL)	.109
C. NESNE	.118
D. ZARF	.123
E. YER TAMLAYICISI	.128
F. CÜMLE DIŞI UNSUR	.133

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM CÜMLE ÇEŞİTLERİ

I. YÜKLEMLERİNE GÖRE CÜMLELER	.137
1. İsim Cümlesi	.137
A. Basit Zamanlı İsim Cümlesi	.138
B. Birleşik Zamanlı İsim Cümlesi	.138
2. Fiil Cümlesi	.141
a) Basit Fiillerle Kurulan Cümleler	.141
b) Birleşik Fiillerle Kurulan Cümleler	.143
c) Birleşik Zamanlı Fiillerle Kurulan Cümleler	.145
d) Geçişli Fiillerle Kurulan Cümleler	.146
e) Geçişsiz Fiillerle Kurulan Cümleler	.147

f) Etken Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler	147
g) Edilgen Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler	148
h) Ettirgen Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler	149
ı) İsteş Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler	149
i) Dönüşlü Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler	150
II. ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER	150
1. Olumlu Cümle	150
a) Olumlu İsim Cümlesi	150
b) Olumlu Fiil Cümlesi	153
2. Olumsuz Cümle	154
a) Olumsuz Fiil Cümlesi	154
b) Olumsuz İsim Cümlesi	155
3. Soru Cümlesi	156
a) Soru Ekiyle Yapılan Cümleler	156
b) Soru Sıfatıyla Kurulan Cümleler	159
c) Soru Zamiri ile Kurulan Cümleler	159
d) Soru Zarfıyla Kurulan Cümleler	161
e) Soru edatıyla kurulan cümleler	162
4. Emir Cümlesi	163
5. Ünlem Cümlesi	165
III. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER	167
1. Kurallı Cümle	167
2. Devrik Cümle	168
IV. YAPILARINA GÖRE CÜMLELER	171
1. Basit Cümle	171
2. Birleşik Cümle	172
a) Şartlı Birleşik Cümle	173
b) İç İçe Birleşik Cümle	176
c) Ki'li Birleşik Cümle	178
d) Girişik Cümle	182
3. Sıralı Cümle	183
a) Bağimli Sıralı Cümle	183
b) Bağımsız Sıralı Cümle	188
4. Bağlı Cümle	191
5. Ara Sözlü (Cümleli) Cümle	193
6. Eksiltili Cümle (Kesik Cümle)	194

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CÜMLE ÇÖZÜMLEMELERİ	197
KAYNAKLAR	297

Önsöz

İnsan her zaman içindekini dışa vurmak, kendini anlatmak, duygularını ve düşüncelerini başkalarıyla paylaşmak ister. Bu istek onun sosyal bir varlık olmasından ileri gelmektedir. İnsanın kendini ifade etmesinin pek çok yolu vardır. Ama bunların içinde en mükemmeli dil ile olan anlatımdır. Dil ile olan anlatım ise ya konuşarak, ya da yazarak gerçekleşir.

Anlatımın temel yapı taşları kelimelerdir. Kelimeler tek başlarına da bir anlam ifade etmekle birlikte, tek başına duygu, düşünce ve istekleri tam olarak anlatmaya yetmez. Kelimeler teker teker yalnız birtakım nesnelerin, hareketlerin karşılığı olurlar, tam bir dilek, duygu ve düşünce ifade etmezler. Biz tek tek kelimelerle konuşmayız. Meramımızı anlatmak istediğimiz zaman, kelimeleri bir düzen içinde birleştiririz. Onları dilin belli kuralları çerçevesinde, aralarındaki ilişkilere göre yan yana getirerek daha geniş kapsamlı birlikler hâline koyarız. Kelimeler ancak söz içinde ilişkileri belirlenmiş olarak kullanıldıkları zaman anlatım aracı olurlar. Kelimeler böylece birtakım kurallara bağlı olarak bir dil örgüsü oluştururlar. Düşüncelerimizi, duygularımızı, bilgilerimizi, yaşantı ve deneyimlerimizi ifade etmeye yarayan bu dil örgüsüne de *anlatım* deriz.

Her anlatım gerçekleştiği bağlam içinde bir bütündür. Bu bütün, dil bilgisi kuralları ve anlam ilişkisi bakımından birbirine bağlı unsurlardan oluşur. Dillerde kelimelerin bir diziliş sırası vardır. Her kelime ve öge kullanılış değerini kendinden önce veya sonra gelen öğelerden alır. Yani her ögenin değeri kullanılış yerine göredir. Bu bakımdan kelimeler yan yana gelirken belli bir kurala göre sıralanır; akıl ve mantık çerçevesi içinde düşünce ve duygularımızı anlatmamızı sağlar.

Kelimeler bazen eklerle birlikte bir grup oluştururlar: *ipek fabrikası*, *kapıcı odası*, *sabaha yakın*, *meyvelerin kabuğu*, *kara yolu*, *yangına körükle gitmek* gibi. Bazen de eksiz olarak yan yana gelerek gruplaşırlar: *kırk kaşık su*, *bir altın para*, *bütün ülke*, *acele acele*, *asfalt yol*, *taze fasulye*, *çıkmaz sokak* gibi. Bu söz grupları cümlede özne, nesne, zarf, tümlec, yüklem olarak değişik görevlerde kullanılabildikleri gibi, yeni öbeklerin içinde de yer alabilirler.

Kelimeler dil sistemi içinde birbirine bağlanarak cümleleri oluştururlar. Anlatımda yargı cümlelerle sağlanır. Cümleler de bir anlam bağı içinde birleşerek daha üst seviyedeki birimleri meydana getirirler. Bunlar paragraflar veya paragraflardan daha geniş düzeydeki biçimlerdir. Cümleyi anlam yönünden değerlendirirken, onu yalnızca kendi yapısı içinde değil, anlam bağı kurduğu öteki cümlelerle birlikte ele almak gerekir. Çünkü metin içindeki her cümle, o metni oluşturan düşünce zincirinin bir halkasıdır.

Bir dildeki kelimelerin bir grup veya cümle oluşturacak biçimde bir araya gelmelerinin kurallarını, bu grupların cümle ve söz içindeki görevlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle yapılarını inceleyen dil bilgisi bölümüne *söz dizimi* (cümle bilgisi, sentaks) adı verilir. Yani söz diziminin konusu kelime birleşmeleri ve cümle bilgisidir.

Bu çalışmada Türkiye Türkçesinin söz dizimi kuralları üzerinde genişçe durulmaya çalışılmıştır. Çalışma girişten sonra dört bölümden meydana gelmektedir.

Birinci bölümde Türkiye Türkçesindeki her kelime grubu ayrı ayrı ele alınarak, bunların yapıları ve kullanılışları, edebî metinlerden seçilen örneklerle genişçe değerlendirilmiştir.

İkinci ve üçüncü bölüm cümle bahsi ile ilgilidir. İkinci bölümde cümleyi meydana getiren unsurlar konu edilmiştir. Üçüncü bölümde ise, cümle çeşitleri, bol örneklerle dayalı olarak ele alınmıştır.

Dördüncü bölüm cümle çözümlemelerine ayrılmıştır. Burada değişik yazarlardan seçilen örneklerin, önceki bölümlerde verilen bilgiler doğrultusunda, cümle çözümlemeleri yapılmıştır. Seçilen örneklerin çoğu, manzum metinlerdir. Seçilen metinlerin çoğunun şiir örneklerinden alınmasındaki gaye, verilen bilgilerin akıllarda daha çok kalıcılığını sağlamaktır. Zira şiirsel anlatımlarla sunulan bilgiler hem daha çabuk öğrenilmekte, hem de daha uzun süreli hafızalarda kalmaktadır.

Seçilen örneklerin sadece kelime grupları ve cümleleri çözümlenmekle yetinilmemiş, örneklerdeki kelimeler de yapıları bakımından tahlil edilmiştir. Her ne kadar kelime çözümlemeleri yapı bilgisi içinde ele alınsa da, dil bir bütündür ve biz de bu bütünlüğü uygulamalı olarak yansıtmaya çalıştığımızdan bu yolu tercih ettik. Ayrıca terim kullanımında ve farklı yaklaşımlar içeren konularda da herkesçe benimsenmiş olanlar tercih edilmiştir. Bu yolu tercih etmemizin amacı, çalışmamızın Türkiye Türkçesi Söz Dizimi dersleri için bir ders kitabı olarak düşünülmüş olmasıdır. Bu bakımdan kitapta, öğrencileri tereddüde düşürecek yaklaşımlardan uzak durulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın, özellikle liseli ve üniversiteli gençlere, dil ve edebiyat hocalarına ve Türk dili üzerinde düşünen herkese yararlı olmasını diliyoruz.

Prof. Dr. Mustafa Özkan
Yrd. Doç. Dr. Veysi Sevinçli

GİRİŞ

1. Anlatım

Kelimeler tek tek yalnız birtakım nesnelerin, hareketlerin ve kavramların karşılığı olurlar; tam bir dilek, duygu ve düşünce bildirmezler. Meramımızı anlatmak istediğimiz zaman, kelimeleri belirli bir düzen içerisinde birleştiririz. Kelimeler ancak söz içinde ilişkileri belirlenmiş olarak kullanıldıkları zaman anlam değeri kazanırlar.

Bir dildeki kelimelerin bir grup veya cümle oluşturacak biçimde bir araya gelmelerinin kuralları, bu grupların cümle içindeki görevleri, kelimelerin birbirleriyle olan ilişkileri, sıralanışları ve cümle yapıları *söz dizimi* (syntax) konusu içinde ele alınıp incelenir. Yani söz dizimi, dili cümle bilgisi açısından ele alıp inceler.

2. Kelimelerin Gruplanması

Yazarken ve konuşurken pek çok kelime kullanırız. Dilde var olan bu isim ve fiil cinsinden kelimeler nesneleri ve hareketleri genel olarak tek tek karşılırlar: *ağaç, taş, bulaşık, sevgi, mutlu, ev, çarşı, köprü, konuşmak, gülmek, okumak* vb. gibi. Bazen her varlık, hareket veya kavramı karşılamak için tek tek kelime yeterli olmaz. Mesela *asma köprü, şeftali ağacı, anne sevgisi, gaz maskesi, bulaşık makinesi, taş ocağı, mutlu olmak, bulaşık yıkamak, taş atmak* gibi birden fazla kelimedenden oluşmuş birliklerin her biri de bir nesneyi, bir hareketi veya bir kavramı karşılamaktadır.

İşte dilde, nesnelerin ve hareketlerin çeşitli niteliklerini, özelliklerini ve değişik yönlerini daha geniş olarak ifade etmek için, kelimedenden daha geniş dil birliklerine ihtiyaç duyulur. Yani bazı varlıkları karşılamak için tek kelime yeterli olmaz. Sözü geliştirmek üzere kelimeler gruplandırılır. Böylece kavramlar arasında derece derece ilişkiler kurarak tek kavramdan anlatıma doğru gidilir. Tek

kelime ile karşılanan varlıkları, hareketleri ve kavramları daha geniş olarak belirtmek veya tek kelimeyle ifade edilemeyen varlıkları, kavramları ve hareketleri karşılamak üzere birden fazla kelimeyle kurulan dil birliklerine *kelime grubu* denir.

3. Kelime Gruplarında Sıralama Esasları

Kelime grupları yapı ve anlam bakımından bir bütünlük gösterirler. Grubu oluşturan kelimeler daima birbirini tamamlar, birbirine yardım ederler. Cümle içinde tek bir kelime gibi görev yaparlar. Grubu oluşturan kelimeler yan yana gelirken belli bir kurala göre sıralanırlar. Bu sıralanış rast gele değiştirilmez. Meselâ *ipek böceği, gelişi güzel, sapsarı, şeftali ağacı* gibi yapıları *böcek ipeği, güzel gelişi, sarı sap, bahçesi şeftali* biçiminde değiştiremeyiz.

4. Kelime Gruplarının Yapısı

Her kelime grubunda iki temel unsur vardır: *Asıl unsur, yardımcı unsur*. Yardımcı unsur (tamlayan, belirten, tabi olan) genellikle başta, asıl unsur (belirtilen, tamlanan, tabi olunan) ise sonda yer alır.

<u>küçük</u>	<u>çocuk</u>	<u>odanın</u>	<u>tavanı</u>
yardımcı	ana	yardımcı	ana
unsur	unsur	unsur	unsur

“*Küçük çocuk*” grubunda asıl belirtilmek istenen *çocuk*dur. *Küçük* kelimesi sıfat olarak *çocuk*’u nitelemektedir. “*Odanın tavanı*” grubunda ise asıl unsur *tavan*dır. *Oda* kelimesi *tavanı* belirtmektedir.

Birleşik fiil grubu ile edat gruplarında asıl unsur başta, yardımcı unsur sonda bulunur.

“Genç kadının hatırası gizliden gizliye ona *arkadaşlık ediyordu*.”

(A. H. Tanpınar, *Hikâyeler*)

arkadaşlık et- birleşik fiilinde “*arkadaşlık*” esas unsur, *et-* ise yardımcı unsurdur.

“*Salonda akşam karanlığı arttığı için*, kendisine pek yakın olduğum hâlde yüzünü göremez olmuştum.

Odaya ışık girinceye kadar gözlerimi hafifçe kapadım.”

(Peyami Safa, *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu*)

“Salonda akşam karanlığı arttığı için” edat grubunda “Salonda akşam karanlığı arttığı” grubun esas unsuru, “için” ise yardımcı unsurdur.

“Odaya ışık girinceye kadar” edat grubunda “Odaya ışık girinceye” kısmı esas unsur, “kadar” ise yardımcı unsurdur.

5. Kelime Gruplarının Özellikleri

a) Kelime grupları bir kelimeyle karşılanamayan varlıkları, hareketleri ve kavramları karşılamaya yararlar: *kara yolu, çamaşır makinesi, gaz maskesi, taş ocağı, bal arısı, hanımeli, canı sıkılmak, göz kırpmak, ölüm korkusu* gibi.

b) Kelime grupları varlıkları ve hareketleri daha geniş olarak belirtmeye yararlar: Mesela “*Mavi trenle yolculuk yaptım.*” cümlesinde *mavi trenle* grubunu “*Ankara-İstanbul arasında sefer yapan mavi trenle*” biçiminde genişletebiliriz.

c) Kelime grupları yapıcı ve anlamca bir bütünlük gösterirler. Cümle içinde tek bir kelime gibi vazife görürler. Ancak bazen konuşma dilinde ve şiirlerde grubu oluşturan unsurların yerleri değiştirilebilir ve iki unsur arasına başka kelimeler girebilir:

“Doğacaktır *sana va’dettiği günler Hakk’ın*” (Hakk’ın sana va’dettiği günler)

“*Hakkıdır Hakk’a tapan milletimin istiklâl*” (İstiklâl Hakk’a tapan milletimin hakkıdır)

“*Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl*” (helâl olsun)

“*Tuttum elini ağlayarak yarımın*” (yarımın elini)

Vadide bir hazin nağme ürperdi;

Bu ıssız dağların sen misin derdi?

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

İki zıt cevheri var nabzımda vuran kanın,

Biri elpençe duran, öteki durduranın.

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Son yolcunun gömüldü yolda son adımları

Bekçi sert bir vuruşla kırdı kaldırımları

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Ölçü, kafiye, ahenk, tonlama vb. sebeplerle meydana gelen bu yer değiştirmeler, düşüncede herhangi bir kesintiye sebep olmazlar. Asıl anlam ve işlevler

aynen korunur. Yani kelimelerin yer değiştirmesi, düşüncelerin de yer değiştireceği anlamına gelmez.

d) Kelime gruplarındaki her unsur da ayrıca birkaç kelimedenden oluşan bir grup olabilir:

<u>erik</u>	<u>ağaçlarının</u>	<u>beyaz</u>	<u>çiçekleri</u>
yardımcı unsur		asıl unsur	
<u>erik</u>	<u>ağaçları</u>	<u>beyaz</u>	<u>çiçekler</u>
yardımcı	asıl	yardımcı	asıl
unsur	unsur	unsur	unsur

“Bir kenarda göründü **beldenin viran hanı**”

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Bu dizede yer alan “*beldenin viran hanı*” grubu bir isim tamlamasıdır. İsim tamlamasının tamlanan kısmı ise bir sıfat tamlamasıdır.

beldenin / viran hanı = isim tamlaması
tamlayan tamlanan

viran / han = sıfat tamlaması
sıfat isim

Dağ gibi bir zeybeğin/ toprağa diz vuruşu

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Bu mısra bir isim tamlamasıdır. İsim tamlamasının tamlayan kısmı “*dağ gibi bir zeybek*” ise bir sıfat tamlamasıdır. Tamlanan kısım olan “*toprağa diz vuruşu*” ise isim-fiil grubudur.

e) Bir kelime grubunun diğer kelime ve kelime gruplarıyla münasebetini sağlamak için grubun sonuna, yani asıl unsura ek getirilir. Grubun sonuna gelen çekim eki, bağlandığı kelimenin değil, bütün grubun eki olur.¹

Yayılr karanlık sisler engine
Korkarım, bakamam sana ben yine.
Yıllarca daldım solgun rengine
Güneşten nur uman gözler yanmasa

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

¹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 1972, s. 374.

Bu şiirde “*solgun rengin*” kelime grubu “-e” yaklaşma eki ile yükleme bağlanmıştır.

f) Kelime gruplarında vurgu ise her grubun yapısına göre sonda, sondan önceki hecelerde veya başta olabilir.

g) Kelime grupları cümle içinde tek bir kelime gibi işlev görürler. Cümlelerin çeşitli öğeleri olarak kullanılabilirler.

h) Kelime grupları, bir başka grubun parçası olarak da görev yapabilirler.

Aşağıdaki şiirleri kelime grupları bakımından inceleyiniz.

DENİZ SARHOŞLARI

Köpükten omuzları birbirine dayanmış,
Yüksek, mağrur başları akşam rengiyle yanmış;
Sahile koşuyorlar bak deniz sarhoşları!..

Bazen yırtık yelkenli bir sandala çarparak,
Bazen ufkun kıpkızıl şarabına taparak
Gitgide coşuyorlar bak deniz sarhoşları..
Rüzgârların ıslığı en yakın yoldaşları..
Yıllarca dövülerek içi yenmiş taşları
Bir anda parçalayıp doycak bu sarhoşlar

Çılgın gönüllerinden aşkın en büyük kini;
Yosunlu kayaların o yeşil gözlerini
Deli âşıklar gibi oycak bu sarhoşlar!..

Ömer Bedrettin Uşaklı

ERİYEN ADAM

Gözlerim gözlerinde dinlenirken eriyor,
Eriyor yaklaşırken dudağına dudağım.
Zerrelerim çözülmüş gibi sesler veriyor
Ben sıcak bir denize inen buzdan bir dağım.

Yanında damla damla bittiğimi duyarım
Bir göğüs geçirerek derim ki: Gene varım,
Ayaklarım, yerinde mi yüzüm, alnım, saçlarım?
Fakat bir rüya gibi şimdi kaybolacağım.

Bir gün, için içimde neyim varsa alacak,
Varlığım bir su olup kalbinden boşalacak,
Benden nişan olarak kucağında kalacak
Boş bir yığın: Elbisem, gömleğim, boyunbağım.

Faruk Nafiz Çamlıbel

BİRİNCİ BÖLÜM

BELİRTME GRUPLARI

Bazı kelime grupları yalnızca kavramları, nesneleri veya hareketleri daha yakından belirtmeye yararlar. Bunlara *belirtme grupları* adı verilir: *hasta olmak, ala balık, demir yolu, az demli, odanın duvarı*. Belirtme grupları bir yargı taşımadıklarından tek başlarına anlatım sayılmazlar. Bazı gruplar ise tam bir düşünce, bir hüküm ifade ederler: *Betül evden çıktı. Bu gün ders yapmayacağız. Yemyeşil ormanlardan geçtik*. Bunlara *yargı grupları* denir. Yargı grubu tam bir cümledir.

Bu gruplar birden fazla kelimedenden oluştuğu halde cümledeki görevi bakımından tek kelime gibi değerlendirilen, tek kelime gibi çekimlenen gruplardır. Belirtme gruplarında bir kelime başka bir kelimenin taşıdığı kavramı daha yakından belli etmek için kullanılır. Bu bakımdan her belirtme grubunda bir *belirten* ve bir de *belirtilen* olmak üzere en az iki kelime bulunur¹. Belli başlı kelime grupları şunlardır:

I. İSİM TAMLAMASI VE İYELİK GRUBU

İki veya daha çok ismin sahiplik, tahsis, tür, cins vb. nitelikleri belirtmek üzere özel bir biçimde bir araya gelmesinden oluşan kelime grubuna *isim tamlaması* denir. İsim tamlamasının iki unsuru vardır.

1. İsim tamlamasıda birinci unsura *tamlayan (belirten)*, ikinci unsura *tamlanan (belirtilen)* adı verilir. Tamlamada asıl anlam ikinci kelimenindir. Birinci kelime, ikinci kelimeyi belirtir ve ikinci unsura ekli ya da eksiz bağlanır. Ekli bağlamalarda ilgi hâli eki kullanılır. (*ev-in kapısı, Ahmet'in defteri, kitap kapağı, göz rengi*).

¹ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, İstanbul 1974, s. 497.

2. Belirteni zamir olan isim tamlamalarında ilgi eki muhakkak bulunur *benim sözüüm, senin kitabın, onun yazısı* gibi. Belirten isim olduğu zaman tamlama bazen eksiz de kurulabilmektedir *bahçe duvarı, çam sakızı, gönül kuşu* gibi. Buna karşılık belirtilen (tamlanan) daima iyelik eki alır.

3. Tamlayan unsur ekli ve eksiz olduğu zaman arada iki önemli fark belirir:

Belirlilik-Belirsizlik

Geçicilik-Daimîlik

Tamlayan unsur belli olup biliniyorsa ilgi hâli eki alır ve tamlanana bağlanması geçicidir. Eksiz tamlayan ise belirsizdir, geneldir; ancak tamlanana bağlılığı daha kuvvetlidir.

4. İsim tamlaması bir iyelik grubu olduğundan, iyelik ekleri eklendikleri kelimenin dışında bir şahıs ifade ederler. Bu özellik sayesinde iyelik eklerini taşıyan ve tamlayanı düşmüş her kelime, tek başına bile isim tamlamasının yerini tutabilir.

Kolum (benim kolum), *gözüün* (senin gözün), *evi* (onun evi), *arabamız* (bizim arabamız), *çantamız* (sizin çantanız), *çocukları* (onların çocukları) vb.

5. İyelik ekini taşıyan tamlayan unsurunda ilgi ekinin gelmemesi çok az görülen bir durumdur. Bu durumda tamlama belirtisiz gibi görünse de belirli bir anlam taşımaktadır. Özellikle manzum metinlerde vezin gereği ortaya çıkan bu durumu, bazı araştırmacılar belirtili tamlama olarak kabul etmektedirler.²

(seniün) *kaddiün sarayı, hükmün katında, cemaliün gülşenin arz it bana*
(benüm) *gözüüm yaşı, bahtum güneşi, yüreğüm yaresi*

Bağrum doludur gamzen okı yarelerinden
(Şeyhi)

“Ya gel hulyâm içinden.”
(Yahya Kemal Beyatlı)

“Kubben altında bu cumhûra bakarken şimdi.”
(Yahya Kemal Beyatlı)

Bu şekildeki deyim ve birleşikler hâlinde belirtisiz isim tamlamalarına konuşma dilinde ve ağızlarda da rastlanmaktadır:

amcam oğlu, halam kızı, başım gözüüm sadakası, ebem kuşağı, yüzüü suyu vb.

² Faruk Timurtaş, “Eksiz Tayinli İzafet”, *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul 1977, s. 67.

6. İsim tamlamaları, bazen başka bir isim tamlamasının tamlayanı ya da tamlananı durumuna geçmektedirler. Bu tamlamalar birbirini takip eden zincirleme bir tamlama gibi düşünülse de gerçekte bunlar iki unsurlu bir tamlamadır.

Gül kırmızısının/tonları
Babamın/ gözüünün nuru
Yaşlı adamın yatağının /başucu
Elbise yakasının/ uçları
Kuş tüylerinin/ rengi

*“Dalmışsa onun saçlarının râyihasıyla,
 Sevmekteki efsûnu duyar her nefesiyle.”*

(Yahya Kemal Beyatlı)

“Çocukluk arkadaşının gözlemlerinin yarısı.”

(Buket Uzuner - Gelibolu)

*“Daha vakit var diye düşündü, dörtte evden çıksam rahat rahat dördü yirmi geçse
 Saray sinemasının kapısında olurum.”*

(Ali Orhan Hançerlioğlu- Ali Sanatçı)

*“Teneşir tahtası üstünde o gün
 Bakmaz olmuştular artık bu bizim dünyaya.”*

(Yahya Kemal Beyatlı)

*“Ölenler en sonu kurtuldular bu dağdağadan
 Ve göz kapaklarının arkasında eski vatan
 Bizim diyar olarak kaldı tâ kıyamete dek.”*

(Yahya Kemal Beyatlı)

7. Belirtenin ilgi hâli eki alıp almamasına göre üç türlü isim tamlaması ortaya çıkar:

A. BELİRTİLİ İSİM TAMLAMASI

Tamlayanı ilgi hâli eki (-ın, -in, -un, -ün; -nın, -nin, -nun, -nün) almış olan tamlamaya *belirtili isim tamlaması* denir.

1. Belirtili isim tamlamasında tamlayan ilgi ekini, tamlanan ise iyelik ekini taşır:

<u>tamlayan + ilgi hâli eki</u>	/	<u>tamlanan + iyelik eki</u>	
yardımcı unsur		asıl unsur	
yol + un	/	son + u	= yolun sonu
kuş + un	/	kafes + i	= kuşun kafesi
söz + ün	/	kısa + sı	= sözün kısısı
masa + nın	/	örtü + sü	= masanın örtüsü
kitab + ın	/	kapağ + ı	= kitabın kapağı

2. Belirtili isim tamlamasında iki unsur arasında ekle sağlanan ilişki geçicidir. Çünkü burada belirtilen değişmekle ana kavram değişmez. Aidiyet tesadüfidir; bu yüzden de iki unsur arasında anlam kaynaşması olmaz. Yani belirtili isim tamlamalarında grup yeni bir kavramı karşılamaz. Bununla birlikte bazı argo nitelikli, abartmalı anlatımlarda kullanılan sözler bir nevi kaynaşmış gibi görünerek birleşik kelime gibi değerlendirilirler: *elinin körü*, *malın gözü*, *işin başı*, *körün taşı*, *kaçın kurası*, *devenin nalı*; *sözün kısısı*=kısa söz, *işin kötüsü*=kötü iş, *yolun doğrusu*=doğru yol, *delinin biri*=bir deli (*ters çevrilmiş sıfat*) gibi.

3. Belirtili isim tamlamaların unsurlar bir kelime grubu olabilir.

Bugün de sonbahardan süzülüp doğdu akşam,

Dağların yere indi koyu, serin gölgesi; (tamlanan unsur sıfat tamlaması)

(Ömer Bedrettin Uşaklı)

<u>Tamlayan</u>	<u>Tamlanan</u>
<i>dünyadaki varlıkların</i>	/ <i>en mübareği</i> (tamlayan ve tamlanan, sıfat tamlaması)
<i>yiğidin</i>	/ <i>öz kardeşi</i> (tamlanan, sıfat tamlaması)
<i>son baharın</i>	/ <i>solan yaprakları</i> (tamlayan ve tamlanan, sıfat tamlaması)

sı)

<i>Edebiyat Fakültesi'nin</i>	/ <i>Türkoloji Bölümü</i> (tamlayan ve tamlanan, belirtisiz isim tamlaması)
<i>Yurt binasının</i>	/ <i>bekçi kulübesi</i> (tamlayan ve tamlanan, belirtisiz isim tamlaması)
<i>Üniversite öğrenciliğinin</i>	/ <i>unutulmaz güzellikleri</i> (tamlayan, belirtisiz isim tamlaması; tamlanan, sıfat tamlaması)
<i>Ülke meselelerinin</i>	/ <i>zorlukları</i> (tamlayan, belirtisiz isim tamlaması)
<i>Öğrenci kredilerinin</i>	/ <i>tutarı</i> (tamlayan, belirtisiz isim tamlaması)
<i>Sevdiğim insanların</i>	/ <i>hayatı</i> (tamlayan, sıfat tamlaması)
<i>Cemâl'in</i>	/ <i>sert eli</i> (tamlanan, sıfat tamlaması)

“Sîmâsı zaman zaman parıldar

Bir sâhilin /en güzel yerinde.” (tamlayan ve tamlanan sıfat tamlaması)

(Yahya Kemal Beyatlı)

“İstirabın / **ne derecesi ne de derinliği.”** (tamlanan, bağlama grubu)

(Halide Edip Adıvar-Ateşten Gömlek)

“**Kısılmış lambanın / zayıf ziyası”** (tamlayan ve tamlanan, sıfat tamlaması)

(Halide Edip Adıvar-Ateşten Gömlek)

“**Yavuz Sultan Selim Hân’ın/ önünde** (tamlayan unvan grubu)

Ok atan ihtiyar Bektaş Subaşı,

Bu yüksek tepeye dikti bu taşı

O Gazi Hüinkâr’ın/ mutlu gününde.” (tamlayan ve tamlanan sıfat tamlaması)

(Yahya Kemal Beyatlı)

4. Belirtili isim tamlamalarında unsurlar yer değiştirebilir.

Suları nasıl boşa akarsa **bir derenin**

Benim ziyan olacak hep emeklerim.

(Yaşar Nabi Nayır)

Bir yerim var **benim** yanar tutuşur,

Bir yerim kanıyor sararıyorum.

(Orhan Şaik Gökyay)

Suları nasıl boşa akarsa **bir derenin**

Benim ziyan olacak öyle hep emeklerim.

(Yaşar Nabi Nayır)

“Beğendim **aklını, fikrini rahmetlinin.”**

(Buket Uzuner - Gelibolu)

“Ne kadar sâf idi **sîmâsı** bu **mü’min neferin.”**

(Yahya Kemal Beyatlı)

“Yoktur **hududu** bizdeki **sabr u tahammülün.”**

(Yahya Kemal Beyatlı)

“Hâlâ dilimdedir **tuzu engin denizlerin.”**

(Yahya Kemal Beyatlı)

“Budur öz şekli hayâl ettiği mîmârînin.”

(Yahya Kemal Beyatlı)

“İşim gücüm budur benim,

Gökyüzünü boyarım her sabah,

Hepiniz uykudayken.”

(Orhan Veli Kanık-Dalgacı Mahmut)

“Gece arsızca kükrüyor paslı beyninde şehrin.”

(İsmet Özel)

İki zıt cevheri var nabzımda vuran kanın,

Biri elpençe duran, öteki durduranın.

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

“Dişleri aşınmış eğenin, tutmuyor kerpeten.”

(Refik Durbaş)

“Açılan kapılardan fırlar dışarı

Günlük meseleleri insanlığın.”

(Celal Sılay)

“Her dakikasını ayrı hatırlarım

Erenköy’de geçen zamanın.”

(Oktay Rifat)

“Bakıp imreniyorum akınına

Şehrin üstünden geçen bulutların.”

(Ahmet Muhip Dıranas)

“İnsana sadâkat yakışur görse de ikrâh

Yardımcısıdır doğruların Hazret-i Allah.”

(Ziya Paşa)

“Âyînesi şî’rdir lisânın

Her kârî lisânladır cihânın.”

(Ziya Paşa)

Altı toprak üstü yaprak tenlerin (Arif Nihat Asya)

İlâhileri vardı dillerin... (Arif Nihat Asya)

5. Belirtili isim tamlamalarında tamlayan ve tamlanan unsur birden fazla olabilir.

öğrencinin / defteri, kitabı
obanın / gelini, kızı
ovanın / çayırı, çimeni
annenin, babanın / değeri
koltuğun, kanepenin / rengi
büyüğün, küçüğün / saygısı

"Her şahsın mazisi, terbiyesi, alâkaları uzun yer tutuyor, sonra asıl vak'aya geliniyor."

(Mehmet Kaplan)

"Babasının / o heybetli çehresi, korkunç gözleri."

(Hüseyin Rahmi Gürpınar - Mürebbiye)

"Mürebbiyenin / bir şeytanlığı, ustaca bir oyunu."

(Hüseyin Rahmi Gürpınar - Mürebbiye)

"Savaşın, kızıl ve korkunç facianın / nasıl olduğu."

(Halide Edip Adivar - Dağa Çıkan Kurt)

"Senin / efelerin, zabitlerin, çetelerin."

(Halide Edip Adivar - Ateşten Gömlek)

"Yalnızın, demirin, ateşin / adamı."

(Halide Edip Adivar - Ateşten Gömlek)

"Hür olmak ister isen olma cihânın

Zevkünde safâsında gamında kederinde."

(Ziya Paşa)

"Yusuf atları kamçılıyıp kıpırtısız kavakların ve söğütlerin, çardaklı kahvenin, çinili çeşmenin ve çarşı camîinin önünden geçti gitti..."

(Sevinç Çokum - Ağustos Başağı)

"Gitme! Kal! Sen bu taraf halkına dost insansın

Onların / meşrebi, iklimi ve ırkındansın."

(Yahya Kemal Beyatlı)

"Hür ve engin vatanın / hem gece, hem gündüzüne.

Uhrevi bir kapı açmış buradan gökyüzüne."

(Yahya Kemal Beyatlı)

6. Belirtili isim tamlamalarında tamlayanla tamlanan arasına başka unsur girerilir.

Vurdukça *efelerin yere çıplak dizleri*,
Sarsıntıdan dağların uçuyor benizleri!...

(Yusuf Ziya Ortaç)

“*Anamın Üsküp’te dillere destandı aşı, yemeği.*”

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

“*Çocuğun o akşam kederinin şiddetinden gözlerine uyku girmedi.*”

(Yakup Kadri Karaosmanoğlu - Kiralık Konak)

“*Biraz ötedeki kanlı gürültünün bu sükuta hiç tesiri yoktu.*”

(Hüseyin Rahmi Gürpınar - Mürebbiye)

“*Lakin o zaman kamburundan başka bütün varlığını kaybettiği için söylenecek bir söz bulmak değil, bildiği kelimelerin bile manalarını unuttur.*”

(Hüseyin Rahmi Gürpınar - Mürebbiye)

İlk doktorun “sakın uyuma!” demesi

(Peyami Safa - Bir Tereddütün Romanı)

“*Bu hâk-dân-ı fenânın kararı her şekli.*”

(Süleyman Nazif)

“*Bu hadisenin matbuata aksi de ayrıca övülmeme sebep oldu.*”

(Ahmet Hamdi Tanpınar - Saatleri Ayarlama Enstitüsü)

“*Asıl garibi bu mülakatın merhum tarafından bana bir teşekkürle bitmesiydi.*”

(Ahmet Hamdi Tanpınar - Saatleri Ayarlama Enstitüsü)

7. Belirtili isim tamlaması kalıbında bir araya gelen isimler şu anlamları ifade eder³:

Sahiplik: Orhan’ın arabası, Hülya’nın saati.

Aitlik : Çadırın kapısı, caminin duvarı, saatin camı, kapının tokmağı, şehrin kenar evleri.

³ Kaya Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*, Dergah Yayınları, İstanbul 1982, s. 118,119.

Sebep : Savaşın yaraları, okumanın zevki.

Tahsis : Baharın gevşekliği, kışın soğuğu (kışa mahsus soğuk).

Nitelik bildirir: Sözün doğrusu, kadının uzun saçlısı, yolun yakını, armudun iyisi.

Belirsizlik: Adamın biri, dostlarımızın kimi, öğrencilerin bazısı.

8. Belirtili isim tamlamalarında vurgu her iki öge üzerinde aynıdır, yani her kelime kendi vurgusunu taşır:

dünyanın ufku

Hafız'ın kabri

hayatın hüüzünleri

kuşun ömrü

B. BELİRTİSİZ İSİM TAMLAMASI

Tamlayanı ilgi hâli eki almayan tamlamaya *belirtisiz isim tamlaması* denir. İlgi hâli eki almadığı için nesne kişiye mal olmaz. Tamlananın aldığı ek ise onu cins mal eder. Bu yüzden belirtisiz isim tamlaması daha çok cins kavramı verir. Böylece tamlama cins adı olma özelliği gösterir. Bu yapıdaki tamlamada unsurlar arasında geçici değil, devamlı bir ilişki vardır. Bu yüzden grubu oluşturan kelimeler anlamca kaynaşmaya çok müsaittirler. Bundan dolayı belirtisiz isim tamlaması kalıbında çeşitli anlamlarda birleşik kelimeler yapılabilmektedir: *Boğaziçi, Rumeli, Kırklareli, baş belası, kalbur üstü, kafa dengi, kahve rengi, arapsaçı, bağ bozumu, düdüük makarnası, ceza evi, muhabbet kuşu, nefes borusu, yüz üstü, zeytin yağı* vb.

1. Belirtisiz isim tamlamalarında birinci unsur ek almaz, ikinci unsur ise iye-lik ekini alır:

Tamlayan / Tamlanan +iyelik eki

<i>bal</i>	/	<i>arı + sı</i>
<i>çiçek</i>	/	<i>aşı + sı</i>
<i>çoban</i>	/	<i>çeşme + sı</i>
<i>buz</i>	/	<i>dolap + ı</i>
<i>kap</i>	/	<i>kol + u</i>
<i>okul</i>	/	<i>bahçe + si,</i>
<i>masa</i>	/	<i>örtü + sü</i>
<i>kalem</i>	/	<i>uc + u</i>

2. Belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan unsur bir kelime olabileceği gibi bir kelime grubu ve cümle de olabilir.

“Sofanın tavanında bir aydınlık gezinmeğe başlamıştı. **Merdiven aralığında** Hacı Kalfanın çıplak başı parladı.”

(Reşat Nuri Güntekin - *Çalılıkı*)

“Seni temin ederim ki **“çalışırım”** sözüyle gururumun hiçbir alakası yok.”

(Peyami Safa - *Bir Tereddütün Romanı*)

“**Ne yapayım, gönlüme söz anlatamadım.**” manasını bin türlü ümitsiz tavırlarla anlatmaya çalışıyordu.”

(Hüseyin Rahmi Gürpınar - *Mürebbiye*)

“İki sevgili her tavır ve hareketleriyle sessiz olarak gerçeği anlatırlar da **“Seni seviyorum.”** sözünü söylemeye cesaret edemezler.”

(Hüseyin Rahmi Gürpınar - *Mürebbiye*)

“Çanakkale içinde vurdular beni” türküsü.

(Buket Uzuner – *Gelibolu*)

“Acaba Avrupalı mı, yoksa Asyalı mıyız? sorusu.”

(Buket Uzuner - *Gelibolu*)

“Bugün demediyse elbette bir gün der.” düşüncesiyle gönlünü biraz avutur.

(Hüseyin Rahmi Gürpınar – *Mürebbiye*)

“Ve nihâyet görünür gök ve deniz saltanatı.”

(Yahya Kemal Beyatlı)

3. Belirtisiz isim tamlamasında unsurlar anlamca kaynaşmaya elverişli olduklarından unsurların yeri değişmez ve grubu meydana getiren unsurlar arasına başka herhangi bir unsur girmez. Bu yüzden meselâ “Adalet eski Bakanı” gibi kullanılışlar yanlış sayılır. Burada esas yapı “Adalet Bakanı”dır. “eski” sıfatı, grubun tamamına şamildir. *Müdü* eski yardımcısı, *edebiyat eski öğretmeni* deneyeceği gibi “Adalet Eski Bakanı” da denemez.

4. İsim tamlamaları genellikle birbirine dönüşse de (belirtisiz isim tamlamasının belirtili; belirtili isim tamlamasının belirtisiz biçimde kurulması) bu her zaman mümkün olmayabilir. Bazı isim tamlamalarını bir diğerine dönüştürmek mümkün değildir.

“*Palandöken dağı, Tuz gölü, Adilcevaz ilçesi, İstanbul şehri*” gibi belirtisiz isim tamlamalarını belirtili isim tamlamasına; “*benim kitabım, duyduklarımın tamamı, Atatürk’ün doğumu*” gibi belirtili isim tamlamalarını da belirtisiz isim tamlaması şekline dönüştürme imkânı yoktur.

5. Belirtisiz isim tamlamalarında vurgu tamlayan üzerindedir:

deniz ufku
yeryüzü
bakım yurdu
hayal âlemi
akşam hüznü

C. EKŞİZ TAMLAMA

1. Bazen iki ismin hiçbir ek almadan yan yana gelmesiyle de tamlama yapılmaktadır. “Takısız tamlama” diye nitelendirilen bu yapıdaki kurulumların bir kısmı, yabancı dil kurallarının dilimize tatbik edilmesiyle oluşmuş şekillerdir. Son yıllarda Türkçeye iyice yerleşmeye başlayan Batı kökenli kelimelerle beraber, İngilizce isim tamlaması kalıbının da dilimize yerleştirilmesiyle, kelimeleri bu yabancı kalıba sokarak birleşik kelimeler türetilmektedir. Özellikle kuruluş ve firma isimlerinde bu yapıdaki birleşikler gittikçe yaygınlaşmaktadır:

Pera Palas, Deniz Otel, Başak Sigorta, Şekerbank, Tütünbank, Demirbank, Vakıfbank, Sümerbank, İlyas Restoran, Robert Kolej, Selçuk Halı, Yüksel Büfe vs. Bir de tamlananı başa almak suretiyle yapılan kuruluş isimleri vardır: *Eczane Semra, Restoran Bekir, Sinema 74* gibi. Bunlar dilimizin kurallarına aykırı olup tamamen yabancıya özentiden kaynaklanan kullanılış biçimleridir.

2. Eksiz tamlama yapısındaki kurulumlardan bir kısmı da belirtisiz isim tamlaması, edat grubu, bağlama grubu gibi bazı kelime gruplarından kısaltma yoluyla meydana gelmektedir:

Paşabahçe < Paşa+bahçesi, Mimar oba < Mimar+obası, Kurtkale < Kurt+kalesi, Vezirköprü < Vezir + köprüsü, Çamköy < Çam+köyü, Keçiören < Keçi+öreni, Aşkale < Aş+kalesi; anne anne < anne+annesi, baba anne < baba+annesi, süt anne < süt+annesi, süt kardeş < süt+kardeşi, aç ı ortay < aç ı+ortayı, metre kare < metre+karesi, dil bilim < dil+bilimi, emlak market < emlak+marketi, kare kök < kare+kökü, dip not < dip+notu, baş örtü < baş+örtüsü, tanzim satış < tanzim+ satış ı, gün öte < gün+ ötesi vb.

3. Eksiz tamlama kalıbıyla oluşturulan birleşiklerden bir kısmında tamlayan tamlananın neden yapıldığını gösterir:

yün çorap, ipek mendil, altın bilezik, gümüş yüzük, naylon gömlek, teneke kutu, demir kapı, bakır tepsi, çelik tencere, gümüş çatal, elmas yüzük, bağa tarak, pırlanta küpe, kadife pantolon, sac levha, lastik top, kerpiç duvar, alüminyum doğrama, cam kavanoz, taş köprü, tahta sandık, keçe külah, samur kürk, sac soba gibi.

4. Bu yapıdaki kelimelerin bazısı da benzerlik ilişkisiyle kurulmuş birleşiklerdir:

hilâl kaş, inci diş, kepçe kulak, elma yanak, servi boy, tunç bilek, sırma saç, tilki çocuk, çelik irade, demir perde, demir leblebi, naylon fatura vb.

5. Bu kalıptaki birtakım birleşikler ise durum, sıra, yer, yön, akrabalık vb. bildiren isimlerin tamlayan olarak kullanılması ile yapılmıştır:

ana yol, alt kat, ana şehir, orta yol, dış alım, dış deri, dış görünüş, ön kapı, iç yüz, iç güvey, sağ el, üst geçit, aşağı mahalle, yukarı oba, ilk bahar, son bahar, son durak, Orta Asya, Doğu Avrupa, Kuzey Irak, kız çocuk, erkek kardeş, kız kardeş, üvey ana, baş hekim, baş köşe, baş bakan, baş imam, baş makale, baş müfettiş, hanım efendi, bey efendi, balık adam, orta öğretim, ilk okul, baş çavuş, demir baş, eş anlam, ayşe kadın vb.

6. Bu şekilde iki ismin yan yana getirilmesiyle kurulmuş, eksiltili öbeklerin sayısı oldukça fazladır. Ancak bu kalıptaki birleşiklerde ilk kelime yani belirten sıfat görevinde olup, belirtileni nitelendirmektedir. Bu bakımdan, bu yapıyı isim tamlamasından çok *sıfat tamlaması* olarak değerlendirmek gerekir.

D. İSİM TAMLAMALARININ CÜMLEDE KULLANILIŞI

İsim tamlaması kalıbındaki kelimeler çeşitli ekler alarak, cümle ve kelime grupları içerisinde isim (özne, nesne, yer tamlayıcısı, yüklem ismi) sıfat ve zarf görevlerinde bulunabilirler.

“Akşamüstleri, artıkları toplamaya gelenler olurdu.” (zarf)
(Sevinç Çokum)

“Yüreğimizin derdi tükenmez olurdu.” (özne)
(Sevinç Çokum)

“Cami ve çarşının bulunduğu bu yol.” (sıfat)
(Sevinç Çokum)

“Salih Paşa’nın bir sorusuyla irkiliyorlar.” (zarf)
(Attila İlhan)

“İnsanın yaşadıklarıyla duydukları, birbirine nasıl karışıyor.” (özne)
(Attila İlhan)

“Harbiye nazırının oturduğu koltuk” (sıfat)
(Halide Edip Adivar)

“*Oğuz’un hayatını satın alabilirsiniz.*” (nesne)
(Halide Edip Adivar)

“*Yeniden dalga seslerini duyuyorum.*” (nesne)

“*Okulun bahçesindeki çocuklar.*” (sıfat)

“*Öğrencinin elindeki kitaplar.*” (sıfat)

(Mehmet Eroğlu - *Adını Unutan Adam*)

“*Sonra verdiğim yerde otururken gözlerinin mütereddit bir bakışını gördüm.*”
(nesne)

(Peyami Safa - *Bir Tereddütün Romanı*)

“*Bugün demediyse elbette bir gün der.*” *düşüncesiyle* gönlünü biraz avutur.”
(zarf)

(Hüseyin Rahmi Gürpınar - *Mürebbiye*)

“*Öteki kafa sahibinin duyduğu acı.*” (sıfat)

(Hüseyin Rahmi Gürpınar - *Mürebbiye*)

“*Git bu mevsimde, gurup vakti, Cihangir’den bak!*

Bir zaman kendini karşındaki ru’yaya bırak!” (zarf)

(Yahya Kemal)

“*Yeni bir ülkede yem vermek için atlarına*

Nice bin atlı kapılmıştı fetih rüzgârına.” (yer tamlayıcısı)

(Yahya Kemal)

“*Firuze kubbelerle bizim şehrimizdi o;*

Yalnız bizimdi, çehre ve ruhiyle biz’di o.” (yüklem ismi)

(Yahya Kemal)

“*Budur öz şekli hayal ettiği mimarinin*” (özne)

(Yahya Kemal)

YALNIZLIK

Geniş, siyah gölgesi hayatımı kaplayan,
Tepemde kanat germiş bir kartaldır yalnızlık.
Kalp çarpıntılarıyla günleri hesaplayan
Bir benim, benim olan bir masaldır yalnızlık.

Gördüm yapraklarımın bir bir döküldüğünü,
Baharda yaşamının bilmedim nedir tadı.
Gemi yüzü görmeyen bir limanın hüznünü
Kimsesiz gönlüm kadar hiçbir gönül duymadı.

Bir ayna parçasından başka beni kim anlar,
Bir mum gibi erirken bu bitmeyen düğünde?
Bir kardeş tesellisi verir bana aynalar;
Aynalar da olmasa işim ne yeryüzünde?

Cahit Sıtkı Tarancı

II. SIFAT TAMLAMASI

A. SIFAT TAMLAMASININ YAPISI

Kelime grupları içerisinde önemli bir yere sahip olan sıfat tamlamaları, bir sıfat unsuru ile bir isim unsurundan meydana gelir. Sıfat unsuru isimin önünde nitelendirme ya da belirtme görevinde bulunur. Sıfat tamlaması eksiz bir birleşmedir. Sıfat unsuru, bir kelime olabileceği gibi, bu görevi üstlenen bir kelime grubu da olabilir. Bu kelime grubunda sıfat, tamlayan; isim, tamlanan unsurdur. Asıl unsur olan isim, sonda bulunur.

güzel / kız

soğuk / hava

yağışlı / gece

sevimli / kedi

üç / kalem

iki / öğrenci

elinden düşüremediği / kitap

gece gündüz çalışan / adam

evin önündeki / araba vs.

1. Sıfat unsuru, bir sıfat-fiil veya sıfat-fiil grubu olabilir.

“Birikmiş /su tozları.”

(Attila İlhan)

“Yalvaran / bir ihtiyar.”

(Halide Edip Adıvar)

“Lâkin Kalacak doğduğumuz / toprağa bizden.”

(Yahya Kemal Beyatlı)

“Kimsesiz tavrıyla oturan /gelin.”

(Halide Edip Adıvar)

*“Bir bir açılırken göğ, son defa yarıştık,
Allah’a giden / yolda meleklerle karıştık.”*

(Yahya Kemal Beyatlı)

“Sırta kadem basmış /kibritler.”

(Attila İlhan)

“Mersin’den İstanbul trenine bindikten sonra bilinmez / bir sebepten.”

(Reşat Nuri Güntekin)

“Gerek Türklerin gerekse Avrupalıların hayalinde bıraktığı / tesirler.”

(Yahya Kemal Beyatlı)

“Eli ayağı tutmayacağı / günler.”

(Sevinç Çokum)

“Tokadın yanağında bıraktığı / yanma.”

(Sevinç Çokum)

“Yalıların yerinde şehirle hiç münasebeti olmayan / bir takım saraylar.”

(Abdülhak Şinasi Hisar)

2. Sıfat tamlamalarında sıfat ve isim unsurları kelime veya kelime grubu olabilir.

Ayrı ayrı / renkler (sıfat unsuru, tekrar grubu)

Dayalı döşeli / bir ev (sıfat unsuru, tekrar grubu; isim unsuru, sıfat tamlaması)

İyi kötü / bir şeyler (sıfat unsuru, tekrar grubu; isim unsuru, sıfat tamlaması)

Yolsuz yöntemsiz / bir oturuş (sıfat unsuru, tekrar grubu; isim unsuru, sıfat tamlaması)

Tabak tabak / yemekler (sıfat unsuru, tekrar grubu)

Seksen sekiz / kişi (sıfat unsuru, sayı grubu)

Elli üç / gün (sıfat unsuru, sayı grubu)

İçe dönük / bir durum (sıfat unsuru, yönelme grubu; isim unsuru sıfat tamlaması)

Yükte hafif, pahada ağır / şeyler (sıfat unsuru, bulunma grubu)

Bayrakla süslü / cadde (sıfat unsuru, vasıta grubu)

Elden düşme / bir antika savaş (sıfat unsuru, çıkma grubu; isim unsuru sıfat tamlaması)

Arabayla giden / çocuk (sıfat unsuru, sıfat fiil grubu)

Bizimle oturan / kişi (sıfat unsuru, sıfat-fiil grubu)

Poyraz serinliğindeki / yaprakların sesi (sıfat unsuru aitlik, isim unsuru belirtili isim tamlaması.)

(Yahya Kemal Beyatlı)

“Dili bir, gönlü bir, imânı bir / insan yığını

Görüyor varlığının bir yere toplandığını.” (sıfat unsuru, isnat grubu)

(Yahya Kemal Beyatlı)

“Bir kutba bağlı / cümle gönüller bir olmalı” (sıfat unsuru, yönelme grubu)

(Yahya Kemal Beyatlı)

“Hoş tutulmuş gâvurun diklenip anamızı babamızı kırdığı / günler.” (sıfat unsuru, sıfat-fiil grubu)

(Sevinç Çokum)

“Soğuk ve berrak / kaynak suyu.” (sıfat unsuru, bağlama grubu; isim unsuru, belirtisiz isim tamlaması)

(Sevinç Çokum)

“Deri üzerine yayılan / koyu renkli kan.” (sıfat unsuru, sıfat-fiil grubu; isim unsuru, sıfat tamlaması)

(Sevinç Çokum)

“Yaklaşan / ayak sesleri.” (isim unsuru, belirtisiz isim tamlaması)

(Atilla İlhan)

*“Ne saadet! Bu taraflarda, her ülfetten uzak,
Vatanın fatihi /cedlerle beraber yaşamak...” (sıfat unsuru, belirtili isim tam-
 laması)*

(Yahya Kemal)

*“**Dağılmak ister gibi / bir hal.**” (sıfat unsuru, edat grubu; isim unsuru, sıfat
 tamlaması)*

(Falih Rıfkı Atay)

*“Adalardan yaza ettik de vedâ
 Sızlıyor **bağrımız üstündeki / dağ,**” (sıfat unsuru aitlik grubu)
 (Yahya Kemal)*

3. Sıfat tamlamalarında unsurlar yer değişebilir.

*Ara treninde yaz sıcağında,
Irgatlar vardır orağa giden.
 (Ceyhun Atuf Kansu)*

*“Fagotla bağırır gece. Gece fagottur.
Bir zenci çalar onu, ak gözlü, dul bakışlı.”
 (Sabahattin Kudret Aksal)*

*“**Bir sözüm kalmadı söyleyecek.”**
 (Feyzi Halıcı)*

*“Ben **akıllı kadınları** severim
Düşünen, az konuşan çok bilen”
 (Ümit Yaşar Oğuzcan)*

4. Sıfat tamlamalarında, sıfat unsuru birden fazla olabilir.

Tuhaf, alışılmamış bir sessizlik

İç açıcı, gevşetici gruplar

Sağır, kof bir gürültü

Uzun, zahmetli, bir yolculuk

Yakın, güzel, büyük bir konak

Titreyerek ektiğim, büyüttüğüm, kullandığım hayaller

“Şimdiye kadar hiç görmediği sarı, parlak, eriyip kaybolacak hissini uyandıran çiçekler.”

(Sevinç Çokum - *Bizim Diyar*)

“Karşıdaki çamlar yanık, siyah birer leke gibi duruyor.”

(Ahmet Hikmet Müftüoğlu - *Çağlayanlar*)

“Gürültüsünün ardında uzun, sarı bir toz bulutu kaldı.”

(Sevinç Çokum - *Agustos Başağı*)

5. Sıfat tamlamaları, başka bir sıfat tamlamasının kuruluşunda sıfat veya isim unsuru olarak bulunabilir.

Bu / aç insanlar (isim unsuru, sıfat tamlaması.)

“Ağaçlarda birikmiş karlardan / büyük parçalar.” (sıfat tamlaması)

(Sevinç Çokum - *Bizim Diyar*)

Ağaçlarda birikmiş / karlar: Sıfat tamlaması

Büyük / parçalar: Sıfat tamlaması

“Topuklarıma eklenmiş / bir tüylü gölge” (sıfat tamlaması)

(Attila İlhan - *Kurtlar Sofrası*)

Bir/ tüylü gölge : Sıfat tamlaması

Tüylü / gölge : Sıfat tamlaması

“Engine açılan / kara bir şilep.” (sıfat tamlaması)

(Attila İlhan - *Bıçağın Ucu*)

Kara / bir şilep: Sıfat tamlaması

Bir / şilep: Sıfat tamlaması

6. Nesnelerin neden yapıldığını belirten tamlamalar (*ipek seccade, altın saat, tahta kaşık, demir kapı, gümüş kemer*) birer sıfat tamlamasıdır. Bu tamlamaları ipekten seccade, ipekten yapılmış seccade; altından saat, altından yapılmış saat;

demirden kapı; demirden yapılmış kapı; gümüşten kemer, gümüşten yapılmış kemer şeklinde yine sıfat tamlaması kuruluşunda genişletebiliriz.⁴

7. Sıfat ve zarfların anlamlarını, miktar ve derece bakımından tamamlayan zarfların meydana getirdikleri kelime grupları da birer sıfat tamlamasıdır.⁵

en / tatlı, çok / güzel, pek / doğru, daha / gösterişli

8. Bazı birleşik kelimeler birer sıfat tamlaması kalıbındadır.

“Kızılderili, soğukkanlı, karagöz, başyazar, boşboğaz, karasinek, delikanlı, bindallı, yanardağ, karaağaç, akciğer” vb.

B. SIFAT TAMLAMALARININ CÜMLEDE KULLANILIŞI

Sıfat tamlamaları, cümle ve kelime grupları içinde isim (özne, nesne, yer tamlayıcısı, yüklem ismi), sıfat ve zarf görevinde bulunabilirler.

*“Onun yerine **dul, kimsesiz bir kadın** alınmıştı.”* (özne)
(Sevinç Çokum- Bizim Diyar).

*“Her geçen gün, **bu çocuklara güvenimi kaybediyorum.**”* (zarf, yer tamlayıcısı)
(Sevinç Çokum-Bizim Diyar)

*“Gün ışığında, **kırmızı kiremitli evleri, çeşmeleri** doya doya seyrederdi.* (nesne)
(Sevinç Çokum- Bizim Diyar)

*“**Şaşırtıcı röportajlarıyla** tanınıyor”* (zarf)
(Attila İlhan-Kurtlar Sofrası)

*“Asıl iş, **şu siyahlı karıda.**”* (yüklem ismi)
(Attila İlhan- Kurtlar Sofrası)

*“Ölenler öldü, kalanlarla muztarip kaldık.
Vatanda hor görülen bir cemaatiz artık.”* (yüklem ismi)
(Yahya Kemal Beyatlı)

⁴ Leylâ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1991, s.21

⁵ Leylâ Karahan, *a.g.e.*, s.21

“Kesin ve güçlü bir sesle başladı.” (zarf)

(Halide Edip Adıvar - *Yeni Turan ve Raik’in Annesi*)

“Kalın, inandırıcı sesi bir an için durdu.” (özne)

(Halide Edip Adıvar - *Yeni Turan ve Raik’in Annesi*)

“Uhrevî bir kapı açmış buradan gökyüzüne” (nesne)

(Yahya Kemal Beyatlı)

“Yeniden her gün açarmış kanayan rengiyle.” (zarf)

(Yahya Kemal Beyatlı)

“Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik;

Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik! (nesne)

(Yahya Kemal Beyatlı)

“Bu musıkîyi, o, son kudretiyle parlattı;

Ölünce, ülkede bir muhteşem güneş battı.” (özne)

“Düşülür bir hayale, zevk alınır:

Belki hâlâ o besteler çalınır,

Gemiler geçmeyen bir ummanda. (yer tamlayıcısı)

(Yahya Kemal Beyatlı)

BEREKET

**“Aşk” dedin bağrıma soktun bıçağı
Akan kanım göl olmadan tükenmez.
Sevda kokan bu yaranın çiçeği
Petek petek bal olmadan tükenmez.**

**Hasret nedir? Yarına sor, düne sor
İnanmazsan dönder-aktar gene sor
Sensiz geçen geceleri bana sor
Saatleri yıl olmadan tükenmez.**

**Görsem derim biçimini, rengini
Kötü talih yüksek yapar engini
İçimdeki bu sevginin yangını
Kemiklerim kül olmadan tükenmez.**

Abdurrahim Karakoç

III. BİRLEŞİK İSİM GRUBU

1. Birleşik isim, bir nesnenin adı olmak üzere yan yana gelen birden fazla ismin kalıplaşarak oluşturduğu kelime grubudur. Bu birleşimde isimler doğrudan doğruya, herhangi bir ek almaksızın yan yana gelirler. Bu yüzden Türkçede asıl birleşik isimleri, bazı yer adları ile, ikili üçlü bütün şahıs adları meydana getirir:

Faruk Kadri Timurtaş, Ahmet Caferoğlu, Mehmet Kaplan, Muharrem Ergin, Necmettin Hacıeminoğlu, Ahmet Hamdi Tanpınar, Halide Edip Adıvar, Yusuf Ziya Ortaç, Ahmet Haşim, Ömer Seyfettin, Yenimahalle, Selimpaşa, Kocamustafapaşa, Haydarpaşa, Afyonkarahisar gibi.

2. Birleşik isim, genellikle özel isimlerden yapılır. Özel isim yerine kullanılan cins isimlerden de birleşik isim yapılabilir; ancak bunların sayısı oldukça sınırlıdır.

Miralay Ferit, Mülazım İhsan, General de Gaulle, Mareşal Fevzi Çakmak vs.

3. Belirtilen (tamlanan) unsuru özel isim olan sıfat tamlamaları da zamanla birleşik isme dönüşebilir. Bu yapılarda sıfat unsuru, belirtme ve niteleme görevinden ziyade özel isim görevindedir. Sıfat tamlamasında başta bulunan vurgu, birleşik isimde ikinci unsur üzerine kayar.⁶

Dördüncü Murat, Üçüncü Selim, Adalı Halil, Koca Yusuf, Ulubathı Hasan, Uzun Hasan vs.

*O mutlu devrede İtrî'ye en yakın bir dost
Işıklı danteleler bestekârı **Hâfız Post.**
(Yahya Kemal)*

4. Birleşik kelimelerle birleşik isimleri birbirine karıştırmamak gerekir. Birleşik kelimeler, birden fazla kelimenin yeni bir kavramı karıştırmak üzere anlamca kaynaşmasından meydana gelir *ayakkabı, siyrisinek, açık göz, hanımeli* vb. gibi. Birleşik isim, birden çok ismin meydana getirdiği ve bir şahsa ad olan kelime grubudur *Faruk Nafiz, Mehmet Emin Yurdakul, Kemal Tahir, Orhan Veli* vb. gibi.

5. Birbirine karıştırılan kelime gruplarından biri de unvan grubu ile birleşik isim grubudur. Bu gruplar, yapı bakımından benzerlik gösterir; ancak aralarındaki en önemli fark ise sadece vurgudur. Unvan gruplarında vurgu başta, birleşik isimlerde vurgu sonda bulunur. Unvan grupları zamanla birleşik isme dönüşebilir.

Deli Dumrul, Sultan Murat vs.

6. Birleşik isim grubunda vurgu daima son isim üzerindedir.

7. Bu gruplar, söz diziminde isim görevinde bulunurlar.

⁶ Leyla Karahan, *a.g.e.*, s. 33.

*Devr-i Sultan Selim'i yazmak için
Seyf-i meslûl kıldı hâmesini
Halk Yahya Kemal'e rahmet okur
Gûş ederken Selimnâme'sini*
(Yahya Kemal)

Hurşit Salim gittikten sonra, Kaya'nın odasına çıktık.
(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik'in Annesi)

Hafız Paşa, Padişahın gözü önünde şehit edildi.
(Emine Işinsu- Bukağı)

Üsteğmen Demir Çukurcalı, kol saatine bir göz attı.
(Attila İlhan- Bıçağın Ucu)

Osman Naci Hacıbeyoğlu'nun etki alanı, herhangi bir milletvekilinkinden çok daha geniş.

(Attila İlhan- Bıçağın Ucu)

Siz, Prens Sabahattin'in fikirlerinden öteye varamıyorsunuz.
(Sevinç Çokum- Bizim Diyar)

IV. TEKRAR GRUBU (İKİLEME)

Tekrar grubu, anlamı güçlendirmek, ifade gücünü arttırmak, kavramı zenginleştirmek amacıyla aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesiyle oluşan kelime grubudur. Bu grupta yan yana gelen iki kelimeyi anlam ya da şekil ilişkisi bir birine yaklaştırır. Bu yüzden tekrarlar ya aynı kelimenin tekrarlanması veya anlamları birbirine yakın ya da karşıt olan yahut da sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana gelmeleriyle oluşurlar. İkilemelerin başlıca işlevleri süreklilik, kuvvetlendirme, çokluk, ortalama, birliktelik...ifadesi vermektir. Dilimizde Eski Türkçe devresinden beri (*yabız yablak, iş küç vb.*) geniş yer tutan ikilemelerde bazen iki kelime anlamca kaynaşarak farklı bir kavramı ifade eden birleşik kelime niteliğini kazanır. Tekrarlar cümlede isim, sıfat ve zarf olarak kullanılır ve daima ayrı yazılırlar. Aralarına herhangi bir noktalama işareti konmaz.

A. TEKRARLARIN YAPILARI

1. Aynen Tekrarlar

Öyle **ışık ışık**, renkli, sanırsın **par par** yanıyor koca bahçe.
(Emine Işinsu - Canbaz)

Haziran üstümüzde **dal dal**
Moda çevremizde **renk renk**
İstanbul bin dokuz yüz elli beşinde
Çimenler altımızda **sık sık**
Bulutlar altımızda *seyrek*
(Celal Sılay)

Karşı dağlar, göğe **bayrak bayrak**
Göğe **gül gül** açılan dallardı...
(Arif Nihat Asya)

Bu tür tekrarlarda hemen her türlü kelime kullanılabilir; özellikle isimler, sıfatlar, zarflar, zarf-fiiller tekrarlanmaya elverişli kelime çeşitleridir:

azar azar, ardın ardın, apul apul, afal afal, bangır bangır, bar bar, bas bas, bel bel, buram buram, cayır cayır, cıvıl cıvıl, ciyak ciyak, çatır çatır, çın çın, çıtır çıtır, dobra dobra, erim erim, fokur fokur, fıkır fıkır, fellik fellik, gır gır, güldür güldür, gıcır gıcır, harıl harıl, haldır haldır, hüngür hüngür, ısl ısl, ılgıt ılgıt, inim inim, için için, kat kat, kırım kırım, kıtır kıtır, lop lop, muncık muncık, mırıl mırıl, püfür püfür, sürüm sürüm, tıkr tıkr, tıpiş tıpiş, vır vır, vızır vızır, yapış yapış, yaşın yaşın, zangır zangır, zonk zonk: alıştırma alıştırma, araya araya, böğüre böğüre, diye diye, döke döke, döne döne, dura dura, vb.

İnsan bu, su misali, **kıvrım kıvrım** akar ya;
Bir yanda akan benim, öbür yanda Sakarya.

Su iner yokuşlardan, hep **basamak basamak**;
Benimse alın yazım, yokuşlarda *susamak*.

...

Rabbim isterse, sular **büklüm büklüm** burulur,
Sırtına Sakarya'nın, Türk tarihi vurulur.

(Necip Fazıl Kısakürek)

Bir gün dedim ki istemem artık ne yer ne yâr!
Çıktım sürekli gurbete, gezdim **diyar diyar**
(Yahya Kemal Beyatlı)

Her rengi istemez gözüümüz şimdi aldadır;
İspanya **dalga dalga** bu akşam bu şaldadır.
(Yahya Kemal Beyatlı)

Gidiyordum, gurbeti gönümle **duya duya**,
Ulukışla yolundan Orta Anadolu'ya

...

Serpilmeye başladı bir yağmur **ince ince**,
Son yokuş noktasından düzlüğe çevrilince

...

Ağır ağır geçti önümden deve kervanı
Bir kenarda göründü beldenin vîran hanı.
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

"Şinasi bir sandalye çekti, kanepenin yanına oturdu, bu sarkan eli avucuna aldı ve **hafif hafif** okşamaya başladı."
(Peyami Safa, Fatih-Harbiye)

2. Eş ve Yakın Anlamlı Tekrar Grupları

Ağaç isem dalımsın **salkım saçak**
Petek isem balımsın ağılulum
Günahımsın, vebâlımsın.
(Bedri Rahmi Eyuboğlu)

Bu tür tekrarlar aynı anlama gelen veya çok yakın anlamli iki ayrı kelimenin oluşturduğu ikilemelerdir. Yakın anlamli kelimelerden meydana gelen ikilemelerde, bazen anlam yakınlığından başka ses ve şekil yakınlıkları da vardır:

ayan beyan, çıtı pıtı, cız bız, çatur çutur, çoluk çocuk, çor çöp, el gün, eş dost, ev bark, eski püskü, eğri büğrü, enine boyuna, deli dolu, derme çatma, doğru dürüst, dünya âlem, döl dös, don gömlek, fitne fücur, falan filân, güç belâ, hır gürr, hay huy, ıvr zıvr, karman çorman, kem küm, köşe bucak, konu komşu, kurt kuş, pat kütt, pılı pırtı, sen ben, sıkı fıkı, şöyle böyle, şu bu, ufak tefek, üç beş, vırt zırt, yalan dolan, yara bere, zar zor, zil zurna.

"**Ara sıra**, uykusu derinleştiği halde, yattığı yerden fersahlarca uzak bir yere gitmiş de iki dakikada geriye dönmüş gibi, baş döndürücü bir sürat hissiyle gözlerini açıyor ve küçük sesler dikkat ediyordu."

(Peyami Safa, Fatih-Harbiye)

Uzun bir yolculuktan sonra İncesu'daydık,
Bir handa, **yorgun argın**, tatlı bir uykudaydık
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*Demek eteğinin altındaki **çat çat** bu idi.*

(N. Necati Sepetçioğlu - Kilit)

*Yazdan kalan ne varsa olurken **haşır neşir***

Günler hazinleşir, geceler uhrevileşir

(Yahya Kemal Beyatlı)

*Aksetmiyor çoğunda fikirler **ayan beyan**.*

Hayyâm imiş hakikati az çok fısıldayan

(Yahya Kemal Beyatlı)

*İnsan **üç beş** damla kan, ırmak **üç beş** damla su;*

Bir hayata çattık ki, hayata kurmuş pusu.

(Necip Fazıl Kısakürek)

Bu grupta türemiş sıfatlarla kurulmuş olan ikilemeler de vardır: *anlı şanlı, af-
ralı tafralı, cicili bicili, derli toplu, kanlı canlı, kayıtsız şartsız, kelli felli, namı şanlı,
soylu soplu, yağlı ballı, yaşlı başlı* gibi.

3. Zıt Anlamlı Kelimelerle Kurulan Tekrarlar

Bunlar anlam bakımından bir birine karşıt olan iki kelimenin meydana ge-
tirdiği kelime grubudur. Bu tür ikilemeler çoğu zaman anlatılmak istenen kav-
ramın sınırlarını belirlemeye yararlar:

*aşağı yukarı, az çok, alt üst, alış veriş, er geç, gece gündüz, gidiş geliş, dost düşman,
duyulur duyulmaz, ileri geri, iyi kötü, öte beri, sabah akşam, uyur uyanık, var yok, varsa
yoksa, yaz kış; aşağılı yukarılı, akşamlı sabahlı, altlı üstlü, irili ufaklı, içli dışlı, senli ben-
li, ucuz pahalı, vakitli vakitsiz, yerli yersiz, zamanlı zamansız vb.*

*Aksetmiyor çoğunda fikirler **ayan beyan**.*

*Hayyâm imiş hakikati **az çok** fısıldayan*

(Yahya Kemal Beyatlı)

En güzel vuslatı tattırmak için mahşerde

*Bize, **gündüz gece**, zehrettiği hicrâna şükür*

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*"Artık sana **iyiyi kötüyü** anlatacak değilim."*

(Peyami Safa, Fatih-Harbiye)

4. Pekiştirmeli Tekrarlar

Bu tür ikilemeler kelime başına ekleme bir unsur getirmek suretiyle yapılan ikilemelerdir. Normal ikilemelerde kelimeler tekrarlandığı hâlde, burada bir nevi heceler tekrarlanır. Fakat tekrar edilen heceden biri ekleme bir ünsüzle yeni bir biçime girerek tekrar edilir. Hecelere ses ilâvesi iki şekilde yapılır:

a) Kelime başına “m” sesi getirilerek yapılan tekrarlar

Ünlü ile başlayan kelimenin başına doğrudan doğruya, ünsüzle başlayan kelimelerde ise ünsüz kaldırılarak yerine bir “m” sesi getirilir. Bu şekilde elde edilen kelime, grubun ikinci unsuru olarak kullanılır:

çocuk mocuk, şaka maka, para mara, kalem malem, lâf maf, iş miş, ekme mekmek, kardeş rnardeş, söz möz, yazı mazi, zam mam, zor mor gibi.

“Para mara...Boş laf!

(Peyami Safa, Fatih-Harbiye)

b) “m, p, r, s” sesleriyle yeni heceler oluşturularak yapılan tekrarlar

*Mesafeler gözlerin gibi sonsuzdur senin,
Seyrettikçe kıpkızıl yanar göz bebeklerim.*

(Yaşar Nabi Nayır)

*Bulutlar ufukta beyaz bir yumak,
Ağaçlar derin bir hulyaya varmış,
Saçında yepyeni teller ağarmış.*

(Ahmet Kutsi Tecer)

Yüzyılın başında, Beyoğlu’nda kimbilir hangi mağazalarda satılan nota defteri elbette yepyenydi.

(Selim İleri - Not Defterleri)

Bu yolla yapılan tekrarlarda kelimelerin ilk hecelerinin sonundaki ünsüz kaldırılır, elde edilen hece “m, p, r, s” seslerinden biriyle doldurularak yeni bir hece oluşturulur. Eğer kelime ünlü ile başlıyorsa ünlüden sonra “p” ünsüzü getirilerek hece oluşturulur, bu hece kelimenin başına ilâve edilerek grup meydana getirilir:

açık → apaçık, ayrı → apayrı, başka → bambaşka, cavlak → cascavlak, çabuk → çarçabuk, dik → dimdik, doğru → dosdoğru, eğri → epeğri, gök → gömgök, ıssız → ıpıssız, ince → ipince, katı → kaskatı, koca → koskoca, kuru → kupkuru, siyah → simsiyah, şirin → şipşirin, takır → tamtakır, taze → taptaze, uzun → upuzun, yeşil → yemyeşil, yuvarlak → yusyuyarlak gibi.

Geniş kanatları boşlukta **simsiyah** açılan
 Ve arkasında güneş doğmayan büyük kapıdan
 Geçince başlayacak bitmeyen sükûnlu gece.

(Yahya Kemal Beyatlı)

Göğsünü gökyüzüne açmış gibiydi kıyı,
 Ay sudan çıkmış gibi **tertemiz, bembeyazdı**

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Bir gün deniz ölgündü. Bir oltayla balıkta,
 Kuşlar gibi yalnız, **yapayalnızdım** açıkta.

(Yahya Kemal)

“Bu muvaffakiyetsizlikten sonra **büsbütün** şaşırıldı ve yoruldu.”

(Peyami Safa, Fatih-Harbiye)

Bazen “p”den sonra “a, e”; “r”den sonra da “ıl, il” getirilerek ekleme heceler genişletilebilir.

çevre → çepeçevre, düz → düpedüz, sağlam → sapasağlam, yalnız → yapayalnız, gündüz → güpegündüz, çıplak → çırılçıplak, sıkılam → sırlısıkılam gibi.

Çıktığın yolda, bugün, yelken açık, **yapayalnız**,
 Gözlerin arkaya çevrilmeyerek, pervasız,
 Yürü! Hür maviliğin bittiği son hadde kadar!...

(Yahya Kemal Beyatlı)

“m” üsüzü ile başlayan kelimelerin ilaveli tekrarları kelimedenden sonra getirilen “falân, filân” kelimeleri ile yapılır.

Masa filân, makine falân, mobilya falân, muşamba falân vb.

Pekiştirmeli tekrarlarda belirli bir ek kullanılmadığı için, bunlar türemiş kelime olarak kabul edilmezler. Ancak ekleme unsurun tek başına bir anlamı olmamakla birlikte, oluşturulan grubun vurgusunu bu unsur üzerinde taşır. Bu fonksiyonu bakımından da bir çeşit anlamlı kelime niteliği kazanır, yani bunlar bir çeşit ön edat gibi kabul edilirler. Bu bakımdan bu yapıdaki kelimeleri de birleşik olarak değerlendirmek ve öteki ikilemelerde olduğu gibi ayrı yazmak gerekirdi. Ancak son zamanlarda bu pekiştirme hecelerinin yazımda bitişik yazılması yaygınlık kazanmıştır.

*Bir an uyanırlarsa lezîz uykularından,
Baştan başa her yer kesilir **kapkara** zindan
(Yahya Kemal)*

*Toprağın rengi kanımdan kızarıırken yer yer,
Uzanıp **sapsarı**, son bûsemi koymazsam eğer
(Faruk Nafiz Çamlıbel)*

*Göğsünü gökyüzüne açmış gibiydi kıyı,
Ay sudan çıkmış gibi **tertemiz, bembeyazdı**
(Faruk Nafiz Çamlıbel)*

B. TEKRAR GRUBUNUN ÖZELLİKLERİ

1. Anlamda güçlendirme ve kuvvetlendirme yaparak nesne ve hareketlere çokluk, pekiştirme, abartma, beraberlik, süreklilik ifadesi katar.

***Yüksek yüksek** tepe (kuvvetlendirme)
Çil çil paracıklar (kuvvetlendirme, çokluk)
Sıra sıra arabalar (çokluk)
Gide gele usandı. (güçlendirme, çokluk)
Yalvara yakara kazandı. (çokluk)*

*"**Kör topal** yaşayacağız." (beraberlik)
(Sevinç Çokum - *Bizim Diyar*)*

*"Bu kişiye **az çok** yakın olmak (beraberlik)."
(Halide Edip Adivar - *Yeni Turan ve Raik'in Annesi*)*

*"**Sık sık** ağlar bilirsiniz." (süreklilik)
(Sevinç Çokum - *Bizim Diyar*)*

*"**Durup durup** ağlıyor." (süreklilik)
(Ahmet Hamdi Tanpınar - *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*)*

*"**Küçük büyük** icatlar." (çokluk)
(Ahmet Hamdi Tanpınar - *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*)*

2. Grubu meydana getiren kelimeler çeşitli çekim eklerini alabilirler.

a) Unsurlardan biri veya her ikisi yönelme hâli ekini taşıyabilir:

baş başa, omuz omuza, el ele, göz göze, burun buruna, yüz yüze, sırt sırta, soluk soluğa, diz dize, kucak kucağa, kol kola, üst üste, alt alta, arka arkaya, yan yana, nefes nefese, kuru kuruya; bire bir, başa baş, göze göz, dişe diş vb.

Baş baş oldular, baş başa verdi, kana kan dişe diş oldular, sağa sola saldırdı, alta üste yerleştirdi, ağız ağıza dalaştı, kol kola girdi, omuz omuza verdi, sırt sırta oturdu, ucu ucuna yetişti, kaçan kaçana oldu, paraya pula önem vermedi, maça giden gidene, ağzına yüzüne bulaştırdı vb.

*Dalgın geceler ! El ele geldik yarınızda,
Sallandık o şen kızla salıncaklarınızda
(Yahya Kemal)*

*“Fakat herhalde Şinasi’yle baş başa kalmak da istiyordu.”
(Peyami Safa, Fatih-Harbiye)*

*“Fahriye ile göz göze geldiler.”
(Peyami Safa, Fatih-Harbiye)*

b) Bazen her iki unsur ayrılma hâli ekini alabilir:

Havadan sudan konuştu, dereden tepeden konuşuyor, elden ayakta düştü, ondan bundan toplamış, evden barktan soğudu, güçten takattan kesildi vb.

Bazen de birinci unsur ayrılma ekini, ikinci unsur ise yönelme ekini alır:

baştan başa, derinden derine, uzaktan uzağa, günden güne, elden ele, dilden dile, kuktan kulağa, derinden derine, akşamdan sabaha, içneden ipliğe, tepeden tırnağa, baştan ayağa, sabaktan akşama gibi.

İnceden inceye araştırdı, içneden ipliğe döndü, tepeden tırnağa giyindi, şuradan şuraya gitmem, seneden seneye durumu iyiye gidiyor, nereden nereye gelmiş.

*Gökte top sesleri var, belli, derinden derine;
Belki yüzlerce şehir sesleniyor birbirine.
(Yahya Kemal)*

*Sesler denizin ufkunu uçtan uca sardı,
Benzim, ölümün şi’ri yayıldıkça sarardı.*

....

*Hava boydan boya binlerce hayaletle dolu
(Yahya Kemal)*

c) Unsurlardan her ikisi de bulunma hâli ekini alabilir:

Evide barkta oturmuyoruz, elde avuçta bir şey kalmadı, işinde gücünde bir adam, sağda solda dolaşüyor, erinde gecinde gelecek, arada sırada uğruyor vb.

d) Unsurlardan her ikisi de belirtme (yükleme) hâli ekini alabilir:

Evi barkı temizledi, pıltıyı pırtıyı topladı,, varı yoğu götürdü, sağı solu kolladı, dereyi tepeyi dolaştı vb.

e) Unsurlardan biri veya her ikisi iyelik ekini taşıyabilir:

Eli ayağı durmuyor, taşı toprağı altın, üstüme üstüme geldi, yüziüne göziüne bulaştırdı, dediği dedik bir adam, boyu boyuna huyu huyuna uygun, boşu dolusu belli değil, eli yüziü temiz kız, söziü sohpeti çekilmiyor, soyu sopu belli vb.

3. İsim tamlamaları tekrar grubu oluşturabilir:

Allah, betterin betterinden korusun.

Bu, neyin nesi kimin fesi.

Tövbeler tövbesi benim haberim yok.

“Ballar balını buldum

Kovanım yağma olsun.” (Yunus Emre)

“Canlar canını buldum

Bu canım yağma olsun.” (Yunus Emre)

“Neden böyle düşman görünürsünüz;

Yıllar yılı dost bildiğim aynalar.”

(Cahit Sıtkı Tarancı)

4. Küçültme/sevgi ekiyle tekrarlar oluşturulabilir:

Hanım hanımcık oturuyor, mini minnacık olmuş, kargacık burgacık bir şekil almış vb.

5. *Da, ki, ve, ama* gibi bazı bağlaçlar kuvvetlendirme işleviyle tekrar grubu oluşturabilirler:

Gitmem de gitmem diye tutturdu, çocuklar; gecede coştı da coştı; ev ki ev olmuş; araba da araba yani; neler de neler gördüm; yalnız ve yalnız; yıllarca ve yıllarca; çok ama çok yaramaz bir çocuk; ödev de ödev olmuş; uzattı da uzattı vb.

6. Soru eki de pekiştirme işleviyle tekrar grubu oluşturabilir, o zaman soru anlamı olmaz:

Güzel mi güzel kız, temiz mi temiz sınıf, yaptığımız ne gezi ne gezi, ne atış ne atış bir bilsen, fakir mi fakir bir aile, hiç mi hiç konuşmadı vb.

7. Grupta pekiştirmeyi sağlamak için unsurlar arasına bazen bir kelime girebilir:

Sigara üstüne sigara yakıyor, kavga üstüne kavga ediyor, gidiş o gidiş vb.

8. Tekrar grupları sıracı kalıplaştıklarından unsurların yerleri değiştirilemez.

“kılık kıyafet” yerine kıyafet kılık, “zar zor” yerine zor zar, “soy sop” yerine sop soy, “eğri büğrü” yerine büğrü eğri, “çifti çubuğu” yerine çubuğu çifti, “çalıp çırpma” yerine çırpıp çalmak, “eski püskü” yerine püskü eski denilemez.

9. Grubu meydana getiren kelimelerden biri zaman içerisinde eskimiş olabilir:

Adamın beti benzi atmıştı.

O bahsedilen kişinin soyu soppu belli değil.

Hiç de anlı şanlı bir kişilik değil.

Arabalarını değiş tokuş yapmışlardı.

Uzun bir yolculuktan sonra İncesu'daydık,

Bir handa, yorgun argın, tatlı bir uykudaydık

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Bu cümlelerde geçen “bet, sop, anlı, tokuş, argın” kelimeleri bugün tek başlarına kullanılmamaktadır.

C. TEKRAR GRUBUNUN CÜMLEDE KULLANILIŞI

Tekrar grupları, cümlede özne, nesne, zarf, yer tamlayıcısı ve yüklem ismi olarak kullanıldıkları gibi, sıfat işlevinde de bulunabilir.

Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden (zarf)

(Ahmet Haşim)

Öyle ışıık ışıık, renkli, sanırsın **par par** yanıyor koca bahçe. (zarf)
(Emine Işınso - Canbaz)

Işıık gölge bir oyun
Çiçek yaprak **allı morlu** (yüklem)
Haziran üstümüzde **dal dal** (yüklem)
Saçların yüzünde **tek tek** (yüklem)
(Celal Sılay)

Baktım: Kızlar **yürek yürektir**; (yüklem)
Kızlar, ki ne giyseler ipektir...
Kuşlar gibi -âdetâ- uçarlar...
Rüzgâr **saç saç, etek etektir!** (yüklem)
(Arif Nihat Asya)

Dün şerbet çeşmelerinde
Şırıl şırıldı ilhamlar... (yüklem)
(Arif Nihat Asya)

"Bunu **sağ selim** teslim etmeliyiz." (zarf)
(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

"Saat altı buçuğa doğru geldiği gibi **paldır küldür** gitti." (zarf)
(Attila İlhan - Bıçağın Ucu)

"Genzinde **ıgıl ıgıl** akıntılar." (sıfat)
(Attila İlhan - Kurtlar Sofrası)

"Bütün memleketin **ucunu bucağını** dolaşıp her yana, sahibinin inanç ve ideolojisini götürür gibi idi." (nesne)
(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik'in Annesi)

"Raik'in annesi **mor mor** çiçeklerin arasında beyaz bir leke gibi, bütün vücudunu örten bol maşlahla bürünmüş, garip bir durumda duruyordu." (sıfat)
(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik'in Annesi)

"Güneş güler, kuşlar uçar havada
Uyanırlar **nazlı nazlı** çiçekler." (zarf)
(Recaizâde Mahmut Ekrem)

Gök **mavi mavi** gülümsüyordu,
Yeşil yeşil dallar arasından (zarf, sıfat)
(Cahit Sıtkı Tarancı)

Terzi abla, **minimini** elbiseler dik,
Yazlık, kışlık, mevsimlik... (sıfat)
(Ziya Osman Saba)

Çözülen bir demetten indiler **birer birer**,
Bırak, yorgun başları bu taşlarda uyusun. (zarf)
(Ziya Osman Saba)

Açılan bir gülsün sen **yaprak yaprak**,
Ben aşkımla bahar getirdim sana (zarf)
(Ahmet Muhip Dıranas)

Bir sırrı sürüklüyor terlikler **pıtır pıtır**
İzbe sofalarında izbe sofalarında. (zarf)
(Necip Fazıl Kısakürek)

Ulu ulu günâhlarum yüz komadı bana Çalap
Hiç kimse çâre kılmadı döndüm yine sana Çalap. (sıfat)
(Yunus Emre)

Allah'a şükredip duruyorlar ve kol kola,
Sessiz, **yavaş yavaş** dalıyorlardı bir yola. (zarf)
(Yahya Kemal Beyatlı)

"Aksetmiyor çoğunda fikirler **ayan beyan**." (zarf)
(Yahya Kemal Beyatlı)

"Âhir öğülen **öğen söğen** birlikte." (özne)
(Yahya Kemal Beyatlı)

"Her lahza diyor kelleye **efsûs efsûs**." (nesne)
(Yahya Kemal Beyatlı)

Duman girer **kıvrıla kıvrıla**
İnsanların kalplerine kadar. (zarf)
(Behçet Necatigil)

Beyhûde seslenir, beyhûde çağlar
Bir sola, bir sağa çoban çeşmesi!.. (yer tamlayıcısı)
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Ona hâlâ gidilirken geçilir bir yoldan,
Göze çarpar ölüm âyetleri **sağdan soldan** (yer tamlayıcısı)
(Yahya Kemal Beyatlı)

Göğsünü gökyüzüne açmış gibiydi kıyı,
Ay sudan çıkmış gibi **tertemiz, bembeyazdı** (yüklem ismi)
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Yatak **diken diken** yastık batıyor
Yiğidim aslanım aman burada yatıyor" (yüklem ismi)
(Bedri Rahmi Eyüboğlu)

Nar tanesi gibi **pırıl pırıl** (yüklem ismi)
(Bedri Rahmi Eyüboğlu)

Alnında **halka halkadır** âşüfte gülü,
Göğsünde yosma Gırnata'nın en güzel gülü...(yüklem ismi)
(Yahya Kemal Beyatlı)

Vâlî Paşa gelince yüzler sevinçle yandı,
Cemâat **yavaş yavaş** ikiye parçalandı: (zarf)
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

SAYIKLAMA

Kedim, ayak ucumda büzülmüş, uyumakta;
İplik iplik srıyor sükûtu bir yumakta,
Hırıl hırıl
Hırıl hırıl...

Bir göz gibi süzüyor beni camlardan gece,
Dönüyor etrafımda bir sürü kambur cüce,
Fırıl fırıl
Fırıl fırıl...

Söndürün lambaları, uzaklara gideyim;
Nurdan bir şehir gibi ruhumu seyredelim,
Pırıl pırıl
Pırıl pırıl...

Sussun, sussun, uzakta ölümüne ağlayan;
 Gencim, ölmem, arzular kanımda bir çağlayan,
 Şırıl şırıl
 Şırıl şırıl...

Ne olurdu, bir kadın, elleri avucumda,
 Bahsetse yaşamının tadından başucumda,
 Mırıl mırıl
 Mırıl mırıl...

(Necip Fazıl Kısakürek)

V. AİTLİK GRUBU

Aitlik eki “-ki” ile onun eklendiği kelime grubuna aitlik grubu denir. Bu grup aitlik, içinde bulunma ve bağlılık işlevleri taşır. “-ki” eki yapım eki olmasına rağmen bazı çekim eklerinden (ilgi, bulunma) sonra gelmektedir. Bu yapı Türkçenin istisnai durumlarından biridir. Aitlik eki isimlerin yalın, bulunma ve ilgi halli şekilleriyle kullanılabilir.

Yalın hâlde kullanışı yaygındır: *Önceki, sonraki, evvelki, yarınki, karşığı vb.*

Bulunma eklerinden sonra: *Sizdeki, yandaki, evdeki, sınıftaki, okuldaki, bende-ki vb.*

İlgi eklerinden sonra: *Senin, benim, bizim, Ahmet’in vb.*

Aitlik grubu cümlede zamir veya sıfat olarak kullanılır.

Kelime grubu + ki = Aitlik grubu

Yalın, ilgi veya ayrılma hâlinde

Milâttan sonra + *ki* = *Milâttan sonraki*

İki yıl önce + *ki* = *İki yıl önceki*

Ağacın dibinde + *ki* = *Ağacın dibindeki*

Kara yollarında meydana gelen trafik kazalarındaki ölüm oranı çok yüksek.

Tahtanın üst tarafındaki yazıları pek iyi göremiyorum.

Cumhuriyetin ilânından önceki Türkiye ile şimdiki arasında çok büyük farklar var.

*Derenin sağ tarafındaki sırtta on beş yirmi kadar çadır vardı.
Bu evi sizden öncekiler bu hâle getirmişler.*

*Som ateşten bu saraylarla bütün karşı yaka
Benzer üç bin sene evvelki mutantan şarka.
(Yahya Kemal)*

*Adalardan yaza ettik de vedâ
Sızlıyor bağrımız üstündeki dağ,
Seni hatırlıyoruz Viranbağ!
(Yahya Kemal)*

VI. EDAT GRUBU

Bir isim unsuru ile bir çekim edatından oluşan kelime grubuna *edat grubu* adı verilir. Grupta isim unsuru başta çekim edatı sonda bulunur. Bu edatlar (*için, gibi, göre, kadar, değin, sonra, ile, doğru, beri, üzere* vb.) sonuna geldiği isimlerle fiiller arasında ilişki kurarak söz diziminde önemli bir rol üstlenir. Gruptaki isim unsuru tek bir kelime olabileceği gibi, isim yerine geçen bir kelime grubu veya cümle de olabilir. Edatın isimle birleşmesi ekli ya da eklessiz olabilir. Ancak zamirler çekim edatlarına mutlaka ilgi hâlinde bağlanırlar. Vurgu isim unsuru üzerindedir. Edat grupları anlamca kaynaşarak birleşik kelime hâline de gelebilirler, ama herhangi bir kavramı karşılamazlar ve çekim eki de almazlar.

O yüzden, niçin, ne gibi, âdet üzere, Allah için, bundan böyle, akşama doğru, sabaha karşı, neden sonra, bunun üzerine, buna rağmen, şunun için, onun gibi, yüzüne karşı, baştan aşağı, görünüşe göre, şundan dolayı, ondan başka, bu topraklar için, o taş kalbine bir gün heyecan vermek için, çok eski zamandan beri, sonradan öğrendiğime göre, hiç dönmemek üzere.

Yeteneksizliğim anlaşılıncaya kadar piyano dersleri almaya geldiğim bu evde piyano başka bir odadaydı.

(Selim İleri – Not Defterleri)

*Bir gün nehirler gibi çağlayarak derinden
Dağlardan ormanlardan sana akacak mıyım?
(Ömer Bedrettin Uşaklı)*

Her yandan küçülen bir oda gibi
Duvarlar yanaşmış, tavan alçalmış
 (Necip Fazıl Kısakürek)

Önce upuzun, sonra kesik saçın vardı;
*Tenin buğdaysı, **boyun bir başak kadardı***
 (Ahmet Muhip Dranas)

1. Bu grupta isim unsuru ekli ya da eksiz olabilir.

Lakin kalacak doğduğumuz toprağa bizden
***Şimşek gibi** bir hatıra nal seslerimizden*
 (Yahya Kemal Beyatlı)

Gördüm ön safta oturmuş nefer esvaplı biri
*Dinliyor **vecd ile** tekrar alınan Tekbîr'i.*
 (Yahya Kemal Beyatlı)

Öttükçe o, hasretle genişlerdi, duyardım,
***Korkunç uçurumlar gibi** rûhumda derinlik*

Taş oluktan dökülen bir su başında durdu,
***Her geçen yolcu için** başka bir söz bulurdu*
 (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Gecenin bitmeğe yüz tuttuğu andan beridir,
Duyulan gökte kanad, yerde ayak seslidir.
 (Yahya Kemal Beyatlı)

2. Edat gruplarında isim unsuru, kelime ya da kelime grubu olabilir.

*Çözülme, **birliğin parçalanması** / ile başladı.* (isim unsuru, isim tamlaması)

***Küçük ayrıntıya** / kadar inceledi.* (isim unsuru, sıfat tamlaması)

***Babamın her zaman dediği** / gibi oldu.* (isim unsuru, belirtili isim tamlaması)

***Büyük bir insan** / gibi hareket ediyor.* (isim unsuru, sıfat tamlaması)

*Sonucu **ilan etmek** / için daha ne bekliyorsun.* (isim unsuru, isim-fiil grubu)

***Sınava girerken bile** çalışmayı düşünüyordu.* (isim unsuru, zarf-fiil grubu)

***Çocuk, İstanbul'a gittiğinden** / beri kendisinden bir daha haber alınamadı.* (isim unsuru, zarf-fiil grubu)

Kan tükürsün adını candan anan dudaklar,

*Sana **benim gözümlle** bakan gözler kör olsun!* (isim unsuru, iyelik grubu)

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*Elini **öpmek için** yalvarsa da bakışım*

Sır diye tepinir gözlerimin bebeği (isim unsuru, isim-fiil grubu)

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*“**Üzgün ve kırılmış gibi** en ince yerinden.”* (isim unsuru, bağlama grubu.)

(Yahya Kemal Beyatlı)

*“Sade **bir sevmek bile** bir ömre değer.”* (isim unsuru, isim-fiil grubu.)

(Yahya Kemal Beyatlı)

*“Yıldızları **boydan boya doğmuş gibi**, varlık”* (isim unsuru, sıfat-fiil grubu.)

(Yahya Kemal Beyatlı)

3. İsim unsuru bir cümle olabilir.

*Sınavlarda **başarılı olamam / diye** başvuru yapmadı.*

*Hava **güzeldir /diye** dışarı çıktı.*

*“**Acı duymuş diye** aşkın tadını,*

Hepimiz sevdik o solgun kadını”

(Yahya Kemal Beyatlı)

*Tarihini **aksettirebilsin diye** çehren*

Kaç fatihin altın kanı mermerle karışmış.

(Yahya Kemal Beyatlı)

4. Grupta isim unsuru birden fazla isimden veya kelime grubundan oluşabilir.

*“**Pırl pırl çizmeleri, nişanları ve gıcır gıcır elbiseleri / ile.**”* (Sıfat tamlaması, bağlama grubu, sıfat tamlaması.)

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

*“**Çocukluğumun en erken zamanlarından, kendimi bildiğim ilk günden / be-ri.**”* (Belirtili isim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat tamlaması)

(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik'in Annesi)

“Saçma sapan çevresine, budala dostlarına / rağmen.” (tekrar grubu, sıfat tamlaması)

(Attila İlhan - *Kurtlar Sofrası*)

“Beni çileden çıkarmak, küçük düşürmek / için.” (İsim-fiil grubu, isim-fiil grubu)

(Attila İlhan - *Kurtlar Sofrası*)

“Tesadüf ihtimallerine, lüzumsuz ihtiyat vodviline / rağmen.” (belirtisiz isim tamlaması, sıfat tamlaması belirtisiz isim tamlaması)

(Attila İlhan - *Kurtlar Sofrası*)

5. Edat grupları cümle içerisinde yüklem olabilirler.

Evet, o, **bu terbiyesiz ve iz’ansız kadınların, bu çılgınlarla birbirlerine anlattıkları gibiydi.** (yüklem)

(Yakup Kadri Karaosmanoğlu - *Kıralık Konak*)

Bu yel, **karlı ve yüksek tepelerden inmiş gibiydi.** (yüklem)

(Yakup Kadri Karaosmanoğlu - *Kıralık Konak*)

Kolları etten kemikten değil; bunlar **oluklardan akan sular gibiydi.** (yüklem)

(Yakup Kadri Karaosmanoğlu - *Kıralık Konak*)

Biz, vatan için ölmeye yemin ettik. (zarf)

Maçın sonuna / kadar sanki çivilemişler, hiç kıılmıyıyor. (zarf)

Çocuk, sabaha / kadar çalıştı. (zarf)

Adam işini kaybettiğinden / beri evde huzuru kalmadı. (zarf)

İlimize turist gelesi / beri işler iyidir. (zarf)

Ders çalışmadığı / için sınavda başarılı olamadı. (zarf)

“Parmaklarıyla piyano çalar / gibi yaptı.” (zarf)

(Sevinç Çokum - *Bizim Diyar*)

“Kaya’nın yüzüne bakmak / için âdeta paravandan başımı çıkardım.” (zarf)

(Halide Edip Adivar - *Yeni Turan ve Raik’in Annesi*)

“Çivilenmiş / gibi olduğum yerde kaldım.” (zarf)

(Halide Edip Adivar - *Yeni Turan ve Raik’in Annesi*)

“O, Neriman’ın cevap vermekte gecikmesinden mağrur gibiydi.”

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

*Rüya gibi/ bir yazdı. Yarattın hevesinle,
Her ânını, her rengini her şî' rini hazdan. (sıfat)*
(Yahya Kemal Beyatlı)

*Duymaz bu anda taş gibi kalbinde bir sız;
Fark etmez anne toprak ölüm maceramızı. (sıfat)*
(Yahya Kemal Beyatlı)

*Önce upuzun, sonra kesik saçın vardı;
Tenin buğdaysı, boyun bir başak kadardı (yüklem ismi)*
(Ahmet Muhip Dıranas)

*Eylül sonunda rûhunu teslim eden heves,
Can bulmak üzredir yeni baştan bahâr ile (yüklem ismi)*
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*Göğsünü gökyüzüne açmış gibiydi kıyı,
Ay sudan çıkmış gibi tertemiz, bembeyazdı. (yüklem ismi)*
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

6. Edat grubunda vurgu isim unsuru üzerindedir.

VII. UNVAN GRUBU

Bir unvan ya da akrabalık isminin bir şahıs ismiyle meydana getirdiği kelime grubudur. Bu yapılarda, şahıs ismi başta, unvan veya akrabalık ismi sonda bulunur.

Fatma Nine, Ali Dede, Ayşe Hanım, Bergüzar Kadın, Ayşe Kız, Kösem Sultan,

1. İsim unsuru tek bir kelimeden olabileceği gibi, birleşik isim de olabilir.

Ali Rıza Bey, Mustafa Kemal Paşa, İkinci Murat Han, Halide Edip Hanımefendi, Ahmet Paşa, Mehlika Sultan, Tanburî Cemil Bey vb.

2. Bu kelime grubunda unvan ve akrabalık isimlerinin şahıs isimlerinden sonra gelme zorunluluğu vardır. Şayet bu unsurlar yer değiştirir de unvan ve akrabalık isimleri başa gelirse, grup “unvan grubu” değil “birleşik isim” grubu olur. Çünkü bu yapılarda unvan ve akrabalık ismi kişinin ismi durumuna geçmektedir. Unvan ve akrabalık isimlerinin de kişinin ismi durumuna geçtiği kelime gruplarına “birleşik isim” grubu denir.

Kanuni Sultan Süleyman, Dördüncü Murat, Vali Fahrettin Kerim Gökay, Profesör Faruk Kadri Timurtaş

3. Belirtileni (tamamlananı) özel isim olan sıfat tamlamaları zamanla birleşik isme dönüşebilir.

Kaşgarlı Mahmut, Ulubatlı Hasan, Kanuni Sultan Süleyman, Sarı Çizmeli Mehmet Ağa vb.

4. Unvan grubu cümlede özne, nesne, yer tamlayıcısı ve yüklem olabilir.

*Zihnim bu şehirden, bu devirden çok uzakta,
Tanburî Cemil Bey* *çalışıyor eski plakta* (özne)
(Yahya Kemal Beyatlı)

"En son Bektaş Ağa *çöktü diz üstü."* (özne)
(Yahya Kemal Beyatlı)

Meslek hayatımda **Mehmet Bey'i** örnek aldım. (nesne)

Dün okulda **Zeynep Hanım'ı** gördüm. (nesne)

Bütün notlarımı **Ahmet Bey'e** verdim. (yer tamlayıcısı)

Ayşe Hanım'a saygı gösterdi. (yer tamlayıcısı)

Bu unvan **Kemal Paşa'ya** yakışır. (yer tamlayıcısı)

En sevilen bayan **Ayşe Hanımdır**. (yüklem)

Bu kelime grubunda vurgu isim unsuru üzerindedir.

VIII. BİRLEŞİK FİİL GRUBU

Bir yardımcı fiil ile bir isim veya bir fiil unsurunun oluşturduğu kelime grubuna *birleşik fiil* adı verilir. İsim ve fiil unsuru önce, yardımcı fiil unsuru sonra gelir. İsimlerle oluşturulan birleşik fiillerde esas anlamı isim unsuru taşır. Yardımcı fiillerin anlama etkisi yoktur. Yardımcı fiil yalnızca isimleri fiilleştirir. Bu bakımdan isimlerle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller ile, fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller ayrı ayrıdır.

İster bir isim ögesi ile bir fiil ögesinden, ister bir fiille başka bir fiilin birleşmesinden meydana gelmiş olsun, birleşik fiillerde de bir anlamca kaynaşma söz konusu olup bunlar tek bir kavramı karşılarlar. Hareket ve oluş ifade eden kavramları karşılamak için basit ve türemiş fiillerden nasıl yararlanıyorsak, birleşik fiillerden de aynı şekilde yararlanırız. Basit ve türemiş fiillerle, birleşik fiiller arasında ifade ve anlatım bakımından fark yoktur. Fark yalnızca yapıları bakımındandır:

<i>telaş etmek</i>	<i>teleşlanmak</i>
<i>panik yapmak</i>	<i>paniklemek</i>
<i>hazır etmek</i>	<i>hazırlamak</i>
<i>etki etmek</i>	<i>etkilemek</i>
<i>hasta olmak</i>	<i>hastalanmak</i>
<i>yavru yapmak</i>	<i>yavrulamak</i>
<i>iyi olmak</i>	<i>iyileşmek</i>
<i>yağma etmek</i>	<i>yağmalamak</i>

Ancak her birleşik fiilin anlam bakımından türemiş bir fiil ile karşılanabileceği hükmünü çıkarmak da mümkün değildir. Birleşik fiiller de birleşik isimler gibi belirli kalıplar hâlinde bulunurlar.

İsim ve fiil unsurlarının yardımcı fiilleri ayrı ayrıdır. Her iki grupta da yardımcı fiil sonda bulunur. Bazı şiirlerde ölçü ve kafiye zorunluluğundan dolayı unsurlar yer değiştirebilir.

“Gönlümde eski hâtıralar, *eyledim tavâf*;
Artık o doğmuyor, diye muzlimdi her taraf.”
(İbrahim Alâeddin Gövsa)

“*Düşmüş ak bıyıklarına kar*”
(Fazıl Hüsnü Dağlarca)

Nush ile yola gelmeyen *etmeli tektir*
Tektir ile uslanmayanın hakkı kötektir.
(Ziya Paşa)

A.

İsim + Yardımcı fiil = Birleşik fiil

İsimlerle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller, *et-*, *eyle-*, *yap-*, *kıl-*, *ol-*, *bulun-* yardımcı fiilleridir. Bunlara *tam yardımcı fiiller* adı verilir. Bunlardan *et-*, *eyle-*, *yap-*, *kıl-* isimlerden geçişli birleşik fiiller, *ol-* ve *bulun-* ise geçişsiz birleşik fiiller yapar.

Bu kalıptaki birleşik fiilde isim ögesi ya bir isim ya da bir sıfat-fiil olur. İsim ise ya Türkçe veya yabancı asıllı olur. Dilimizde Arapça, Farsça ve Batı dillerinden gelmiş kelimelerle kurulmuş pek çok birleşik fiil vardır. Sıfat-fiillerle kurulan birleşik fiillerde *ol-* ve *bulun-* yardımcı fiilleri, yani geçişsizlik ifadesi taşıyan yardımcı fiiller kullanılır:

Ol-, bulun-; et-, eyle-, yap- yardımcı fiilleri, birbirinin yerini tutan ve işlevleri bakımından benzerlik gösteren yardımcı fiillerdir. Birleşik fiil grubunda asıl anlamı isim unsuru taşıdığı için, yardımcı fiillerin özel anlamlarının grup içerisinde fazla bir rolü bulunmaz. Bu bakımdan bazen birbirinin yerine kullanılırlar: *Yardım et-* fiilinin yerine *yardım eyle-* ve *yardım yap-*; *dikkat et-* yerine *dikkatli yap*, *hoş et-* yerine *hoş eyle-*, *gürültü et-* yerine *gürültü yap-* vs.

Tenkite bulun- yerine *tenkit et-*, *teşhiste bulun-* yerine *teşhis et-*, *talepte bulun-* yerine *talep et-*

İsim + yardımcı fiille kurulan birleşik fiillerden hece yapıları Türkçenin hece yapısına uyanlar ayrı yazılır: *ziyaret et-*, *ümit et-*, *idare et-*, *hasta eyle-*, *beyan eyle-*, *ihbar eyle-*, *dost ol-*, *düşman ol-*, *fena ol-* vb.

Son hecelerinde Türkçede kullanılmayan çift ünsüz bulunup da bunlar arasında bir ünlü türeyerek hece yapısı değişmiş olan yabancı kelimeler, ünlü ile başlayan *et-*, *eyle-*, *ol-* yardımcı fiilleriyle birleştiklerinde, bu kelimeler aslı biçimlerine dönerler ve bu yapıdaki birleşik fiiller birleşik yazılır: *mahveyle-*, *zemmeyle-* “yermek”, *affeyle-*, *şükreyle-*, *zulmeyle-*, *kaybol-*, *reddet-*, *devret-*, *emret-*, *azlet-* vb.

1. “et-” Yardımcı Fiili ile Kurulan Birleşik Fiiller:

Bize *yardım et*melisin; *iyilik et*mekten hoşlanırım; *dua et* de babam izin versin; komşularımızı *rahatsız et*memek için *gürültü et*memeliyiz vs.

Yıldızlarda seni seyrediyorum.

(Cemil Meriç - Bir Dünyanın Eşiğinde)

Kollarımdan kollarıma kayan bileziklerim, efendim seni terk etti diyor.

(Cemil Meriç - Bir Dünyanın Eşiğinde)

Okumam için ısrar ettiği kitaplar, dinlememi öğütlediği müzikler, gösterdiği resim ve fotoğraflar, hayatından bilmediğim izlerle dolup taşar.

(Selim İleri - Not Defterleri)

Ama ne kadar irileşirse irileşsin, gözlerinin yine de Alparslan’ın çocuk gözlerinin içinde eriyip kaybolduğunu hissediordu.

(M. Necati Sepetçioğlu - Kilit)

Sarı Hoca gökyüzü gibi ve yeryüzünün de tuttuğunu hissetti.

(M. Necati Sepetçioğlu - Kilit)

*Bilinmeyen yüz binlerce kız içinde, üniversite kantininden birini seçtin kendine ve ona okuduğu kitapları sordun ve karşısında oturup susmasını **seyrettin**.*
(Oğuz Atay - Tutunamayanlar)

*Artık bahtın açıktır **uzun etme**, arkadaş!
Ne hudut kaldı artık, ne askerlik, ne savaş;
(Faruk Nafiz Çamlıbel)*

*Sen bir âhû gibi dağdan dağa kaçsan da yine
Seni aşkım canavarlar gibi **tâkîb edecek**!
(Faruk Nafiz Çamlıbel)*

*Bizi **hayran ediyor** saksıda bir gonca bu gün!
Seni has bahçeler üstünde görürken daha dün,
(Faruk Nafiz Çamlıbel)*

*Âh, o taş kalbine bir gün heyecan vermek için
Yedi köy halkı **sebîl etti** bu yıl kanlarımı.
(Faruk Nafiz Çamlıbel)*

*Şikâyet **etme**, sakın boş geçen zamânından.
Geçen zamanla ne eksildi hüsn ü ânından,
(Faruk Nafiz Çamlıbel)*

*“**Seyredenler** görür Allah’a yakın dünyâyı.”
(Yahya Kemal Beyatlı)*

*“Yer yer **aksettiriyor** mavileşen manzaradan.”
(Yahya Kemal Beyatlı)*

2. “eyle-” Yardımcı Fiili ile Yapılan Birleşik Fiiller:

*Şad olurum diye bir ocak kurdum.
Ateş yakıp **kül eyledi** ocağı.
(Cemil Meriç - Bir Dünyanın Eşiğinde)*

Bu fiil daha çok Arapça kelimelerle birleşik fiiller kurar:

Himmet eyle-, azat eyle-, ittifak eyle-, nazar eyle-, tavâf eyle- vs.

*Ey gül sükûta varmağı **emreyle** bülbüle.
Gülşende mest-i zevk olan ahhâb uyanmasın
(Yahya Kemal Beyatlı)*

***Seyreylesün** felek kaderin şehsûvarını.
Fethetti bir seferde nebîler diyarını
(Yahya Kemal Beyatlı)*

*Bu bezm-i ehl-i keder sürsün inşirâha kadar
Piyâle ortada **devreylesün** sabaha kadar
(Yahya Kemal Beyatlı)*

3. “kıl-” Yardımcı Fiili ile Yapılan Birleşik Fiiller:

Bizi bu işe **mecbur kıldı**.
Namaz kılmayı bilmiyor.
Bu işte **karar kıldık** vs.

*“İstersen esâs-ı ömrü **muhkem kılmak**.”
(Yahya Kemal Beyatlı)*

*Pür-zûr saldıran Kölemen fârisanını
Saf saf guzât **kıldı** dilîrâne **iktihâm**
(Yahya Kemal Beyatlı)*

4. “yap-” Yardımcı Fiili ile Yapılan Birleşik Fiiller:

Şaka yap-, panik yap-, etki yap-, stres yap-, vurgu yap-, hile yap-,

***Askerlik yapmak** her Türk vatandaşının görevidir.
Çocuklara **baskı yapmak** doğru değildir.
Sürpriz yapmayı severim .*

5. “tut-” Yardımcı Fiili ile Yapılan Birleşik fiiller:

Söz tut-, yüz tut-, elinden tut-, yol tut-, dilini tut- vb.

*“Gecenin bitmeğe **yüz tuttuğu** andan beridir.”
(Yahya Kemal Beyatlı)*

6. “al-” Yardımcı Fiili ile Yapılan Birleşik fiiller:

İngilizler Hindistan'daki öncülerden iki görev **devraldılar**: Maliye ve savaş
(Cemil Meriç - Bir Dünyanın Eşiğinde)

Söz al-, zevk al-, yol al-, şevk al-, kâm al- vb.

“Düşülür bir hayâle, zevk alınır.”

(Yahya Kemal Beyatlı)

“Devrettiği müddetçe felekten kâm al.”

(Yahya Kemal Beyatlı)

7. “bulun-” Yardımcı Fiili ile Yapılan Birleşik fiiller:

Öngörüde bulun-, hazır bulun-, sevmiş bulun-, teşhiste bulun-,

Maçın sonucu hakkında **tahminde bulunmay**ı sevmez. Olayı **boş bulundu-**ğum için söyledim. Bu anda sınavı **kazanmış bulunuyor** vs.

8. “ol-” Yardımcı Fiili ile Yapılan Birleşik Fiiller:

Kâinat yok olur yeniden yaratılır, yeniden yok olur.

(Cemil Meriç - Bir Dünyanın Eşiğinde)

Kalbine aşk okları saplanıyor, pişman oluyor ihanetlerine.

(Cemil Meriç - Bir Dünyanın Eşiğinde)

Ama ne kadar irileşirse irileşsin, gözlerinin yine de Alparslan'ın çocuk gözlerinin içinde eriyip kaybolduğunu hissediyordu.

(M. Necati Sepetçioğlu - Kilit)

Hazır ol-, diri ol-, sabırlı ol-, gözü açık ol-, kurnaz ol-, cömert ol-,

Bu işi başarmamız için **güçlü olmalıyız**.

Hasta olmak istemiyorsak sağlığınıza dikkat etmemiz gerekir vs.

Leylâ gelin oldu, Mecnun mezarda,

Bir susuz yolcu yok şimdi dağlarda.

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

“Ömrünce mest olur nice hayrân olan sana.”

(Yahya Kemal Beyatlı)

“Kaybolur hepsi de bir anda kararmakla batı.”

(Yahya Kemal Beyatlı)

9. İsimle yapılan birleşik fiillerde, yardımcı fiilin görevi isimleri fiil durumuna getirmektir. Bu yapılarda anlam isim üzerinde bulunur. Bu nedenle yardımcı fiil grupta bir fiilleştirme ve çekim unsuru olarak görev alır. Bu yapılarda ana unsur (isim unsuru) bir isim olabileceği gibi, sıfat-fiil de olabilir. Tamlayanı sıfat-fiil olan birleşik fiiller genellikle “ol- ve bulun-” yardımcı fiilini alır.

a) **“-mış ol-, -miş ol-, -mış ol-, -miş ol-, -muş ol-, -müş ol-”** Sıfat-fiili ile Yapılan Birleşik Fiiller:

Kabuğu soyulmamış olmalı.

(Cemil Meriç - Bir Dünyanın Eşiğinde)

Köyle ilgisi kalmayacak insanın, ihtiraslardan sıyrılmış olacak.

(Cemil Meriç - Bir Dünyanın Eşiğinde)

Birini *görmüş olmak* tanımak anlamına gelmez.

Konuyu *bilmiş olmamız* yeterli olmayabilir.

Konuyu sonuçta *öğrenmiş olacak* vs.

b) **“-ır ol-, -ir ol-, -ur ol-, -ür ol-, -maz ol-, -mez ol-”** Sıfat-fiili ile Yapılan Birleşik Fiiller:

Gelen gideni *aratar oldu*.

Her olayın başında fikir *danışır oldu*.

Çocuğumda kendimi *görür oldum*.

Ondan sonra gözlerini *ayırılmaz oldu*.

Ortada bir daha *görünmez oldu* vs.

c) **“-ar ol-, -er ol-”** Sıfat-fiili ile Yapılan Birleşik Fiiller:

Biz dünyadan gider olduk

Kalanlara selâm olsun (Yunus Emre)

Kötü günde bizi arayıp sormayanlar, iyi günde bizleri her gün *arar oldular*.
Sonuçta konuyu *kavrar oldu* vs.

d) **“-acak ol-, -ecek ol-, -ası ol-, -esi ol-, -r ol-”** Sıfat-fiili ile Yapılan Birleşik Fiiller:

*Düşüncelerini söyleyecek oluyor fakat bir türlü söyleyemiyor.
Bu sonuçlarla geleceği görecektir gibi oluyorum.
İhtiyaçlarımı babama diyeyi oldum sonra vazgeçtim vs.*

10. İsimlerle kullanılan yardımcı fiiller yalnız yukarıda ifade etmeye çalıştığımız fiillerden ibaret değildir. Bunlara, isimlerle kullanılan, isimlerle birleşik fiil yapan asıl yardımcı fiiller denilebilir. Bunların dışında, isimlerle birleşik fiil yapmaya yarayan bazı yardımcı fiiller (*düş-, al-, ver-, kal-, bul-, koş-, tuttur-, işle-, kustur-, at-, koy-, bile-, bin-, vb.*) de vardır ki bunlar, gerçekte yardımcı fiil olmadıkları hâlde, ya zamanla anlamlarını kaybetmiş ya da deyimleşmiş olmaları sebebiyle yardımcı fiil durumuna düşmüş, bu görevi üstlenmişlerdir.

Boğazını tut-, dilini tut-, çenesini tut-, gözünde tüt-, avazı çık-, göz at-, hava at-, nara at- vb.

Güneşin beş sularında sönmeye yüz tuttuğunu görüyor ve ışıkların pembe-likler, turuncular, gümüşlükler içinde yelpazelene yelpazelene bahar kokulu bir akşamı apaçık aydınlatışına şaşıyordu.

(Selim İleri - Not Defterleri)

“Cemil Bey’in ona karşı çıkmaya karar vermiş olmasıydı.”
(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

“Hazırlıklara başladığında, Ali Bey yersiz buldu kır eğlencesini.”
(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

“Yıllarca Osmanlı ulusunun tarihini, tecrübesini gözden geçirdik.”
(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik’in Annesi)

“Hemen bunu haber alır almaz yolu tuttum.”
(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik’in Annesi)

“Memnulukla bir göz gezdirdim.”
(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik’in Annesi)

“Nice güzellere bağlandım kaldım.”
(Aşık Veysel)

“Ne bir vefa gördüm ne fayda buldum.”
(Aşık Veysel)

“Aya haber sal çıksın bu gece.”
(Cahit Sıtkı Tarancı)

*“Düşmüş ak bıyıklarına **kar.**”*

(Fazıl Hüsnü Dağlarca)

*“Boşadığı karısıyla gittikçe artan münasebetimi öğrenince büsbütün **küplere bin-mişti.**”*

(Ahmet Hamdi Tanpınar - *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*)

11. Birleşik fiili oluşturan unsurlar kelime grubu olabilirler:

*Ani başlayan sancı onu **iki kat ediverdi.***

*Tanıştığı yolcu, onunla **meşgul olmaya başladı.***

*Bu sonuçlarla geleceği **göreceği gibi oluyorum.***

*“Cemil Bey’in ona karşı çıkmaya **karar vermiş olmasıydı.**”*

(Sevinç Çokum - *Bizim Diyar*)

*“Nurefşan’ın suç ortaklığını **kabul etmiş oluyordum.**”*

(Halide Edip Adivar - *Dağa Çıkan Kurt*)

12. Bu yapıda olup da anlamca kaynaşmaya uğrayan birleşik fiiller de vardır.

Bu birleşik fiiller de bir isim ve bir fiil unsurundan meydana gelir. Şekil olarak bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller ile anlamca kaynaşmış birleşik fiiller arasında fark yoktur. Aralarındaki fark, fiil unsurunun yardımcı fiil değil tam fiil olması, unsurların birinin veya hepsinin kendi sözlük anlamları dışında kullanılmasıdır. Bunların bir kısmı zamanla deyimleşmektedir. Bunlar anlamca kaynaşmış birleşik fiiller olarak kabul edilse de⁷ yapı bakımından birleşik fiildir.

Ertesi gün başladı gün doğmadan yolculuk,

*Soğuk bir mart sabahı... **Buz tutuyor** her soluk.*

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*Gözleri uzun uzun **burkulu kaldı** bende,*

Dedi: “Hana sağ indi ölü çıktı geçende!”

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Bir kere görse gözüm köyün aydınlığını

***Kül bağlar** içerimde bu kızıl kor yığmı.*

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

⁷ Leyla Karahan, a.g.e., s. 34.

***Can atar** bahçeye mihmanlarım akşam ezanı:*

Gelecek sormaya nerdeyse Kerem, Aslıhan'ı;

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Sana çirkin dediler, düşmanı oldum güzelin;

*Sana kâfir dediler, **diş biledim** Hakka bile.*

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*Gecenin bitmeğe **yüz tuttuğu** andan beridir,*

Duyulan gökte kanad, yerde ayak sesleridir

(Yahya Kemal Beyatlı)

Ezelî mağfiretin böyle bir ikiminde

*Altının **göz boyamaz** kalpı kadar hâlisi de.*

(Yahya Kemal Beyatlı)

B.

Fiil + Zarf fiil + Yardımcı fiil = Birleşik fiil

Bu kalıpta kurulan birleşik fiiller *-a/-e, -ı/-i, -u/-ü* bazen de *-ıp/-ip* zarf fiilleri-ne *bil-, ver-, gel-, gör-, kal-, dur-, yaz-, koy-* yarı yardımcı fiillerin gelmesi ve her iki fiil ögesinin kaynaşması ile meydana gelir.

Bu birleşmede yardımcı fiiller, zarf-fiilin anlattığı kılış ve oluşu tasvir eder, onun nasıl, ne şekilde olduğunu veya yapıldığını belirten fiillerdir. Bu bakımdan bunlara *tasvir fiilleri* adı da verilir.

Bu yapılarda kullanılan yardımcı fiil, tıpkı isimlerle kurulan birleşik fiillerde olduğu gibi anlamları ile değil, sadece çekim unsuru ve yardımcı fiil işleviyle görev üstlenirler. Bu yapılarda kullanılan yardımcı fiiller (*ver-, kal-, dur-, git-, koy-, gör-, bil-, gel-* vb.) esas fiil oldukları hâlde anlam kaymasına uğrayarak hem sözlük anlamından farklı bir anlam kazanmış hem de asıl fiile ayrı bir anlam in-celiği katan yardımcı fiil durumuna geçmişlerdir.

Bu birleşmede ana kavramı taşıyan unsur zarf-fiil kısmı ve asıl anlam da zarf fiilin anlamıdır. Bu yapıdaki birleşik fiillerde iki öge bitişik yazılır. Ancak *-ıp, -ip, -up, -üp*'le kurulan birleşikler ayrı yazılır.

Tasvir fiilleri *yeterlilik, tezlik, süreklilik* ve *yaklaşma*, olmak üzere dörde ayrılır:

1. Yeterlilik Fiilleri

Bu yapı, asıl fiil üzerine “-a/-e” zarf-fiil eki ile “bil-” yardımcı fiilinin getirilmesiyle oluşur: *gelebil-, görebil-, bilebil-, yapabil-, konuşabil-vb.*

*Bütün ömrümü bu işe **adayabilirim**.*

*Ben de yanınıza **gelebilir miyim**?*

*Arkadaşım da bu işi **başarabilirdi**.*

*Müteahhit bu işe bir daha **giremez**.*

*Cezalı oyuncu yeniden sahaya **giremez**.*

*Küçük Ağa sonuna kadar böyle **yaşayamazdı**.*

(Tarık Buğra - Küçük Ağa)

*Buzlu, ayazlı, donmuş bir boşluk kafatasında ağrımağa başlamıştı. Hiçbir hareket **yapamıyordu**; kımıldanamıyordu bile.*

(M. Necati Sepetçioğlu - Kilit)

*“Konuşan bir kurt’u anlatmıştım sana” **diyebildi** neden sonra.*

(M. Necati Sepetçioğlu - Kilit)

Sıcak nefesin yüzüme değiyordu

*“**Evlenebilir miyiz**” diye sormuştum,*

Yürüyüşün değişmiş, yüzün pembeleşmişti;

Mavi elbiseler içindeydin, gökyüzü maviydi..

(Celal Sılay)

*Acımı **duyamaz** oldu kimseler,*

Bana bir tahammül ver aklıselim”;

İnsanlardan ayrı kaldığım yeter,

*Yetişir onları **göremediğim**!*

(Cevdet Kudret)

*Ne kılıç **yarabilir** onu, ne ateş **yakabilir**.*

(Cemil Meriç - Bir Dünyanın Eşiğinde)

*Tecrübe **bölüştürülebilir** belki, ama söze **sıkıştırılamaz**.*

(Cemil Meriç - Bir Dünyanın Eşiğinde)

***Görebilirsin** diye sonsuzluğu her yerden iyi*

Seçmiş İstanbul’un ufkunda bu kudsî tepeyi.

(Yahya Kemal Beyatlı)

*Tarihini **aksettirebilsin** diye çehren,
Kaç fâtihin altın kanı mermerle karışmış.*
(Yahya Kemal Beyatlı)

*“Her kul **verebilseydi** merâmınca nizam.”*
(Yahya Kemal Beyatlı)

*Bir geçti mi hür boyna, asırlar **kıramazmış**;
Bir secde eden bir daha **baş kaldıramazmış**!*
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

2. Tezlik Fiilleri

Asıl fiili üzerine “-ı,-i/-u,-ü” zarf-fiil eki ile “ver-” yardımcı fiilinin getirilmesi ile yapılır: *alıver-, uzanıver-, yakalayıver-, uyuyuver-, çökiüver-, söyleyiver-* vb.

*Arabayı buradan **çekiversene**!
Kitapları masanın üzerine **bırakıver**.
Bunları buradan **alıver**.
Bu işi çabucak **görüver**.
Bu yazdıklarına bir **bakıver**.*

*Sen benim akranım değilsin, **deyivedi**; otur akranlarınla konuş!...*
(M. Necati Sepetçioğlu -Kilit)

*Çağrı Beyimin oğlu demem alırım ayağımın altına. **Alamam** mı?*
(M. Necati Sepetçioğlu - Kilit)

*Yusuf arabaya doğru yürüdü. Şu keçiler olmasa, Esma’yı arabasına **alıverirdi**.*
(Sevinç Çokum - Ağustos Başağı)

*Bir hayal belirir, senin aşınan,
Tutup da **silki-ver** omuzlarından,
Bir kadit olsa da bırak ki bir ân
Seni bûselerle koynuna alsın.*
(Ahmet Kutsi Tecer)

*Birden **ayaklanıverdi** donuk bakışları kor kor.*
(Cemil Meriç - Bir Dünyanın Eşiğinde)

*Bir yılan gibi sürünen baykuş bir anda **şahlanıverdi**.*
(Cemil Meriç - Bir Dünyanın Eşiğinde)

“Kerhen **göçüverdik** ermeden mânâye.”

(Yahya Kemal Beyatlı)

Ben şu'le-i şevkim **sönüversem** hîçim

(Yahya Kemal Beyatlı)

3. Süreklilik Fiilleri

Asıl fiil üzerine “-a/-e” zarf-fiil eki ile “dur-, kal-, gör-, gel-” yardımcı fiillerinin getirilmesi ile yapılır: *gidedur-, şaşakal-, süregör-, olagel-, kalakal-, bekleyedur-* vb.

Bu durum **süregeldikçe** bu iş çözüme ulaşmaz.

Sen **gidedur** ben geliyorum.

Çocuğu evde **alıkoydum**.

Gördüklerinin karşısında **kalakaldı**.

Sen **okuyadur** o gelir.

Çocuğa yüz **vermeyegör** bir daha önünü alamazsın.

Ben istediğimi yapıyorum o **söylenedursun**.

Ankara'ya ulaşamadıkları hâlde, Sivas köylülüğüne de dönemez bu adamlar, iki yere de **yakışgelmezler** gayri!

(Emine Işinsu – Canbaz)

Onunla böyle yan yana **durabilmeyi**, bu sevimli keçilere borçluydu.

(Sevinç Çokum- Ağustos Başağı)

Olur tesadüf değil, Büyükkada iskelesinde karşı karşıya geçince **şaşıra kaldım**.

(Refik Halit Karay - İstanbul'un Bir Yüzü)

Ona bir kitap vereceğim

Rahatı kaçırmak için

Bir **öğrenegörsün** aşkı

Ağacı o vakit seyredin.

(Melih Cevdet Anday)

Felek oyun etmişti onlara, yığıtlerde ikisi **uyuyakaldı**.

(Cemil Meriç - Bir Dünyanın Eşiğinde)

İnsanın ayağı **kaymayagörsün** uçurumun dibinde bulur kendini.

(Cemil Meriç - Bir Dünyanın Eşiğinde)

“**Bakakalırım** giden geminin ardından”

(Orhan Veli Kanık)

“Nis karnavalda **eğlenedursun**.”

(Yahya Kemal Beyatlı)

Târîh ezeli şânına destan **yazadursun**

Bayram yaratır yaslı göllerde cülûsun!

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Ko **sürtedursun** kendi elemleriyle

Bu kadar giyinilir ancak alınteriyle

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

4. Yaklaşma Fiilleri

Asıl fiil üzerine “-a/-e” zarf-fiil eki ile “yaz-” yardımcı fiilinin gelmesi ile yapılır: *düşeyaz-, öleyaz-, boğulayaz-*.

Sokakta koşarken **düşeyazdım**.

Gördüğüm manzara karşısında korkudan **öleyazacaktım**

İstanbul’un sıcakından ve neminden **bayılayazacaktım**.

5. Yarı Tasvir Fiilleri

Yaygın olarak “-ıp, -ip, -up, -üip” zarf-fiil ekleri ile bulunurlar: *sürüp git-, yiyip iç-, atıp tut-, apışıp kal-, koşup dur-, gidip gel- vb.*

Fırtına, her tarafı **kasıp kavurdu**.

Öğretmen, bugün derste **esip durdu**.

Olan olaylar karşısında **apışıp kaldım**.

Çocuk, dediklerime aldırış etmeden **çekip gitti**.

Yankıları **sürüp gider** her sesin.

(Cemil Meriç - Bir Dünyanın Eşiğinde)

Bütün varlıkları bir tufan **silip süpürecek**.

(Cemil Meriç - Bir Dünyanın Eşiğinde)

Gecekondu, apartmandaki kapıcılar “gibi”nin girdabında boğulup kalmamak için **çırpınıp dururlar**.

(Emine Işınsu - Canbaz)

*Biz Ankara'ya bir şeyler alalım diye geldik, asıl Ankara bizden bir şeyler **çalıp** götürüyor.*

(Emine Işınsu - Canbaz)

*Birçok zamanın anıları onun not defterleri için söylediklerine benzeyerek ya **geçip** gider, ya hep sararıp **tozlanıp** kalırdı.*

(Selim İleri - Not Defterleri)

*Bir alev şarkısı hâlinde geçerken o peri
Kül olup kaldı hayâlimde onun nağmeleri
(Faruk Nafiz Çamlıbel)*

*Bir bağıran yanık teknedeki Allah'ı gören Nûh,
Dünyâ gamı **tûfan kesilip gelse** baş eğmez
(Faruk Nafiz Çamlıbel)*

*Sevdiklerim **göçüp gidiyorlar** birer birer,
Ay geçmiyor ki almıyayım gamlı bir haber
(Yahya Kemal Beyatlı)*

IX. İSİM-FİİL GRUBU

Bir isim-fiil ile ona bağlı unsur/unsurlardan oluşan kelime grubuna denir. İsim-fiil grubu genellikle hareket ismi yapan *-mak/-mek* ekli fiilimsilerle kurulur. Bunun yanında *-ma/-me*, *-ış/-iş* ekleri ile türetilmiş hareket isimleriyle de isim fiil grubu meydana getirilebilir. İsim-fiil, grubun ana unsuru olup grupta yüklem görevi yapar ve isim-fiilin anlamı özne, nesne, zarf ve tamlayıcılarla tamamlanır. Grubun vurgusu isim-fiilden önceki unsur üzerindedir.

*Sınav kazanmak kolay bir iş değildir.
Çocuk yetiştirmek oldukça sorumluluk ister.
Roman yazmak yetenek ister.
Yarışlarda birinci gelme, bütün yarışmacıların başlıca gayesidir.
Sınavların sonucunu tahmin edebilme zor değildir.
İstanbul Boğazı'nın bir tarafından diğer tarafına yüzebilme zordur.
Kalabalıklardan sakın yerlere kaçış insanları rahatlatır.
Doyasıya yiyiş bazen insanlara rahatsızlık verir.
Uzun bir ayrılıktan sonra eve dönüş kolay olmadı.*

1. Bu grupta isim-fiilin yeri -sıfat-fiil ve zarf-fiillerde olduğu gibi- şiir ve konuşma dilinde değişebilir.

*“Seni istikbâl için önce **gelmek** cihana
Ve başkasından **almak** sonra **geliş müjdeni**.”*

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*“Bir âb kenarında idim yâr ile تنها
Mehtâb görünmekte, **şafak** **olmada peydâ**.”*

(Ahmet Hamdi Tanpınar)

*“Günler kısaldı, Kanlıca’nın ihtiyarları
Bir bir hatırlamakta geçen sonbaharı...”*

(Yahya Kemal Beyatlı)

2. Ortak bir isim-fiille kurulmuş sıralı gruplarda isim-fiil eki en son grupta yer alır.

*“Göçebelikten yerleşik medeniyete, Şamanlıktan İslâmiyete **geçiş**.”*

(Mehmet Kaplan)

*“Kapağı çiçeğe, Anjel’i koltuğa, kendisini yine kendisine **benzetmek**.”*

(Hüseyin Rahmi Gürpınar - Mürebbiye)

*“Yüzüne hazin bir letafet, vücudunun her uzvuna kelimelerin tesirlerine uygun bir kırıklık döküklük **vermek**.”*

(Hüseyin Rahmi Gürpınar - Mürebbiye)

3. Bu grup, cümle ve kelime grupları içinde isim görevi yapar.

*“**Pembe Hanım’ın kaza geçirmesi** beni çok üzdü.”*

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

*“**Kadının sesinde ağlamaya yakın bir titreme** belirmişti.”*

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

*“**Bizi kendilerine göre terbiye etmek** istiyorlar.”*

(Atilla İlhan - Kurtlar Sofrası)

*“**Asla göze çarpmak, öne çıkmak** istemiyordu.”*

(Emine Işın - BuKağı)

“Bu kuvvetle **izin isteyenleri tutmak** âdetimiz değildi.”
(Emine Işınsu - Bukağı)

“Şu son on yıl içinde **Yeni Turan kadınlarının çalışmasını** görüyorsun.”
(Halide Edip Adivar - Yeni Turan ve Raik'in Annesi)

“**Sevdiği oyunları oynamak** içini yakıyordu.”
(Attila İlhan - Bıçağın Ucu)

“**İhtiyarın mika gibi parıl parıl ve kesici bakışı**, genç kadını biçiyor sanki.”
(Attila İlhan - Bıçağın Ucu)

4. İsim-fiil grupları cümlede özne, nesne, zarf, yer tamlayıcısı ve yüklem olarak kullanılır.

Öğrenciler, **yeniden tercih yapmak** istemediler. (nesne)
Zorluklara **göğüs germek** istedim. (nesne)

Kahkahayla gülmek bazen insanı rahatsız eder. (özne)
Hızlı yürüyüş kalbi yorar. (özne)
Sahip olduğu şeylerle yetinme bir erdemdir. (özne)
Gece gündüz **kitap okumaya** başladı. (yer tamlayıcısı)
Tekrar **iyi görmeye** başladı. (yer tamlayıcısı)

Ölmek kaderde var **yaşayıp köhnemek** hazin
Bir çare yok mudur buna yâ Rabbe'l-âlemîn (özne)
(Yahya Kemal Beyatlı)

Hulyalı mavilikte bu ani parıldayış
Tek bir dakika sürmedi, kayboldu, sır gibi. (özne)
(Yahya Kemal Beyatlı)

Eğer yağmur Allâhın gözyaşları olaydı
Bir lâhzada dünyâyı sele vermek kolaydı! (özne)
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

“Birdenbire hissettim **ufuktan bir atılma**.” (nesne)
(Yahya Kemal Beyatlı)

Bir fetih camii yapmak dilemiş İslâm'a (nesne)
(Yahya Kemal Beyatlı)

*Sonsuzluğun sırrına ererek bir denizde
Sonsuzluğu yaşatmak istedik sevgimizde, (nesne)
(Faruk Nafiz Çamlıbel)*

*Ancak sen o zincîri söküp kırmayı bildin;
Gökten geniş alnınla ne taptın, ne eğildin (nesne)
(Faruk Nafiz Çamlıbel)*

*“Hiç dönmemek ölüm gecesinden bu sâhile,
Bitmez bir özleyiştir, ölümden beter bile.” (yüklem)
(Yahya Kemal Beyatlı)*

X. SIFAT-FİİL GRUBU

Bir sıfat-fiil ile ona bağlı unsurlardan kurulan kelime grubudur. Sıfat-fiiller isim, özellikle de sıfat olarak kullanılır. “-dık, -dik, -duk, -dük; -acak, -ecek” sıfat-fiilleri çoğunlukla iyelik ekleri ile birlikte kullanılırlar. Grubun ana unsuru sıfat-fiildir ve genellikle sonda bulunur. Grubun diğer unsurları önem derecesine göre sıfat-fiile yaklaştırılır. Sıfat-fiiller, diğer fiilimsilerde olduğu gibi yargı bildirmezler. Sıfat-fiillere, fiil kiplerinin isim (yazar, dolmuş, yiyecek vb.) ve sıfat [*yiyecek* (yemek), *susamış* (toprak), *ölmüş* (adam), *birikmiş* (para) vb.] olarak kullanılışı denilebilir. Bu grupta vurgu, sıfat-fiilden önceki unsur üzerinde bulunur.

Yardımcı unsur + Sıfat fiil = Sıfat -fiil grubu

-an/-en
-r/-ar/-er
-dık/-dik
-maz/-mez
-mış/-miş
-acak/-ecek
-ası/-esi

*Müphem düşünceler içinde geçen saatler insanı vücut yorgunluklarından ziyade eziyor. Din gece odama döndükten sonra **yük altında bunalmış** bir hamal kadar baygın uyudum .*

(Reşat Nuri Güntekin)

Kalabalık, mayıs bayramına getirilmiş bir mektep alayı gibi bir zaman için bura-ya neye geldiğini unuttu.

(Reşat Nuri Güntekin)

*Artık sevilmediği yüzüne söylenen bir ihtiyar âşık gibi kırılmış.
Yedisinde babasının eteği dibinde namaz kılan çocuk*

Başları saygılı saygılı öne eğik / geçen (çocuklar)

“Fesin altında gölgeli, çökük / duran (yüzü)”
(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

“Uykudan uyanışında devam / eden (bir rüya).”
(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

“Teşkilatımızı dünyaya birer örnek gibi / gösteren (adam).”
(Ahmet Hamdi Tanpınar - Saatleri Ayarlama Enstitüsü)

“Yalnız günün bu saati için / yaşayan (insan).”
(Ahmet Hamdi Tanpınar - Huzur)

“Kendi başına / işleyen (alet).”
(Ahmet Hamdi Tanpınar - Huzur)

1. Sıfat-fiilleri meydana getiren unsurların yeri konuşma ve şiirde değişebilir.

*Bir yoldu parıldayan gümüşten
Gittik, bahsaçamadık dönüşten*
(Yahya Kemal Beyatlı)

*Bahtı açık olmalı yolun ki dertten yana,
Gördük bir ayaksızın çıktığını meydana.*
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*İstanbul’da bir sevdiğim vardı
Keçi yavrusuna benzer.*
(Cahit Külebi)

2. Sıfat-fiil grubu, cümle içerisinde isim, sıfat, ve zarf olarak görev yapabilir.

Yere çömelmiş bekliyordu. (zarf)

Ağaca tutunmuş duruyordu. (zarf)

Seven ve inanmış insanların gün doğuşunda aydınlanan yüzleri (sıfat)

“Bütün şiddetini artıran hücumlar.” (sıfat)

(Ahmet Hamdi Tanpınar - Saatleri Ayarlama Enstitüsü)

“Sonu cemiyete dayanan realiteler.” (sıfat)

(Ahmet Hamdi Tanpınar - Huzur)

“Tepenin üstünde parlayan yıldız.” (sıfat)

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

“Bir ara binip dörtnala Kosova’ya doğru gittiğini görür gibi oldu.” (isim)

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

“Ellerinin ve ayaklarının soğuduğunu duyuyordu.” (isim)

(Peyami Sefa - Bir Tereddütün Romanı)

“Tabakasını uzattığı zaman tırnaklarının itina ile parlatılmış olduğuna dikkat ettim.” (isim)

(Halide Edip Adıvar - Ateşten Gömlek)

“İnsanlar, onun yüzünün güldüğünü o vakit gördüler.” (isim)

(İskender Pala - Babilde Ölüm İstanbul’da Aşk)

3. Sıfat-fiiller cümle içerisinde özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf olarak kullanılabilirler.

İplere tutunmuş bekliyordu. (zarf)

Yere çömelmiş dinleniyordu. (zarf)

Çok çalışan başarılı olur. (özne)

Hızlı koşan yorulur. (özne)

“Havanın soğuduğunu hissetti.” (nesne)

“Pencereden görüldüğünü fark etti.” (nesne)

Yanarım, ey kalem uğrunda ömür verdiğime:

Geri ver ey kılıç, artık bana mısırâlarımı! (yer tamlayıcısı)

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Hüznü bir zevk edinenler yaşıyorlar burada

Kaldım onlarla bütün gün bu güzel rü’yada. (özne)

(Yahya Kemal Beyatlı)

“*Rıhtımda kalanlar bu seyâhetten elemli.*” (özne)
(Yahya Kemal Beyatlı)

Biraz yeşermek için beklesin artık kışı
Çağlayansız yamaçlar, suyu dinmiş dereler... (özne)
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

“*Görmüş İstanbul’a yüz bin meleğin uçtuğunu.*” (nesne)
(Yahya Kemal Beyatlı)

4. Sıfat-fiil kalıbı birleşik kelime yapmaya elverişli bir yapı olduğundan, dilimizde bu yolla pek çok birleşik kelime yapılmıştır: *abtestbozan, ağaçkakan, başbakan, bilgisayar, cankurtaran, kardelen, oyunbozan, konuksever, vatansever, çöpçatan, yardımsever* vb.

5. Sıfat-fiil grubunda vurgu, sıfat-fiilden önceki unsur üzerindedir.

XI. ZARF-FİİL GRUBU

Bir zarf-fiil ve ona bağlı unsur ya da unsurlardan meydana gelen kelime grubudur. Zarf-fiil unsuru genellikle sonda bulunur. Diğer fiilimsilerde olduğu gibi (sıfat-fiil ve isim fiil) zarf-fiiller de yargı bildirmezler. Zarf-fiiller bir fiilimsi olduğu için fiilin gerektirdiği diğer unsurlar da grupta bulunabilir.

Yardımcı unsur + Zarf fiil = Zarf fiil grubu

-ınca/-ince

-arak/-erek

-dıkça/-dikçe

-madan/-meden

-ıp/ıp

-alı/-eli

-ken

-e/-a

-ı/-i

-u/-ü

Fiil tekrarında kullanılır ve birleşik fiil yaparlar.

Hayaline çılgın çılgın bakarken

Kapanası gözüümü kan büriyor.

(Recaizâde Mahmut Ekrem)

*Dünyâ-yı dînu bahşederek dünyevîlere
Dîvân-ı Cem'de rind-i ser-âzâd olun dedi.*

(Yahya Kemal Beyatlı)

"Bu yaman dağların hayalini hatırımdan silince."

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

"Paris seyahatim türlü engellerle karşılaşp.

(Emine Işınsu - Bukağı)

"Genç adam umursamazmış gibi görünmeye dikkat harcayarak."

(Emine Işınsu - Bukağı)

"Şaşkınlığını örtbas etmeye çalışarak."

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

"Tozlu sarmaşıklarla kaplı duvarın önünde ney sesini duyunca."

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

"Kılıcı göğün mavisi içinde parlatıp."

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

"Ansızın mıknatıslı bir çekim kuvvetine kapılarak."

(Attila İlhan - Bıçağın Ucu)

"Halim korkusuyla burun buruna gelince."

(Attila İlhan - Bıçağın Ucu)

"O kadar halkı sevkedip yer yer."

(Yahya Kemal Beyatlı)

"Kökü toprakta kalıp kendi kesilmiş ağacı."

(Yahya Kemal Beyatlı)

1. Hâl ekleriyle birleşen bazı sıfat-fiiller, zarf-fiil işleviyle kullanılırlar:

Sudur akar kendi bildiğince.

Bize geldiğinizde söylemişsiniz.

Her gördükçe sorar.

Her gördüğünde alır.

"Her günün ufkunu sardıkça gece."

Dediler belki son akşamdır bu

(Yahya Kemal Beyatlı)

"Dili Fransızcaya yatmadığından, ne dayanılması güç bir işkence olurdu."

(Atilla İlhan - Bıçağın Ucu)

"Gür sesi avluyu, selamlığı doldurduğunda, Rıfat hemen siner, dururdu."

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

"Kalkıp sofaya fırladığında halasıyla karşılaştı."

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

"Yine de Rıfat atına binmeye davrandığında, öfkesinde azalma olmamıştı."

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

"Yalnız, komodinin üzerindeki abajur yandığında, odada ışık çok az."

(Atilla İlhan - Kurtlar Sofrası)

"Yıkayıp tıraş oluncaya kadar saat sekiz olduğundan doğru yemek odasına gittim."

(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik'in Annesi)

"İkisi de musikiyi, edebiyatı çok sevdiğinden birbirleriyle sık sık buluşuyorlardı."

(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik'in Annesi)

"Kazanacağından emin olmadıkça, kumar oynamak deliliktir."

(Atilla İlhan-Kurtlar Sofrası)

2. "-r ...-maz/-mez", "...dı mı", "-di mi", "...dı..alı, -di...eli", "...dı...ası, ..di..esi", ve benzeri yapılarıdaki fiil kalıpları da birer zarf-fiil grubu gibi değerlendirilir.

Kış mevsimi bir geldi mi gitmez, çocuğum.

Sonsuz gece başlayınca, bitmez, çocuğum.

(Arif Nihat Asya)

Benden söz açıldı mı

Önce kitaplarımın sayısı söylenecek

(Rıfat Ilgaz)

dumanlı dağların çobanı garip yıldız
 ciğerim parçalanır **dağlarda akşam oldu mu**
 garibim zincirlerim boynuma ağır gelir
anacığım ağlamaya durdu mu
 kör talih bu kimi gider kimi kalır
 ben ölmeylen kahpe dünya yıkılır
 (Attilâ İlhan)

Gurbete gitti gideli gelmedi
 Biz **kendimizi bildik bileli** bu işle uğraşıyoruz.
 Bu adam **mahalleye geldi geleli** bir türlü huzur bulamadık.
 Çocuğu **görür görmez** yakaladı.

“İnsanlar yaşlandı mı, geçmişteki hatıraları unutulur.”
 (Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

“Kosta içeriye girer girmez.”
 (Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

“Bir parıltı görüldü mü gözler hemen dalıyor.”
 (Faruk Nafiz - Han Duvarları)

“Bu mektubun önünde imzamı görür görmez kim bilir ne kadar şaşıracaksın.”
 (Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

3. **“-dı madı, -di medi” “-dı acak, -di ecek”** kalıplarıyla oluşan gruplar da birer zarf-fiil gibi değerlendirilir.

Bu işe girdim girmedim bir türlü huzur bulamadım.
 Çocuk **koştı koşmadı** yere yığıldı.
Geldi gelmedi şikâyet etmeğe başladı.
 Güneş **battı batacak**.
 Gömleğin düğmesi **koptu kopacak**.

4. Konuşmalarda ve şiirde zarf-fiil grubunda unsurların yeri değişebilir.

Bütün sevgileri **atıp içimden**,
 Varlığımı yalnız ona verdim ben,
 (Ahmet Kutsi Tecer)

Seni zambak gibi **gördükçe açık pencere**
 Gül açar bahtımın evvelki hazanlık korusu
 (Cenap Şehabettin)

*Kandilli **yüzerken uykularda,**
Mehtâbı sürükledik sulara*

(Yahya Kemal Beyatlı)

*Seyrederken ilerde **kaybolan trenleri,**
Ufukta mendil gibi sallanan yelkenleri,
Keder kalbimi sıcak bir kurşun gibi deler.*

(Yaşar Nabi Nayır)

*Vurdukça efelerin yere **çıplak dizleri,**
Sarsıntıdan dağların uçuyor benizleri!...*

(Yusuf Ziya Ortaç)

*Şevkinle her harabe **olurken birer saray,**
Meyhâneden güneş yaratırsın, kadehten ay.*

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*Semt-i re'sinde titresin ruhum
Sen **okurken bu şi'r-i mahzûnu**
Hâk içinde **tebâh olurken ben.***

(Cenap Şehabettin)

*"**Yükselerek kuş gibi** Balkanlar'a."*

(Mehmet Akif Ersoy)

*Bir ihtiyar yalnız **dinleyip bidâyette;**
"Mahalle mektebi lâzım!" demiş nihâyette.*

(Mehmet Akif Ersoy)

*Kadınlar, **çocukların tutarak ellerinden,**
Bir inilti hâlinde geliyordu derinden.*

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*Geçen akşam eve geldim. Dediler: Seyfi Baba
Hastalanmış, yatıyormuş.*

-Nesi varmış acaba?

*-Bilmeyiz, oğlu haber verdi **geçerken bu sabah.***

(Mehmet Akif Ersoy)

*Mumlar **ışık verince bir paravan ardına,**
Bir günah akşamının kızıllaşan sesleri
Kan akıttı dişi bir güvercin kanadına.*

(Halit Fahri Ozansoy)

*Daldıkça geniş göklere kartal kanadımla,
Her saniye, altımdaki dünyâ küçülürdü.*

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*Yer, gök bana hayrette sanırdım bu uçuştan;
Koştukça yoruldum heyecandan heyecana...*

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*Ezelî şi'rine yazdıkça tabîatte bahar,
Düşünürdük ki tabîatte olan, sende de var!*

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

5. Arka arkaya sıralanan bazı zarf-fiil gruplarında, grubu oluşturan ek ya da kelime en sonda bulunur.

Şimşek çakar(ken), gök gürleri(ken), yağmur yağarken kutsal kitaplar okunmaz.

(Cemil Meriç- Bir Dünyanın Eşiğinde)

Burada doğduğunu (söyleyerek), burada büyüdüğünü söyleyerek beni dinlemek istemedin

(Cemil Meriç- Bir Dünyanın Eşiğinde)

"Bazen bir türbe önünde, bazen bir cami kapısında durup, içi korkuyla dolu etrafını saran bir sükûtu dinliyordu."

(Yakup Kadri Karaosmanoğlu - Kıralk Konak)

6. Bazı zarf-fiil grupları, cümlede tarz, hâl, bağlama, vb. işlevleriyle kullanılırlar.

"Arabasını alıp Soğanağa'da yeni taşındığı konak yavrusu evine götürdü."

(Ahmet Hamdi Tanpınar - Saatleri Ayarlama Enstitüsü)

"Ve zengin olunca bana düşman oldu."

(Ahmet Hamdi Tanpınar - Saatleri Ayarlama Enstitüsü)

"Adam ayakkabılarını çıkartmadan, büyük halılar üzerine basa basa merdivene yöneldi."

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

7. -a/-e, -ı/-i, -u/-ü zarf-fiil ekleri ya tekrarlı biçimde kullanılarak zarf vazifesini görürler ya da tasvir birleşik fiillerinin kuruluşunda görev alırlar.

Bana sormayın böyle nereye
Koşa koşa gidiyorum
 Alnından öpmeğe gidiyorum
 Evleri balkonsuz yapan mimarların.
 (Sezai Karakoç)

Ömrünü taş olsa da **gide gide** yorulur,
 Bir gün ölüme çıkar bu yolun kıvrımları.
 Ne kaldırımlar kadar seni anlayan olur,
 Ne senin anladığın kadar kaldırımları...
 (Necip Fazıl Kısakürek)

Allah'ın on pulunu **bekleye dursun** on kul;
 Bir kişiye tam dokuz, dokuz kişiye bir pul
 (Necip Fazıl Kısakürek)

Uzanıverse gövdem taşlara boydan boya,
 Alsa bu soğuk taşlar alnımdaki ateşi.
 (Necip Fazıl Kısakürek)

8. Grubun vurgusu sıfat-fiil ve isim-fiillerde olduğu gibi zarf-fiilden önceki unsur üzerindedir.

XII. SAYI GRUBU

Dilimizde sayılar üç şekilde karşılanır: Ya tek kelime ile: *üç, beş, sekiz* vs.; ya sıfat tamlaması ile: *iki yüz, beş yüz, yirmi bin, altı bin, üç milyon, beş yüz milyon, bir milyar, beş trilyon* vb. ; ya da sayı grubu ile: *yirmi bir, kırk üç, doksan beş, beş yüz on, bin dört yüz elli üç, bin sekiz yüz seksen bir* vb.

Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğuna *sayı grubu* denir. Grupta sayılar ek almadan birleşirler. Sayıların sıralanışı ise büyüktен küçükçe doğru olur, yani küçük sayı sonda bulunur ve vurgu küçük sayı üzerinde olur. Sayı grubunda sayılar ayrı yazılır ve araya herhangi bir işaret konmaz.

Sayı grubunda milyona kadar iki, milyonlu sayılar üç, milyarlı sayılar ise dört unsurludur.

*Bin dokuz yüz kırk iki baharıydı..
 Bahçeli pencereler önünde geziyorduk,*

2. Sayı grupları, söz diziminde isim ve sıfat olarak kullandıkları gibi, nesne, yer tamlayıcısı ve yüklem olarak da işlev görürler:

“Mevlevî kılığında **on iki** çocuk sıra ile arkalarına dizildiler.” (sıfat)

(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik’in Annesi)

“**On iki** saat sonra acele bir telgraf aldım.” (sıfat)

(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik’in Annesi)

“Daha **on üç**ünde bir kız.” (isim)

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

Gece, Leylâ’yı ayın **on dördü**, (İsim)

Koyda tenhâ yıkanırken gördü.

(Yahya Kemal Beyatlı)

Binbir kıyı, **binbir** tepesiyle

Binbir gecesiyle. (sıfat)

(Yahya Kemal Beyatlı)

Aradan **elli dokuz** yıl geçti.

Âh o sabit bakış el’an yaradır kalbimde. (sıfat)

(Yahya Kemal Beyatlı)

Yaşı **kırk biri** buldu. (Nesne)

“Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş tarihi **bin dokuz yüz yirmi üçtür**.” (yüklem)

Ayrılıp hoş geçen bu rü’yadan

Uğradık **bin dokuz yüz on dörde**. (yer tamlayıcısı)

(Yahya Kemal Beyatlı)

Üç yüz altmış beşe bölmüşler azâb ejderini;

Senenin her günü, bir pençesi olmuş kaderin... (yer tamlayıcısı)

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Yaşı tastamam **kırk birdir**. (yüklem)

“Benim bildiğim **on dördtür** efendim.” (yüklem)

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

*“Saat **on bir**, ben gidiyorum.” (Yüklem)*

(Halide Edip Adivar - Yeni Turan ve Raik’in Annesi)

Grubun vurgusu küçük sayı üzerindedir.

XIII. ÜNLEM GRUBU

Bu grup, bir seslenme edatı (ünlem) ile bir isim unsurundan oluşan kelime grubudur. Ünlem (a, ey, ah, hey, hay, bre, mere, yâ, yâhu, be, ayol vb) başta, isim unsuru sonda bulunur. Kısaca ünlem, tamlayan; isim, tamlanan durumundadır. İsim unsuru tek kelimeden olabileceği gibi kelime grubundan da olabilir. Grubu oluşturan unsurlar araya herhangi bir ek almazlar.

A / kardeşim!

Bre /adam!

Ay / oğul!

Be /canım!

A / gözümlün nuru !

Ey / Türk gençliği!

Hay / Dirse Han.(Dede Korkut)

Mere / anzavur ne hayfumuz kaldı. (Dede Korkut)

1. Bu grupta isim unsuru bir kelime olabileceği gibi, bir kelime grubu da olabilir. Ünlem (tamlayan, belirten, tâbi olan) unsuru başta; isim, (tamlanan, belirtilen, tâbi olunan) unsuru sonda bulunur.

Hey / güzel Allah’ım (isim unsuru, sıfat tamlaması)

A be / tazecik kız (isim unsuru, sıfat tamlaması)

Bre / Şehime Hanım (isim unsuru, unvan grubu)

A / gönül, Ya / Rabbî

“Ey / hanımlar, beyler.”

(Ahmet Hamdi Tanpınar - Saatleri Ayarlama Enstitüsü)

“Ey / sâde-dil! Bu bahsi hayatında böyle bil!” (İsim unsuru, sıfat tamlaması)

(Yahya Kemal Beyatlı)

“Ah / ciğerimin kanı, gözüümün nuru.” (İsim unsuru, belirtili isim tamlaması)
(Ahmet Hamdi Tanpınar - Saatleri Ayarlama Enstitüsü)

“Hey / Nuri Efendi, aziz ustam, nur içinde yat.” (İsim unsuru, unvan grubu, sıfat tamlaması)
(Ahmet Hamdi Tanpınar - Saatleri Ayarlama Enstitüsü)

“Ey / bütün büyüklüğü ihata eden.” (İsim unsuru, sıfat-fiil grubu)
(Ahmet Hamdi Tanpınar - Huzur)

“Ey / güzel gök, yurdun yeşil tarlaları.” (İsim unsuru, sıfat tamlaması, belirtili isim tamlaması)
(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik’in Annesi)

“Ah / ciğerimin kanı, gözüümün nuru.” (İsim unsuru, belirtili isim tamlaması, belirli isim tamlaması)
(Ahmet Hamdi Tanpınar - Saatleri Ayarlama Enstitüsü)

“Ey / Yeni Turan, sevgili ülke.” (İsim unsuru, sıfat tamlaması, sıfat tamlaması)
(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik’in Annesi)

“Ey / nâz ü işve velvele-i şân olan sana” (İsim unsuru, bağlama grubu)
(Yahya Kemal Beyatlı)

“Ey / tatlı ve ulvî gece, yıllarca devam et.” (İsim unsuru, sıfat tamlaması)
(Yahya Kemal Beyatlı)

“Ey / Tûr’dan kelâm-ı ilâhîyi gûş eden.” (İsim unsuru, sıfat-fiil grubu)
(Yahya Kemal Beyatlı)

*Ey köyleri hudûda bağlayan yaşlı yollar,
Dönmeyen yolculara ağlayan yaşlı yollar!*

*Ey garip çizgilerle dolu han duvarları,
Ey hanların gönlümü sızlatan duvarları...*
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

2. Ünlem grupları, cümleye ahenk, etkili bir anlatım tarzı getirir, fakat cümlelerin kuruluşuna katılmaz. Ve “cümle dışı unsur” olarak cümlelerin herhangi bir yerinde bulunabilir.

“Ayol, o kız soğuklarda iş görmekten hasta oldu. Ah insafsız fitnat ah!”

*“Kış çöktü üzerimize **bre Rıfat**.”*

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

*“Sen ne söylersin, **bre Haşim**?”*

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

“Ee adamım ne var ne yok.”

(Emine Işınsu - Bukağı)

“Ey gönül gel Hakka giden mâhı bul.”

(Emine Işınsu - Bukağı)

“Ey suyun sesinden anlayan bağlar,

Ne söyler bu dağa çoban çeşmesi?”

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Ey bulutları uçuşan gök,

Kokusunu duyduğum bahar,

Ey gözden saklı tabiat

Beklemek neye yarar?

(Ziya Osman Saba)

“Ey gönül fecre az zaman kalıyor!”

(Yahya Kemal Beyatlı)

“Ey gül sükûta varmağı emreyle bülbüle.”

(Yahya Kemal Beyatlı)

3. Ünlem gruplarında vurgu, asıl unsur olan ünlem üzerindedir.

XIV. BAĞLAMA GRUBU

İki ya da daha fazla isim unsurunun sıralama, bağlama, karşılaştırma ve denkleştirme bağlaçları (ve, ile, dahi, ilâ, ya, yahut, veyahut, fakat, ama, değil, ya... ya, hem... hem, ne... ne, da/de... da/de vb.) ile oluşturduğu kelime grubudur. Unsurlar şeklen ve eşit olarak birbirine bağlanırlar. Her unsur kendi vurgusunu taşır ve vurguları aynıdır.

Yusuf ile Züleyha, mai ve siyah, elma ve armut, seksen ilâ doksan, Leyla ile Mecnun, o ve diğerleri, hem ben hem sen, ne o ne bu, adam da köpeği de vb.

Ayşe ile Fatma, et ve tırnak gibidir.

"Dar hayâtında ya dost ufku, ya cânan ufku."

(Yahya Kemal Beyatlı)

"Ne beyaz bâkire zambak, ne ateşten lâle."

(Yahya Kemal Beyatlı)

1. Bağlama unsurlarından her biri ayrı ayrı bir kelime veya kelime grubu olabilir.

Ayşe'nin kalemi ve defteri. (belirtili isim tamlaması)

"Mutlu ve rahat bir yaşam." (sıfat tamlaması, sıfat tamlaması)

"Yakışıklı ve zengin bir koca." (sıfat tamlaması, sıfat tamlaması)

Dayımın oğlu ve kızı, okulun içi ve dışı. (belirtili isim tamlaması, belirtili isim tamlaması)

Okuduğum gazetenin ekonomi ve spor sayfası. (sıfat tamlaması)

İstanbul Üniversitesinin öğrencileri ve öğretim elemanları. (belirtili isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması.)

"Amcamla ben ve harbiye nazırı." (bağlama grubu, belirtisiz isim tamlaması)

(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik'in Annesi)

"Yalnız onundu koskoca meydan ve manzara!" (isim)

(Yahya Kemal Beyatlı)

"Gönlüm, dilim, kanım ve mizâcım sizdenim." (isim)

(Yahya Kemal Beyatlı)

"Hür ve engin vatanın hem gece, hem gündüzi." (sıfat)

(Yahya Kemal Beyatlı)

2. Grubu oluşturan unsurlar ikiden çok ise "ve" bağlacı, en son iki unsur arasında yer alır. Diğer unsurlar, virgül (,) ile ayrılır.

Çorba, su ve ekmek

Doğar, yaşar ve ölürlər.

"Duraksama, korku ve acı."

(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik'in Annesi)

“Seyrek dizili evler, keçiler, mezarlık, kilise ve bir de minaresi yıkık bir cami.”

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

“Kayzer bıyık, tıraşlı ense ve manikürlü parmaklar”

(Attila İlhan - Bıçağın Ucu)

3. Şiirde, ikiden fazla isim unsuruyla kurulan bağlama gruplarında en son isim unsurları arasına ölçü gereği “ve” bağlacı konulmaz; “virgül” konulur.

“Gök sarı, toprak sarı, çıplak ağaçlar sarı.”

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

“Bu ıslıkla uzayan, dönen, kıvrılan yollar,

Uykuya varmış gibi görünen yılan yollar,

Başını kaldırarak boşluğu dinliyordu.”

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

“Düşün ki, haşır olan kan, kemik, etin

Yaptığı bu tümsek, amansız, çetin

Bu harbin sonunda bütün milletin

Hürriyet zevkini tattığı yerdir.”

(Necmettin Halil)

“Vezir, molla, ağa, bey takım takım,

Güneşli bir nisan günü ok attı.”

(Yahya Kemal Beyatlı)

4. “*ya... ya, hem... hem, ne... ne, da/de... da/de, ister... ister, mi...mi,*

kâh... kâh, ya... yahut vb.” bağlaçlarla kurulan kelime gruplarında, bağlaçların bir kısmı isim unsurunun başında, bir kısmı sonunda bulunur. Bağlaçların sayısı, isim unsurlarının sayısı kadardır. Bazen en son kullanılan bağlaçtan sonra anlamı kuvvetlendirmek için *da/de* edatı getirilir.

Bu işi ya başaracağız, ya başaracağız.

Ne gelen var, ne giden.

Eli de, ayağı da.

Hem annem, hem babam

Hem annem, hem babam, hem de kardeşim.

Ne babam, ne sen ne de ötekiler

“Ekin biçen de bir, sarhoş yatan da.”

(Abdurrahim Karakoç)

“Daha boş, daha kimsesiz.”

(Attila İlhan)

“Kuşkularımı dağıtmak mı, yoksa kocasını kıskandırmak mı?”

(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik’in Annesi)

“Hem şaşkınlık, hem azarlamanın bıraktığı bir solgunluk.”

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

“Ya bu yüzden, yahut bu sözler işine gelmediği için.”

(Sevinç Çokum- Bizim Diyar)

“Ne iriyarıydı, ne kibirli, ne edepsiz.”

(Attila İlhan-Bıçağım Ucu)

5. Bağlama grupları cümlede isim, sıfat ve zarf görevinde bulunabildikleri gibi, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve yüklem ismi olarak da işlev görürler.

“Ufuk bir tilkidir, kaçak ve kurnaz” (sıfat)

(Necip Fazıl Kısakürek)

“Eleni, yüzüme korkak ve duraksayarak bakıyor.” (zarf)

(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik’in Annesi)

“Bu düzen ve ihtişam, ancak bir tanrı düşüncesiyle açıklanabilirdi.” (isim, özne)

(İskender Pala - Babilde Ölüm İstanbul’da Aşk)

“Kitapları ve kütüphaneyi teslim almaya geldim,” (isim, nesne)

(İskender Pala - Babilde Ölüm İstanbul’da Aşk)

“Çevresinde toplanan köylüleri ve Muhtarı fark etti.” (isim, nesne)

(Buket Uzuner - Gelibolu)

“Bizim çocuklar kâh el çırparak kâh kahkahalar atarak onları seyrediyordu.”
(zarf)

(Buket Uzuner - Gelibolu)

“Hür ve engin vatanın hem gece, hem gündüziüne.” (sıfat)

(Yahya Kemal Beyatlı)

“Bakıyorken bana sâbit ve donuk gözlerle.” (sıfat)

(Yahya Kemal Beyatlı)

Fani ömür biter, bir uzun sonbahar olur.

Yaprak, çiçek ve kuş dağılır, târümâr olur. (özne)

(Yahya Kemal Beyatlı)

Dünyada ne ikbal ne servet dileriz;

Hatta ne de ukbada saadet dileriz.

Aşkın gül açan bülbül öten vaktinde

Yârânla tarab, yâr ile vuslat dileriz (nesne)

(Yahya Kemal Beyatlı)

Sen bir güneşle çerçevelenmiş kadar sıcak,

Gün yüzlü, sırma saçlı ve zümrüt bakışlısın! (yüklem ismi)

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Ya gezen bir ölü, yâhud gömülen bir diriyim; (yüklem ismi)

Mumyadır, canlı da, cansız da, bu kabristanda. (özne)

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Âlemden uzak, hâdiselerden heyecansız,

Hayrânız açan gülle uçan bülbüle yalnız. (yert amlayıcısı)

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

XV. KISALTMA GRUPLARI (Hâl eki almış isimlerle oluşturulmuş kelime grupları)

İsim grupları olarak da bilinen bu gruplar, iyelik eki veya hâl eki almış bir isim unsuruyla başka bir isim unsurunun oluşturduğu kelime grubudur. Bazen unsurlarının ek almadığı örnekler de vardır. Bu gruplar genellikle isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil veya cümlelerin kısaltmış veya kalıplaşmış biçimleridir. Bu bakımdan bunlara “*kısaltma grubu*” da denilebilir. Burada çekim eki almış isim belirten göreviyle kendinden sonra gelen bir sıfatı, bazen de bir isimi belirtmektedir. Bu belirtmede de, iki isim söz içinde kalıplaşmaya uğrayarak birleşik kelimeler oluşturmaktadırlar. Bu gruplar cümlede sıfat ve zarf olarak kullanılırlar ve da-ima ayrı yazılırlar. Grubu oluşturan unsurlar tek kelime olabileceği gibi, kelime grubu da olabilir. Belli başlı kısaltma grupları şunlardır:

1. Yönelme Grubu

Bu yapı, yönelme hâli eki almış bir isimle, ondan sonra gelen bir isim ya da sıfattan oluşur. Vurgu son unsur üzerindedir:

Ayağına çabuk, cana yakın, dile kolay, başa belâ, içe dönük, başına buyruk, sözüne sadık, etine dolgun, keyfine düşkün, keyfe keder, aslına uygun, içine kapanık, basına kapalı, evine bağlı, boğazına düşkün, ailesine bağlı, sözüne güvenilir, vatanına âşık vb.

Mehlika Sultan'a âşık yedi genç

Gece şehrin kapısından çıktı

(Yahya Kemal Beyatlı)

*"Gitme"! Kal"! Sen **bu taraf halkına dost** insansın*

Onların meşrebiğ, iklimi ve ırkındansın.

(Yahya Kemal Beyatlı)

*Kaç bahar, **bülbüle hasret, güle hasret** yaşadık;*

Görmedik kaç yaz ufuklarda yarım bir mehtâb.

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

2. Bulunma Grubu

Bulunma hâli eki almış bir isim unsuru ile ondan sonra gelen bir sıfat ya da isim unsurundan oluşur. Unsurlar tek kelime olabileceği gibi, kelime grubu da olabilir. Vurgu son unsur üzerindedir:

Pahada ağır, yükte hafif, solda sıfır, yerinde ağır, aslında bir, elde bir, karada kaptan, devede kulak, çantada keklik, işinde usta, işinde ciddî, fırında makarna, sahandan yumurta, denizde kum bizde para, dörtte üç, ikide bir, arada bir, binde bir vb.

***Arada bir** çocukluğundan okul yıllarından bir şeyler anlatırdı.*

(Kürşat Başar - Başucumda Müzik)

*Hepsi **sırtında aba**, günlerce*

Gittiler içleri hicranla dolu;

Her günün ufkunu sardıkça gece

Dediler: "Belki son akşamdır bu."

(Yahya Kemal Beyatlı)

*Sicilya kızları **üryan omuzlarında sebû**;*

*Alınlarında da **çepçevre gülden efserler**,*

Yayar bu mahfile âsâbı gevşeten bir bû.

(Yahya Kemal Beyatlı)

3. Uzaklaşma Grubu

Bu yapıdaki birleşikler, uzaklaşma hâli eki almış bir isimle ondan sonra gelen bir isim ya da sıfat unsurundan oluşur:

İçinden pazarlıklı, yandan çarklı, kafadan sakat, ağızdan dolma, anadan doğma, sonradan görme, gözden irak, içten pazarlıklı, elden düşme, kıldan ince, kılıçtan keskin, başından belli, candan arkadaş, kendinden emin, babadan hovarda gibi.

*Böyle **kendinden emin**, olgun bir adam gibi konuşurken bir an gözleri daldı.*

(Kürşat Başar - Başucumda Müzik)

*Politikanın dışında, neredeyse **tepeden inme**, Başvekil'in isteğiyle en yukarıya geliyordu ve herkes bunu konuşuyordu o günlerde...*

(Kürşat Başar - Başucumda Müzik)

*"Bunların arasında **kendiliğinden doğma** nağmeler de vardı."*

(Peyami Safa, Fatih-Harbiye)

Kıskanıp gizlemiş kaza ve kader

*Belki **binden ziyade** bestesini*

(Yahya Kemal Beyatlı)

*Ne saâdet! Bu taraflarda **her ülfetten uzak**,*

Vatanın fâtihî cedlerle beraber yaşamak

(Yahya Kemal Beyatlı)

Ben böyle atılmış gibi yurdun bir ucunda,

*Sen **benden uzak**, ben sana hasret?*

*Her gün alnında **zehirden acı** rüzgârlar esen,*

Gurbet akşamlarının bağı yanık yolcusuyum.

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

4. İsnat Grubu

İsnat grubu, biri diğerine isnat edilen iki isim unsurundan meydana gelir. Bunlar, ters çevrilmiş bir sıfat tamlaması görünüşündedirler. İsnat grubunda, isnat edilen unsur, kendisine isnat olunandan sonra gelir. Kendisine isnat olunan unsur genellikle iyelik eki almış olur, bazen yalın halde de bulunabilir. Bu şekilde oluşturulan birleşikler umumiyetle sıfat olarak kullanılır ve ayrı yazılırlar. Grubun vurgusu ikinci unsur üzerindedir:

Baş açık, baş aşağı, ayak yalın, gün aydın, gözler yaşlı, yürek taş, baba bir, para peşin, göz kapalı; alnı açık, ayarı bozuk, saçı uzun, aklı kısa, başı boş, çenesi düşük, sohbeti tatlı, gözü tok, aslı belirsiz, üstü kapalı, ağız açık, alnı ak, gönlü zengin, hatırı sayılır, eli kulağında, dumanı üstünde, eli belinde; aklı havada, işi yolunda, eli işte, gözü oynashta, gözü yukarıda, günahı boynuna gibi.

*Yatıyor boynu bükük, yatıyor benzi uçuk,
Elli asır yaşadı elli yılda bu çocuk!*

(Yusuf Ziya Ortaç)

*Dostların sırtı pek, elin karnı tok,
Gel kara yoldaşım, kara yoldaşım.*

(Necmettin Halil Onan)

Yakası derili, kahverengi haki bir ceket giymişti.

(Kürşat Başar - Başucumda Müzik)

Yüzü asık gelmişse ne o anlatmak isterdi ne de ben onu daha da üzecek şeyler söyledim.

(Kürşat Başar - Başucumda Müzik)

*Dili bir, gönlü bir, imanı bir insan yığını
Görüyor varlığının bir yere toplandığını*

(Yahya Kemal Beyatlı)

*Ey şimdi ela gözleri süzgün, sesi şakrakak!
Kumral saçın üstünde görürsen iki uç ak
Çık kuytu hıyâbanlara, al bir kuru yaprak.*

(Yahya Kemal Beyatlı)

*Yalnız o kalmış ortada, âsî ve bağı hûn
Bin mağra ağzı açmış ulurken uzuzn uzuzn
Sezdim bir âşinâ gibi, heybetli hüznünü.*

(Yahya Kemal Beyatlı)

*Seni ben bekliyorum, göğsüm açık, bağırm açık;
Hançer ol, göğsüme saplan; ecel ol, karşıma çık!*

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*Ey gözlerinin çevresi mor, benzi tutuşmuş,
Akşamladığım yolları yalnız gezen âfet!*

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

5. Yükleme Grubu (Belirtme Grubu)

Yükleme hâli eki almış bir ismin başka bir isimle kurduğu kelime grubudur. Grubun vurgusu ikinci unsur üzerindedir:

Yapılanı tenkit, insanı takdir, suçları af, kitabı tetkik, vatani müdafaa, yüzü aşkın insan gibi.

*“**Seni istikbâl** için önce gelmek cihana
Ve başkasından almak sonra geliş müjdeni.”*

*Bir nefes dinlenmeden yıllarca koşmak sana,
Aramak her tarafta... bulmamak aslaa seni.*

...

*Başka bir şekle koymak her gün güzel yüzünü,
Boyamak gözlerini bir siyah, bir mâviye.
Tek **seni hayâl** için süzerek batan günü,
Gece mehtaba dalmak, sen de dalmışsın diye.*

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

6. Vasıta Grubu

Vasıta eki almış bir isim ile bir başka ismin ya da sıfatın oluşturduğu kelime grubudur. Bu grup cümlede sıfat ve zarf olarak kullanılır. Grubun vurgusu ikinci unsur üzerindedir:

*Çünkü **bizimle birlikte** annemler de Ankara’dan ayrılıyordu.*

(Kürşat Başar - Başucumda Müzik)

*Öyle garip **boşlularla dolu**, kimi zaman coşkulu, kimi zaman durgun, uzun, karmaşık, bölünmüş cümlelerle konuşuyordu ki sanki aynı anda farklı kitaplardan bölümler okuyormuş gibiydi.*

(Kürşat Başar - Başucumda Müzik)

Konuyla alakalı, sırmayla süslü, çimlerle kaplı, parayla dolu, zincirle bağlı.

*Canlı bir yüz bana yaklaştı, **mehâbetle dolu**;
Kim bu? Nerden bu geliş? Hangi yolun yolcusu bu?...*

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

***Sarmaşıklarla yüklü** vadide;
O kuş en kuytu bahçelerde öter*

(Yahya Kemal Beyatlı)

*Hepsi sırtında aba, günlerce
Gittiler içleri **hicranla dolu**;
Her günün ufkunu sardıkça gece
Dediler: “Belki son akşamdır bu.”*

(Yahya Kemal Beyatlı)

*Mazi yosunla örtülü bir göl ki yok dibi
Mevsim serin ve bahçede yaprak yığın yığın.
(Yahya Kemal Beyatlı)*

*“Bu onun için aciz duygusuyla mütefarık ruh hallerinden biri değildi.”
(Peyami Safa, Fatih-Harbiye)*

7. İlgi Grubu

İlgi eki almış bir isimle başka bir isimin oluşturduğu kelime grubudur. Kısalmaya uğramış bir isim tamlaması yapısındadır. Belirtili isim tamlamasının tamlanan kısmındaki iyelik eki yıpranmaya uğrayarak düşmüştür:

Bizim ev, sizin çocuk, Ayşe Teyze’nin Hasan gibi.

*Bizim arabamız > Bizim araba
Sizin kızınız > Sizin kız
Mehmet’in oğlu > Mehmet’in oğlan*

*Teneşir tahtası üstünde o gün
Bakmaz olmuşlular artık bu **bizim dünyaya**
(Yahya Kemal Beyatlı)*

*O zaman anladım ki hükûmet kapalıdır,
Bizim iş kaldı dedim...
(Faruk Nafiz Çamlıbel)*

8. Eşitlik Grubu

Birinci unsurun eşitlik hâli eki (-ca, -ce; -ça, -çe) almasıyla oluşan kelime grubudur.

Sayıcı üstün, gönlünce hareket, insanca muamele, dostça davranış, akıllıca hareket, zekâca üstün, bilinçlice davranış, vb.

9. Kısaltma (İsim) Gruplarının Tersî Görünüşünde Olan Kelime Grupları

Bunlar daha ziyade kelime gruplarının ve cümlelerin kısaltması, yıpranması sonucunda ortaya çıkan kelime gruplarıdır. Bu yüzden bazılarının belli bir kuralı yoktur:

Eller yukarıda, baş üstüne, silâh elde, parmak tetikte, sağlık Allah’tan, ekmek elden, su gölden, ayak üzenğide, ileri marş, sola çark, git gide gibi.

Bir de yukarıdakilerin dışında, yalın ya da çekim eki almış bir isimle, yine çekim ekli bir başka ismin yan yana gelmesiyle oluşmuş, bir tür ikileme sayılabilecek gruplar da vardır:

Baş başa, omuz omuza, el ele, göz göze, burun buruna, yüz yüze, sırt sırta, soluk soluğa, diz dize, kucak kucağa, kol kola, üst üste, alt alta, arka arkaya, yan yana, nefes nefese, kuru kuruya ;bire bir, başa baş, göze göz, dişe diş, teke tek; baştan başa, derinden derine, uzaktan uzağa, gündün güne, elden ele, dilden dile, kulaktan kulağa, derinden derine, akşamdan sabaha, içneden ipliğe, tepeden tırnağa, baştan ay ağa, sabahtan akşama; ucu ucuna, peşi peşine, günü gününe, boşu boşuna gibi.

Aşağıdaki şiirde yer alan kelime gruplarını gösteriniz.

FAHİRİYE ABLA

Hava keskin bir kömür kokusuyla dolar,
Kapanırdı daha gün batmadan kapılar.
O afyon ruhu gibi baygın mahalleden
Hayalimde tek çizgi bir sen kalmışsın, sen;
Hayalimdeki geniş aydınlığa gülün
Gözlerin, dişlerin ve ak pak gerdanınla
Ne şirin komşumuzdun sen Fahriye Abla!

Eviniz kutu gibi küçücük bir evdi,
Sarmaşıklarla balkonu örtük bir evdi;
Güneşin batmasına yakın saatlerde
Yıkanırdı gölgesi kuytu bir dere;de;
Yaz kış yeşil bir saksı pencerede;
Bahçede akasyalar açardı baharla
Ne şirin komşumuzdun sen Fahriye Abla!

Önce upuzun sonra kesik saçın vardı;
Tenin buğdaysı boyun bir başak kadardı;
İçini gıcıklardı bütün erkeklerin
Altın bileziklerle dolu bileklerin,
Açılırdı rüzgarda kısa eteklerin;
Açık saçık şarkılar söyledin en fazla,
Ne çapkın komşumuzdun sen Fahriye Abla!

Gönül verdin derlerdi o delikanlıya,
En sonunda varmışsın bir Erzincanlıya.
Bilmem şimdi hâlâ bu ilk kocanda mısın,
Hâlâ dağları karlı Erzincan'da mısın?
Bırak, geçmiş günleri gönlüm hatırlasın;
Hâtıradaki kalan şey değişmez zamanla,
Ne vefalı komşumuzdun sen, Fahriye Abla!

(Ahmet Muhip Dıranas)

İKİNCİ BÖLÜM

YARGI GRUPLARI / CÜMLE

Kelimeler, teker teker yalnız birtakım nesne, hareket ve kavramların karşılığı olurlar; tam bir dilek, duygu ve düşünce bildirmezler. Meram anlatılmak istendiğinde kelimeler bir düzen içerisinde birleşirler. Ve ancak söz içinde ilişkileri belirlenmiş olarak kullanıldıklarında anlatım değeri kazanırlar.

Bazı kelime grupları, yalnızca kavramları, nesneleri veya hareketleri daha yakından belirtmeye yararlar: *hasta olmak, ala balık, demir yolu, az demli, odanın duvarı* gibi. *Belirtme grupları* adı verilen bu gruplar bir yargı taşımadıklarından tek başlarına anlatım sayılmazlar. Bazı gruplar ise tam bir düşünce, bir hüküm ifade ederler: *Betül evden çıktı. Bugün derste cümle çözümlemeleri yapacağız. Yemyeşil ormanlardan geçtik* vb.. Bunlara *yargı grupları* denir; yargı grupları tam bir cümledir.

Bir dildeki kelimelerin bir grup veya cümle oluşturacak biçimde bir araya gelmelerinin kurallarını, bu grupların cümle içindeki görevlerini, kelimelerin birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle yapılarını inceleyen dilbilgisi bölümüne *söz dizimi* veya *cümle bilgisi* (syntax) adı verilir. Yani söz dizimi, dili cümle bilgisi açısından ele alıp inceler.

Dünya dilleri, yapı bakımında farklı gruplarda (çekimli, tek heceli, eklemeli diller) yer alsalar da birçoğu, kelimelerin ve kelime gruplarının dizilişi bakımından benzerlik gösterirler. Bazı dillerin söz diziminde, unsurların yeri bakımından kısmen benzerlikler (yüklemin sonda bulunması, öznenin başta bulunması vb) görülse de, dillerin söz dizimleri ve cümle yapıları birbirlerinden farklıdır.

Cümle, en dar anlamıyla bir yargı grubudur. İçinde yargının bulunmadığı kelime toplulukları cümle oluşturmaz. Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir hareketi, bir olayı, bir isteği tam bir hüküm halinde ifade eden kelime veya kelime dizisine *cümle* denir. Başka bir ifadeyle cümle, sözü dinleyende soruya yer bırakmayacak biçimde tam olarak -haber ya da dilek yoluyla- bildiren kelimeler dizisidir.

Kelime grupları tam bir hüküm ifade etmez, cümle ise tam bir hüküm ifadesi taşır. Bunun için çekimli bir fiil yeterlidir. Çekimli fiil yargıyı şekle, zamana ve kişiye bağlı olarak karşılayan fiildir. Çekimli fiil tek başına cümle değeri taşır ve çekimli fiilin sonundaki kişi eki, teklik ya da çokluk “kaçıncı kişi”yi de belirttiğinden çekimli fiil aynı zamanda özneyi de belirtmiş olur.

İsimler de ek-fiil ile çekimlenerek yüklem olurlar.

Güçlüdür, çalışkandır, sağlıklıdır, güzeldir: Yüklemi isimden oluşan cümle.

Geldi, yapacak, gidecek, yollamıştm: Yüklemi fiilden oluşan cümle.

Demek ki çekimli bir fiil ya da isimden oluşan tek kelimelik bir cümlede iki temel öge bulunmaktadır: *Yüklem, özne*. Bu ögeler cümlelerin ana öğeleridir; bundan dolayı bunların varlıkları cümlelerin kuruluşu için yeterlidir.

Türkçede tam bir cümle, temel ve yardımcı olmak üzere beş unsur üzerine kurulur.

Bunlar,

Oluş ve kılış yargısını üzerinde taşıyan unsur: **Yüklem**.

Oluş ve kılışı yapan veya oluş ve kılıştan etkilenen unsur: **Özne**.

Oluş ve kılışın etkilediği veya oluş ve kılıştan etkilenen unsur: **Nesne**.

Oluş ve kılışın gerçekleştiği zamanı, hâli, durumu ifade eden unsur: **Zarf**.

Oluş ve kılışın geçtiği veya gerçekleştiği yeri gösteren unsur: **Yer tamlayıcısı**.

Cümlede “yüklem ve özne” temel (asıl, ana); nesne, zarf ve yer tamlayıcısı ise yardımcı (tamamlayıcı) unsurdur. Cümlede, iki temel unsur olan “yüklem” ve “özne”nin -kesik cümle ve meçhul fiilli cümleler dışında- bulunma mecburiyeti vardır. Özne, cümlede kelime olarak bulunabileceği gibi “ek” hâlinde de bulunabilir. Diğer unsurların cümlede bulunması anlatılmak istenen düşünce açısından önemlidir. Bu unsurların cümlede olma zorunluluğu yüklemine göre değişir.

Cümlede yargıyı üzerinde taşıyan unsur yüklemidir. Cümle, çekimli olmak şartıyla tek kelimedenden oluşabilir ve ayrıca bu yapı cümlelerin durumuna göre genişletilebilir.

Şöyle ki:

Fırlattı. (y)

Kardeşine / fırlattı (yt +y)

Eline geçirip / kardeşine / fırlattı. (z+yt+t)

Bir şilte / eline geçirip / kardeşine / fırlattı. (n+z+yt+y)

Asiye / bir şilte / eline geçirip / kardeşine / fırlattı. (ö+n+z+yt+y)

Karşılıklı konuşmalarda, sorulara karşılık verilen “evet” ve “hayır” sözleri birer cümle değerindedir; ancak bu yapılarda yüklem, bir önceki cümlede yöneltilen soru ile tamamlanır.

- Çarşıya geliyor musun?

- Evet. (Cümlenin tamamı, “Evet çarşıya geliyorum”dur.)

- Yurttan çıkacak mısın?

- Hayır. (Cümlenin tamamı, “Hayır yurttan çıkmayacağım”dır.)

-Sınıfımı geçtin mi?

-Evet. (Cümlenin tamamı, “Evet sınıfımı geçtim” şeklindedir.)

-Tatile çıkacak mısın?

-Evet. (Cümle, “Tatile çıkacağım” şeklindedir.)

Karşılıklı konuşmalarda; *iyi, kötü, sıcak, soğuk, güzel, çirkin, bu, şu, o* vb. kelimeler ister ek fiil almış olsun ister ek fiil almamış olsun cümle değerinde olabilirler. Bu yapılarda da cümle, bir önceki cümle ile tamamlanır.

-Sağlığımız nasıl?

-İyi (sağlığımız iyidir).

-İşler nasıl?

-Kötü (işler kötüdür).

-O mu daha güzel, şu mu?

-Şu (şu daha güzeldir).

-Hava durumu yarın nasıl olacak?

-Soğuk (hava durumu yarın soğuk olacak).

-Yapılanları nasıl buluyorsun?

-Güzel (yapılanları güzel buluyorum) vb.

Özneler, cümlede kelime olarak yer alabildiği gibi ek olarak da yüklem bünyesinde bulunabilirler.

Ben, bütün zorlukların üstesinden gelirim. [Özne, kelime olarak bulunmaktadır. (ben)]

Sen, benim için çok kıymetlisin. [Özne, kelime olarak bulunmaktadır. (sen)]

Bu işi mutlaka başaracağız. [Özne, ek olarak bulunmaktadır. (-ız Çokluk, 1. Şahıs)]

Ülkelerine son derece bağlıdırlar. [Özne, ek olarak olarak bulunmaktadır. (-lar, Çokluk 3. Şahıs)]

Kurallı bir cümlede yüklem daima sonda bulunur ve genellikle vurgu da bu unsur üzerindedir. Diğer unsurların bir sırası yoktur. Özellikle vurgulanmak istenen unsur yükleme yaklaştırılır.

Oğuz o akşam evde kaldı. (Vurgulanan unsur yer tamlayıcısı)

O akşam evde Oğuz kaldı. (Vurgulanan unsur özne)

Oğuz evde o akşam kaldı. (Vurgulanan unsur zarf)

CÜMLEYİ MEYDANA GETİREN UNSURLAR

A. YÜKLEM

Yüklem, fiil cümlelerinde yapılan, kılınan; isim cümlelerinde olan unsurdur. Cümlelerin temel ögesidir. Öteki bütün ögeler yüklem sayesinde değer kazanır. Bu bakımdan yüklem cümlelerin düğümlendiği kelimedir. Cümlelerin cinsini de yüklem yapıları belirler. Yüklem bildirme ya da tasarlama kipinde çekimli bir fiil olabileceği gibi, ek fiilin bağlandığı bir isim veya isim çeşidi bir kelime de olabilir. Yani yüklemine göre cümle ya fiil cümlesidir ya da isim cümlesidir.

1. Bazı kesik cümlelerde yüklem kelime olarak görülmesi de anlam, bir önceki cümle ile tamamlanır. Bu yapıdaki cümlelerde yüklem ne olduğu anlamda açıkça belli olduğundan şekilce (kelime olarak) görülmesine gerek yoktur.

2. Türkçede kurallı bir cümle, “özne + tamlayıcı (nesne, zarf, yer tamlayıcısı)+ *yüklem*” şeklinde kurulur.

“Onlar, hastahaneye dışarıdaki hayatın karıştırdığı saatlerde gelmişlerdi.”

(Peyami Safa - Dokuzuncu Hariciye Koğuşu)

“Sesler, sıcak buğular arsından halvetlere doğru uzaklaşarak eriyorlar.”

(Peyami Safa - Dokuzuncu Hariciye Koğuşu)

“Ben o zamanlar malların istif edildiği imalathanenin üstündeki bölmede yatardım.”

(Sait Faik Abasıyanık, İpekli Mendil)

3. Fiil cümlelerinde yüklem, çekimli bir fiildir. Yüklemi fiil olan cümlelerde bütün unsurlar (özne, nesne, zarf ve yer tamlayıcısı) bulunabilir. Herhangi bir sebeple cümlelerde yer alan “*cümle dışı unsurlar*” cümle unsuru sayılmazlar.

“Üstü başı tütün kokan Peder Efendi / takkesi, kuşağı ve boynundaki haçla / ona / aradığı baba yakınlığını duyuyordu.”

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

“Şimdi / kız kardeşi Cemile’yi / oraya gelin gönderdikleri gün / gözünün önüne / geliyordu.”

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

4. Yüklemi geçişsiz fiil olan cümlelerde *nesne* bulunmaz.

“Şimdi / hoca / dönüp / öğrenciye / bakacak .”

“İbrahim / yüksek bir sesle / kardeşine / seslendi .”

5. İsim cümlelerinde yüklem, ek fiil almış bir isimdir. Yüklemi isim olan cümlelerde nesne, nadir olarak, diğer unsurlar ise (özne, zarf, yer tamlayıcısı) bütünüyle yer alabilir.

*Komşu hakkı **Tanrı hakkıdır.** (Atasözü)*

*“Ben / onun yanında / **sıska bir kediyeim .**”*

*Lütfü Bey de / şiddetle / **İttihat ve Terakki taraftarıydı.***

*“Çocuğun kaybı / baba için / **çok zor bir imtihandı.**”*

Dilsiz karanlıklarda beliren uykusuzluk

İçimden dışarıya akseden bir yangındır

Bana yalnızlığımı sezdiren uykusuzluk

Koynumda boşluğunu duyduğum bir kadındır

(Cahit Sıtkı Tarancı)

Ey sevgi anladım bu uzaktan sada ile,

Ömrün yegâne lezzetidir hâtıran bile

(Yahya Kemal Beyatlı)

6. Yüklem, tek kelime olabileceği gibi, bir kelime grubu da olabilir.

*“Kuş kafesten **uçtu.**”*

*“Çocuk eve **döndü.**”*

*“Sporcular zafere **koştı.**”*

*O zaman kalbimi bir gizli günâh **etti esîr***

Sardı etrafımı gökten boşalan bir zincir. (birleşik fiil)

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*Mâvi bir gözde **elem katrasıdır** Yassıada*

*Görmezlere **bir manzara isrâfı** bu, Rabbim (isim tamlaması)*

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*“Ben / on sekiz yaşından yirmi beş yaşına kadar / **tığ gibi bir çocuktum.**” (sıfat tamlaması)*

(A. İlhan - Kurtlar Sofrası)

*“Bu duyguda / gururla tevazu, edeple istiğna / **kucak kucağıdır.**” (tekrar grubu)*

(Cemil Meriç)

Orada / adama / basbayağı / küfür etmişsin. (birleşik fiil)

Lütfü Bey de / şiddetle / İttihat ve Terakki taraftarıydı. (isim tamlaması)

"Sisli bir sahranın dibinde / bağdaş kurmuş." (birleşik fiil)

Yarin dudağından getirilmiş

Bir katre alevdir bu karanfil (sıfat tamlaması)

(Ahmet Haşim)

"Yahu / hürriyet dediğiniz şey,/ gâvurun bizi bütün bütün mahvetmesi için aralanmış kapıyı ardına kadar açmak mıdır?." (isim fiil grubu)

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

"Zafer ve eğlence bu sarayda / hayatın en belirgin akışına yataklık ediyordu ." (birleşik fiil)

(İskender Pala - Babilde Ölüm İstanbul'da Aşk)

Ölüm âsûde bahâr ülkesidir bir rinde

Gönlü her yerde buhurdan gibi yıllarca tüter (sıfat tamlaması)

(Yahya Kemal Beyatlı)

7. Cümleyi oluşturan ögeler diziliş yönünden belli düzene tabidir. Bu düzen çerçevesinde cümlelerde yüklem sonda bulunur. Bununla birlikte konuşma dilinde ve şiirde yüklem yeri değişebilir.

Gördüm / acılığın tamaylarını.

Saklanmış defneydi / umursamazlığım

"Kan kardeşim değildir / yazgı."

(Melih Cevdet Anday)

"Yollara düşmüşüm, elsiz, ayaksız."

(Orhan Şaik Gökyay)

"Altın kazması / iner / binlerce yıl önceye,

Dizer / sevinçlerini / bilgin"

(Ceyhun Atuf Kansu)

"Bir zenci / çalar / onu, / ak gözlü, dul bakışlı."

(Sabahattin Kudret Aksal)

"Bir erik / kopardım / can dalından."

(Bedri Rahmi Eyuboğlu)

*“Aşk mıydı / kış gelince başlayan,
Beyaz bir kılıçla yürüyen aşka
Bırakmaz olur / kuşlarını / ülkeler.”*
(Ülkü Tamer)

*“Dedelerinin yüzlerinde bütün erozyon
Silip götürmüş / bütün evetleri.”*
(Cemal Süreyya)

*“Sıralanmışlar / su boylarına
Bıçakla / soyuyorlar / kemerlerini.”*
(Cemal Süreyya)

*On köylü, / iki subay, / bir tezkereci er,
Sıralandık / ahşap mescidin avlusunda*
(Melih Cevdet Anday)

*“Mezarlığı bir koyun sürüsüne benzettiği gün/
Ya da ona öyle geldiği gün: “Ölüm sürüye katılmaktır”
Diye / yazmıştı bir kâğıda.”*
(Oktay Rifat)

8. “Ol-” yardımcı fiili, genellikle isimlerle bir araya gelerek birleşik fiil oluşturur; ancak “ol-” yardımcı fiili bazen asıl fiil olarak da kullanılmaktadır. O zaman (ol- fiili) tek başına yüklem olur.

*“Yolda gelirken bir trafik kazası oldu.”
“Kızımın bir oğlu oldu.”
“Ayın sonu oldu daha kira ödenmedi.”*

Zindan kesilir sultanı olmazsa saraylar
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*Sakın bir söz söyleme... Yüzüme bakma sakın!
Sesini duyan olur, sana göz koyan olur.*
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*“Oğuz çınarının gün batısına,
Uzanan, en görklü dalı oldular...”*
(Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu)

"Kimi gün fırtına, kasırğa, boran...
Kimi gün de seher yeli **oldular**."

(Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu)

9. Cümlelerde anlamı kuvvetlendirmek için bazen yüklem tekrarlanır, bazen de yüklem olan kelime ya da kelime grubunun yanında bulunan "da/de" bağlacı ve soru eki "mı, mi/mu, mü" yükleme dahil edilir.

Beyhûdedir, her uzvuna bir halka **bulsa da**;
Boştur köpüklü ağzına gemler **vurulsa da**...

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Yeryüzündeki bütün yıldızları
Ufka **çağırıyor, çağırıyorlar**

(Ahmet Kutsi Tecer)

Her şey yeknesak ve her şey **boş, bomboş**.

(Peyami Safa, Fatih-Harbiye)

Âlemin küfre göre hem başı hem sonu hiç
İki hiç arasında varlık **olur mu ki hiç?**

(Necip Fazıl Kısakürek)

10. Sıralı cümlelerde yüklem, tıpkı diğer ögeler gibi ortak olabilir.

"Bu kitaplar **Fatih'tir, Selim'dir, Süleyman'dır**."

(Arif Nihat Asya)

"Burası / **Raman'dır, Batman'dır, Beşir'dir**."

(Fazıl Hüsnu Dağlarca)

11. Türkçede cümleler, "var" ve "yok" kelimeleriyle çekim eki almadan da kurulabilir; ancak yüklem olan bu kelimelerde "ek fiil'in" düştüğü unutulmamalıdır.

-Sende ne kadar para **var?** (-dır eki düşmüş)

-Bende mi?

-Evet

-Bende beş yüz lira **var**. (-dır eki düşmüş)

-Yeni gösterime giren filme ilgi **var mı?**

-**Yok** (-tur eki düşmüş)

"Demezsın ki :''Bunların içlerinde kimler **var?**'' (**vardır**)

(Mehmet Akif Ersoy)

12. Sıralı cümlelerde yüklemi oluşturan kelime ya da ek tekrardan kaçınmak için son cümlede yer alır.

“Gördükleri karşısında üzüliyor, başını öne eğiyor ve ağlıyordu.” (Yüklem çekimli fiilin hikâyesi)

“Başarıya ulaşmanın en önemli yolu çalışmak, çalışmak, çalışmaktır.”

“Bir kelime tarihî metinlerden, öbürü herhangi bir halk ağzından; bir ek filan lehçeden, öteki ek başka lehçeden alınmamalıdır.”

(Faruk K. Timurtaş)

“Bir şairi anmanın en iyi şekli onun eserlerini okumak, onlar üzerinde düşünmek ve sohpet etmektir.”

“Toprak kokusu ciğerlerime, toprak kokusu ruhuma doluyor.”

(Şükûfe Nihal Başar)

13. Bazı cümlelerde yüklem ve açıklayıcısı yan yana bulunur.

“Her birimiz, etrafımızı çeviren sayısız varlıklar arasında yalnız, yapayalnızız Keziban.”

(Nurullah Ataç)

“Her şey yeknesak ve her şey boş, bomboş.”

(Peyami Safa, Fatih-Harbiye)

“Toprak sarıydı sapsarı.”

(Sevinç Çokum - Ağustos Başağı)

14. Cümlelerde diğer unsurlar birden çok olabildiği hâlde yüklem tektir. Metinlerde cümlelerin sayısı (ortak unsurlar hariç) yüklemelerin sayısı kadardır. Bir metinde kaç tane yüklem varsa, o kadar cümle var demektir.

“Kısırlıkta öyle değil etrafa yayılıyor, gelişiyor, meseleler doğuruyor, yaşıyor.” (bu metinde beş cümle var.)

(Sebahattin Eyûboğlu)

“Onların içinde ne olduğuna bakmadan indirirler, kaldırırklar, istif ederler.” (bu metinde üç cümle var)

(Mehmet Kaplan)

“Her kelimeyi mecnunane bir titizlikle tartıyor, tadıyor, ölçüyorum.”

(Cemil Meriç)

B. ÖZNE (FAİL)

Cümlede önem bakımından yüklemden sonra gelen en önemli ögedir. Fiile öteki öğelerden daha yakın olan özne, aynı zamanda cümlemin yükleminden ayrılmayan bir parçasıdır. Bu bakımdan bazen ayrı bir kelime hâlinde olmayıp, yüklem içinde şahıs hâlinde ifade olunur. Özne yüklem bildirdiği anlamı tamamlayan, başka bir deyişle cümlede bildirilen hükmün meydana gelmesini sağlayan ögedir. Özne bir kişi, veya nesne olabileceği gibi, soyut bir kavram da olabilir. Cümlede yapanı ve olanı temsil eden özne, doğrudan doğruya bir kelime ya da bir kelime grubu olabilir.

Öznenin en önemli niteliği, genellikle yalın hâlde bulunmasıdır; yükleme de bu şekilde bağlanır. İsim hâl eklerini almaz; ancak iyelik ve çokluk eklerini alabilir.

Cümle içerisinde özneyi bulmak için yükleme *kim/kimler* ve *ne/neler* sorularından biri sorulur. Bu sorulara cevap olan kelime veya kelime grubu öznedir.

Bir cümlede birden fazla özne bulunabilir. Ve bunlar birbirlerinden ya bağlaçlarla ya da virgülle ayrılır:

Vezir, molla, ağa, bey takım takım

Güneşli bir nisan günü ok attı

(Yahya Kemal)

Özne, yalnız etken çatılı fiillerin yüklem olduğu cümleler ile isim cümlelerinde bulunur. Etken çatılı fiiller, edilgen çatının dışında kalan fiillerdir (dönüşlü, işteş, geçişli, geçişsiz, ettirgen, oldurgan fiiller). Bu fiillerin gerçek özneleri vardır:

1. Yüklemi isim ve oluş bildiren fiil cümlelerinde özne, “olan”; diğer fiil cümlelerinde “yapan” unsurdur.

“Annem, bu masalları dinletmeye bayılırdı.” (özne, yapan)

“Ağaçların rengi kızıla dönüyor.” (özne, olan)

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

“Rıfat, onun ellerini bıraktı.” (özne, yapan)

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

“Çocuklar, dört yaşına eriştiler.” (özne, olan)

(Emine Işımsu - Bukağı)

“Ali İhsan suratını yenilemişti.” (özne, yapan)
(Attila İlhan - Bıçağın Ucu)

2. Yükleme meçhul fiil olan cümlelerde özne bulunmaz. Meçhul fiiller, geçişsiz fiillerin edilgen çatıya sokulmasıyla oluşurlar. Bu fiiller de fiilden fiil yapım eki olan **-n-** ve **-l-** ile kurulur. Bunlar, yalnız üçüncü şahıslarıyla kullanılır.

*Ata **binildi**.*
*Eve **gidildi**.*
*Gece saba kadar **eğlenildi**.*
*Dışarı **çıkıldı**.*
*Ayağa **kalkıldı**.*

3. Yükleme gereklilik kipinin teklik 3. şahsı olan bazı cümleler de özne almazlar. Aynı işlevdeki **-mak gerek** ve **-mak lâzım** kalıbıyla kurulan cümlelerde de özne bulunmaz.¹

*Bazı şeyleri **söylemek mi lazım**?*
(Kürşat Başar - Başucumda Müzik)

“Sınavı mutlaka başarmak gerek”
“İşi sonuna dek götürmek gerek”
“İşi zamanında bitirmek lâzım”
“Gerekli tedbirleri zamanında almak lâzım”
“Şunun bunun lakırdısına inanılır mı?”
“Gülsüm Hanım’ın sofrasından kolayca vazgeçilmez.”
“Eve erken dönülmeli”
“Daha erken kalkılmalı.”

“Türk köylüsünün sesi işitilmeli.”
(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

4. Özne yüklem aldıkları iyelik ve şahıs ekleriyle kendisini gösterir.

“Çok zaman düşündüm”. (ben)
“En güzel işleri başarırısın.” (sen)
“Her yeri görmüş.” (o)
“Bütün engelleri aştık” (biz)

¹ Leyla Karhan. a.g.e, s.21

“Getirin şu eşyaları.” (siz)

“Üstünü örtüp yanı başında oturdular.” (onlar)

“Az sonra Yorgo’nun beyaz köşkünü önünde idiler”. (onlar)

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

“Savaş bizi karlı dağlara götürdüğü gün

Kızılığında ısındık; (biz)

Dağlardan çöllere düşürdüğü gün

Gölgene sığındık.” (biz)

(Arif Nihat Asya)

5. Özne, yükleme genellikle eksiz olarak bağlanır. Çokluk ve iyelik eklerinin dışında başka çekim eki almazlar.

Çocuğun bu isteği, seni korkutmasın. (özne, iyelik ekli)

Zayıf elleri titredi. (özne, iyelik ekli)

Çocuklar bu işi başaramadı. (özne, çokluk ekli)

Ayaklarım bu kadar yükü kaldıramadı. (özne, iyelik ekli)

“**Acısı** içerime yürümektedir şimdi.” (özne, iyelik ekli)

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

6. Özneler, cümlelerde bir kelime olabileceği gibi bir kelime grubu da olabilir.

Ayaz ve güneş gitgide derisini de kavurup yağızlaştırdı.

(Tark Buğra - Küçük Ağa)

Beride **ufak tefek tesadüfler, vak’alar ve kahramanlıklar** çetede beş on kişinin kendisine tamamen bağlanmasını sağladı.

(Tark Buğra - Küçük Ağa)

“**Ahmet** sınavdaki bütün soruları cevaplandırmıştı.”

“**Çocuklar** evden erken ayrıldı.”

“**Âşıklar** bir türlü kavuşamadı.”

Selim Bey, büyük bir hışım ile yerinden fırladı. (özne, unvan grubu)

Bu işi en iyi **yeri göğü yaratan** bilir. (özne, sıfat-fiil grubu)

Mektup yazmak, insana ayrı bir zevk verir. (özne, isim-fiil grubu)

Günler kısaldı. **Kanlıca’nın ihtiyarları**

Bir bir hatırlamakta geçen sonbaharlar.

(Yahya Kemal Beyatlı)

“Zafer ve eğlence bu sarayda hayatın en belirgin akışına yataklık ediyordu.” (özne, bağlama grubu)

(İskender Pala - *Babilde Ölüm İstanbul'da Aşk*)

“İşte, şu dağların dumanı benim de gözlerime indi.” (özne, belirtili isim tamlaması)

(Sevinç Çokum - *Bizim Diyar*)

“Mektup yazmakla mektup okumak, burada benim için iki ibadet yerine geçti.” (özne, bağlama grubu)

(Ziya Gökalp)

7. Cümlede birden çok özne olabilir.

*“Yapraklar, çiçekler, meyveler dalı,
Gözlerin, dillerin müjdelere dolu.”*

(Orhan Şaik Gökyay)

“Gelsin düzgün, allık, saç boyası, dudak boyası!”

(Mahmut Şevket Esendal)

“Eöler, ağaçlar, sular, ben ve bu an

Sanki bulutlarla bir, akıyoruz”

(Ahmet Muhip Dıranas)

“Tarihimizin bu eşsiz büyükleri arasında Bilge Kağan, Alp Arslan, Fatih ve Ataturk aklı gelen simalardır.”

(Faruk Kadri Timurtaş)

“Yıldızların aydınlattığı geceler, ıssız yollar, bu menevişli tepeler, kurt, kuş artık Yusuf'u tanıyordu.”

(Sevinç Çokum - *Ağustos Başağı*)

“Yatakhaneye girdiklerinde huzursuz kıpırdanışlar, sayıklamalar, öksürmeler oldu.”

(Sevinç Çokum - *Bizim Diyar*)

“Eski Dünya, Yeni Dünya, bütün akvâm-ı beşer

Kaynıyor kum gibi, tûfan gibi, mahşer mahşer.”

(Mehmet Akif Ersoy)

“Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el ayak,

Boşanır sırtlara vadilere, sağnak sağnak.”

(Mehmet Akif Ersoy)

“Şu çocuk bağrıışmaları, yeniden yanan eski duygular, elini ayağını gevşeten savaş izlenimleri besbelli gerçekleşti.”

(Attila İlhan - Bıçağın Ucu)

“Bu gazinoda içindeki tutkular, çaresizlikler, üzüntüler daha bir açığa çıkmıştır.”

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

“Matmazel Raşel, mavi bir yelkenli, dönüp geliyor.”

(Attila İlhan - Bıçağın Ucu)

“Gayrı köylerimizden duman, alev eksilmez oldu.”

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

8. Cümlelerde özne ve açıklayıcı özne birlikte bulunabilir.

Raporlar yazılmalı, hava raporları

(Rıfat Ilgaz)

“Yağmur yağıyor, kış yağmuru şakır şakır.”

(Hasan İzzettin Dinamo)

“Biz, özellikle de ben, dünyayı, en çok da dünyanın merkezi olan Avrupa’yı görmek, tanımak istiyorum.”

(Buket Uzuner - Gelibolu)

“Rahmetli babam; sizin büyük dedeniz müthiş sırrını, anam dışında bir tek bana emanet etti.”

(Buket Uzuner - Gelibolu)

“Bu rüzgâr, bu deli rüzgâr bir ordu...”

(Ahmet Kutsi Tecer)

“Sesin nerede kaldı, her günkü sesin”

(Ahmet Muhip Dıranas)

9. Özneler, yüklemelerde iyelik ve şahıs ekleri ile yer alabildikleri hâlde, özellikle vurgulanmak istenince bu eklerle birlikte şahıs zamiri olarak da yer alırlar.

“Ben Anadolu’ya gitmeden manevi kuvvet denilen şeyin millet mücadelelerinde büyük bir rol oynadığına ve bunun ruhtan gelen bir yüreklilikle oluştuğuna inandım.”

(Yakup Kadri Karaosmanoğlu - Yaban)

*“Sen, kaçan bir ürkek **ceylansın** dağda,
Ben, peşine düşmüş bir **canavarım!**”*
(Necip Fazıl Kısakürek)

*“Kaçıp **dolaşsan** da **sen**, şehir şehir,
Bana kalacaksın yine son günü.”*
(Necip Fazıl Kısakürek)

*“Ben güzel günlerin **şairiyim**
Saadetten **alıyorum** ilhamımı.”*
(Melih Cevdet Anday)

10. Yükleme edilgen çatılı fiil olan cümlelerde gerçek özne yoktur. Bu tür cümlelerde cümlenin asıl nesnesi olan öge, özne görünüşündedir; ama bu özne cümlenin asıl öznesi değil, şekli öznesidir. Bu özneye *sözde özne* denir. Sözde özne, cümlede işi yapan öge değil, yapılan işten etkilenen ögedir.

*Evlər uzaktan görülüüyordu.
Çocuklar taş atınca **camlar** kırıldı.
Sınıf temizlendi
Öğrenciler giydirildi
Çocuklar görüldü
Oyun başlatıldı.
Bina bitirildi.*

Türkçede özne çeşitleri hakkında bugüne kadar tam bir birlik sağlanabilmiş değildir. Özne türlerini ikiye, beşe, yediye hatta on bire kadar ayıran dilciler bulunmaktadır.²

11. Sıralı cümlelerde özne, ortak olabilir.

“Bacakları, üç senelik harp yorgunluğunu birden bire duymuş, uyuşmuş, askerî külotun bol havası içinde karıncalanarak, ot gibi sallanıyor, / vücudunu taşımıyor.”
(Peyami Safa)

“Gözler, yeri noktalayan yapraklar üzerinde bir örümcek sessizliğiyle dolaşır, / bacasında biraz durur, / bir şeyler arıyormuş gibi bazısında biraz daha ısrar eder, / sonra ne yaptığını bilmeksizin aynı muttarit hareketleri tekrarlar.”

(Suut Kemal Yetkin)

² Hamza Zülfikar, *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı*, (22-23 Ekim 1993), Ankara 1995, s. 43.

“Gökten dökülen sıcak, yanakları yakıyor, / göğüsleri eziyor, nefesleri tıkıyor.”
(Ahmet Hikmet Müftüoğlu)

Ödünç, güle güle gider, ağlaya ağlaya döner. (Atasözü)

Ağaç güneşte serpilir, fakat toprağın derinliklerindeki kökü ile beslenir.
(Yahya Kemal Beyatlı)

Köşede gazete okuyan ihtiyar cildiye doktoru gazetesini bıraktı, söze karıştı.
(Memduh Şevket Esendal)

12. Özneden sonra gelen “da, de” bağlacı özne ile birlikte değerlendirilir ve özneye çeşitli işlevler kazandırır.

“Halasımın yanındaki kadınlar da sarıldılar, öptüler, söyleştiler, gülüştüler.”
(Refik Halit Karay - Eskici)

“Sen de geçebilirsin yardan, anadan, serden...”
(Arif Nihat Asya)

*“Tutuşurken bağrımız deniz diye yıllarca
Bir insan hasreti de taşıyordu bir parça.”*
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

“Zira bu saz da parçalanır gülmek isterse...”
(Halit Fahri Ozansoy)

“Ahmet Zamanî Efendi de kitabımın bazı yerlerine itiraz etmişti.”
(Ahmet Hamdi Tanpınar - Saatleri Ayarlama Enstitüsü)

13. Cümlede özneyi bulmak için yükleme “kim” ve “ne” soruları yöneltilir. Yükleme doğrudan sorulan bu soruların karşılığı olan ögeler öznedir. Ayrıca yüklemi fiil olan cümlelerde fiil köklerine; yüklemi isim olan cümlelerde de köklerden sonra kullanılan “ol- ve et-” yardımcı fiillerin sonuna “-an” ve “-en” ekleri getirilerek yükleme yöneltilen “yapan kim, olan kim, olan ne, eden kim, eden ne” vb. sorular özneyi bulmaya yardım eder.

14. Cümlede özne ile yüklem arasında kişi bakımından uygunluk bulunması gerekir. Ancak bazı durumlarda, kullanılıştaki bu uygunluk bozulabilmektedir. Öznesi değişik kişilerden oluşan bir cümlede özne ile yüklem arasında şu uygunluklar bulunmalıdır:

a) Özne, teklik veya çokluk 1. ve 3. şahıslardan ibaretse, yüklem çokluk 1. şahıs olur.

Ben ve Betül tiyatroya gideceğiz.

O ve biz birlikte geleceğiz.

O ve ben bir bütünü.

*“Fakat **Oğuz ve ben**, rüyamızı ve idealimizi sevmekle, rüyamız ve amacımız için yaşamakla birbirimizi yeteri kadar **seviyoruz**.”*

(Halide Edip Adıvar - *Yeni Turan ve Raik'in Annesi*)

b) Özne, teklik veya çokluk 1. ve 2. şahıslardan ibaretse, yüklem çokluk 1. şahıs olur:

Ben ve sen iyi arkadaşız.

Sen ve ben gözyaşıyla ıslanmış hamurdanız;

Rengimize baksınlar, kandan ve çamurdanız!

(Necip Fazıl Kısakürek)

c) Özne, teklik veya çokluk 2. ve 3. şahıslardan ibaretse, yüklem çokluk 2. şahıs olur:

Sen ve o bugünkü toplantıya katılmadınız

Sen ve o, Anadolu'ya geçmeyi düşünmüyor musunuz?

d) Özne, teklik veya çokluk bütün şahısları kapsıyorsa (1.2.3.) yüklem çokluk 1. şahıs olur:

Ben, sen ve Ahmet eski nesildiniz.

Ben, sen ve o bu işi birlikte başaracağız.

Biz, siz ve onlar, bir bütünün parçalarıyız.

15. Özne ile yüklem arasında kişi bakımından olduğu gibi, tekillik-çoğulluk bakımından da uygunluk aranır. Özne ile yüklem arasındaki uygunlukta şu noktalara dikkat etmek gerekir:

a) Özne teklik ise yüklem de teklik olur.

Betül okula gitmeye hazırlanıyordu.

Annem geliyor.

Araba bozuldu.

*Nihâyetsiz bir ova ağarttı benzimizi,
Yollar bir şerit gibi ufka bağladı bizi.*

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

b) Cümlede özne çokluk hâlde ise ve aynı zamanda şahısları karşılıyorsa yüklem genellikle çokluk olarak bulunur.

*Ahmet ve kardeşi birlikte geliyorlar.
Ben ve annem birlik yaşıyoruz.
Öğrenciler okulun bahçesinde top oynuyorlar.*

c) Özne teklik kişi de olsa, eğer bir topluluk adına konuşuluyorsa, övünme, böbürlenme, çalım satma, alçak gönüllülük gösterme veya saygı gösterme gayesi güdülüyorsa “ben” yerine “biz” zamiri kullanılır:

*Biz onun cemaziyelevvelini biliriz.
Bu konudaki sorularımızı daha önce cevaplamıştık.*

d) Saygı ve nezaket ifade edilmek istendiğinde, özne teklik olsa bile yüklem çokluk olur:

*Emin Nihat Bey geldiler mi?
Bakan Bey henüz teşrif etmediler mi?
Zat-ı âlileri şöyle buyursunlar.
Beyefendi yoklar, Hanımefendi geldiler.*

e) Eğer özne organ, bitki, hayvan, cansız varlık ya da soyut bir kavram ise yüklem teklik olur:

*Trafik kazasında kolları ve ayakları kırıldı.
Gözlerim karardı, kulaklarım duymaz oldu.
Sonbaharla birlikte ağaçlar yapraklarını döktü.
Kuşlar da gitti.
Köpekler Ali'nin etrafında zıplayıp duruyordu.
Sokaktan gürültüler geliyor.
Aradan yıllar geçti, bahçeler bozuldu; yuvalar dağıldı; yollar silindi.*

*“Yağız atlar kışnedi meşin kırbaç şakladı.”
(Faruk Nafiz Çamlıbel)*

*“Vardar kıyılarında iri, sarı çiçekler açmıştı.”
(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)*

“Gençlik ve gelecek başımı döndürüyor.”

(Selim İleri - *Yarın Yapayalnız*)

f) Özneler topluluk isimlerinden oluşuyorsa, yüklemeler hem teklik hem de çokluk olabilirler.

Halk bir anda galeyana geldi.

Sürü köye yaklaştı.

Kervan uzaktan geçiyor.

Hepsi gittiler.

Bir kısmı oturdular.

Türkler her türlü zorluğun üstesinden gelirler.

“Herkes, birbirini bağışlayabiliyordu.”

(Sevinç Çokum - *Bizim Diyar*)

“Atlılar, yayalar, arabaların çektiği topraklar bir büyük uğultuyla akıp gidiyordu.”

(Sevinç Çokum - *Bizim Diyar*)

C. NESNE

Cümlede yüklemle doğrudan etki ettiği ögeye nesne denir. Yani öznenin yaptığı işten doğrudan etkilenen kelime veya kelime grubudur. Daima geçişli fiillerin bir ögesi olarak kullanılır.

Yüklemi geçişsiz fiil olan cümlelerde “etkilenme” özne unsurunun üzerine kaydığı için nesne bulunmaz. Geçişsiz fiiller bazı çatı eklerini alarak geçişli hâle getirilebilirler. İsim cümlelerinde de yalnızca nitelik, oluş ve durum bildirildiği, herhangi bir etki söz konusu olmadığı için çoklukla nesne yer almaz.

1. Nesne daima belirtme hâlinde bulunur. Eğer nesne ekli yükleme hâlindeyse buna “*belirtili nesne*”, eksiz belirtme hâlindeyse buna da “*belirtisiz nesne*” denir:

Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın (belirtili)

Gömelim gel seni tarihe desem sığmazsın (belirtili)

(Mehmet Akif Ersoy)

Açar bir altın anahtarla rûh ufuklarını, (belirtili)

Hemen yayılmaya başlar sadâ ve nûr akını (belirtisiz)

(Yahya Kemal Beyatlı)

Göğsüme dayadı güzel başımı (belirtili)

Sandım vücuduma doldu o mehtap (belirtisiz)

(Halit Fahri Ozansoy)

2. Belirtili nesne, fiillere belirtme “-ı, -i; -u, -ü” ekleriyle bağlanır ve belirli bir varlığı ifade eder. Cümle diziminde belli bir yeri yoktur; cümlelerin herhangi bir yerinde bulunabilir. Özellikle vurgulanmak istendiğinde yükleme yaklaştırılır:

Kapıyı yavaşça açtı. Yavaşça kapıyı açtı.

Şeker hastalığı gözlerini kör etmiş.

Rüzgâr çatıyı uçurdu.

Öğretmen öğrencinin suçunu affetti.

3. Belirtili nesne, tek bir kelime olabildiği gibi, çeşitli kelime grupları da olabilir.

“Onu öz çocuğummuş gibi severim.”

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

Dedemden yadigâr olan bu evi

“Kışın fırtınası, yazın alevi

Daha ben doğmadan ihtiyarlatmış...”

(Yusuf Ziya Otaç)

“Ben gözlerimi camdan ayıramam.”

(Attila İlhan - Kurtlar Sofrası)

Yalnız senin gezdiğin bahçede açmaz çiçek,

Bizim diyârımız da binbir bahârı saklar!

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Biz duyuyoruz en büyük zevkini rûhumuzun

Görünce bir köylünün kıvrılmayan belini...

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

“Birbirimiz için kalplerimizde, ellerimizde, gözlerimizde uzanan yıldızlı, şa-faklı aşkı, gökleri, dünyaları, sonra insanî, zayıf fakat ta ruhtan gelen istekle-ri, hepsini ona harcadık.”

(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik’in Annesi)

“Hayatımı, prensiplerimi, her şeyimi, bir küçük işaretinle bırakır gelirim.”

(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik’in Annesi)

“Meyvenin olup olmadığını bilir.”

(Emine Işın - *Bukağı*)

4. Nesneler, cümle içerisinde bir iç cümle hâlinde de olabilir. Özellikle iç içe birleşik cümlelerde iç cümle nesne konumundadır:

Sordum ki bu kimdir, gülümsediler,

“Eşinden ayrılan bir kız dediler.

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Genç adam, kendi kendine: “Ne kadar değişmişim?” dedi.

(Yakup Kadri Karaosmanoğlu - *Kiralık Konak*)

5. Belirtisiz nesne, genellikle yüklemle yan yana bulunur ve yüklemün önünde yer alır:

Dün kardeşimden uzun bir mektup aldım.

Fikret’in vefatıyla biz büyük bir şair, büyük bir sanatkâr kaybettik.

6. Belirtisiz nesne, fiillere ek almadan doğrudan bağlanır. Diğer bir deyişle yüklemi geçişli fiil olan cümlelerde belirtme eki almayan, yalın hâlde bulunan ve fiillere bu şekilde bağlanan unsurlara belirtisiz nesne denir. Şekilce belirtisiz olan bazı nesneler, anlamca belirli bir nesneyi ifade ederler.

Alnımdaki her çizgi beyaz bir gece saklar,

Bir başka şafaktır saçımın gördüğü aklar.

...

Kaç bahar, bülbüle hasret, güle hasret yaşadık;

Görmedik kaç yaz ufuklarda yarım bir mehtâb.

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

7. İsim cümleleri, genellikle nesne almazlar. Bazı cümlelerde nesne görülse de bunların sayısı yok denecek kadar azdır.

Takım başarılarını seyirciye borçludur.

Babam başarısını anneme borçludur.

Milletvekilleri her yere rahatlıkla girip çıkmalarını dokunulmazlıklarına borçludurlar.

8. Cümlelerde, nesne ve açıklayıcı nesne bir arada bulunabilir:

Bir ıfık aşk ıfığı dost ıfığı

Benim için yakıp bırakmışlar.

(Ceyhun Atuf Kansu)

O konuşmayı, ikimizin de tam olarak ne söyleyeceğini bilmediği, yapmak istediklerimizle gerçeğin birbirine uymadığı, birbirimizi incitmekten korktuğumuz o konuşmayı, bugüne kadar hep ertelemiştik.

(Kürşat Başar - Başucumda Müzik)

“Şimdi gerçeği anlatırsa kimse onları, o olağanüstü iki genci, Ali Osman Bey ve Alistar John Taylor’ı anlayamaz.”

(Buket Uzuner - Gelibolu)

“Rabbim bir isim ver bana hâlimden,

Herkesin bildiği dilden bir isim”

(Necip Fazıl Kısakürek)

9. Nesneler, cümlelerde bazen kurallı bir cümle olabilirler:

“Bir şeyler yemez misin?” Dedim.

(Kürşat Başar - Başucumda Müzik)

“Nazara geldi” diyor kim gördüyse bu hâli...

(Şükufe Nihal Başar)

“Merhametinize muhtaç değiliz!” diyor sanki...

(Şükufe Nihal Başar)

“Mezarlığı bir koyun sürüsüne benzettiği gün

Ya da ona öyle geldiği gün: “Ölüm sürüye katılmaktır”

Diye yazmıştı bir kâğıda.”

(Oktay Rifat)

10. Sıralı cümlelerde, nesneler ortak olabilir.

“Türk subayı bizleri dikkatle süzdü, başıyla selamladı.”

(Buket Uzuner - Gelibolu)

11. Cinsleri aynı olmak kaydıyla cümle içerisinde birden fazla nesne bulunabilir. Aynı cümlede hem belirtili, hem belirtisiz nesne yer almaz.

*Gurbette duyduğum sonu gelmez hüüzünleri,
Yaprakların döküldüğü hicranlı günleri,
Andım birer birer, acıdım kendi hâlime.*

(Yahya Kemal Beyatlı)

*“Giyenler düşünsün dar elbiseyi;
Ölçülü söz, hesaplı adımı.”*

(Cahit Sıtkı Tarancı)

*Kuytu ormanları, tenhâ bağları
Geziliyor mevsimin yorgun rüzgârı
(Faruk Nafiz Çamlıbel)*

*Kazıdım hücremin duvarına çünkü
Zamanı kucaklayan öfkemi
Acıdan üretilen sesimi
“Gençliği damıtılmış günlerimi.”*

(Refik Durbaş)

*“Bayılıyor hararet otu, taşı, böceği”
(Halit Fahri Ozansoy)*

*“Biz özellikle de ben, dünyayı, en çok da dünyanın merkezi olan Avrupa’yı
görmek, tanımak istiyorum.”*

(Buket Uzuner - Gelibolu)

*“İnsan, kendini, evini, eşyasını, kitaplarını ve muhitini, faal olarak değilse bi-
le, zihnen düzeltmeye kalkıyor.”*

(Mehmet Kaplan)

*“Tamam yerleşmiş bir ahlâk ve aşağılığı, yukarılığı, yıllardan kalmış töre-
leri kökünden yıkıp değiştirmek ister.”*

(Memduh Şevket Esendal)

*“Kargaların uçtuklarını, bulutların geçtiklerini görmek, adamların budalalıklarını
işitmekten içinde bir ferahlık, bir açıklık duyuyum.”*

(Memduh Şevket Esendal)

“Dün Manavgat şelâlesini, Side harabelerini ve Aspendos’u gezdim.”

(Ahmet Kutsi Tecer)

“Halk oyunlarımızı, ama şimdiye kadar bilmediklerimizi yahut bilenlerin yeni şekillerini arıyoruz.”

(Ahmet Kutsi Tecer)

“Siz, hangi kitapları okuduğunuzu, ne gibi derslere çalıştığınızı yazmıyorsunuz.”

(Ziya Gökalp)

12. Pekiştirme görevinde nesnelerden sonra *“mi, da, de, bile vb.”* edatlar da getirilebilir. Nesne unsurundan sonra gelen *“da, de”* bağlacı nesne ile birlikte değerlendirilir ve nesne unsuruna çeşitli işlevler kazandırır.

“İşte karşıkini de güneş çerçeveledi”

(Halit Fahri Ozansoy)

“İkinci yudumun şişede kalan yarısını da içiyorum.”

(Mehmet Eroğlu - Adımı Unutan Adam)

“Kendilerine büyük tasavvurlardan, güzel şeylerden bahsettiniz mi, hemen size ‘hele biz küçükleri yapalım da!’ derler.”

(Nurullah Ataç)

13. Cümle çözümlemelerinde nesne unsurunu bulmak için yükleme *“ne”*, *“neyi”* ve *“kimi”* soruları yöneltilir. Alınan cevap nesne unsurunu karşılar, ancak *“ne”* sorusu cümlede özne unsuru bulunduktan sonra sorulabilir; çünkü özne temel, nesne yardımcı unsurdur.

D. ZARF

Cümlede yüklemın anlamını zaman, yer, yön, durum, miktar, tarz, araç vb. yönlerden tamamlayan ögedir. Zarf, bir isim veya zarf işleviyle kullanılan bir kelime grubu olabilir. Özellikle ikilemeler, edat grupları, isnat grubu, yönelme, yaklaşma, uzaklaşma grupları, bağlama grubu, sayı grupları zarf işleviyle kullanılan kelime gruplarıdır. Zarf-fiil grupları cümlede zarf olarak kullanılır.

Zarfıar, cümlede genellikle çekimsiz unsurdur. Fiillere doğrudan bağlanırlar. İsimler, yön (-ra, -re / -arı, -eri), vasıta (-la, -le, -n) ve eşitlik (-ca, -ce / -ça, -çe) eklerini alarak zarf unsurunu oluştururlar.

Her yaz şimale doğru asırlarca bir koşu,

Bağrımda bir akis gibi kalmış uğultulu...

(Yahya Kemal Beyatlı)

*Aklınla bugün bilmediğin manayı
Kabrinde mi idrâk edeceksin heyhât*

(Yahya Kemal Beyatlı)

*Beş yüz sene bekler mi ? Nasıl bekleyeceksin
Ruhun da asırlarca bu hüsrânı mı çeğsin?*

(Mehmet Akif Ersoy)

*Güzel düşün, iyi hisset yanılma aldanma;
Ne varsa doğrudadır, doğruluk şaşar sanma*

(Tevfik Fikret)

Yalnızlığın azabı her işkenceden beter

Yalnız bu kahrı insanı tahrip için yeter

(Necip Fazıl Kısakürek)

*Âlemin küfre göre hem başı hem sonu hiç
İki hiç arasında varlık olur mu ki hiç?*

(Necip Fazıl Kısakürek)

*Gönlünü Şirin'in aşkı sarınca
Yol almış hayatın ufuklarınca
O hızla dağları Ferhat yarinca
Başlamış akmaya çoban çeşmesi*

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

"Demin gazeteye telefon etmeliydim."

(Attila İlhan - Kurtlar Sofrası)

"Çocuk uysallıkla onun ardından eve girdi."

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

"Hürriyet, önce kendimizi tanımakla başlıyor."

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

Camiyi geçtikten sonra yol kıyısında duran kiralık arabalardan birine bindi.

"Sinirliliklerini, saldırgan sessizlikleri, yerli yersiz çıkışlarıyla meydana vuruyorlar."

(Attila İlhan - Bıçağın Ucu)

1. Cümlede özellikle tekrarlar, edat grupları, kısaltma grupları (yönelme, yaklaşma, uzaklaşma, vasıta, isnat grubu) bağlama grubu, sayı grupları, isim ve

sıfat tamlamaları zarf işleviyle kullanılabilen kelime gruplarıdır. Zarf-fiil grupları da cümlede zarf olarak kullanılır.

Hızlı hızlı yürüyordu.

Yavaş yavaş ilerliyor.

İleri geri konuşuyor.

Doğru dürüst giyinmiyor.

Yarım yamalak olmuş.

Bir gümüş tepside Yahyâ-yı Resû'lün başını

Sundu zâlimlere işret günü Selmân'ın eli

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Sevdiklerim göçüp gidiyorlar birer birer

Ay geçmiyor ki almıyayım gamlı bir haber.

(Yahya Kemal Beyatlı)

Kolay mı Kafdağını çevirmek dolay dolay

Var ol ey ulvî varlık, yere bat sefil kolay

(Necip Fazıl Kısakürek)

O gün ruhumuzdan taşan kahkaha

Hâlâ bir ok gibi kalbimi deler

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

“Yağmur, silinip silinip gidiyor.”

(Atilla İlhan-Kurtlar Sofrası)

Duymamış, belli, hayâtında bir eş hasretini;

Yaşamış taş gibi, toprak gibi, mahrûm acıdan.

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

“Güzelliğin neden saklı gizli dursun.”

(Sevinç Çokum- Bizim Diyar)

Bir gün nehirler gibi çağlayarak derinden

Dağlardan ormanlardan sana akacak mıyım?

(Ömer Bedrettin Uşaklı)

Her yandan küçülen bir oda gibi

Duvarlar yanaşmış, tavan alçalmış

(Necip Fazıl Kısakürek)

*“Pembe’yle Asiye **itişip kakışıp** o delikten odayı gözetliyordu.”*
(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

2. Zarf unsurları, cümlede birden fazla bulunabilir. Bu zarfların aynı türden olması gerekmez.

*Zil çalacak... Sizler derslere gireceksiniz **bir bir**.
Zil çalacak, ziller çalacak **benimçin**,
Duyacağım evlerden, kırlardan, denizlerden;
Tâ içinden birisi gidecek **uça ese**...
Ama ben, ben **artık** gidemeyeceğim*
(Zeki Ömer Defne)

*O **gün** ruhumuzdan taşan kahkaha
Hâlâ **bir ok gibi** kalbimi deler*
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

“Bir kapı açılıp, / merdivende ayak sesleri duyuluncaya kadar orada bitkin oturdu.”
(Sevinç Çokum- Bizim Diyar)

“İradesiz, cehdsiz, nehirle kayıkta gitmek hoş bir şey.”
(Mehmet Kaplan)

*Rıfat **uyumadan önce böyle sık sık** yoklanırdı.”*
(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

*“Yollara düşmüşüm, **elsiz, / ayaksız**.
Türküler düzmüşüm, **sözsüz, / duraksız**.”*
(Orhan Şaik Gökyay)

*“Acı sulara kaldı umudum
En **yalın, en güzel, en gerçek**.”*
(Feyzi Halıcı)

*Bir ara / öksürerek dışarı çıktı.
“Kızın **şaşkınlığı sürerken / ansızın** konuyu değiştirdi.”*
(Sevinç Çokum- Bizim Diyar)

*“Bir derse çalışırken, **ondan bir eğlence gibi, bir oyun gibi** hoşlanmalı.”*
(Ziya Gökalp)

3. İsim hâl ekleri, yönelme (-a, e), bulunma (-da, -de) ve ayrılma (-dan, -den -tan, -ten) eklerini alan unsurlar yer, yön bildirmeyip tarz, şekil, zaman, azlık-çokluk, nicelik vb. bildirdiklerinde zarf olurlar.

*İyiden iyiye
Sabahtan akşama, akşamdan sabaha
Bayramdan bayrama*

*“Satıcılar, kepenkleri **zamanında** indirip, **bazen vedalaşmadan**, çınar altında toplanıp çay içmeden atlara, eşeklere binip gidiyorlardı.”*

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

*“Yollar kapanıp, **tipi bütün vadiyi kapladığında** bir atlının gelmesi ümidi de ortadan kalkıyordu.”*

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

*“**Bu kışın sonunda** Rauf’un uzun kayboluşlarından, vefasızlığından bıkarak babasına gitti.”*

(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik’in Annesi)

*“Pazartesi sabahı, **erkenden** uyanıyor.”*

(Attila İlhan - Bıçağın Ucu)

4. Cümlelerin diğer unsurları gibi zarf unsuru da ortak olabilir.

*“**Beraberce** okuyacağız, çalışacağız, gezeceğiz.”*

(Mehmet Kaplan)

5. Zarf unsurundan sonra gelen “da, de” bağlacı zarf unsuru içinde değerlendirilir ve zarf unsuruna çeşitli işlevler kazandırır.

*“**Altında yatarken de** bizimdir yerin üstü.”*

(Mithat Cemal Kuntay)

*“İnsan kalbi **o zamanlar da** vardı.”*

(Cahit Külebi)

*“Bu ses aynı şekilde uzayacak **yarın da!**”*

(Cevdet Kudret)

6. Zarf unsuru bazen açıklayıcısı ile birlikte bulunabilir:

“Bütün aile, bir düğüne, daha doğrusu bir cenaze arabasına gider gibi giyinmişti.”
(Reşat Nuri Güntekin - *Çalıkuşu*)

7. Bazen soru eki de isimleri zaman zarfı işleviyle fiillere bağlamaktadır:

Bir parıltı gördü mü gözler hemen dalıyor,
Göğüsler çekilerek nefesler daralıyor.
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Hava karardı mı içine bir korku düşer.
Hava bulutlandı mı romatizmaları artar.

8. Bazı kalıplaşmış birleşik fiiller, zarf grubu kalıbında kurulduklarından zarflar, yüklem içinde yer alabilir:

Ayşe içeri girdi. (zarf unsuru, içeri)
Mehmet dışarı çıktı. (zarf unsuru, dışarı)
Sevdiğinden ayrı düştü. (zarf unsuru, ayrı)

9. Cümle çözümlemelerinde yükleme, niçin, nasıl, ne zaman, ne şekilde, hangi durumda, hangi şartlarda gibi sorular yöneltilecek zarf unsurlarının bulunması sağlanır.

E. YER TAMLAYICISI

Yer tamlayıcısı, cümlede yüklem bildirdiği hareket, iş veya oluşun yerini ve yönünü bildiren ögedir. Başka bir deyişle hareketin, oluş ve kılışın yöneldiği, geçtiği veya ayrıldığı yeri gösteren cümle ögesidir. Yer tamlayıcısı bir isim veya isim gibi kullanılan kelime grubu olur. İsmi yaklaşma (-a, -e), bulunma (-da, -de) ve ayrılma/uzaklaşma (-dan, -den, -tan, -ten) hâli eklerinden birini alarak yükleme bağlanır. Bir cümlede birden fazla yer tamlayıcısı bulunabilir:

Şakaklarıma kar mı yağdı ne var?
Benim mi Allahım bu çizgili yüz
(Cahit Sıtkı Tarancı)

Geçerken *şu yere* uğradı yolum
Bu yerlerde böyle güzel olur mu
Kuğum seni uçurmuşlar *gölünden*
Bu göllerde böyle kuğu olur mu
(Gevheri)

"Akşamüstü Büyükdere'ye geçtiler."

(Ahmet Hamdi Tanpınar - Huzur)

"Mümtaz, cevabın şiddetine şaşırdı."

(Ahmet Hamdi Tanpınar - Huzur)

"Onun gözündeki ben bir parşömen idim."

(İskender Pala - Babilde Ölüm İstanbul'da Aşk)

1. Bir cümlede birden fazla yer tamlayıcısı bulunabilir. Bu yer tamlayıcılarının aynı hâl ekini taşımaları gerekmez.

"Bir gayret daha göstermeye, / programı baştan almaya karar verdi."

"Ulaşmak ister kurda, / kuşa, / açta, / çıplağa... ta yıldızlara dek."

(Fazıl Hüsnü Dağlarca)

"Sen de geçebilirsin yardan, / anadan, / serden..."

(Arif Nihat Asya)

"En umulmadık yerde / karşımıza çıkıyorlar."

"Evine, eşyalarına, kocasına, kendilerine ve şişman, komik çocuğuna çok bağlı."

(Mehmet Kaplan)

"Kütahya'ya, Bursa'ya, Eskişehir'e, Bilecik'e durmadan insan taşımıştı."

(Sevinç Çokum-Ağustos Başağı)

"Zafer ve eğlence bu sarayda / hayatın en belirgin akışına yataklık ediyordu."

(İskender Pala - Babilde Ölüm İstanbul'da Aşk)

"Duyacağım evlerden, / kırlardan, / denizlerden."

(Zeki Ömer Defne)

"Şimdiyse küsmüş bakıra, kalaya, fosfata, kömüre

Çekice, eğeye, tuza, keskiye, örse, ekmeğe

Işıl ıslık bir sevince, alınterindeki rüzgâra

Seste yansıyan cevhere

Öfkeye."

(Refik Durbaş)

2. Art arda sıralanan cümlelerde cümlelerin öteki unsurlarında olduğu gibi, yer tamlayıcıları da “ortak” olabilir.

“Muhtelif kabileler, **burada** birikiyor, toplanıyor, kabarıyor; Homeros’un “bin bir sesli unsur” dediği bir poyrazlı deniz manzarasını gösteriyordu.”

(Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

3. İsim hükmündeki bütün kelime grupları yer tamlayıcısı olabilir.

Ellerim takılırken **rüzgârların saçına** (yer tamlayıcısı, belirtili isim tamlaması)
Asıldı arabamız **bir dağın yamacına**

...

Ben garip çizgilerle uğraşırken başbaşa

Rastlamıştım duvarda **bir şâir arkadaşa**: (yer tamlayıcısı, sıfat tamlaması)

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

“**Bunun bir dostluk ve güven işareti olduğuna karar verdi.**” (yer tamlayıcısı, bağlama grubu)

(İskender Pala - *Babilde Ölüm İstanbul’da Aşk*)

“**Hiç bilmediği, tanımadığı bu yaşam koşullarına, elinden geldiğince alışmaya çalıştı.**” (yer tamlayıcısı, sıfat tamlaması)

“Doğru dürüst bir müzeleri de yok ya, **şehirde ve Side kazı yerinde enfes parçalar var.**” (yer tamlayıcısı, bağlama grubu)

(Ahmet Kutsi Tecer)

Bir çiçek dermeden **sevgi bağından** (yer tamlayıcısı, belirtisiz isim tamlaması)

Huduttan hudûda atılmışım ben (yer tamlayıcısı, tekrar grubu)

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Evin önünden geçmedi. (yer tamlayıcısı, belirtili isim tamlaması)

Kalp hastalığından eser kalmamış. (yer tamlayıcısı, belirtisiz isim tamlaması)

“Gece, soğuk ve ıslak, **boynuma ve ellerime yapışıyordu.**” (yer tamlayıcısı, bağlama grubu)

(Atilla İlhan - *Kurtlar Sofrası*)

“Çünkü o, *yaratılışın ihtiyaçlarına ve ciddi bir zevke yeniliyor.*” (yer tamlayıcısı; isim tamlaması, sıfat tamlaması ve bağlama grubu)

(Halide Edip Adivar - *Yeni Turan ve Raik'in Annesi*)

“Şimdiye kadar hiç görmediği sarı, parlak, eriyip kaybolacak hissini uyandıran çiçekler, *ıslak toprakta* kümelendi.” (yer tamlayıcısı, sıfat tamlaması)

(Sevinç Çokum - *Bizim Diyar*)

“*Haliç sularında* gün ışığı kıpırdadı.” (yer tamlayıcısı, belirtisiz isim tamlaması)

(Sevinç Çokum - *Bizim Diyar*)

“*Sessiz görünen beyazlı kadına uzun uzun bakıyordu.*” (yer tamlayıcısı, sıfat tamlaması)

(Halide Edip Adivar - *Yeni Turan ve Raik'in Annesi*)

4. Yönelme, bulunma ve ayrılma durumu eklerini taşıyan bazı kelime ve kelime grupları şekil, zaman, tarz, nicelik vb. durumları bildirdikleri için yer tamlayıcısı değil, zarf olarak işlev görürler.

Adam birden değişti.

Aniden yerinden fırladı.

Doğrudan yerine geçti.

“*Yedinci günün sonunda çivi yazısının harflerini çözmüş.*”

(İskender Pala - *Babilde Ölüm İstanbul'da Aşk*)

Son devrede, ihtiyarlığında,

Artık çekilince söz ve sazdan,

Ömrüm İç-Erenköyü'nde geçsin.

(Yahya Kemal)

5. Yer tamlayıcıları, kendilerini açıklayıcı unsurlarla birlikte bulunabilirler.

“*Hemen üstümdeki odada, kimsenin ayak basmadığı odada oturuyorlar.*”

“*Tek pencerenin önünde, duvarın dibinde tozlu ve sefil, âdete sürünen mevsim sonu çiçeklerine bakarak düşünüyorum.*”

(Ahmet Hamdi Tanpınar - *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*)

“Ötede, tepenin eteğinde bir köy vardı.”

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

“Dürbününü, tabancasını çıkarmış önüne, ayaklarının arasına, yere bırakmıştı.”

(Samim Kocagöz - Doludizgin)

“Baygın, geniş sükûtun içinden ta uzaklardan, iskele tarafından, akisler hasıl ederek korkunç, vakur bir seda kükredi.”

(Ahmet Hikmet Müftüoğlu)

“Bulgaristan’da ölüyor, Yunanistan’da ölüyor, Acemistan’da ölüyor, Sırbistan’da ölüyor, yalnız yurdunda, köyünde ölmüyorsun.”

(Ahmet Hikmet Müftüoğlu)

“Bu ikisinin arasında, boşlukta sallanıyorum.”

(Ahmet Hamdi Tanpınar - Saatleri Ayarlama Enstitüsü)

“Gelirken sokaklarda, “Yeni Osmanlı” idarehanesini korumak için bir bölük jandarmanın Babîâli’de, idarehane karşısında yerleşmiş olduğunu gördüm.”

(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik’in Annesi)

“Bugün sizden, hepinizden bunu istiyorum.”

(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik’in Annesi)

“Hükûmet, muhaliflere yani bize geçti.”

(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik’in Annesi)

6. Yer tamlayıcısı unsurundan sonra gelen “da/de” bağlacı yer tamlayıcısı içinde değerlendirilir ve cümleye çeşitli işlevler kazandırır.

“Dalgalandığın yerde ne korku ne keder...”

Gölgende bana da bana da yer ver!”

(Arif Nihat Asya)

“Tabiattan, eşyadan yardım beklemeğe de şikâyet de hakkım yoktur.”

(Nurullah Ataç)

7. Cümle çözümlemelerinde yer tamlayıcılarını bulmak için yükleme “nereye, nerede, nereden; kime, kimde, kimden, neye, nede, neden” gibi sorular yöneltilir.

F. CÜMLE DIŞI UNSUR

Cümlelerin kuruluşuna doğrudan katılmayan ve şekil olarak yükleme bağlanmayan, ancak cümlelerin anlamına dolaylı olarak katkıda bulunan unsura *cümle dışı unsur* denir. Bazı bağlaçlar, ünlemler, ünlem grupları, hitap sözleri, ara sözler, açıklayıcı cümleler cümle dışı unsur olarak değerlendirilir.

*dumanlı dağların çobanı garip yıldız
ciğerim parçalanır dağlarda akşam oldu mu
garibim zincirlerim boynuma ağır gelir
anacığım ağlamaya durdu mu
kör talih bu kimi gider kimi kalır
ben ölmeylen kahpe dünya yıkılır*
(Attilâ İlhan)

*Sevgilim, sevgili dostum,
Yaşamayı pekiştiren bir çelik çivi olacak
Yenidoğan'ın acısındaki maya.*
(Ülkü Tamer)

*Kara gözlüm, efkârlanma gül gayrı!
İbibikler öter ötmez ordayım.*
(Bekir Sıtkı Erdoğan)

*Ey hüsnе hendeseyle gelenler, dönün geri...
Şi'rin o türlü ölçüye yoktur tahammülü!*
(Arif Nihat Asya)

Ah! Keşke talih bana levhanın bu tarafını görmeyi nasip etmemiş olsaydı.
(Ahmet Ağaoğlu)

*Hey, kim var orada?
İşte, orada.*

*Ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker!
Gökten ecdad inerek öpse o pak alnı değer.*
(Mehmet Akif)

*"Ey suyun sesinden anlayan bağlar,
Ne söyler bu dağa çoban çeşmesi?"*
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*“Ey gözlerinin çevresi mor, benzi tutulmuş,
Akşamladığım yolları yalnız gezen âfet!
Kaç yıl geçecek, böyle hazin, böyle habersiz.”*
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*“Ey şehid oğlu şehid, isteme benden makber,
Sana âğûşunu açmış duruyor peygamber.”*
(Mehmet Akif Ersoy)

*Ey, pembe akşamların kara sevdalıları!
Güzelliklerine doyulmamış zamanlar!
Ergen yastığının ateşten rüyaları!
Ey, saf kalbimizde doğmuş ve ölmüş anlar!...*

*Hatırası kalbe ışıklarla dökülen
En güzele, en iyiye, en sevgiliye
Selam, sonsuzluğun aydınlık bahçesinden,
Selam, senelerce, senelerce öteye...*
(Ahmet Muhip Dıranas)

*“Yıllardır koşarım dizinde **Pir'im**
Ağlamak isterim dizinde **Pir'im**
Bulamazsam bu yer yüzünde **Pir'im**
Kanatlanıp göğe ermek dilerim.”*
(Yunus Emre)

“Paşam, acaba kaç kişi var dersiniz!”
(Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

*“Ey şimdi süzgiin, rüzgârlarda dalgalı;
Barışın güvercini, savaşın kartalı...
Yüksek yerlerde açan çiçeğim;
Senin altında doğdum,
Senin altında öleceğim.”*
(Arif Nihat Asya)

Genellikle cümlelerin ortasında yer alan *ara sözler* ve *açıklayıcı cümleler*, cümle içerisinde ya *iki çizgi* arasında, ya *iki virgül* arasında, ya da *ayraç* içerisinde gösterilir.

Pazar günü İstanbul'a -saat 15.00 uçağıyla- gideceğim.

Ayşe bir gün sonra **-yanındakilerle birlikte-** geri döndü.

“Adnan mezarda bile açılan tiyatro perdesine **-kendi de oynadığı oyun içinden-** bir seyirci gözüyle bakıyordu.”

(Mithat Cemal Kuntay)

“Yalı halkı **-orta ailede olduğu gibi-** pencerelerden haykırsalardı, Adnan ağlayacaktı.”

(Mithat Cemal Kuntay)

“Kürkli paltosunun yakası içinde yüzü yarı yarıya kaybolmuş kıranta bir rum **-kı-yafetine nazaran zengin bir simsar-** yanlarında durdu.”

(Reşat Nuri Güntekin)

“Halit Ayarcı’nın izafilik dediği şeyin, **tabir caizse**, bir hakikat olduğunu kendi hayatımda yaşıyorum.”

(Ahmet Hamdi Tanpınar - Saatleri Ayarlama Enstitüsü)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CÜMLE ÇEŞİTLERİ

I. YÜKLEMLERİNE GÖRE CÜMLELER

1. İsim Cümlesi

Yüklemi isim cinsinden bir kelime veya kelime grubu olan ve ek fiil i- (imek) ile çekime giren cümleye *isim cümlesi* denir. İsimler, sıfatlar, zamirler, mastarlar, edatlar, zarflar; isim hükmünde olan kelime grupları isim cümlesinin yüklemi olabilir. İsim cümlelerinde hüküm bildirişi ek fiil ile sağlanır.

Ek fiilin sadece dört çekimli şekli (şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart) bulunmaktadır. İsimler, ancak bu kiplerle çekimlenerek yüklem olurlar. Bu çekimlerin en çok kullanılanı ise, şimdiki zamanın teklik üçüncü şahıs eki olan “-dır, -dir; -tır, -tir” “-dur, -dür; -tur, -tür” ekiyle kullanılan şekildir.

Bu gece yarısında iki kişi uyanık:

Biri benim, biri de uzayan kaldırımlar.

(Necip Fazıl Kısakürek)

Ne içindeyim zamanın,

Ne de büsbütün dışında.

(Ahmet Hamdi Tanpınar)

Vaktiyle sen en basit, en küçük bir sevincin

Aksi dalgalanmayan muztarib rûhum için

Bir ufuktun ki gönlüm, gözüm sana muhtaçtı.

(Necmeddin Halil Onan)

Hasret dedikleri zorlu **ateştir**.

(Hâlîde Nusret Zorlutuna)

Yaptığımız tamamen iyi **niyettir**.

Meydanda birçok insan **vardır**.

Aradığınız hiçbir şey bizde **yoktur**.

“Bu duyguda gururla tevazu, edeple istiğna kucak **kucağadır**.”

(Cemil Meriç)

İsim cümlelerini, ek fiilin kullanımına göre “Basit Zamanlı İsim Cümlesi” ve “Birleşik Zamanlı İsim Cümlesi” diye iki gruba ayırabiliriz.

A. Basit Zamanlı İsim Cümlesi

Basit zamanlı isim cümlelerinde, zaman bildiren bir ek yoktur. Ek fiilin şimdiki zamanı bildiren şekilleri kullanılır ve bu basit zaman ifadesi taşır:

Bütün kötülüklerin anası **cehalettir**.

Aşırı sür’at **felakettir**.

“İnsan, yaratılanların en **şerefli**sidir.”

“Sizin gibi bir genç kızın arzularına itaat etmek **bir vazifedir**.”

(Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu)

“Fakat bu kahkahanın içinde deminki gülüşe benzemeyen, tuhaf bir şey, bir kırıklık **vardır**.”

(Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu)

Daha deniz görmemiş bir çoban **çocuğuyum**

Bu dağların eskiden **âşinasıdır** soyum.

Bekçileri **gibiyiz** ebenced buraların,

Bu تنها derelerin, bu vahşi kayaların

Görmediği gün **yoktur** sürü peşinde bizi.

(Kemalettin Kamu)

Karadutum, çatakkaram, çingenem

Daha nem olacaktın bir tanem

Gülen ayvım, ağlayan **narımsın**

Kadınım, kısrığım, **karımsın**

(Bedri Rahmi Eyüboğlu)

Bir ucu gözlerinde, bir ucu **engindedir**,

Meyva veren ağaçlar **bu çini rengindedir**,

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*Her gün alnında zehirden acı rüzgârlar esen,
Gurbet akşamlarının bağı yanık yolcusuyum.
(Faruk Nafiz Çamlıbel)*

B. Birleşik Zamanlı İsim Cümlesi

Ek fiilin hikâye, rivayet, şart birleşik zamanları ile kurulan cümlelerdir.

KİMDİM

*Maziye sor ecdadımı söyler sana **kimdi**;
Bir bitmez **ufuktum**, küre vaktiyle **benimdi**.*

*Tufanlar, alevler beni bir kal'a sanırdı
Taclar uçuşur, dalgalanır, parçalanırdı.*

*Kahhâr atımın kanlı, kıvılcımlı izinde
Bir başka **denizdim**, ebediyet denizinde.*

*Çarpardı göğün kalbi hilalin avucunda,
Titrerdi yerin talii merminin ucundan*

*Günler elimin çizdiği yerlerden akardı;
Üç kıtada korkunç atımın izleri **vardı**.*

*Üstünde uçarken o neşîbin bu firâzın,
En şanlı, şehametli hükümdarına arzın*

*Tek bir bakışım sanki **inayetti**, **keremdi**;
İklili **hediyemdi**, arazisi **hibemdi**.*

***Hançerdi** hayalim, bütün akvâm ona **kındı**;
Baştanbaşa dünya bir **esirimdi**; **kadındı**.*

*A'sâbına nabzımdaki ahengi verirdim
Kasdeylediğim şekli verir, rengi verirdim*

*Dünya bilir iclâlimi ben böyle **değildim**
Ben altı asırdan beri bir kere **eğildim**
(Mithat Cemal Kuntay)*

Önce upuzun sonra kesik saçın **vardı**;
 Tenin buğdaysı boyun **bir başak kadardı**;
 İçini gıcıklardı bütün erkeklerin
 Altın bileziklerle dolu bileklerin,
 Açılırdı rüzgarda kısa eteklerin;
 Açık saçık şarkılar söylerdin en fazla,
 Ne **çapkın komşumuzdun** sen Fahriye Abla!
 (Ahmet Muhip Dıranas)

“İşte, benim de istediğim, ruhunun daima böyle kuvvetli **olması idi.**”
 (Ziya Gökalp)

“Şeyh Edebâli yetmiş yaşında olduğu hâlde **dinçti.**”
 (Kemal Tahir)

“Bu zavallı kadın, mektebin eski **hocasıymış.**”
 (Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu)

“Doktorcuğum saf ve temiz bir **adamdı.**”
 (Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu)

Bir nisan akşamı, serin bir günün,
 Şark'ın bu sevimli, güzel köyünün
Cenneti andıran bir akşamıydı.
 (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Yüklemi isim ve isim grubu olan cümlelerde yüklem bazen “*ek fiil*”siz de kurulabilir; ancak *ek fiil* kendisini cümlelerin anlamında hissettirir. Bu cümlelerde, en çok “var” ve “yok” kelimeleri yüklem olarak kullanılır.

Lâzım olan hiçbir şey evde **yok.**
 Doktor! Bende her türlü hastalık **var.**
 Elimizde hiçbir çare **yok.**

“Dudağın **etli**, kanın **şehvetli**,
 Dişlerin kazma kadar **kuvvetli!**
 Öyle **dimdik** ki boyun, tıpkı **sırık**,
 Adalen **sert** ama aklın **pısırsık**”
 (Orhan Seyfi Orhon)

İsim cümleleri, genellikle özne ve yüklemden oluşur, öteki unsurlar cümlede nadir olarak görülür.

“Bu söziin Necdet’in muhayyilesinde uyandırdığı levha kan ve ateşe bulanmış kıp-kızıl bir ufuktu.”

(Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

“Ortak konuşma ve yazı dilinin kelimelerini değiştirmeye çalışmak manasızdır.”

(Faruk K. Timurtaş)

“Mektepte birkaç erkek muallim de var.”

(Reşat Nuri Güntekin-Çalıkuşu)

Dilsiz karanlıklarda beliren uykusuzluk

İçinden dışarıya akseden bir yangındır

Bana yalnızlığımı sezdiren uykusuzluk

Koynumda boşluğunu duyduğum bir kadındır

(Cahit Sıtkı Tarancı)

2. Fiil Cümlesi

Yüklemi çekimli bir fiil olan cümleye *fiil cümlesi* denir. Şart kipi hariç sekiz fiil kipi ile temel cümle kurulabilir. Bidirme kipleriyle kurulan cümleler bir oluşu, bir durumu yargı yoluyla bildirirler. Tasarlama kipleriyle kurulan fiil cümleleri ise bir duyguyu, bir isteği belirtme ifadesi taşırlar. Şart kipi ise cümleye şart anlamı katar; yargı bir şarta bağlanır. İstek ve temenni işlevleri de bulunmaktadır.

Fiil cümlelerinde yüklem; basit, birleşik ve çatı (etken, edilgen, ettirgen, işteş, dönüşlü) eklerini almış fiillerin çekimli şekillerinden meydana gelir.

Geçişsiz fiillerle kurulan cümleler nesne almazlar.

Geçişli fiillerle kurulan cümlelerde cümlenin bütün unsurları (özne, nesne, zarf, yer tamlayıcısı) bulunabilir.

a) Basit Fiillerle Kurulan Cümleler

Bir düşünceyi bir yargıyı bir çekimli fiille anlatan cümlelerdir. Bildirme veya tasarlama kipindeki çekimli fiillerin hepsi cümlede yüklem olur. Bildirme kipleri ile oluşturulan cümlelerde oluş ve kılışlar belli bir zamanda; tasarlama kipleri ile oluşturulan cümlelerde ise -zaman işlevi olmadığından- sadece tasarlanan bir hareket anlatılır.

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.

Öğrenci sınıfını doğrudan geçti.

Tahminlere göre hafta sonunda kar yağacak

Televizyon arızalandı.

Her gün en az bir gazete okunmalı.

“sisler bulvarı’nda öleceğim
 sol kasiğımdan **vuracaklar**
 bulvar durağında **düşeceğim**
 gözlüklerim **kırılacaklar**
 sen rüyasını **göreceksin**
 çığlık çığlığa **uyanacaksın**
 sabah kapını **çalacaklar**
 elinden tutup **getirecekler**
 beni görünce taş **kesileceksin**
ağlamayacaksın! Ağlamayacaksın!”
 (Attilâ İlhan)

Gurbetten gelmişim yorgunum hancı
 Şuraya bir yatak **ser** yavaş yavaş
 Aman karanlığı **görmesin** gözüüm
 Beyaz perdeleri **ger** yavaş yavaş
 (Bekir Sıtkı Erdoğan)

Gülsen kahkahalarla ince hüznün **bilirim**
 Dünyamız aynalarla kaplı bir oda bizim
 Uzaklar yakınlarla, kahkahalar hüznünle
 İç içe **anlaşılmaz**...ben seni **bilmez miyim**
 (Ahmet Tevfik Ozan)

DUA

Bıçak **soksan** gölgeme
 Sıcacık kanım **damlar**
Gir de bir **bak** ülkeme
 Başsız başsız adamlar

Ağlayın su **yükselsin!**
 Belki **kurtulur** gemi.
 Anne, seccaden **gelsin;**
 Bize dua **et**, e mi!

(Necip Fazıl Kısakürek)

Avrupa’nın ortasına gittiğimiz halde, onu daima kendimizden ayrı bir şey gibi **gördük**.

(Peyami Safa)

Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin
Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin
 (Mehmet Akif)

“O muhteşem sesin ebediyen dinmiş olduğunu düşünmek bana tarifi imkânsız gö-
 nül bezginliği **veriyor.**”
 (Necmettin Halil Onan)

“Müdiir gülmeğe **başladı** ve onu inandırıncaya kadar hayli **uğraştı.**”
 (Reşat Nuri Güntekin)

“Çamaşırım **yıkanır**, söküklere **dikilir**... kendimi saraya damat oldum **sanıyo-
 rum**, diye cevap verirdi.”
 (Reşat Nuri Güntekin)

“Saat dokuz buçukta buradan **çıkacağım**. Tramvayla **gideceğim.**”
 (Halide Edip Adıvar)

“Affedersiniz, sizin için çay **hazırladım**, aklım öyle perişan oldu ki sizden başka her
 şeyi **unuttum.**”
 (Halide Edip Adıvar)

“Nüfus mümeyyizi geçti gitti; lâkin, aklı bu “feminist”e takıldı **kaldı.**”
 (Memduh Şevket Esendal)

“Yağız atlar **kişnedi**, meşin kırbaç **şakladı**,
 Bir dakika araba yerinde **durakladı**
 Neden sonra **sarsıldı** altımda demir yaylar,
 Gözlerimin önünden **geçti** kervansaraylar.”
 (Faruk Nafiz Çamlıbel)

“Ben seni en mehîb dağlara **sordum**;
 Adımı duyunca hep **titrediler**;
 Yüzlerce gün görmüş diyara **sordum**:
 “O burdan zaferle **geçti!**” **dediler.**”
 (Mehmet Emin Yurdakul)

b) Birleşik Fiillerle Kurulan Cümleler

Yüklemine, *et-, eyle-, ol-, kıl-, bulun-* yardımcı fiilleri ile bir ismin ya da an-
 lamca kaynaşmış iki ayrı fiilin oluşturduğu cümlelerdir. Tasvir fiillerle de
 (yeterlilik, tezlik, süreklilik, yaklaşma) bu tür cümleler kurulabilir:

Dediklerimi yerine getirmezsən seni **affetmem**.
Boş bulundu bütün bildiklerini söyledi.
 Her konuşmasında birilerine **taş atıyordu**.
 Çocuğunun arkasından **bakakaldı**.
 Baba olmayınca anne dizginleri eline **alıverdi**.
 Saatler sonra notlarıma **bakabildim**.

“Dalgalandığın yerde ne korku ne keder...
 Gölgede bana da bana da **yer ver!**”

(Arif Nihat Asya)

“Kan tükürsün adını candan anan dudaklar,
 Sana benim gözümlle bakan gözler **kör olsun!**”

...

Düşmanlar elinden, ne çıkar, dönse de mecrûh
 Mademki nihâyet sana **teslîm olacak rûh!** “

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

“Bütün ruhlarını yalnızlıktan alan bu şiirlerden başka şiirler de yalnızları bir iç sızlaması halinde kendini **hissettiriyor**.”

(Ziya Osman Saba)

“O zamana kadar aramızdaki mesafeyi **halletmeliyiz**.”

(Halide Edip Adıvar)

“Mahalleli giremiyordu; cenazeyi uzaktan görmeye **razı oluyorlar**, duvarlarda birikiyorlardı.”

(Mithat Cemal Kuntay)

Nice devletlilerin rûhuna elpençe durup
 Nice bir hâtıradan **bahsederim**, âfâkî.

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

“Elim kırılseydi da atmasaydım taşı.
 Bir de leş **tebelleş olmuştun** tekneye.”

(Ferit Edgü)

“Bir **öğrenegörsün** aşkı
 Ağacı o vakit seyredin.”

(Melih Cevdet Anday)

*"Boyun eğmiştir, ümit etmiştir... diye
Bu gafil başı teşhir edeceğim!"*
(Celâl Sılay)

c) Birleşik Zamanlı Fiillerle Kurulan Cümleler

Yüklemi fiillerin birleşik çekimleri ile kurulan cümlelerdir. Bu yapılarda yüklemeler ya fiillerin hikâyesi ya da fiillerin rivayeti şeklinde gerçekleşir.

*Aşçı ana sözünü sakınmaz Türkmen karılardandı. Balkız'ı şuncacıktan kucığında
büyütmüş, kazasına belâsına bunca yıl kanat **germişti**.*

(Kemal Tahir - Devlet Ana)

*Kanlı ikilikten, ihtiraslardan, hedefi bilinmeyen veya hedefi hak edecek kuvvet ve
meşruiyete sahip bulunmayan hareketlerden nefret ediyor, bunları büyük günahlardan
sayıyordu.*

(Tarık Buğra - Küçük Ağa)

*Bugünlerde olduğu kadar hiçbir zaman kafamı zorladığımı **hatırlamıyordum**. Fa-
kat hiçbir şey **bulamıyordum**. Ne ben, ne de Halit Ayarçı, hiçbirimiz efkârı umumiye-
yi yeni baştan lehimize çevirecek bir icatta **bulamıyorduk**. Sanki Boşlukta **süzüyör-
duk**. Düşüncemiz alelâde şeylerden bir adım ileriye **gitmiyordu**.*

(Ahmed Hamdi Tanpınar - Saatleri Ayarlama Enstitüsü)

*Hakkı Celis hiçbir yerde, akşamın bu kadar kasvetle, bu kadar fena bir şeyi haber ve-
rir gibi geldiğini hatırlamıyor, bilmiyor, denizin dibine batan bir adam gibi tıkanıdığını
hissediyordu.*

(Yakup Kadri Karaosmanoğlu - Kıralk Konak)

*Hava erken **kararıyordu**.
Çocuk kitaplarını okulda **unutmuştu**.
Babam eve erken **gelecekti**.
Gelecek yıl sınavlar erkene **alınacakmış**.*

*"Bu aczinden tiksiniyor, kendini tırmalamak, yumruklamak, kendi boğazını sıkamak
istiyordu."*

(Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

*"Belki de artık birbirini göremeyecek olan bu iki insanın bu ayrılık dakikasında bir-
birlerine söyleyecek bir şeyleri **olurdu**."*

(Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu)

“Çalıkluşu, tamamıyla eski Çalıkluşu olmuştu.”

(Reşat Nuri Güntekin - Çalıkluşu)

Kaldır nikabını görem yüzüzünü

Aç başını Yaradan'ı **seversen**

Siyah zülfü mah cemalin üstüne

Tel tel eyle Yardan'ı **seversen**

(Karacaoğlu)

“Daha dün **seyrederdi** eski rü'yâlarını,

Kalbimin dört duvarı böyle değildi, kadın!”

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

d) Geçişli Fiillerle Kurulan Cümleler

Yüklemi geçişli bir fiille kurulan cümlelerdir. Bu yapıdaki bir cümlede cümle öğelerinden yüklem, özne ve nesne mutlaka bulunur. Öteki öğelerin her zaman bulunması gerekmez.

Dersi çok iyi bir şekilde **öğrendik**.

Sınavı büyük bir başarıyla **tamamladık**.

Konuyu doğru olarak **anladı**.

“Faik Bey, o günlerde çıkıntılarında kar biriken pencereler önünde borçlarını **düşünüyordu**.”

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

Şişesi is bağlamış bir lâmbanın ışıǵı,

Her yüze **çiziyordu** bir hüznün kırışığı.

...

Fânî bir iz **bırakmış** burda yatmışsa kimler,

Aygın baygın mânîler, açık saçık resimler...

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

“O günlerde Girit'ten bir mektup **almıştı**.”

(Sevinç Çokum- Bizim Diyar)

Sana dar gelmeyecek makberi kimler **kazsın**

Gömelim gel seni tarihe desem sığmazsın

(Mehmet Akif)

Göğsüme **dayadı** güzel başımı
Sandım vücuduma doldu o mehtap
 (Halit Fahri Ozansoy)

e) Geçişsiz Fiillerle Kurulan Cümleler

Yüklemi geçişsiz bir fiillerle kurulan cümledir. Geçişsiz fiilli cümleler nesne almazlar.

Çocuk bir daha ardına **bakmadı**.
 Sınavı başarmak için kurslara **devam etti**.
 Bunca olandan sonra konunun **farkına vardı**.

“Aramıza bir duvar **örülmüştü**.”
 (Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

“Pembe, karşı koyulmaz bir duyguyla çepçevre **sarsılmıştı**.”
 (Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

Yabancı bir fısıltı söyleyecek adımı,
 Tanıdığım bir güllüş **kırılacak** içerde.
 (Faruk Nafiz Çamlıbel)

f) Etken Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

Etken çatılı fiiller, edilgen çatının dışında kalan fiillerdir (dönüşlü, işteş, geçişli, geçişsiz, ettirgen, oldurgan fiiller). Etken çatılı bir fiille kurulmuş cümlelerde yüklem belirtiği işin özne tarafından yapıldığı açıkça görülür. Yani bu fiillerin gerçek özneleri vardır:

Kulak **verdim** dört köşeyi **dinledim**
 Arkam sıra gıybet eden çok imiş
 Çok yaşayıp mihnet ile ölmeden
 Az yaşayıp devran sürmek yeğ imiş
 (Karacaoğlan)

“Evin önünde arabadan indiği vakit kasabanın saati on ikiyi **çalıyordu**.”
 (Reşat Nuri Güntekin)

“Tekir kedi, minderin üstüne uzanmış, dört ayağını germiş **uyuyor**.”
 (Memduh Şevket Esendal)

*Bu geçit sanki yazdan kışı **ayırıyordu**,
Burada son fırtına son dalı **kırıyordu**.*

...

*Çıtırdayan çalılar dört cana can **katıyor**
Kimi haydut, kimi kurt masalı **anlatıyor**...*
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*Annesi bütün çocuklarını **severdi**.
Askerden dönecek oğlunun yolunu **bekliyordu**.
Çocuk annesinin yolunu **gözlüyordu**.
Arkasından söylenen bütün dedikoduları **duydu**.
Olan biteni babasına **aktardı**.*

g) Edilgen Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

Edilgen çatılı fiille kurulmuş cümlelerde, fiilin gösterdiği işin kimin tarafından yapıldığı belli değildir. Yani bu cümlelerde gerçek özne yoktur. Bu tür cümlelerde cümlenin asıl nesnesi olan öge, özne görünüşündedir; ama bu özne cümlenin asıl öznesi değil şekli öznesidir. Bu bakımdan böyle özneler “sözde özne” adı verilmektedir.

*Evlər uzaktan **görülüyordu**.
Çocuklar taş atınca camlar **kırıldı**.*

*Sınıf iyice **temizlendi**.
Konuşulanlar her tarafta **duyuldu**.
Bu işin sonucu başından **anlaşılıyordu**.
Borcuna karşılık malları **alıkonuldu**.
Bu binada çok kötü malzeme **kullanılmış**.*

*Şehre hâkim yüksek noktalara her biri dev gibi yüzlerce projektör **konuldu**.*
(Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

*“Çok sürmedi, düşman taarruza geçecekmiş **denildi**.”*
(Sevinç Çokum - Ağustos Başağı)

*“Zira dinen tahir addolunmayan bu köpeklerle bile nazardan korunmak, bedduadan sakınmak veya bir duayı kabul ettirmek için, ekmekler **adanırdı**.”*
(Abdülhak Şinasi Hisar - Çamlıcadaki Eniştemiz)

h) Ettirgen Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

Geçişsiz fiilleri geçişli hâle dönüştüren; geçişli fiilleri ikinci derecede geçişli duruma getiren fiillerle kurulan cümlelerdir. Bu yapıdaki cümlelerde oluş ve kı-
lışlar “-r-; -dır, -dir / -tır, -tir; -t-” ekleriyle başkalarına yaptırılır.

Söziin doğrusunu çocuğa **söylet**
İşini zorla da olsa **yaptırdı**.
Yaptığı hareketten dolayı ona haddini **bildirtti**.
Konuyu eninde sonunda **aydınlattırdı**.
Sınav sorularını **hazırlattırdı**.
Gürültü yapanları salondan **attırttı**.

Sonsuzluğun sırrına ererek bir denizde
Sonsuzluğu **yaşatmak** istedik sevgimizde,
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Dindirmez anladım bunu hiçbir güzel kıyı;
Bir bitmeyen susuzluğa benzer bu ağrıyı
(Yahya Kemal Beyatlı)

ı) İşteş Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

İşteş çatıyla kurulmuş cümlelerde, oluş ve kılışlar, diğer bir ifadeyle fiilin be-
lirttiği iş, birden çok şahıs tarafından toplu ve karşılıklı olarak yapılır.

Yüklemi işteş fiil olan cümlelerde birden fazla özne bulunabilir.

Yangın yerinden **kaçıştılar**
Kuşlar cıvıldaşıyor, kuzular **meleşiyor**.
Birbirlerine sert bakışlarla **bakıştılar**
İki taraf tam üç saat **çarpışmışlar**

Annesiyle oğlu sokakta **karşılaştılar**.
İki kardeş yıllar sonra **görüştü**.
İki hasım kavgaya **tutuştı**.
Görülen manzara karşısında **güleştiler**.

“On dört asır evvel, yine bir böyle geceydi,
Kumdan ayın on dördü bir öksüz çıkıverdi!
Lâkin o ne hüsrandı ki: Hissetmedi gözler;
Kaç bin senedir halbuki **bekleşmedelerdi!**”
(Mehmet Akif Ersoy)

“Gölgelenen gözlerin önünde her taraftan kopup gelen şeffaf hayaller birer kelebek gibi uçuşur.”

(Suut Kemal Yetkin)

“Halasının yanındaki kadınlar da sarıldılar öptüler, söyleştiler, güleştüler.”

(Refik Halit Karay - *Eskici*)

i) Dönüşlü Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

Dönüşlü fiille kurulan cümlelerde oluş ve kılış, yapılan iş özne tarafından kendi kendine yapılır. Yani dönüşlü fiillerle kurulan cümlede özne, hem işi yapan hem de ondan etkilenen ögedir:

Kedi yalandı.

Kadın süslendi.

Adam, çevresinde olup bitenlere bakıp durmadan söyleniyordu.

Dönüşlü fiiller genellikle dönüşlülük eki -n- ile kurulur. Bu cümlelerdeki *yalan-*, *süslen-*, *söylen-* fiilleri dönüşlü çatıdadır. Bazen de dönüşlü fiiller“-l-” ve “-ş-” ekleri ile kurulur.

Düşman bütün mevzileri terk ederek geriye çekildi.

Olaylar karşısında yüzü bir anda donuklaştı.

Hem -n- hem de -l- eki ile edilgen fiiller de türetilmektedir:

Elbise alındı. (edilgen)

Sözümünden alındı (dönüşlü)

Arabalar kenara çekildi (edilgen)

Düşman kuvvetleri çekildi (dönüşlü)

Demek ki aynı ekle hem dönüşlü hem de edilgen fiiller yapılabiliyor. Fiilin dönüşlü mü yoksa edilgen mi olduğunu cümledeki kullanılışından anlayabiliriz.

II. ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER

1. Olumlu Cümle

Bir işin, bir oluşun, bir hareketin, bir düşüncenin gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini bildiren cümleye *olumlu cümle* denir. Yani olumlu cümlelerde yük-

lem, yapma, olma, yapılma anlamı taşır. Bu cümleler, yüklemnin isim veya fiil oluşuna göre, *olumlu isim cümlesi* ve *olumlu fiil cümlesi* diye ikiye ayrılır.

a) Olumlu İsim Cümlesi

Yüklemi isim ya da isim soylu bir kelime veya kelime grubundan meydana gelen, olumlu yargı bildiren cümleye *olumlu isim cümlesi* denir.

*“Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu, Trakyalı ve Makedonyalı hep bir ırkın evlâtları, hep aynı cevherlerin **damarlarıdır**.” (Atatürk)*

*Bu topraklar daha **verimlidir**.*

*Bu ülke **bir bütündür**.*

*Küçük kız çok **çalışkandır**.*

*“Yeni silah altına alınmış, daha talim görmemiş **Mehmetçiklerdi**”.*

(Hüseyin Cahit Yalçın)

*“**Bir merhamettir** yanan, daracık odaların*

İsli lâmbalarında, isli lâmbalarında.”

(Necip Fazıl Kısakürek)

“Uzak bahçelerden dağılan hüüzün,

*İçinde **bir ilâh gibidir** yüziün.”*

(Behcet Necatigil)

*“Ben pırıl pırıl **bir gemiydim** eskiden.”*

(Özdemir Asaf)

*“Ötede, tepenin eteğinde bir köy **vardı**.”*

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

*“İncecik kâğıt, avcunun içinde ıslanmış **ipek bir mendil gibiydi**.”*

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

*“Memleket meselelerine bakışımız **ayrı ayrıdır**.”*

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

*“Artık yaratan **sensin** havamı, iklimimi.”*

(Mehmet Çınarlı)

İsim cümlelerinde bazen yüklem aldıkları ek fiil düşebilir:

“Çehreler başka, lisanlar, deriler **rengârenk**;
Sâde bir hadise **var** ortada: Vahşetler **denk**.”

(Mehmet Akif Ersoy)

Dudağın **etli**, kanın **şehvetli**,
Dışlerin kazma kadar **kuvvetli**!
Öyle **dimdik** ki boyun, tıpkı **sırık**,
Adalen **sert** ama aklın **pısırik**

(Orhan Seyfi Orhon)

“Gazi, yaratıcı **bir enerji kaynağı**.”

(Fali Rıfkı Atay)

“Destanı **öksüz**, sükkûtu **derin**

“Meçhul Asker” in...”

(Arif Nihat Asya)

“Uzak **bir rüya gibi** ellerin, dudakların.”

(Mehmet Çınarlı)

Bazı cümleler şekilce olumsuz olduğu hâlde anlamca olumludur. Olumsuzluk ifadesi taşıyan bir yüklemden sonra “değil” veya “yok” kelimesi getirilirse cümle olumlu bir anlam ifade eder:

Cepte hiç para **yok değildir**.

Eşyaları koyacak yerimiz **yok değil**.

“Bana karşı fazla soğuk duranlar, odanın bir köşesinde yan yan bakarak benim için herhalde iyi olmayan şeyler fısıldaşanlar **yok değil**.”

(Reşat Nuri Güntekin - Çalılıkusu)

Başına gelenleri **duymayan yoktur**.

Senin dürüst bir insan olduğunu **bilmeyen yoktur**.

“Hayatın, bir felaketten sonra daima bir saadet verdiğini, o güzel darbimeselin söylediği gibi, ayın on beşi karanlıksa, on beşi mutlaka aydınlık olacağını **bilmiyor değilim**.”

(Reşat Nuri Güntekin - Çalılıkusu)

Bazı cümleler şekilce olumlu anlamca olumsuzdur.

“İstanbul fethedildiği zaman çok harap bir şehirdi.”

(Yahya Kemal Beyatlı)

b) Olumlu Fiil Cümlesi

Yüklemi fiil olan ve bir hareketin, oluşun, kılışın, kılınışın yapıldığı ya da yapılacağıнын anlatıldığı cümledir.

*Sağlığımıza **dikkat etmeliyiz**.*

*Dengeli beslenen insanlar daha **sağlıklı olur**.*

*Derslerine belli bir plân dahilinde çalışan öğrenciler daha **başarılı olur**.*

*Gelecek nesillere daha temiz daha yeşil bir çevre **bırakmalıyız**.*

“Bu medar ikliminin تنها gecesinde,

***Sardı** bambu kamışlarını pişman bir sükût,*

***Sardı** bir sızı...”*

(Bekir Sıtkı Erdoğan)

*“Yalan **söylüyor** o falcı kadın, o Hintli parya!*

*Ben yalnız sana **inanıyorum**,*

Yalnız sana Marya!”

(Bekir Sıtkı Erdoğan)

Bazı cümleler yapı bakımından olumsuz olmalarına rağmen, soru ile olumlu bir anlam kazanırlar.

“Size güzel bir oda veririz, olmaz mı?”

(Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu)

*Sonuçta bu işi **yapacak olan ben değil miyim?***

*“Birazdan size kasabayı **gezdirecek değil miyim?**”*

(Reşat Nuri Güntekin)

Gülseñ kahkahalarla ince hüznün bilirim

Dünyamız aynalarla kaplı bir oda bizim

Uzaklar yakınlarla, kahkahalar hüziünle

*İç içe anlaşılmaz...ben seni **bilmez miyim***

(Ahmet Tevfik Ozan)

2. Olumsuz Cümle

Yüklemi olumsuz yargı bildiren, diğer bir deyişle bir yargıyı olumsuz olarak ortaya koyan cümledir. Fiil cümleleri -ma-, -me- olumsuzluk ekiyle; isim cümleleri “değil” edatıyla olumsuz yapılır. Bu cümleler, *olumsuz fiil cümlesi* ve *olumsuz isim cümlesi* olmak üzere ikiye ayrılır.

a) Olumsuz Fiil Cümlesi

Yüklemi fiil unsuru olan bir cümlede, fiilin “-ma-, -me-” olumsuzluk ekini alarak çekimlenmesiyle bir oluş ya da kılışın olmadığını/olmayacağını, yapılamayacağını bildiren cümledir. Bazen olumsuzluk kavramı “değil” ve “yok” kelimeleriyle de sağlanmaktadır.

Bugün de yağmur **yağmadı**.
 Bu iş dediğin gibi **olmaz**.
 Söyledikleri ile yaptıkları birbirini **tutmaz**.
 Sevenle sevmeyen bir **olmaz**.
 Gelecek günler eskisi gibi **olmayacak**.
 Söyledikleriniz daha yerine **getirilmedi**.

Senin yaptığını **kim yapar**?
 Keser vurmada ağaç **yontulur mu**?
 Adaletle oyun **olur mu**?

“Bu yüzlerce kız çocuğunun çılgin neşesi, sevinci bana dalgın bir hüziünden başka bir şey **vermiyor**.”

(Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu)

“O manzara hâlâ gözüümün önünden **gitmez**.”
 (Süleyman Nazif)

“Fevkalâde bir şey **bulmadılar**.”
 (Süleyman Nazif)

Bazı cümleler şekilce olumlu olduğu hâlde anlamca olumsuzdurlar. Bunlar daha çok “ne...ne” bağlacı ile kurulan cümlelerdir:

Ne gelen var ne giden

“Ne hükûmetler kalır, **ne** ordular, **ne** bugünkü yaşayış, **ne de** bugünkü aile”
 (Memduh Şevket Esendal)

*“Ne doğan güne hükümüm geçer,
Ne hâlden anlayan bulunur.”*

(Cahit Sıtkı Tarancı)

*“Kabine üyesi olduktan sonra **ne** kıyafetlerini değiştirdi, **ne** tutumunu.”*

(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik'in Annesi)

BEKLENEN

*Ne hasta bekler sabahı,
Ne taze ölüyü mezar,
Ne de şeytan, bir günahı,
Seni beklediğim kadar.*

*Geçti, istemem gelmeni,
Yokluğunda buldum seni;
Bırak vehminde gölgeni,
Gelme, artık neye yarar?*

(Necip Fazıl Kısakürek)

b) Olumsuz İsim Cümlesi

Yüklemi isim olan bir cümlede yüklem *“değil”* edatıyla ve *“yok”* ismiyle birlikte kullanılmasıyla meydana gelen; başka bir ifadeyle bir niteliğin, bir nesnenin var olmadığını, bulunmadığını anlatan cümlelere *olumsuz isim cümlesi* denir.

*Kardaş, senin dediklerin yok,
Halay çekilen toprak bu toprak değil.*

(Fazıl Hüsnü Dağlarca)

*Ölüm hiç özenilecek şey değil
Sevgilim ölümün güzeli yok*

(Rıfat Ilgaz)

*“Herhâlde şu aralık bu kusur bence hazmedilir takımdan **değil**.”*

(Halide Edip Adıvar - Yeni Turan ve Raik'in Annesi)

*“Buzların soğuğu yok, alevler sıcak **değil**.”*

(Mehmet Çınarlı)

*“Camilerin nefesle ısınan havası, donuk ışıklar, nakışlı kilimler, halılar **yoktu**.”*

(Sevinç Çokum - Bizim Diyar)

“Belli ki bunlar muntazam asker **değildiler**.”

(Hüseyin Cahit Yalçın)

“Kahvaltıda **ne** amcam, **ne** Kaya vardı.”

(Halide Edip Adivar - Yeni Turan ve Raik'in Annesi)

“Şimdi bu dünyadan hiçbir haber **yok**;

Yok bizi arayan, soran kimsemiz.

Öylesine karanlık ki gecemiz,

Ha olmuş ha olmamış penceremiz;

Akarsuda aksimizden eser **yok**.

(Cahit Sıtkı Tarancı)

Bazı cümleler yapıcı olumlu olsalar da, soru ekiyle veya soru kelimesiyle olumsuz bir anlam ifade edebilmektedir:

Bir telefon etmek bu kadar **zor mu** Allahaşkına?”

3. Soru Cümlesi

Soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümledir. Olumlu veya olumsuz soru şeklinde kurulabilir. Soru anlamı, soru eki, soru sıfatı, soru zamiri, soru zarfı ve soru edatı yardımıyla sağlanır.

Soru cümlelerinde yüklem, isim de olsa fiil de olsa olumlu yapılar yukarıda ifade ettiğimiz soru kelimeleriyle yapılır. Olumsuz yapılar ise, isim cümlelerinde “*yok*” ve “*değil*” kelimeleriyle; fiil cümlelerinde ise olumsuzluk eki (-ma, -me) ile yapılır.

a) Soru Ekiyle Yapılan Cümleler:

Sana **ev mi** yoktu **ocak mı** yoktu

Afşın'ım, **yürek mi**, **dudak mı** yoktu

Topraktan **başka kucak mı** yoktu

Ki gidip yerleştin mezarlıklara

Ben de **başlasam mı** hazırlıklara?

(Arif Nihat Asya)

Eğilmiş arza, kanar, muttasıl kanar güller,

Durur alev gibi dallarda kanlı bülbüller,

Sular **mı yandı** ? Neden tunca benziyor mermer?

(Ahmet Haşım)

“Cahit bana darılmış **öyle mi**? Acaba sebebi, giderken kendisiyle **buluşamayışımız mı?**”

(Mehmet Kaplan)

“Fazla söylemeye bilmem hacet **var mı?**”

(Reşat Nuri Güntekin)

“Bin bir emel ve gururun irili ufaklı yelkenlerini hevesin tatlı rüzgârıyla şişirip hayat denizinde pupa yelken ilerleyen ben **değil miyim?**”

(Ali Nihat Tarlan)

“Ne çelik tabyalar ister, ne siner hasmından;

Alınır kal’a mı sandın göğsündeki kat kat iman?”

(Mehmet Akif Ersoy)

“Ey deniz, şöyle bir gün sana **bakacak mıyım**,

Elma bahçelerinden, fındık bahçelerinden?”.

(Ömer Bedrettin Uşaklı)

“Bir yaz günü, zerreleriniz saatlerce güneşi içtikten sonra bir ağaç altında hiç arka üstü **uzandınız mı?**”

(Suut Kemal Yetkin)

“Çocuğunu it enciği gibi kapıya bırakandan ana **mı olur?**”

(Füruzan)

“Her sabah büyüten denizimizi böyle

Gülüşlerini o ülke **bilmez miyim?**”

(İlhan Berk)

Bu **mu** rüyalarda içtiğim cennet,

Sırrını ararken patlayan gülle,

Yeşil asmaları kavrayan şehvet.

(Necip Fazıl Kısakürek)

“İnsana mahsus bir şey olabileceğini zannetmek de gururumuzu memnun eden bir teselliden başka **nedir?**”

(Nurullah Ataç)

“Fazla”yı sadece “çok”; “pek” yerine kullanırsak o kelimenin asıl mânâsını **nasıl** ifade edeceğiz? “Gülünc” ile “tuhaf, komik” arasındaki farkı **nasıl** göreceğiz? Yoksa artık o farkı bilmeyecek, fazlalık mefhumunu **unutacak mıyız?**

(Nurullah Ataç)

“Kendi hayatı da böyle **değil miydi**? Son günlerin güzelliklerinden sonra şimdi yine imkânsızlığa, hüznün ve kasvete **düşmemiş miydi**? Tıpkı şimdi düştüğü gibi, yaz da farkına bile varmadan, nasıl elindeki saadeti kaçırıp ilk kıl hücumuyla teessüf ediyorsa, o da demin anlayıp, eski günlerin hasretini **çekmemiş miydi**? Hayata yeni baştan başlamak arzusu, bugün tekrar yaz olsun emeli gibi bir şey **değil miydi**?”

(Mehmet Rauf)

“O çay ağır akar, **yorgun mu** bilmem?

Mehtabı **hasta mı**, **solgun mu** bilmem?

Yaslı gelin gibi **mahzun mu** bilmem?

Yüce dağ başında siyah gül vardır.

(Rıza Tevfik Bölükbaşı)

Şiir dilinde bazen soru eki “mı” yer değiştirebilir.

“Bed-asla necâbet **mi verir** hiç üniforma

Zer-dûz pâlân ursan eşek yine eşektir.”

(Ziya Paşa)

Soru eki, bazen soru niteliğini yitirerek cümlelerde bağlama, kuvvetlendirme ve zaman kavramını içine alan işlevlerde de bulunabilir.

“**Zorladık mı**, ya cemiyetimize veya bütün insanlığa zarar veririz.”

(Ahmet Hamdi Tanpınar)

“O bizim kendisine teklif ettiğimiz münferit unsurlardan birisiyle **karşılaştı mı** bütünü istiyor. “

(Ahmet Hamdi Tanpınar)

“Bir kanat yumuşaklığıyla

Gökten indi mi akşamlar,

Sonsuzlaşan yollara dalmış

Tasalı gözler olur camlar”

(Ahmet Muhip Dıranas)

Bir parıltı gördü mü gözler hemen dalıyor,

Göğüsler çekilerek nefesler daralıyor,

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

b) Soru Sıfatıyla Kurulan Cümleler

Sınavı **kaç** kişi başardı?

Sınavda **kaç** soru sorulacak?

Hangi kitapları okudunuz?

Nasıl bir işe sahiptir?

Neredeki eve gidiyorsun?

Bilmiyorum **kaç** bin senelik?

Bu **kaçıncı** bahçe gördüm tarumar?

(Cahit Sıtkı Tarancı)

Yeni doğmuş bir çocuk **nasıl** bir şeydi acaba?

(Tarik Buğra - Küçük Ağa)

“Ne zaman köyünde, önüne bir önlük koyup makine başına geçecek, **ne** vakit eline pergel alıp masaya yaslanacaksın? Ne zaman dükkânın tezgâhında sermayenin faizini hesap edeceksin?”

(Ahmet Hikmet Müftüoğlu)

“**Nasıl** mektep bu?”

(Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu)

“**Kaç** kişinin lokması boğazında kalmıştı?”

(Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu)

“**Hangi** harfleri koymalı

Ki çözülsün bilmece?”

(Behçet Necatigil)

“Çocukluk, gene ancak çocukluk

Gerçi o da acı

Ama iyi ki var

Yerine **hangi** mutlu yaşantı?”

(Behçet Necatigil)

c) Soru Zamiri ile Kurulan Cümleler

Dışarıdan gelen **kimdi**?

Çocuğu okuldan **kim** getirdi?

Bu gece bize **kimler** gelecek?

Bunun **nesini** beğenemedin?
 Bu kitapların **kaçını** okudunuz?
 O gruptan **hangisini** tanıyorsun?

Nerden çıktı bu cenaze? Ölen **kim**?
 (Cahit Sıtkı Tarancı)

Kimdir bana gülümseyen yeşillik balkonundan?
 (Cahit Sıtkı Tarancı)

Nerde o kahkaha, o ses, o alkış?
 Şimdi yerini aldı düşünceler.
 (Ahmet Kudsi Tecer)

Firuze nehri **nerde**?
 (Yahya Kemal Beyatlı)

Çoban kaval çaldı sordu bülbüle!
 “Sürülerin hani, ovan **nerede**?”
 (Ziya Gökalp)

“**Nedir** bu adamlardan çektiğim?”
 (Orhan Veli)

“**Nemiz** eksik
 Bu gökyüzü altında?”
 (Cahit Irgat)

“Size ne miyim ben, siz bana **nesiniz**?”
 (Behçet Necatigil)

“Taksiri **nedir** küçükse insan”
 (Abdülhak Hâmit Tarhan)

“**Kim** bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?”
 (Mehmet Âkif Ersoy)

“**Nerdesiniz** ey sabah ve akşam güneşleri;
Nerdesiniz atımı koşturduğum ovalar?..”
 (Ömer Bedrettin Uşaklı)

*Eski esvaplarım tutun elimden,
Aynalar, söyleyin bana, ben **kimim**?
(Necip Fazıl Kısakürek)*

d) Soru Zarfıyla Kurulan Cümleler

*Bu iş **nasıl** oldu?
Bu iş başımıza **nereden** geldi?
Ne konuşuyorsun?
Niçin ses vermiyor?
Nerede kaldın bu saate kadar.
Nereden anladın benim yaptığımı?*

*Dışarıda akranlarım bekler de, ya biz **ne** bekleriz burada?
(M. Necati Sepetçioğlu - Kilit)*

*Yaşamak, diyordum, yaşamak ne hoş!
Hele bir gelme **n'olurdu** bu kış?
(Ahmet Kudsi Tecer)*

*"**Niçin** ağzımı böyle çarpıtıyorsun."
(Yakup Kadri Karaosmanoğlu)*

*"Firuze nehri nerde? Bugün saklıdır **neden**?"
(Yahya Kemal Beyatlı)*

*"**Nasıl** yaşayacağım ey deniz senden uzak!"
(Ömer Bedrettin Uşaklı)*

*"Sabahleyin kozasından bakan gelincikler,
Sorar bu dünyaya:
-Ne istersin?"*

(Orhan Seyfi Orhon)

*"**Neler** düşündürüyorsun, bilir misin? Babasız"
(Tevfik Fikret)*

*"**Nasıl** kımıldanmasın, **nasıl** uyusun
Sabrımız ve ahmaklığımız, derinde?"
(Fazıl Hüsnü Dağlarca)*

*“Dağlar saf, çocuk gibi
Kötülük olduğun **ne** bile?”
(Behçet Necatigil)*

*“Bu kaygıya yürek **nasıl** dayansın”
(Recaizâde Mahmut Ekrem)*

*Ben **neyleyeyim** büyükse devran?
(Abdülhak Hâmit Tarhan)*

*“O akıldan üstühan **ne** anlar?..
Bilmezse mekin, mekân **ne** anlar?
(Abdülhak Hâmit Tarhan)*

*“Yabancıların ağzından işiteceğin o iğrenç ithamlara **nasıl** cevap verebilirdin?”
(Reşat Nuri Güntekin)*

e) Soru Edatıyla Kurulan Cümleler

***Hani** ev bark? **Hani** çoluk çocuk?
(Cahit Sıtkı Tarancı)*

VEDA

***Hani**, o bırakıp giderken seni;
Bu öksüz tavrını takmayacaktın?
Alnına koyarken veda busemi
Yüzüme bir türlü bakmayacaktın?*

***Hani** ey gözlerim, bu son vedada,
Yolunu kaybeden yolcunun dağda,
Birini çağırmak için imdada
Yaktığı ateşi yakmayacaktın?*

*Gelse de en acı sözler dilime,
Uçacak sanırım birkaç kelime...
Bir alev halinde düştün elime,
Hani ey gözyaşım, akmayacaktın?
(Orhan Seyfi Orhon)*

“Niye hepimiz birbirimize benziyoruz?”

“Can işte!.. Canan **hani**?
Dert işte!.. Derman **hani**?
Gönül sarayı bomboş,
Beklenen sultan **hani**?”

(Orhan Seyfi Orhon)

“Acaba tütsü yaksam
Görünür mü yüzünüz,
Acaba tütsü yaksam?”

(Necip Fazıl Kısakürek)

“Yandı **ha** uzunluğum
Yandı **ha** karası
Yandı **ha** parlak?”

(Fazıl Hüsnü Dağlarca)

Aceb şu yerde var m’ola
Şöyle garib bencileyin?
(Yunus Emre)

4. Emir Cümlesi

Yüklemi emir kipiyle çekimlenmiş fiil cümlesine *emir cümlesi* denir.

Madem ki deniz ruhuna sır verdi sesinden,
Gel, kurtul o dar varlığın hendesesinden!
Sen zevkin eğer aşk ise... ummana karış, tat!
Beyninden o cânan dediğin lâşeyi silk, at!
(Yahya Kemal Beyatlı)

“Okuyun, ne bulursanız okuyun; hiç olmazsa bir kere açın.”
(Nurullah Ataç)

“Böyle bir yaz günü zerrelirim güneşin bütün alevlerini içtikten sonra ben arka üstü uzanmış, ellerim başımın altında, gözlerimi yapraklarda dolaştırırkebana hiçbir şey, hiçbir şey **sormayınız!**”

(Suut Kemal Yetkin)

“Ağlama diyorum sana! Ağlama!”
(Refik Halit Karay - Eskici)

"Ne duruyorsun be, **at** kendini denize:
 Geride bekleyenin varmış **aldırma**;
 Görmüyor musun, her yanda hürriyet;
Yelken ol, kürek ol, dümen ol, balık ol, su ol;
Git gidebildiğin yere."

(Orhan Veli Kanık)

"**Seyre çık** sevdiğim akşamları kurbanlarını
 Yarıyor kalbini herkes sana göstermek için
 Ah, o taş kalbine bir gün heyecan vermek için
 Yedi köy halkı sebil etti bu yıl kanlarını"
 (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Emir kipi ile kurulan bazı cümleler istek ifade eder.

Tanrı sülün boy versin!
 Melek gibi huy versin!
 Torunum büyüsin de
 Dedesine oy versin
 (Arif Nihat Asya)

"**Kan tükürsün** adını candan anan dudaklar,
 Sana benim gözümlle bakan gözler **kör olsun!**"
 (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Felek benden **beter etsin** hâlini
 Ben ölürsem yâdlar **sarsın** belini
 Garip bülbül güle **versin** meylini
 Figanım artıran yârda nem kaldı
 (Karacaoğlu)

DUA

Ulu Tanrım, şu karanlık yolları,
 Bizi sana ulaştıran **yollar et!**
 İhtirasla kilitlenmiş kolları,
 Birbirini kucaklayan **kollar et!**

Muhabbetin gönlümüzde **hız olsun**;
 Güttüğümüz Hakka varan **iz olsun**,
 Önümüzde uçurumlar **düz olsun**,
 Yolumuzda dikenleri **güller et!**

*Dalalette bırakıp da insanı,
Yapma arzun en korkulu hayvanı.
Unutturma doğruluğu, vicdanı,
Bizi sana lâayık olan **kullar et!***

(Orhan Seyfi Orhon)

5. Ünlem Cümlesi

Ünlemlerin bir kısmı anlatım kabiliyetini birlikte kullanıldıkları cümlelerden alırlar. Bu cümleler insanların duygularını, coşkularını, hayretlerini anlatan cümlelerdir. İşte bu şekilde kurulmuş cümlelere “*ünlem cümlesi*” denir. Ünlem cümlelerinin sonuna ünlen işareti (!) konur.

*Sanırım dağıldı ruhu her yana,
Onu kokluyorum bir çiçek diye!*

(Orhan Seyfi Orhon)

*Curaların sesine ses verdikçe yamaçlar
Dallı yeminlerden uçuyor sırma saçlar!*

(Yusuf Ziya Ortaç)

Herkes biliyor! Herkes her şeyi biliyor!

(Kürşat Başar - Başucumda Müzik)

Onun için bunca yıkımla doldu ya zaten!

(Kürşat Başar - Başucumda Müzik)

*Yatıyor boynu bükük, yatıyor benzi uçuk,
Elli asır yaşadı elli yılda bu çocuk!*

(Yusuf Ziya Ortaç)

*Ben evrensel yalnızlığın yıldızı
Ben akşam yıldızıyım, yıldızların en yalnızı!*

(Ceyhun Atuf Kansu)

*Çalgı sesi bana kadar geliyordu, âh!
Ne uzunmuş gece, Rabbim, gelmiyor sabah!*

(Enis Behiç Koryürek)

“Düşün, yahu, Nihat Bey, sekiz sene bu be, düşün, beni görünce onların duyacakları sevinci düşün!”

(Nurullah Ataç)

“Gözümün kan dökmesi yaşsız kaldığındandı!”

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

“O neydi, Tanrım o ne ana baba günüydü!”

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

“Bırakmam tutmuşum artık yakandan,

Medet ey şairim Yunus’um medet!..”

(Ziya Osman Saba)

*“Emsali dünyada bulunmaz! Gerçi onu takdir edemeyecekler çoktur ama, keza-
lık onun kadrini iyi bilenler de vardır! O, dünyanın en iyi kalpli adamlarından biridir; bir
büyük adımdır vesselam!”*

(Abdülhak Şinasi Hisar - Fahim Bey ve Biz)

*“Tevfik Fikret’in bıraktığı şiir Mehmed Akifte, Yahya Kemal’de, Ahmet Haşim’de ve
nihayet son genç şairlerde birbirinden ne kadar farklı tecelliler gösterdi!”*

(Fuat Köprülü)

“Şüheda fışkıracak toprağı sıksan şüheda!”

(Mehmet Âkif Ersoy)

“Fazla güneş içmiş de ortada ay çiçeği

Ayak üstü uğramış ışık sarhoşluğuna!

(Halit Fahri Ozansoy)

“Her akşam kaybolur Çoruh uçurumlarda;

Kızıl bir damla güneş suyuna damlamadan!..”

(Ömer Bedrettin Uşaklı)

Neler yapmadık şu vatan için!

Kimimiz öldük;

Kimimiz nutuk söyledik.

(Orhan Veli Kanık)

“Şol benim şeyhimi görmeğe kim gelir

Zevk ile safalar sürmeğe kim gelir!

Şeyhimin illeri, uzaktır yolları,
Açılmış gülleri dermeğe kim gelir!

Şeyhimin özünü, severim sözünü
Mubarek yüzünü görmeğe kim gelir!

Şeyhimin ilinde asâsı elinde
Şeyhimin yolunda, ölmeğe kim gelir!

Ahd ile vefâlar, zevk ile safâlar
Bu yolda cefâlar çekmeğe kim gelir!

Ah ile gözyaşı, Yunus'un haldaşı
Zehr'le pişen aş yemeğe kim gelir!
(Yunus Emre)

III. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER

Türkçede cümlelerin öğelerinin dizilişinde yüklem genellikle sonda bulunur. Ancak yüklem sonda bulunmadığı cümleler de vardır. Hatta bazen eksiltili yapılar da, yüklem kullanılmayabilir. Öğelerinin dizilişine göre cümleler *kurallı* ya da *devrik* yapılı olurlar.

1. Kurallı Cümle

İster isim olsun ister fiil olsun yüklemi sonda bulunan cümle *kurallı cümle* denir. Türkçede söz diziminde kelimelerin sırasını belirleyen temel kural asıl unsurların sonda gelmesidir. Cümlelerin temel ögesi olarak yüklem de sonda yer alır. Bu cümle yapısı Türkçeye uygun olan bir yapıdır.

Okullar zamanında **açıldı**.
Öğrenciler sınavlara iyice **hazırlandı**.
Bütün zorlukları aşmamda arkadaşlarım bana **yardımcı oldu**.

"Gözlerimi açtığımda, başıma bir kalabalık **toplanmıştı**."
(Nazlı Eray)

"Tamer koridora sabah saat sekiz buçukta **girdi**."
(Mustafa Kutlu)

*“Mavi elişinden bir gökyüzü **kestim**.”*

(Tarık Dursun K.)

*“Yine bir bahar sabahı alıp başını gitmişti. İnceydi, sıskaydı ama hiçbir yorgunluk **duymuyordu**.”*

(Tahsin Yücel)

*“Her yanı allı pullu bayraklarla bezenmiş bir geminin sokağa yanaştığını **gördü**.”*

(Füruzan)

*“Uykuya varmak için bu hazin günde, erken,
Kapanmayan gözlerim duvarlarda gezerken
Birdenbire kıpkızıl birkaç satırla **yandı**;
Bu **dört mısra değildi**, sanki **dört damla kandı**.”*

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*“Taşlar, benim gördüğüm mezar taşlarında büsbütün **başkaydı**.”*

(Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu)

*“Kafesten kaçıncaya kadar türlü türlü üzüntüler içinde **çırpıyordu**.”*

(Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu)

2. Devrik Cümle

Yüklemi sonda bulunmayan cümleye *devrik cümle* denir. Yüklemin başta ya da ortada olmasındaki gaye, yargıya bir duygu değeri kazandırmak, anlatımda bir sıklık sağlamaktır. Daha çok şiir dilinde karşılaşılan cümle türüdür. Atasözlerinde, günlük konuşmalarda, sohbet yazılarında sıkça devrik cümlelere rastlanır. Hikâye ve romanlarda da devrik yapıli cümleler kullanılmaktadır. Dilimizin eski metinlerinde de devrik cümlelere rastlanmaktadır. Devrik yapıli cümleler, dilin tabii akışına uygun olarak kullanıldığı takdirde, anlatıma bir samimilik, canlılık ve sıcaklık katar. Ama sırf farklı olmak, yenilik yapmak ve bir özentiyle devrik cümle kullanılırsa, yapmacık olur ve düşünce akımını bozar. Mesela “Ben onu sevmem” ifadesini, yapmacık bir ifadeyle “Sevmem onu ben”, “Ahmet ben” demek gibi.

*Yolculuğa **çıkıyoruz** zor bir yolculuğa
Susuz **kalacağız** yollar çeşmesiz
Acıkacağız ekmeğimiz taştan topraktan,
Uzun bozkırları **geçeceğiz** yürüyerek.*

(Ceyhun Atuf Kansu)

*Beğendin mi yaptığımı?
Nereye varacak bu işin sonu?
Neden konuşmuyor bu çocuk?
Kendine güven duygusudur başarılı olmanın ilk şartı.*

Gülme komşuna, gelir başına.
(Atasözü)

“Benim kuşu da o öğretecek, değil mi ?” dedi Semih.
(Yaşar Kemal - Kuşlar da Gitti)

Yengem davet ettiği zaman doktora yalvardım âdeta “ne olur gidelim” diye.
(TariK Buğra)

*Seni zambak gibi gördükçe açık pencerede
Gül açar bahtımın evvelki hazanlık korusu.*
(Cenap Şahabettin)

*Kaldır nikabını görem yüzünü
Aç başını yaradanı seversen
Siyah zülfü mah yüzünün üstüne
Tel tel eyle yaradanı seversen*
(Karacaoğlan)

“Balkan Harbi’nin bitimi çocukluktan çıktığı yıllara rastlamış Nuri’nin.”
(Necati Cumalı)

*“Elim kırılırdı da atmasaydım taşı.
Bir de leş tebelleş olmuştı tekneye.”*
(Ferit Edgü)

*“Düşmez yere hâşâ o, bizim bayrağımızdır,
Bir fecr olarak doğmadadır her dağımızdan.
Ay yıldız o mazideki süstür, emin ol,
Âtide güneşler doğacak bayrağımızdan.”*
(Mithat Cemal Kuntay)

*“Titrek bir damladır aksi, sevincin
Yüzünün sararmış yapraklarında;
Ne zaman kederden taşarsa için
Şarkılar taşırırsın dudaklarında.”*
(Ahmet Muhip Dıranas)

“Şeyhimiz, ekmek yemedi bugün ölüm acısıyla... Ağlaştı bilen bilmeyen, dizlerini döverken.”

(Kemal Tahir)

“**Atıyor** sızılının çıplak duvarında nabzı,
Çivi yaralarında, çivi yaralarında.”

(Necip Fazıl Kısakürek)

“Bir damla **düştü** gözlerine
Geçen buluttan,
Hatırladım inanmanın ne olduğunu
Yaşamaya, şiiire. “

(Cahit Irgat)

“Benim doğduğum köylerde
Buğday tarlaları yoktu,
Dağıt saçlarını bebek
Savur biraz!”

(Cahit Külebi)

“Fâni bir iz **bırakmış** burda yatmışsa kimler,
Aygın baygın maniler, açık saçık resimler...”

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

“Her birimiz, etrafımızı çeviren sayısız varlıklar arasında yalnız, **yapayalnızız**
Keziban.”

(Nurullah Ataç)

“Ben buraya senin için **gelmedim** Feride...”

(Reşat Nuri Güntekin-Çalığışu)

Aşağıdaki şiirde kurallı ve devrik yapıllı cümleleri bulup tahlilini yapınız.

GENÇLİK

Anlattı erenler: Bir bahar değil
Âşıkın ömründe bin bahar varmış.
Hicranla ağaran bu saçlar değil,
Sevgisiz kalan kalp ihtiyarlanmış

Sorardım sırrını hiç düşünmeden:
“Bu fani gönlümün sevinci neden?”
Beni günden güne meğer genç eden
Daima değişen maceralarmış!

Gönlümde kovalar eskiden beri
 Sarışın kumralı, kumral esmeri.
 Dolmadan boşalmaz birinin yeri
 Gönlümde, anladım, her dem baharmış.

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

IV. YAPILARINA GÖRE CÜMLELER

1. Basit Cümle

Kuruluşunda tek yüklem bulunan, tek yargı bildiren cümledir. Basit cümlede tek bir yargı bulunur; bu yargıyı sonuca bağlayan tek yüklem vardır. Bu yüklem de ya çekimli bir fiil veya ek fiil almış isim ya da isim gibi kullanılan bir kelime grubudur. Bu cümle yapıları yalın bir anlatım bildirir ve bağımsız yargılar ortaya koyarlar.

Bugün hava çok soğuktur.
Bu yıl ağaçlar erken çiçek açtı.
Yarın birlikte kütüphaneye gideceğiz.

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır. (Atasözü)
Komşu hakkı Tanrı hakkıdır. (Atasözü)
İki karpuz bir koltuğa sığmaz. (Atasözü)
Benim sadık yarım kara topraktır (Aşık Veysel)

Tabiat ile hayat, insanoğlunun şekil vererek güzel ve faydalı eserler vücuda getirebileceği muazzam bir malzeme deposudur.

(Mehmet Kaplan)

“Bitip tükenmez yolculuklar, dağların sert havasına, çöllerin ateşine dayanacak bir vücutta değilmiş.”

(Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu)

“Bu gurur bir sanatkâra ne kadar yakışıyor.”

(Ziya Osman Saba)

“Şair, “ihtiyar kızlar”a yalnızlıkları için acıyor.”

(Ziya Osman Saba)

“Herhalde pek kanlı bir kavgadan postu dar kurtarmış... Gözleri yorgunluktan yumuşulu... çamurun renksiz rengine bürünmüş. Islak tüyleri birbirine yapışmış... Ağzı, kafası kan içinde...”

(Ali Nihat Tarlan)

“Salonlar, saltanatlar, ışıklar, eğlenceler onun; onların olsun... Bana, yeşil kırlar, mor salkımlar arasındaki bu üç odalı, tahta ev yeter...”

(Şükufe Nihal Başar)

“Evin arka penceresine koştum.” “Üzümcü tepeye varmıştı.”

Yolun kenarındaki kayanın üstüne küfesini koydu. Ellerini belindeki kızıl kuşağın ön tarafına soktu. Açık göğsü, çıplak, sert baldırlarıyla bir kuvvet âbidesi vaziyetinde durdu.”

(Ahmet Hikmet Müftüoğlu)

“Böylece her şey yoluna girdi. Ve biz tekrar, hatta eskisinden kuvvetle günün adamı olduk. Babacan hâllerim halkın hoşuna gidiyordu. Acayip mazim, icat kabiliyetim, açık kalbim her gün bir kere daha övülüyordu.”

(Ahmet Hamdi Tanpınar)

2. Birleşik Cümle

İçinde esas yargının bulunduğu bir temel cümle ile onu anlam ve görev bakımından tamamlayan bir veya birden fazla yan cümleden oluşan cümlelere *birleşik cümle* denir. Başka bir ifadeyle birleşik cümle içinde birden çok yargı bulunan cümledir. Bu yapıdaki cümlelerde bir cümle bir diğerinin başlangıcı olabilir; hatta belli kurallar ölçüsünde birbirine bağlanır veya başka bir cümlelerin içerisinde yer alır.

Birleşik cümlelerde yan cümlelerin de yüklemelerinin çekimli bir fiil olması, yani tam bir yargı ifade etmesi gerekir. Yan cümle/cümleler temel cümledeki yargıyı güçlendirir, onu açıklar, tamamlar ve değişik ilgilerle temel cümleye bağlar. Birleşik cümlelerde birden çok yan cümle olabilir; ancak bu cümleler temel cümlede bulunan yükleme göre biçimlenirler.

Temel Cümle

Bir birleşik cümlede esas yargıyı üzerinde taşıyan unsurdur. Aynı zamanda ana düşünce bu cümlededir. Bu nedenle buna *ana cümle* de denir. Genellikle sonunda bulunur.

Yan Cümle

Temel cümlelerin dışında kalan, ancak temel cümlelerin ifade ettiği fikri bir sebebe, bir şarta, bir dileğe bağlayan cümledir. Çoğu zaman temel cümleden önce bulunur ve çekimli bir fiille kurulur. Yan cümlelerin esas görevi, temel cümleyi anlam yönünden tamamlamak, açıklamak ve güçlendirmektir.

Birleşik Cümleler:

a) Şartlı Birleşik Cümle

Şart ifadesine dayalı bir yan cümle ile bir ana cümleden meydana gelen birleşik cümledir. Yani oluş ve kılışın bir şarta bağlandığı cümledir. Bu oluş ve kılışlar şart (-sa) ekiyle yapılır. Şart kipi istek ve temenni ifadelerinin dışında tam bir yargı bildirmez. Bu bakımdan temel cümleye yardımcı cümle hazırlar. Bu yardımcı cümleler temel cümleyi şart, zaman, sebep, tahmin, benzetme vb. anlamlarıyla tamamlar. Şart cümlesi temel cümleden önce gelir ve özne, nesne, yer tamlayıcısı, çok defa da zarf işleviyle temel cümleye bağlanır. Şartlı birleşik cümlelerde, temel cümlelerin gerçekleşmesi genellikle şartın gerçekleşmesine bağlıdır.

Kendini yokluğa bağlamışsan topraksın.

(Cemil Meriç - Bir Dünyanın Eşiğinde)

Top gibi fırlatırım kızarsam.

(Cemil Meriç - Bir Dünyanın Eşiğinde)

Ney sesleriyle beslenebilseydi serçeler

Onlar da bir baharın olurlardı bülbülü

(Arif Nihat Asya)

“Havaya bakarsam hava alırım

Toprağa bakarsam dua alırım

Topraktan ayrılısam nerde kalırım

Benim sadık yarım kara topraktır.”

(Aşık Veysel)

“Bu topluluğun fertleri ne kadar Türk kültürü ile dolu olursa, o topluluğa dayanan cumhuriyet de o kadar kuvvetli olur.”

(Atatürk)

“Asude olam dersin eğer gelme cihane.”

(Ziya Paşa)

*“Artık demir almak günü gelmişse zamandan,
Meçhûle giden bir gemi kalkar bu limandan.”*

(Yahya Kemal Beyatlı)

*“Malzeme yerli de olsa kelimenin kökü bilinmiyorsa, eki yanlışsa veya işlek
değilse; yani kelime anlaşılmıyorsa, o kelime tabii değildir ve o dilden sayılamaz.”*

(Faruk K. Timurtaş)

*“Fakat kâmil adam olmak isterse,
Elem çektiğine esef etmesin.”*

(Rıza Tevfik Bölükbaşı)

*“İster isen anlamak cihânı
Öğrenmeli Avrupa lisânı.”*

(Ziya Paşa)

*“Titrek bir damladır aksi sevincin
Yüzünün sararmış yapraklarında;
Ne zaman kederden taşarsa için
Şarkılar taşırırsın dudaklarında”.*

(Ahmet Muhip Dıranas)

Şart kipi, istek işlevine de sahiptir. Bu işlevdeki yapılarda yargı tam anlamıyla kendini hissettirmez.

*Ben de duman olsam senin yerine,
Dağılsam dağların şu mahşerine;
Güzelim saçına ve gözlerine
Ben girsem, ben dolsam, yayla dumanı!*

(Ömer Bedrettin Uşaklı)

ANAHTAR

*Bulsam, bir sihirli anahtar bulsam,
Açsam göğün mavi kapılarını.
Bir samanyolundan geçip dolaşsam
Yıldızların altın yapılarını!*

*Dolansa boynuma ışıktan kollar,
Açsa esrarını gök perde perde:*

*Kayıp sesleri duysam yeniden,
Kaybolan yüzleri görsem göklerde!..*
(Yusuf Ziya Ortaç)

“Geberseydi de kurtulsaydık.”
(Refik Halit Karay - Memleket Hikâyeleri)

*“Uzanıverse gövdem, taşlara boydan boya;
Alsa buz gibi taşlar alnımdan bu ateşi
Dalıp sokaklar kadar esrarlı bir uykuya,
Ölse, kaldırımların kara sevdalı eşi...”*
(Necip Fazıl Kısakürek)

*“Bu gün kurtulmak için ararsa yıldızını,
Dünya bile bu baştan alacaktır hızını.”*
(Haşim Nezihi Okay)

*“Kaçıp dolaşsan da sen, şehir şehir,
Bana kalacaksın yine son günü.”*
(Necip Fazıl Kısakürek)

*“Biz de hafif olsaydık bir rüzgârdan,
Yer alsaydık şu bulut kervanında.”*
(Ahmet Muhip Dıranas)

*“Methin çemeninde bülbul **olsam**
Bir gonce gibi dehânım **olsa**
Her dehenimde ey şeker-leb
Susen gibi sad zebânım **olsa***

*Yüz bin lûgat **olsa** her dilimde
Her harfte bin beyânım **olsa**
Evsâfını söylesem ve yazsam
Tâ haşre değin zamanım **olsa.”***
(Ahmet Paşa)

Şart kipi taşıyan bazı cümleler hayret bildirir.

*“En tatlısı, bu! Derdiniz, **duysanız** evde altıncı
Torunum küçük Hâkan’la Hâkan’ca konuştuğumu!”*
(Arif Nihat Asya)

Geç kaldım diye sızlanıyordu; **şimdiyse** gelmedi
Bütün isteklerini yerine getirdim; **oysa** gelmedi.

“Geniş bir mermer masaya oturdular, orası **nasılsa** boş kalmıştı.”

(Refik Halit Karay - Memleket Hikâyeleri)

“Canlı veya cansız her ne varsa yüzünde bir sertlik bir muğlaklık görüyoruz.”

(Refik Halit Karay - Gurbet Hikâyeleri)

“**Şimdiyse** küsmüş bakıra, kalaya, fosfata, kömüre
Çekice, eğeye, tuza, keskiye, örse, ekmeğe
Işıl ısl bir sevince, alınterindeki rüzgâra
Seste yansıyan cevhere
Öfkeye.”

(Refik Durbaş)

“Dağda kırdı rast **getirsem** bir dere

Gözyaşlarım akıtarak çağlarım”

(Recaizâde Mahmut Ekrem)

“-Bir kere **görse** gözüüm köyün aydınlığını

Kül bağlar içerimde bu kızıl kor yığımı.”

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

“**İlm olmasa** şâir olmaz insan

Dilsiz söze kâdir olmaz insan.”

(Ziya Paşa)

b) İç İçe Birleşik Cümle

Bir cümle, bir görevle başka bir cümle içinde yer almasıyla oluşan birleşik cümle *İç içe birleşik cümle* adı verilir. İç içe birleşik cümlede iç cümle temel cümle nesnesi olur. Temel cümle yüklemi çoklukla *demek*, *saymak*, *zan- netmek*, *farz etmek*, *bilmek*, *görmek* gibi fiillerden oluşur. İç içe birleşik cümle daha çok alıntılarda ve aktarmalarda kullanılmaktadır:

Ben de yarın sizinle geleceğim zannetmeyin.

Sonuçta sınavı kazanacak farzedelim.

Onu bu işi başardı saydım.

Beni her işi başarmış bildi.

Bu iş bitti bil.

***Bu iş böyle olmuş say.
Onu mezun olacak sandım.***

Neden çıktın buralara? Diye sordu.
(Sevinç Çokum - Ağustos Başağı)

O zaman gülümsemiş ***"ikiniz de aynı ormanın çocuklarısınız, elbet sana güvenecek"*** demiştin.

(Cemil Meriç - Bir Dünyanın Eşiğinde)

"İnsanı güden Tanrıdır, irade laf" demiş atalar.
(Cemil Meriç - Bir Dünyanın Eşiğinde)

Alpaslan ***"at bukağısı olmaz"*** dedi
(M. Necati Sepetçioğlu)

Topuk at! Yan başa ol! Makas koy! Dize al! diye haykırıyorlardı.
(Cengiz Dağcı - Korkunç Yıllar)

Büyük önder Atatürk, ***"Hayatta en hakiki mürşit ilimdir."*** diyor.
Büyük düşünür B. Russel, ***"Mutluluk, insanın kendi çabası ile elde ettiği bir başarıdır."*** diyor.
Tolstoy, ***"Sanat heyecan doğurma vasıtasıdır."*** diyor.

Henüz bana ***"Yolun sonu budur!"*** denmedi,
Ben ömrümü harcadım bu yollar tükenmedi.
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

"Ömrümde kaç kitap okudum bilmiyorum; fakat bütün bunlardan belki kırk, eli nihayet yüz tanesi içinde yaşar."

...

"Onlar da sizin dostunuz olacak; en ızdıraplı günlerinizden birinde bir roman kahramanının size geldiğini görebilir, "bilmez misin? Ben de senin gibi idim!" dediğini duyabilirsiniz."

(Nurullah Ataç)

Bundan sonra benim için artık hiç üzülmeysin! diye bir cevap vermiş.
(Abdülhak Şinasi Hisar - Fehmi Bey ve Biz)

"Dikkat et, Baba'nın kürkünü kirletiyorsun, dedi."
(Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

“Siz çok zehirli ve zalim bir insan olmuşsunuz, diye gülüyordu.”

(Reşat Nuri Güntekin)

“Ben muallimliği, terbiyeyi başka türlü anlıyorum, dedi ve bahsi değiştirdi.”

(Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu)

“Misafir misafiri çekemez derler dedim.”

(Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu)

Ne civarda bir köy var, ne bir evin hayâli,

Sonun ademdir diyor, insana yolun hâlî

...

“İnleyen, memleketimdir bu tekerlekte!” dedim;

“Hangi bir köylü bu kağnıyla sürünmekte?” dedim.

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Şiirdeki cümleleri yapıları bakımından inceleyiniz.

DİYORLAR

Ölürsem yazıktır sana kanmadan,
Kollarım boynunda halkalanmadan,
Bir günüm geçmiyor seni anmadan,
Derdine katlandım hiç usanmadan...
Diyorlar : Kül olmaz ateş yanmadan,
Denizler durulmaz dalgalanmadan!

Saadet benziyor boş bir serâba,
Düşüyor her seven gönül azâba,
Gelmiyor çekilen dertler hesaba,
Diyorum: Sebep ne bu ıztıraba?
Diyorlar : Kül olmaz ateş yanmadan,
Denizler durulmaz dalgalanmadan!

(Orhan Seyfi Orhon)

c) Ki'li Birleşik Cümle

Bağlaç olan *ki* ile kurulan birleşik cümledir. Eski metinlerde bu bağlacın “kim” şekline de rastlanır. Bu tür birleşik cümlelerde iki cümleyi birbirine bağlayan *ki* bağlacıdır. Bu cümleler bir temel cümle ile onu çeşitli bakımlardan tamamlayan bir yardımcı cümleden oluşurlar. Yardımcı cümle ya doğrudan doğ-

ruya temel cümle yüklemine bağlı olup yüklem tamamlayıcı bir ögesidir (özne, nesne, zarf, yer tamlayıcısı, yüklem ismi), ya da temel cümlelerin öğelerinden birine bağlı olup onu belirten, tamamlayan, niteleyen bir unsurdur. Bu yapıdaki cümlelerde temel cümle, yardımcı cümleden önce yer almaktadır. Bu ise Türkçenin öge sırasını belirleyen, yardımcı ögenin asıl ögeden önce gelmesi kuralına aykırıdır. Bu yüzden ki'li birleşik cümleler kuruluş bakımından Türkçeye yabancıdır. Ancak bunları da Türkçe yapılı cümleler hâlinde ifade etmek mümkündür.

“Ki” bağlacı iki cümle arasına girebildiği gibi cümlelerin bir unsuru ile cümle arasına da girebilir.

*Bilmem ki, yolcu koklayabildin mi şevk ile
Nisan semâlarında açan mavi sümbülü?*
(Arif Nihat Asya)

*Gönlüm isterdi ki mazini dirilten sanat
Sana tarihini her lahza hayal ettirsin* (yardımcı cümle nesne ilgisiyle bağlı)
(Yahya Kemal Beyatlı)

*Bu ezanlar ki şehadetleri dinin temeli
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli* (yardımcı cümle, öznenin sıfatı)

*Çıkanlar bilir ki bu boş tabutu
Yarın kendileri dolduracaklar* (yardımcı cümle nesne ilgisiyle bağlı)
(Necip Fazıl Kısakürek)

*Atları hızlı sür ki köye pek geç varmasın,
Nişanlımın gözleri yollarda kararmasın.* (yardımcı cümle zarf ilgisiyle bağlı)
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*Ömründe dört fasıl var,
Üçü kış biri bahar.
Çalış ki görmesin kar
Sendeki nisan, kızım* (yardımcı cümle zarf ilgisiyle bağlı)
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

“Hele, bir kayalık var ki, seyretmekle doyulur şey değil.”
(Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu)

“Biz ki etrafımız düşmanlarla çevrili.”
(Ahmet Hamdi Tanpınar)

*“Ol mâhiler **ki** derya içredir, deryayı bilmezler.”*

(Hayâlî Bey)

*“Sen **ki** son ehl-i salibin kırarak savletini*

Şarkın en sevgili sultanı Salâhaddîn’i

Kılıç Arslan gibi iclâline ettin hayran...

*Sen **ki** İslâmı kuşatmış, boğuyorken hüsrân.”*

(Mehmet Akif Ersoy)

*“Koç yiğitler **ki** ağlıyamaz*

Ve gelinler al bağlıyamaz,

Sular içinden çağlıyamaz

Ölen KAHRAMAN’ın yurdunda...”

(Coşkun Ertapınar)

*“Adamlar **ki** birbirini selâmlar*

Ve getirir ninniler, sabahları,

Gökler, gecelere uzanır,

Büyük kâfirlerin günahları.”

(Fazıl Hüsnü Dağlarca)

Bir garip insan olsam, benzemez hiç kimseye,

Tek hece bilmez, tek renk görmez, tek ses işitmez

Karanlığı yoğursam nura döndüresiye

*Tırmansam o âna **ki**, yekparedir ve bitmez.*

(Necip Fazıl Kısakürek)

*“Birçok gidenin her biri memnun **ki** yerinden,*

Birçok seneler geçti; dönen yok seferinden.”

(Yahya Kemal Beyatlı)

*“Bilirim **ki** Keziban, yıldızların söniüp yanması bana bir göz işareti değildir. Gene bilirim **ki** ben dünyanın mihveri değilim.”*

(Nurullah Ataç)

*“Bilin **ki** güzel yazı âdeta bir mucizedir; fakat bu mucizeyi etrafı hazırlar.”*

(Nurullah Ataç)

“Temenni ederim ki bari o parasını alsın, zira bir ay alamazsa ve biri çıkar da bir lira yazalım derse korkulur ki ona yazdırırlar.”

(Abdülhak Şinasi Hisar)

“Geçen hafta İhsan Aygün Bey’den öğrendim ki, mecmua sahipleri yazımı kozmopolit bulmuşlar.”

(Sait Faik Abasıyanık)

“Bundan başka, bütün vücutlar birbirine o kadar yapışmış, bütün soluklar birbirine o kadar karışmıştı ki, her fert ruhça olduğu gibi bedence de bütün şahsi duygulardan sıyrılmış ve on bin kişi bir adam, bir adam on bin kişi olmuştu.”

(Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

“Yazılarımı da okumuyor ki milli edebiyat, yeni edebiyat hakkındaki fikirlerimin bana atfettiklerinden ibaret olmadığını anlasın.”

(Abdülhak Şinasi Hisar)

“Biri senin Meşale edebiyatı hakkındaki makalen ki cidden özlü ve çalışılmıştı.”

(Sabri Esat Siyavuşgil)

“Bana öyle geliyor ki, biraz kulaklarını okşamak lâzım, hatta istersen çekmek!”

(Ahmet Hamdi Tanpınar)

“Bütün cihan bilmelidir ki artık bu devletin ve milletin başında hiçbir kuvvet yoktur, hiçbir mekân yoktur. Yalnız bir kudret vardır, o da hâkimiyet-i milliyedir.”

(Atatürk)

“Hiçbir kâşif yoktur ki keşfini sona erdirmiş olsun.”

(Ahmet Hamdi Tanpınar)

*“Dilerim ki fani dünyada kimse
Ömrünü mihnetle telef etmesin.”*

(Rıza Tevfik Bölükbaşı)

*“Dilerim Tanrıdan ki, sana açık kucaklar
Bir daha kapanmadan kara toprakla dolsun”*

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Bazen “ki”den sonra gelen cümle söylenmez. Cümlelerin anlamı metnin genel akışı içerisinde okuyucu tarafından tamamlanır.

O kadar yorgunum ki...

O kadar çok çalıştım ki...

Bizden öyle kaçması var ki...

Çocuğun öyle bir ateşi yükseldi ki...

Tansiyon öyle yükseldi ki...

“Bu çocuğun öyle ümit edilmeyen tuhaf sözleri var ki...”

(Reşat Nuri Güntekin - *Çalıkuşu*)

d) Girişik Cümle

Bu cümleler, fiilimsilerle (isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil) kurulan cümlelere verilen addır. Bu cümlelerde yardımcı cümle, temel cümleye, cümle ögelerinden birini tamamlayan bir unsur olarak katılır. Yani bu cümleler, tek bir kelime çeşidi (isim, sıfat, zarf) gibi işlem görürler. Esasen fiilimsilerle kurulan cümlelerde tam bir yargı yoktur. Yargı, kendisinden sonra gelen çekimli şekillerle tamamlanır. Yargı bildirmedikleri için bu tür yapılar yardımcı cümle değil kelime grubu yapısındadırlar. Bu bakımdan fiilimsilerle tamamlanan cümleleri, birleşik cümle olarak değil, basit cümle olarak değerlendirmek gerekir. Fiilimsi grupları cümlelerin herhangi bir ögesi olabilirler.

Sırça köşkte oturan komşusuna taş atmaz.

özne

Hasmın sitemin anlamamak hasma sitemdir.

özne

(Nef’î)

Ahmet, arkadaşlarına mektup yazarak onları doğum gününe davet etmiş.

zarf

“Başka sanat bilmeyiz, *karşımızda dururken*

Yazılmamış bir destan gibi Anadolumuz

Arkadaş, *biz bu yolda türküler tuttururken*

Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz.”

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Bozuk düzen taşların üstünde tıkırdayan

Tekerlekler yollara bir şeyler anlatıyor.

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Bir gün nehirler gibi çağlayarak derinden

Dağlardan, ormanlardan sana akacak mıyım?

(Ömer Bedrettin Uşaklı)

Ölçüp biçmek düşünüp taşınmak ona göre değildi.

(Tarık Buğra - Küçük Ağa)

Doğrulup üşüyen yastıklardan

Kapıyı bir titrek elle açarsın.

(Ahmet Kutsi Tecer)

İngiltere Hind'i fethederken, Hint düşüncesi de Batıyı fethediyordu.

(Cemil Meriç - Bir Dünyanın Eşiğinde)

Bardaktan boşalırcasına yağmurlar yağmış.

(Cemil Meriç - Bir Dünyanın Eşiğinde)

3. Sıralı Cümle

Arka arkaya sıralanmış cümlelerden oluşur. Her cümle kendi başına bir yargı bildirmekle birlikte, öteki cümlelerle aralarında bir anlam ilişkisi olup, birbirlerine sıralama bağlacıyla veya virgül (,) ya da noktalı virgülle (;) bağlanırlar. Cümleler arasında temel cümle, yardımcı cümle ilgisi değil, art arda olma, eş zamanda olma veya karşılaştırma-denkleştirme ilgisi vardır. Sıralı cümleleri oluşturan cümlelerin her biri yapı ve anlam bakımından farklı özellikler taşıyabilir. Sıralı cümleler; *bağımlı sıralı cümle* ve *bağımsız sıralı cümle* olmak üzere ikiye ayrılır.

a) Bağımlı Sıralı Cümle

Bu cümleler, hem anlam yönünden, hem de öğelerinin ortak olmaları yönünden birbirine bağlıdır. Sıralı cümleler yalnız başına kullanılmaları durumunda da belirli bir anlama sahiptirler. Ancak öğelerden bazılarının ortak olduğu görülür. Kısaca bu cümleler, yalnız başlarına kullanıldıklarında anlamı bulunan ve bir araya gelince de aralarında anlam ilişkisinin yanında ortak cümle öğelerine sahip olan cümlelerdir.

*Bu vatan toprağın kara bağrında
Sıra dağlar gibi duranlarındır,
Bir tarih boyunca onun uğrunda
Kendini tarihe verenlerindir.*

(Orhan Şaik Gökyay)

Zavallı kadın, her tekmeden, yılan gibi ıslık çalarak inen her kamçıdan sonra, inleyerek tahtaların üzerine yuvarlanıyor, fakat inanılmaz bir kuvvetle yine yeniden kal-karak zabitin dizlerine tırmaşıyordu.

(Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu)

*Samanyoluna karışır gün ortasında attığın çığlık,
hafta sonarında yaktığın ağıt,
tabutların ardında yürüdüğün yol,
koparıp yüreğine attığın başak.*

(Ülkü Tamer)

*Artık bir şeyler yapmam gerektiğini, bir karar vermem gerektiğini **biliyordum**.*

(Kürşat Başar - Başucumda Müzik)

*Bazen bir kitap alıyordum elime oyalanmak için, bazen onlarla konuşmayı, kendi aralarındaki sohbetlere katılmayı **seviyordum**.*

(Kürşat Başar - Başucumda Müzik)

***Mahmuzu yiye**n at, binicisinin coşkunu kuvvetine uyararak ileri atıldı, tepeyi sardı.*

(Tarık Buğra - Küçük Ağa)

***Küçük Ağa** bir yaylanışta eğere oturdu, yumuşacık çizmeleri atın böğrüne sardı, sol eli gеме çelik gibi yapıştı.*

(Tarık Buğra - Küçük Ağa)

*Yaradılışında tâbi olmak, sığıntı olarak yaşamak **yoktu**.*

(Tarık Buğra - Küçük Ağa)

Sıralı cümlelerde tekrardan kaçınmak; söyleyişe ve okunuşa akıcılık katmak amacıyla yüklem, yüklemi gerçekleştiren ya da oluşturan şahıs ekleri en son cümlede yer alır.

*Hayvan körük gibi soluyor(du), yeri eşeliyor(du), bir an önce ahıra girmek için huy-suzlanıyor**du**.*

(Tarık Buğra - Küçük Ağa)

*Dev yapılı, palabıyık bir zabıt, Manastırlı komşumu yerden yere sürüyor(du), çiz-meleriyle çiğniyor**du**.*

(Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu)

*Kelebeğimin çiçeği
Çiçeğin kelebeği,
(Serdar)ımın herşeyiydim!*

(Arif Nihat Asya)

Bunların bayramda elbiseleri ısmarlanır(dı), zevklerine muvafık çeşitlerden ayrı se-petlerde şekerleri yapılır(dı), ancak iki, üç ayda tozunu alıp havalandırmak için uğradık-ları evlerine Ramazan gelince yağından, pirincinden tutunuz da güllacına kadar nok-sansız mutfak masrafları gönderilirdi.

(Refik Halit Karay - İstanbul'un Bir Yüzü)

*Altında kış yaz gölge, rutubet eksik olmaz(dı), sık sık dökülen turşu sularında birik-me mayhoş, keskin bir sirke ve lahana çamur hiç kurumaz(dı), azalmaz**dı**.*

(Refik Halit Karay - İstanbul'un Bir Yüzü)

Hakkı Celis hiçbir yerde, akşamın bu kadar kasvetle, bu kadar fena bir şeyi haber verir gibi geldiğini hatırlamıyor(du), bilmiyor(du), denizin dibine batan bir adam gibi tı-kandığını hissediyordu.

(Yakup Kadri Karaosmanoğlu - Kiralık Konak)

Duvarı nem, insanı gam yıkar. (Atasözü)

Ağacı kurt, insanı dert yer. (Atasözü)

Ödünç, güle güle gider, ağlaya ağlaya döner. (Atasözü)

Ağaç güneşte serpilir, fakat toprağın derinliklerindeki kökü ile beslenir.

(Yahya Kemal)

Köşede gazete okuyan ihtiyar cildiye doktoru gazetesini bıraktı, söze karıştı.

(Memduh Şevket Esendal)

“Mektubunu okumaktan bile korkuyorum fakat merak da ediyorum.”

(Peyami Safa - Bir Tereddütün Romanı)

“Ben, gamlı, donuk kış güneşi,

Çıplak dallarda, sessiz dinleniyordum.

Köyleri, yolları, dağı, taşı

Isıtıyor avutuyordum.

(Ceyhun Atuf Kansu)

“Bu yağmur kanımı boğan bir iplik,

Karnımda acısız yatan bir bıçak.”

(Necip Fazıl Kısakürek)

“Mendilini aradı, bulamadı.”

(Peyami Safa - Bir Tereddütün Romanı)

“Osman Bey çekinerek gitti, el öptü, ayakta kaldı.”

(Kemal Tahir)

“Dalgalar akıntıyla bir olmuş, gelişi güzel atıyorlardı altımdaki tekneyi ordan oraya.”

(Ferit Edgü)

“Erişilmez yollara dağıldınız, gittiniz.”

(Şükufe Nihal Başar)

“Caddelerdeki takların her biri bir yüksek sanat eseri idi ve her biri inkılâp savaşının bir menkıbesini anlatıyordu.”

(Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

“Çünkü, **muhtelif kabileler**, burada birikiyor, toplanıyor, kabarıyor; Homiros’un “bin bir sesli unsur” dediği bir poyrazlı deniz manzarasını gösteriyordu.”
(Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

“**Nihat**, vapurun İstanbul’a girişini görmek için, geceleyin uyandı, güverteye çıktı.”
(Peyami Safa)

“**Bacakları**, üç senelik harp yorgunluğunu birden bire duymuş, uyuşmuş, askeri kütlotun bol havası içinde karıncalanarak, ot gibi sallanıyor, vücudunu taşımıyor, sırtındaki eşyası göğsünü geriye atmış, omuzlarını ileriye fırlatmış; başka bir yükmiş gibi kafasının ağırlığını duyuyor.”
(Peyami Safa)

“**Mantiğin sıkıcı çevrelerinden, yorucu ölçülerinden kurtulan düşüncelerin** artık başıboştur, mehtabı yakalamaya çalışan çocuklar gibidir.”
(Suut Kemal Yetkin)

“**Gökten dökülen sıcak**, yanakları yakıyor, göğüsleri eziyor, nefesleri tıkıyor.”
(Ahmet Hikmet Müftüoğlu)

Bağımlı veya bağımsız sıralı cümleler arasındaki bağlantı bazen bağlaçlarla da (*ve, veya, da, ama, fakat, lâkin, meğer, halbuki, çünkü, yoksa, hem, ne var ki, bununla birlikte, yani vb.*) sağlanır:

Dün gece bol bol kahve içmişsiniz, **ama** fincanları yıkamamışsınız.

Salih Bey geçti gitti, **ama** bu “feminist” sözü aklıma takıldı.
(Memduh Şevket Esendal)

“Kendimi ona sevdirmeye çalışacaktım, **fakat** beyhude sözlere ne lüzum var.”
(Reşat Nuri Güntekin)

Ne doğan güne hükmüm geçer
Ne halden anlayan bulunur
(Cahit Sıtkı Tarancı)

“Şiirin üzerinde **hem** tecrübem fazla **hem** bilgim.”
(Orhan Veli)

Yüreğine sansür koymuş **meğer**, ne bilirim?
(Adalet Ağaoğlu)

Bence, ciddiye, işi benimseyiştir; yani bir iş o işi gören tarafından ciddiye alınmıyorsa, ciddidir, alınmıyorsa değildir.

(Orhan Veli)

Sıralı cümlelerde, tekrardan kaçınmak ve söyleyişe, okunuşa akıcılık katmak amacıyla yüklem, yüklemi gerçekleştiren ya da oluşturan şahıs ekleri en son cümlede yer alır.

Memleket İsterim

Memleket isterim

*Gök mavi, dal yeşil, tarla sarı **olsun**;*

Kuşların çiçeklerin diyarı olsun.

Memleket isterim

*Ne başta dert ne gönülde hasret **olsun**;*

Kardeş kavgasına bir nihayet olsun.

Memleket isterim

*Ne zengin fakir ne sen ben **farkı olsun**;*

Kış gününde herkesin evi barkı olsun.

Memleket isterim

Yaşamak, sevmek gibi gönülden olsun;

Olursa bir şikâyet ölümden olsun.

(Cahit Sıtkı Tarancı)

*“Dev yapılı, palabıyık bir zabıt, Manastırlı komşumu yerden yere sürüyor, çizmele-riyle çiğniyor**du**.”*

(Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu)

*“Fikrinde muannit, muhabbette muannit, muharebede muannit**sin**.”*

(Ahmet Hikmet Müftüoğlu)

*“Ekseri başkaları için yaşar; başkaları için çalışır; başkaları uğruna ölür**sin**.”*

(Ahmet Hikmet Müftüoğlu)

*“Bulgaristan’da ölüyor, Yunanistan’da ölüyor, Acemistan’da ölüyor, Sırbistan’da ölüyor, yalnız yurdunda, köyünde ölmüyors**un**.”*

(Ahmet Hikmet Müftüoğlu)

“Kanınla çorak kumları sularken ekmeğini alın terine batırır yer, yine düşman karışısına yaralarla beraber her yerde bir fetihkâm gibi çıkarısın.”

(Ahmet Hikmet Müftüoğlu)

“Köyleri, yolları, dağı taşı

Isıtıyor, avutuyordum.

(Ceyhun Atuf Kansu)

“Ormanlar koynunda bir serin dere,

*Dikenler içinde sarı gül **vardır.**”*

(Rıza Tevfik Bölükbaşı)

“Kükremiş sel gibiyim bendimi çiğner, aşarım.”

(Mehmet Akif Ersoy)

b) Bağısız Sıralı Cümle

Bu cümlelerde her cümlelinin öğeleri ayrı ayrıdır. Öğeler arasında şekilce ortaklık yoktur. Ortaklık anlam yakınlığındadır. Yani bu cümlelerin bir arada bulunmalarının sebebi, aralarındaki anlam yakınlığıdır; özne, tamlayıcı ve yüklemeleri ortak değildir. Yani bu cümleler yalnız başlarına kullanıldıklarında anlamı olan ve bir araya gelince de aralarında anlam ilişkisi bulunan; ancak ortak cümle unsuru (özne, nesne, zarf, yer tamlayıcısı) bulunmayan cümlelerdir.

Ne bir yemiş, ne bir çiçek;

Yanıyor güneşte petek;

Bütün bal arıda kaldı.

(Cahit Sıtkı Tarancı)

Bulutlar ufukta beyaz bir yumak,

Ağaçlar derin bir hulyaya varmış,

Saçında yepyeni teller ağarmış.

(Ahmet Kutsi Tecer)

Sevmiyorum suyunda yıkanmamış rüzgârı;

Dalgaların gözümde tutuyor mavi, yeşil..

İçimi güldürmüyor sensiz ay ışıkları;

Ufkunda yükselmeyen güneşler güneş değil!

(Ömer Bedrettin Uşaklı)

Toprak titredi, tozu dumana kattı rüzgâr, göz gözü göremiyordu.

(Cemil Meriç – Bir Dünyanın Eşiğinde)

Her çiçek konuşur, her patikanın göğsünde bir patika çarpar, her ağaç canlıdır.

(Cemil Meriç – Bir Dünyanın Eşiğinde)

Herkes yanlış **yapabilir**; hüner, yanlışlardan **yararlanabilmektir**.

“Tarih bilinci geçmişini yaşar; tarih bilgisi sadece yaşatır.”

(Sabahattin Eyüboğlu)

“Dadım Musul’da kalmayı **tercih etmiş**, Ahmet Ağa İzmit civarındaki köyüne, kardeşinin yanına **çekilmişti**. “

(Ahmet Hamdi Tanpınar)

Yağız atlar **kişnedi**, meşin kırbaç **şakladı**,

Bir dakika araba yerinde **durakladı**

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

“Ben **gördüm** bu köyü, damların altında,

Çocukları kızamık **döküyor**,

Gözleri, göğüsleri, yüzleri, ah bırakılmış tarla,

Gelincikler arasında öyle masum **bakıyor**.”

(Ceyhun Atuf Kansu)

Açılan bir **gülsün** sen yaprak yaprak,

Ben aşkımla bahar **getirdim** sana.

Tozlu yollarıdan geçtiğim uzak

İklimden şarkılar **getirdim** sana.

(Ahmet Muhip Dıranas)

“Bunların hepsi birden, Ankara’yı Çankaya’dan, Keçiören’e kadar tatlı bir batı aydınlığı içine **almıştı** ve tıpkı Ankara’nın akşam saatlerinde olduğu gibi bu berrak ve yekpare ışığın rengi dakikada bir **değişiyordu**.”

(Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

“Hava **kararıyor**, soğuk bir rüzgârla lapa lapa kar yağmağa **başlıyordu**.”

(Reşat Nuri Güntekin)

“Şemsiyeler **açılıyor**, yakalar **kalkıyor**, adımlar **sıklaşıyordu**.”

(Reşat Nuri Güntekin)

“Ay yıldız o mazideki **süstür**, emin ol,

Âtide güneşler **doğacak** bayrağımızdan.”

(Mithat Cemal Kuntay)

“İstanbul’u seven her insan gibi, ben de yıllardan beri Eminönü meydanı açılrsa da şehrin en güzel âbidelerinden biri olan Yenicami ortaya çıksa **derdim** ama, bu temenninin bir gün hakikat olacağını ve benim göreceğimi **ümit etmezdim**.”

(Nurullah Ataç)

“Belki de **bırakmazlardı**; ama devran **değişt**i, efendileri kendileri aç, açık **kaldılar**.”

(Memduh Şevket Esendal)

“Gözkapaklarının insan gönüllerinin hayranlığını ıztırap derecesine yükseltecek kadar mânâlı olan menekşe morluğu **açılıyor**; solgun yanaklarına uçuk pembe gül yapraklarının rengi **serpiliyordu**.”

(Mükerrem Kâmil Su)

“Üç odalı tahta evimizin bir odasını ona, birini kendime **ayırdım**; beyaz boyalı birer demir karyola **koydum**; pencerelere yerli bezlerden perdeler **astım**; duvarları çocukluğumuzdan beri toplanmış, yalnız ona ve bana ait fotoğraflarla **süsledim**.”

(Şükufe Nihal Başar)

“Başının iki tarafı sargılarla kaplı, yalnız bir yanağı ve gözü dışarda kalmış küçük bir kız çocuğu, ağzını oynatmadığı için babasına elleriyle işaret **yapıyor**, ötekilerin hepsi, alçının kaskatı uzattığı bir bacakla, sargıların dimdik tuttuğu bir boyunla, asılmış bir kolla, her tarafı kısıkrak bağlanmış gibi **hareketsizdirler**.”

(Peyami Safa)

Uçun kuşlar **uçun** doğduğum yere;
Şimdi dağlarında mor sünbül **vardır**.
Ormanlar koynunda bir serin dere
Dikenler içinde sarı gül **vardır**...

(Rıza Tevfik Bölükbaşı)

“Bana **düşmez** can vermek yumuşak bir kucakta;
Ben, **bu kaldırımların istediği çocuğum**.
Aman, **sabah olmasın** bu karanlık sokakta;
Bu karanlık sokakta **bitmesin** yolculuğum.”

(Necip Fazıl Kısakürek)

4. Bağlı Cümle

Cümle başı bağlaçları ile birbirine bağlanan cümlelere *bağlı cümle* adı verilir. Cümle başı bağlaçları başlarında bulundukları cümleleri ya kendilerinden önce ya da kendilerinden sonra gelen cümlelere bağlarlar. İki cümle arasında çeşitli anlam ilişkisi kurarlar. Bu ilişkiler açıklama, sebep, sonuç, benzerlik, üsteleme, şaşırtma, istek vb. olabilir.

Hacı Kalfa: “Yollar maşallah emindir, **amma** ne olur ne olmaz, peçeni kapa. Senin suratın öyle her yerde açılacak suratlardan değildir, anladın mı efendim?” demişti.

(Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu)

“Çocuğun yüzü ibik gibi kızardı. **Bereket** o telâhta kimse işin farkına varamadı.”

(Haldun Taner)

“Onu, köyünden kıskanır gibi idim. **Daha doğrusu**, dört yıllık bir ayrılıktan sonra köyüne kavuşan bu erin yanında kendimi fazla buluyordum “

(Yakup Kadri Karaosmanoğlu - Yaban)

“Bu kız, ufak tefek gayet hoppa, gayet şımarık bir şeymiş, **hatta** bunun için ismine Çalıkuşu derlermiş.”

(Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu)

“Gittim ve geldim; **ancak** şimdi yeni hatıralarım muayyen çizgiler içinde canlanıyor.”

(Samet Ağaoğlu)

“Mümkün tabii.. **Ancak**, benim bildiğime göre Zehra Hanım, kimsesiz bir kadındır.”

(Reşat Nuri Güntekin)

“Zavallı ablamın, Kenan ağabeyimin o kadar sızlanan mektuplarını da bî-his bir inatla cevapsız bıraktım. **Fakat** artık söylemem lâzım.”

(Halide Nusret Zorlutuna)

“A evlâdım, kendi dilimizce bir marş söylemeniz **de** biz de anlayıp dinlesek olmaz mı?”

(Necmettin Halil Onan)

“Koleje çocuğunu veren babaların ekserisi hâli vakti yerinde, **fakat** düşüncesi mahdut insanlardır.”

(Necmettin Halil Onan)

“Birçoklarının kanaatine göre Frenk, muhakkak bizden üstün bir mahluktur; **değil** böyle boşluklarını ve hakikî hüviyetlerini herkese benzer giyinişiyle saklayan misyonerler, hatta siyah cübbeli Fransız ve İtalyan papazları, sörleri bile bizden üstündür.”

(Necmettin Halil Onan)

“Elleri ceplerinde kendi kendine deniz kenarında dolaşır, **yahut** ağaçların altında kitap okurdu.”

(Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu)

“Kardeşim böylesine can kurban. **Ama** bu herif böyle değil ki dün dayanamadım kendisine söyledim.”

(Memduh Şevket Esendal)

“Ama Mahmut Efendi, bu kadarı da olmaz! İçiyorsun ne ise, afiyet olsun; **ancak** tozunu da beraber iç bari, katık et!”

(Memduh Şevket Esendal)

“Sanatkâr için bu bakış kâfidir; **lâkin** hayatın bir cephesi değil, heyet-i umumiyesi-ni nazar-ı itibara almağa mecbur olan sanat ve edebiyat tarihi için rü’yet sahasını bu kadar daraltmağa imkân yoktur.”

(Mehmet Fuat Köprülü)

“Gerçi şimdiye kadar görüşmedik **amma**, sizi uzaktan tanıyorum.”

(Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu)

“Bazen yatağının başucunda kitap okuyorum, **hatta** masal bile söylediğim oluyor.”

(Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu)

“Büyük şairlerin iptida mahdut insanlar tarafından anlaşıldığı muhakkaktır; **lâkin** Ahmed Haşim Bey bu mahdudiyeti de lüzumundan fazla tahdit ediyor.”

(Mehmet Fuat Köprülü)

“Sıralarda oturacak yer kalmadığı için yeni gelenler ayakta durdular ve anneler, hasta çocuklarını dizlerine oturtabilmek için duvar diplerine çömeldiler.”

(Peyami Safa)

“Yeniliğine çabuk alışmışsın, **fakat** bir def’a da alışırsan bırakamazsın.”

(Ahmet Hikmet Müftüoğlu)

“Acele acele yoluna devam etti. -Bütün mektubu ezberlemişim!- **Keşke** İhsan’ın nahiyyatini dinlese ve seyahate çıksaydı .”

(Ahmet Hamdi Tanpınar - Huzur)

*"Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden,
Eteklerinde güneş rengi bir yığı yaprak,
Ve bir zaman bakacaksın semaya ağılıyarak..."*
(Ahmet Haşim)

5. Ara Sözlü (Cümleli) Cümle

Cümleden çıkarıldıkları zaman, cümlenin anlamında bir eksiklik yaratmayan bir ara söz taşıyan cümledir. Ara sözler açıklama ve ek bilgi ifade ederler ve cümlenin unsurları arasına girerler, ancak kendileri bir cümle unsuru olarak değerlendirilmezler. Ara sözler kısa olurlarsa iki virgül, uzun olursa iki çizgi arasında yazılırlar.

*Cihan yıkılsa, **emin ol**, bu cephe sarsılmaz.*
(Mehmet Akif)

*Sönmüş saçlarında son damla ılık,
Bir düş'ün içinde gibi her akşam
-Ve yüzleri duman kadar dağınık-
Geçer bu sokakatan binlerce adam.*
(Ahmet Muhip Dıranas)

*Bu gelen, bir yuvasız kuş gibi pervâsızdı;
Bu gelen köylü, **sesinden tanıdım**, bir kızdı.*
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

*"Tanin, hikâyelerime, tercümelerime -ki **hepsi en aşağı altı sütun uzunluğundadır**- birer lira verirse, haftada iki makale, yani ayda sekiz lira beni rahat rahat yaşatır."*
(Ömer Seyfettin)

*"Tenkitlerinize, -buna **ikaz demek daha doğru olur**- teşekkür ederim."*
(Cemil Meriç)

*"Yaşımız -**senin için bahsediyorum**- çok emniyetle geleceğe bakacak bir yaş!"*
(Ömer Seyfettin)

*"Eğer hazretin yazdığı şiirler hep bu örnek ise -**bilmem belki güzel ve orijinal şeyler**- fakat çok dalgalı ve bana çok kof gibi geliyor."*
(Sabri Esat Siyavuşgil)

“Asıl maharet, birbirine hasım olan o iki benliği -her ikisinin de hakkını vererek- bir arada yaşatabilmektir.”

(Nurullah Ataç)

“Aşağıdaki notlar -başlangıcında hiçbir ciddi niyeti olmayan- şiiri seven bir adamın eğlencesinin neticeleridir.”

(Ahmet Hamdi Tanpınar)

“Salih Zeki, bizim şiirimizin oldukça garip bir simasıdır; belki de istiadına seçmiş olduğu sahanın ananemize yabancılığı -hemen hemen bütün eski şiirleri Yunan mitolojisine aittir- onun şiirimizde pek az tekrar edilen bir isim yaptı.”

(Ahmet Hamdi Tanpınar)

6. Eksiltili Cümle (Kesik Cümle)

Konuşma veya anlatım esnasında genellikle yüklemi, bazen de başka bir unsur kullanılmayan cümleye *eksiltili cümle* denir. Yüklem kullanılmasa da cümlede bir yargı anlamı vardır. Böyle cümlelerde, yargı ifadesi söz veya metin bütünlüğü içinde, dinleyenin veya okuyanın algılamasına bırakılır. Bu yapı, daha ziyade tamamlanmış bir cümleden sonra, bu cümledeki bir öğeyi açıklamak üzere kullanılır. Yani yüklem ifade etmek istediği anlam bir önceki cümle ile tamamlanır. Ancak bu cümleler, eksik öğeye rağmen, tam bir anlatım değeri taşırlar.

Eksik öğeyi okuyucuya tamamlattıran bu cümlelere, atasözü ve deyimlerimizde, günlük konuşmalarda, sorulu cevaplı ifadelerde ve duygusal anlatımlarda sıkça rastlanır.

Toprakta haz, ateşte haz, suda haz...(var)

(Cemil Meriç - Bir Dünyanın Eşiğinde)

Batıda müspet ilim, Hint'te rüya, din, felsefe...(var)

(Cemil Meriç - Bir Dünyanın Eşiğinde)

Harman yel ile, düşün el ile (gerçekleşir).

İnsanlar konuşa konuşa, hayvanlar koklaşa koklaşa (anlaşır).

Az veren candan, çok veren maldan (verir).

(Atasözü)

Anan baban var mı?

-Yalnız anam var. Babam sizlere ömür...

(Ömer Seyfettin)

-“Ondan en ehemmiyetsiz bir zaaf gösterilemez demediniz mi?

- Evet.” (**Evet dedim.**)

(Reşat Nuri Güntekin)

-Kaç yıldır esirsin?

-Kırk! (**Kırk yıldır esirim**)

-Kaptan mıydın?

-Evet... (**Kaptandım**).

(Ömer Seyfettin)

-“Desene senin kız profesör olmağa niyetli...

- Öyle öyle...” (**Öyle öyle benim kız profesör olmaya niyetlidir.**)

(Sevinç Çokum)

Bütün şehir nihâyetsiz bir nûr içinde... (**içindedir.**)

Kış mehtâbı daha parlak, daha lekesiz, (**lekesizdir.**)

Ne buluttan bir eser var, ne küçük bir iz...(var)

Gülümsüyor gibi semâ sürûr içinde.

(Orhan Seyfi Orhon)

Her tarafta yükseklik, her tarafta ıssızlık [var],

Yalnız arabacının dudağında bir ılık! [var],

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

“Bu çocuğun öyle ümit edilmeyen tuhaf sözleri var ki...”

(Reşat Nuri Güntekin - Çalıkuşu)

Aşağıdaki şiiri eksiltili cümleler açısından inceleyiniz.

BEŞİKTEN MEZARA KADAR...

Seni istikbâl için önce gelmek cihâna,
Ve başkasından almak sonra geliş müjdeni.
Bir nefes dinlenmeden yıllarca koşmak sana,
Aramak her tarafta... bulmamak aslaa seni.

Suda, rüzgârda, kuşta senin sedanı duyup
Seni beyaz çiçekli dallar içinde sanmak.
Vuslatın rü'yâsını görmek üzre uyuyup
Hasretin azâbına ermek için uyanmak.
Başka bir şekle koymak her gün güzel yüzünü,
Boyamak gözlerini bir siyah, bir mâviye.
Tek seni hayâl için süzerek batan günü,
Gece mehtaba dalmak, sen de dalmışsın diye.

Seni anlatmak üzere yazıp her gün bir gazel
Geçirmek ömrü yalnız sana dâir eserle.
Saçlarını çözerek hülya dizinde, tel tel,
Bugün güllerle örmek, yarın menekşelerle...

Tesadüf ümidinin bittiği müthiş anda
Dudağa kanla çizmek yeniden tebessümü;
Seni istikbal için artık öbür cihanda,
Dosta el sallar gibi, davet etmek ölümü.

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CÜMLE ÇÖZÜMLEMELERİ

(1)

“Biz şimdi başka bir yeni âhenge bağlıyız:
Âşık saziyle geldi erenler bu meclise.
Yalnız bugün senin gibi ölgün sadalıyız,
Zira bu saz da parçalanır gülmek isterse!...”
(Halit Fahri Ozansoy)

Şiirde dört cümle vardır:

1. Cümle:

“Biz şimdi başka bir yeni âhenge bağlıyız.”

Cümlenin Öğeleri:

bağlıyız : Yüklem
biz : Özne
şimdi : Zarf
başka bir yeni âhenge: Yer Tamlayıcısı

Kelime Grupları:

başka/ bir yeni âhenk : Sıfat tamlaması
sıfat isim

bir /yeni âhenk : Sıfat tamlaması
sıfat isim

yeni /âhenk : Sıfat tamlaması
sıfat isim

2. Cümle:

“Âşık saziyle geldi erenler bu meclise.”

Cümlelerin Öğeleri:

geldi : Yüklem
erenler : Özne
bu meclise : Yer tamlayıcısı
âşık saziyle : Zarf

Kelime Grupları:

âşık sazi ile : Edat grubu
isim edat

âşık sazi : Belirtisiz isim tamlaması
tamlayan tamlanan

bu meclis : Sıfat tamlaması
sıfat isim

3. Cümle:

“Yalnız bugün senin gibi ölgün sadalıyız.”

Cümlelerin Öğeleri:

senin gibi ölgün sadalıyız : Yüklem
(biz) : Özne (-ız)
yalnız : Zarf
bugün : Zarf

Kelime Grupları:

bu/ gün : Sıfat tamlaması
sıfat isim

<u>senin gibi</u> / <u>ölgün sadalıyız</u>	: Sıfat tamlaması
sıfat	isim
<u>senin</u> <u>gibi</u>	: Edat grubu
isim	edat
<u>ölgün</u> / <u>sadalı</u>	: Sıfat tamlaması
sıfat	isim

4. Cümle:

“Zira bu saz da parçalanır gülmek isterse.”

Cümlelerin Öğeleri:

Bu cümle şartlı cümledir; onun için burada bir yardımcı bir de temel cümle vardır. “*gülmek isterse*” kısmı yardımcı cümle, “*Zira bu saz da parçalanır*” kısmı ise temel cümledir.

<i>gülmek isterse</i>	: Yardımcı cümle (ana cümleye zarf ilgisi ile katılmaktadır).
<i>isterse</i>	: Yüklem
(o)	: Özne
<i>gülmek</i>	: Nesne

Zira bu saz da parçalanır: Temel cümle

<i>parçalanır</i>	: Yüklem
<i>bu saz da</i>	: Özne
<i>zira</i>	: Cümle dışı unsur (cümle başı bağlacı)
<i>gülmek isterse</i>	: Zarf

Kelime Grupları:

<u>bu</u> <u>saz</u>	: Sıfat tamlaması
sıf.	is.

Kelime Çözümlemeleri:

şimdi : < uş+imdi (ön seste ünlü düşmesi)

bağlıyız < **ba-ğ-lı-y-ız**

ba-	: Fiil kökü
-ğ-	: Fiilden isim yapım eki
-lı-	: İsimden isim yapım eki
-y-	: Yardımcı ses
-ız	: Bildirme eki (Çokluk 1. şahıs.)

saziyle	: < saz-ı-y-le
saz	: İsim kökü
-ı-	: Teklik 3. şahıs iyelik eki
-y-	: Yardımcı ses
-le	: Vasıta hâli eki

erenler < er-en-ler

er	: İsim kökü
-en-	: İsimden isim yapım eki
-ler	: Çokluk eki

senin < sen-in

sen	: İsim kökü
-in	: İlgi hâli eki

gibi < kip-i

kip	: İsim kökü. (Ön seste k / g ; iç seste p / b sedallılaşması var).
-i	: Teklik 3. şahıs iyelik eki (ek kalıplaşması olmuş).

ölgün < öl-gün

öl-	: Fiil kökü
-gün	: Fiilden isim yapım eki

parçalanır < parça-la-n-ır

parça	: İsim gövdesi < Far. pâre+çe
-la-	: İsimden fiil yapım eki
-n-	: Fiilden fiil yapım eki
-ır	: Geniş zaman eki

isterse < iz-de-r-se

iz-	: İsim kökü
-de-	: İsimden fiil yapım eki
iste-	: Fiil gövdesi
-r-	: Geniş zaman eki
-se	: Şart eki.

(2)

“İşte karşıkini de güneş çerçeveledi:
Demir duvar dibinde uyuklayan bir kedi
Sıyrılıyor yavaşça mutfağın loşluğuna...”
(Halit Fahri Ozansoy)

Şiirde iki cümle vardır:

1. Cümle:

“İşte karşıkini de güneş çerçeveledi.”

Cümlelerin Öğeleri:

çerçeveledi : Yüklem
güneş : Özne
karşıkini de : Nesne
işte : Cümle dışı unsur (gösterme ünlemi)

2. Cümle:

**“Demir duvar dibinde uyuklayan bir kedi
 Sıyrılıyor yavaşça mutfığın loşluğuna...”**

Cümlelerin Öğeleri:

sıyrılıyor : Yüklem
demir duvar dibinde uyuklayan bir kedi : Özne
yavaşça : Zarf
mutfığın loşluğuna : Yer Tamlayıcısı

Kelime Grupları:

demir duvar dibinde uyuklayan/ bir kedi : Sıfat tamlaması
 sıfat isim

demir duvar dibinde /uyuklayan : Sıfat-fiil grubu
 yer tam. sıfat-fiil

demir duvar/ dibi : Belirtisiz isim tamlaması.
 tamlayan tamlanan

demir / duvar : Sıfat tamlaması
 sıfat isim

bir/ kedi : Sıfat tamlaması
 sıfat isim

mutfığın/ loşluğu : Belirtili isim tamlaması.
 tamlayan tamlanan

Kelime Çözümlemeleri:**çerçeveledi** < çerçeve -le -di

çerçeve: İsim gövdesi < Far. çâr+çûbe

-le- : İsimden fiil yapım eki

-di- : Görülen geçmiş zaman eki

dibinde < dip-i- n-de

dip: İsim kökü ("p" ünsüzü iki ünlü arasında kaldığından sedalılaştırmış)

-i- : Teklik 3. şahıs iyelik eki

-n : Yardımcı ses

-de : Bulunma hâli eki

uyuklayan < uyu-k-la-y-an

uyu- : Fiil kökü.

-k- : Fiilden isim yapım eki

-la- : İsimden fiil yapım eki

-y- : Yardımcı ses

-an : Sıfat fiil eki

sıyrılıyor < sıyr-ı-l-yor

sıyr- : Fiil kökü

-ı- : Yardımcı ses

-l- : Fiilden fiil yapım eki

-yor : Şimdiki zaman eki

yavaşça < yavaş - ça

yavaş : İsim kökü

-ça : İsimden isim yapım eki

loşluğuna < loş-luk u-n-a

loş : İsim kökü

-luk- : İsimden isim yapım eki

-u- : Teklik 3. şahıs iyelik eki

-n- : Yardımcı ses

-a : Yönelme hâli eki

(3)

“Ne doğan güne hükmüm geçer
 Ne halden anlayan bulunur;
 Ah aklımdan ölümüm geçer;
 Sonra bu kuş, bu bahçe, bu nur.
 Ve gönül Tanrısına der ki:
 -Pervam yok verdiğin elemden
 Her mihnet kabulüm, yeter ki
 Gün eksilmesin penceremden!”

1. Cümle: (Ne..ne bağlacıyla bağlanmış sıralı cümle)

Ne doğan güne hükmüm geçer
 Ne halden anlayan bulunur;

Cümlelerin Öğeleri:

geçer : Yüklem

hükmüm : Özne

doğan güne : Yer tamlayıcısı

ne... ne : Cümle dışı unsur (Bağlaç, cümleye olumsuzluk anlamı katar),

bulunur : Yüklem

hâlden anlayan: Özne

Kelime Grupları:

dağan / gün : Sıfat tamlaması

sıfat isim

hükmüm : İyelik grubu, (tamlayan düşmüş; [benim] hükmüm)

hâlden anlayan : Sıfat-fiil grubu

yer tam. sıf.-fiil

2. Cümle:

Ah aklımdan ölümüm geçer;
 Sonra bu kuş, bu bahçe, bu nur.

Cümlelerin Öğeleri:

<i>geçer</i>	: Yüklem
<i>ölümüm</i>	: Özne
<i>aklımdan</i>	: Yer tamlayıcısı
<i>ah</i>	: Cümle dışı unsur (ünlem)

<i>(geçer)</i>	: Yüklem
<i>sonra</i>	: Zarf
<i>bu kuş, bu bahçe, bu nur</i>	: Özne

Kelime Grupları:

<i>aklım</i>	: İyelik grubu (Tamlayan unsuru düşmüş [benim] aklım)
<i>ölümüm</i>	: İyelik grubu (Tamlayan unsuru düşmüş [benim] ölümüm)
<i>bu/ kuş</i>	: Sıfat tamlaması
<i>bu/ bahçe</i>	: Sıfat tamlaması
<i>bu /nur</i>	: Sıfat tamlaması

3. Cümle

**“Ve gönül Tanrısına der ki:
-Pervam yok verdiğin elemden”**

Bu cümle ki’li birleşik cümledir. *“Ve gönül Tanrısına der ki:* kısmı temel cümle; *“-Pervam yok verdiğin elemden”* kısmı yardımcı cümledir. Yardımcı cümle temel cümleye nesne ilgisiyle bağlanmıştır.

Temel Cümlelerin Öğeleri:

<i>der</i>	: Yüklem
<i>gönül</i>	: Özne
<i>tanrısına</i>	: Yer tamlayıcısı
<i>ve</i>	: Cümle dışı unsur (bağlaç)
<i>ki</i>	: Cümle dışı unsur (bağlaç)

Yardımcı Cümlelerin Öğeleri

<i>yok</i>	: Yüklem
<i>pervam</i>	: Özne
<i>verdiğin elemden</i>	: Zarf

Kelime Grupları:

pervam: İyelik grubu (Tamlayan unsuru düşmüş, [benim] pervam)

verdiğin/ elem: Sıfat tamlaması
sıfat isim

4. Cümle:

Her mihnet kabulüm.

Yeter ki gün eksilmesin penceremden!

Bu cümle de anlam bakımından şarta bağlı bir cümledir. Burada bir temel, bir yardımcı cümle vardır. “*Her mihnet kabulüm*” temel cümle; “*Yeter ki gün eksilmesin penceremden!*” şarta bağlı kısımdır. Yardımcı cümle de ki’li yapılı bir cümle olup temel cümleye zarf ilgisiyle bağlanmaktadır

Temel Cümlelerin Öğeleri:

kabulüm : Yüklem (-dür, bildirme eki düşmüş)
her mihnet : Özne

Yardımcı Cümlelerin Öğeleri:

yeter : Yüklem
ki : Cümle dışı unsur (*yeter ki* “şartıyla” anlamında kalıplaşarak edat durumuna gelmiştir.)

gün eksilmesin penceremden: Özne (ki’li yapının yardımcı cümlesi özne işlevinde)

eksilmesin : Yüklem
gün : Özne
penceremden : Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

her/mihnet : Sıfat tamlaması
pencerem : İyelik grubu, [tamlayanı düşmüş (benim pencerem)]

Kelime Çözümlemeleri:**aklımdan** < akl-ı-m-dan

akl	: İsim kökü
-ı-	: Yardımcı ses
-m-	: Teklik 1. şahıs iyelik eki
-dan	: Ayrılma hâli eki

verdiğin < ver- dik-i-n

ver-	: Fiil kökü
-dik-	: Sıfat-fiil eki
-i-	: Yardımcı ses
-n	: Teklik 2. şahıs iyelik eki

eksilmesin < eksi-l- me-sin

eksi-	: Fiil kökü
-l-	: Fiilden fiil yapım eki
-me-	: Fiilden fiil yapım eki (Olumsuzluk)
-sin	: Teklik 3. şahıs emir eki

(4)

**“Ufuklarda solarken altın şafak gülleri
Yabancı âlemlerden saadetler, emeller,
İhtiraslar bekleyen kimsesiz gönülleri
Gizlice sıkıyordu kızgın demirden eller.**

(Ali Mümtaz Arolat)

Cümlelerin Öğeleri:

<i>sıkıyordu</i>	: Yüklem
<i>kızgın demirden eller</i>	: Özne
<i>gizlice</i>	: Zarf
<i>altın şafak gülleri ufuklarda solarken:</i>	Zarf
<i>yabancı âlemlerden saadetler, emeller, ihtiraslar bekleyen kimsesiz gönülleri</i>	: Belirtili nesne

Kelime Grupları:*altın şafak gülleri* *ufuklarda* /*solarken*: Zarf-fiil grubu

özne yer tam. zarf-fiil

altın şafak/ gülleri : Belirtisiz isim tamlaması
tamlayan tamlanan

altın/ şafak : Sıfat tamlaması
sıfat isim

yabancı âlemlerden saadetler, emeller, ihtiraslar bekleyen/ kimsesiz gönüller:
sıfat isim

Sıfat tamlaması

yabancı âlemlerden/ saadetler, emeller, ihtiraslar/ bekleyen: Sıfat-fiil grubu
yer tam. nesne sıfat-fiil

yabancı/ âlemler : Sıfat tamlaması
sıfat isim

kimsesiz/ gönüller : Sıfat tamlaması
sıfat isim

kızgın demirden/ eller : Sıfat tamlaması
sıfat isim

kızgın/ demir : Sıfat tamlaması
sıfat isim

Kelime Çözümlemeleri:

ufuklarda < ufuk-lar- da

ufuk : İsim kökü
-lar- : Çokluk eki
-da : Bulunma hâli eki

solarken < sol- ar- ken

sol- : Fiil kökü
-ar : Geniş zaman eki
-ken : Zarf-fiil eki (i-ken, i- fiilinin zarf-fiil şekli, i- düşmüş)

yabancı < yaban-cı

yaban : İsim kökü
-cı : İsimden isim yapım eki

bekleyen < bek-le-y-en

bek	: İsim kökü
-le-	: İsimden fiil yapım eki
-y-	: Yardımcı ses
-en	: Sıfat-fiil eki

kimsesiz < kimse-siz

kimse	: İsim gövdesi(kim+ise)
-siz	: İsimden isim yapım eki

gönülleri < gönül-ler-i

gönül	: İsim kökü
-ler-	: Çokluk eki
-i	: Belirtme hâli eki

gizlice < giz-li-ce

giz	: İsim kökü
-li-	: İsimden isim yapım eki
-ce	: İsimden isim yapım eki

sıkıyordu < sık- ı -yor- du

sık-	: Fiil kökü
-ı-	: Yardımcı ses
-yor-	: Şimdiki zaman eki
-du	: Hikâye birleşik zaman eki

kızgın < kız- g ın

kız-	: Fiil kökü
-gın	: Fiilden isim yapım eki

(5)

“Başka sanat bilmeyiz, karşımızda dururken
Yazılmamış bir destan gibi Anadolumuz
Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken
Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz.”

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

1. Cümle:

“Başka sanat bilmeyiz, karşımızda dururken
Yazılmamış bir destan gibi Anadolumuz.”

Cümlelerin Öğeleri:*bilmeyiz* : Yüklem*(biz)* : Özne (-iz)*başka sanat* : Belirtisiz nesne*Anadolumuz yazılmamış bir destan gibi karşımızda dururken:* Zarf**Kelime Grupları:***Anadolumuz / yazılmamış bir destan gibi karşımızda dururken:* Zarf-fiil grubu

özne

zarf

yer tam.

zarf-fiil

başka sanat

: Sıfat tamlaması

sıfat isim

yazılmamış bir destan gibi : Edat grubu

isim

edat

yazılmamış/ bir destan

: Sıfat tamlaması

sıfat

isim

bir/ destan

: Sıfat tamlaması

sıf. isim

2. Cümle:**“Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken****Sana uğurlar olsun...”****Cümlelerin Öğeleri:***uğurlar olsun* : Yüklem (özne yüklem içinde)*uğurlar* : Özne*sana* : Yer tamlayıcısı*biz bu yolda türküler tuttururken:* Zarf*arkadaş* : Cümle dışı unsur (seslenme)**Kelime Grupları:***biz bu yolda türküler tuttururken* : Zarf-fiil grubu

özne yer tam. nesne

zarf-fiil

<u>bu</u> <u>yol</u>	: Sıfat tamlaması
sıf. isim	
<u>türkü</u> <u>tuttur-</u>	: Birleşik fiil (isim+yar. fiil)
isim y.fiil	
<u>uğurlar</u> <u>ol-</u>	: Birleşik fiil (isim+yar. fiil)
isim yar. fiil	

3. Cümle:

“Ayrılıyor yolumuz.”

Cümlelerin Öğeleri:

<i>ayrılıyor</i>	: Yüklem
<i>yolumuz</i>	: Özne (iyelik grubu, [bizim] yolumuz)

Kelime Çözümlemeleri:

dururken < dur-ur-ken

dur-	: Fiil kökü
-ur-	: Geniş zaman eki
-ken	: Zarf-fiil eki (i-ken, i- fiilinin zarf-fiil şekli, i- düşmüş)

yazılmamış < yaz-ı-l-ma-mış

yaz-	: Fiil kökü
-ı-	: Yardımcı ses
-l-	: Fiilden fiil yapım eki
-ma-	: Fiilden fiil yapım eki (olumsuzluk)
-mış	: Sıfat-fiil eki

gibi < kip-i (k >g ve p > b sedalılışması var)

kip	: İsim kökü
-i	: Teklik 3. şahıs iyelik eki

arkadaş < arka-daş

arka	: İsim kökü
-daş	: İsimden isim yapım eki

tuttururken < tut- tur-ur- ken

tut-	: Fiil kökü
-tur-	: Fiilden fiil yapım eki (ettirgenlik eki)

- ur- : Geniş zaman eki
 -ken : Zarf-fiil eki (i-ken)

sana < “sen” zamirinin yönelme hâli

olsun < ol-sun

- ol- : Fiil kökü
 -sun : Teklik 3. şahıs emir eki

ayrılıyor < ayır-ı-l-ı-yor

- ayır : Fiil kökü (“-ı” ünlüsü düşmüş)
 -ı- : Yardımcı ses
 -l- : Fiilden fiil yapım eki
 -ı- : Yardımcı ses
 yor : Şimdiki zaman eki

yolumuz < yol-u-muz

- yol : İsim kökü
 -u- : Yardımcı ses
 -muz : Çokluk 1. şahıs iyelik ek

(6)

“Seni düşündükçe
 Gül dikiyorum elimin değdiği yere
 Atlara su veriyorum
 Daha bir seviyorum dağları.”
 (İlhan Berk)

1. Cümle:

“Seni düşündükçe
 Gül dikiyorum elimin değdiği yere.”

Cümlelerin Öğeleri:

- dikiyorum* : Yüklem
(ben) : Özne (-um)
gül : Belirtisiz nesne

elimin değdiği yere: Yer tamlayıcısı
seni düşündükçe: Zarf

Kelime Grupları:

Seni düşündükçe : Zarf-fiil grubu
 nesne zarf-fiil

elimin değdiği / yer : Sıfat tamlaması
 sıfat isim

elimin değdiği(i) : Sıfat-fiil grubu

2. Cümle:

“Atlara su veriyorum.”

Cümlelerin Öğeleri:

veriyorum : Yüklem
(ben) : Özne
su : Belirtisiz nesne
atlara : Yer tamlayıcısı

3. Cümle:

“Daha bir seviyorum dağları.”

Cümlelerin Öğeleri:

seviyorum : Yüklem
(ben) : Özne (-um)
daha bir : Zarf
dağları : Nesne

Kelime Çözümlemeleri:

seni < *sen-i*
sen : İsim kökü.
-i : Belirtme hâli eki.

düşündükçe < *düş-e-n-dükçe*
düş- : İsim kökü

- ü-< -e- : İsimden fiil yapım eki
- n- : Fiilden fiil yapım eki
- dükçe : Zarf-fiil eki

dikiyorum < dik-i- yor-um

- dik- : Fiil kökü
- i- : Yardımcı ses
- yor- : Şimdiki zaman eki
- um : Teklik 1. şahıs eki

elimin < el-i-m-in

- el : İsim kökü
- i- : Yardımcı ses
- m- : Teklik1. şahıs iyelik eki
- in : İlgi hâli eki.

değdiği < değ- dik-i

- değ- : Fiil kökü
- dik- : Sıfat-fiil eki
- i : Teklik 3. şahıs iyelik eki

yere < yer-e

- yer : İsim kökü.
- e : Yönelme hâli eki.

atlara < at-lar- a

- at : İsim kökü
- lar- : Çokluk eki
- a : Yönelme hâli eki

veriyorum < ver-i-yor-um

- ver- : Fiil kökü
- i- : Yardımcı ses
- yor- : Şimdiki zaman eki
- um : Teklik 1. şahıs eki

seviyorum < sev-i-yor-um

- sev- : Fiil kökü
- i- : Yardımcı ses
- yor- : Şimdiki zaman eki
- um : Teklik 1. şahıs eki

dağları < dağ-lar-ı

- dağ : İsim kökü
 -lar- : Çokluk eki
 -ı : Belirtme hâli eki

(7)

“Güneş güler, kuşlar uçar havada
 Uyanırlar nazlı nazlı çiçekler...
 Yalnız mısın o karanlık yuvada
 Yok mu seni bir kayırır, bir bekler?..”
 (Recaizade Mahmut Ekrem)

1. Cümle: (sıralı bir cümledir)

“Güneş güler, kuşlar uçar havada.”

Cümlelerin Öğeleri:

- güler* : Yüklem
güneş : Özne
uçar : Yüklem
kuşlar : Özne
havada : Yer tamlayıcısı

2. Cümle:

“Uyanırlar nazlı nazlı çiçekler.”

Cümlelerin Öğeleri:

- uyanırlar* : Yüklem
çiçekler : Özne
nazlı nazlı : Zarf

Kelime Grupları:

- nazlı nazlı* : Tekrar grubu
nazlı nazlı çiçekler : Sıfat tamlaması

3. Cümle:

“Yalnız mısın o karanlık yuvada.”

Cümlelerin Öğeleri:

yalnız mısın : Yüklem
(sen) : Özne (-sın)
o karanlık yuvada : Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

o /karanlık yuva : Sıfat tamlaması
 sf. isim

karanlık/ yuva : Sıfat tamlaması
 sıfat isim

4. Cümle:

“Yok mu seni bir kayırır, bir bekler?”

Cümlelerin Öğeleri:

yok mu : Yüklem
bir kayırır, bir bekler : Özne
seni : Belirtili nesne

Kelime Grupları

bir/ kayırır : Sıfat tamlaması
 sf. isim

bir/ bekler : Sıfat tamlaması
 sf. isim

Kelime Çözümlemeleri:

kayırır < kayır-ır < kayur- < kaygur- < kad-gur-
 kayır: Fiil gövdesi
 -ır : Sıfat-fiil eki

bekler < bek-le-r
 bek : İsim kökü
 -le- : İsimden fiil yapım eki
 -r : Sıfat- fiil eki

(8)

**“Kadir Mevlam, eğer senden uzakta
Bana takdir eylemişse ölümü:
Rahat etmem bu yabancı toprakta,
Cennette de avutamam gönlümü.”**

(Orhan Seyfi Orhon)

1. Cümle:

Bu cümle şartlı bir cümledir. Bu bakımdan bir temel cümle, bir de yan cümle vardır. *“Kadir Mevlam, eğer senden uzakta / Bana takdir eylemişse ölümü”* kısmı yardımcı cümle; *“Rahat etmem bu yabancı toprakta”* kısmı ise temel cümledir.

Yardımcı Cümlelerin Öğeleri:

**“Kadir Mevlam, eğer senden uzakta
Bana takdir eylemişse ölümü:**

<i>takdir eylemişse</i>	: Yüklem
<i>Kadir Mevlam</i>	: Özne
<i>bana</i>	: Yer tamlayıcısı
<i>senden uzakta</i>	: Yer tamlayıcısı
<i>ölümü</i>	: Belirtili Nesne
<i>eğer</i>	: Cümle dışı unsur (şart edatı)

Temel Cümlelerin Öğeleri:

“Rahat etmem bu yabancı toprakta”

<i>rahat etmem</i>	: Yüklem
<i>(ben)</i>	: Özne (-m)
<i>kadir Mevlam, eğer senden uzakta bana ölümü takdir eylemişse:</i>	Zarf
<i>bu yabancı toprakta</i>	: Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

Kadir Mevlam : İyelik grubu ([benim] Kadir Mevlam)

kadir /Mevla : Sıfat tamlaması
sıf. isim

takdir / eyle- : Birleşik fiil grubu
 isim yar. fiil
senden / uzak : Uzaklaşma grubu
 hal ekli is. sıfat
rahat / et- : Birleşik fiil grubu
 isim yar. fiil
bu / yabancı toprak : Sıfat tamlaması
 sıf. isim
yabancı / toprak : Sıfat tamlaması
 sıfat isim

2. Cümle:

“Cennette de avutamam gönlümü.”

Cümlelerin Öğeleri:

avutamam : Yükleme
ben : Gizli özne
gönlümü : Belirtili nesne
cennette de : Yer tamlayıcısı

Kelime Çözümlemeleri:

uzakta < uz-a-k-ta

uz : İsim kökü
 -a- : İsimden fiil yapım eki
 -k- : Fiilden isim yapım eki
 -ta : Bulunma hâli eki

eylemişse < eyle-miş- se

eyle- : Fiil gövde
 -miş- : Öğrenilen geçmiş zaman eki
 -se : Şart eki

ölümü < öl-ü- m-ü

öl- : Fiil kökü
 -ü- : Yardımcı ses
 -m- : Fiilden isim yapım eki
 -ü : Belirtme hâli eki

etmem < et- me-m

et- : Fiil kökü.

-me- : Fiilden fiil yapım eki (olumsuzluk)

-m : Teklik 1. şahıs eki.

avutamam < avut- ama-m

avut- : Fiil gövdesi

-ama- : Yeterlilik fiilinin olumsuzu.

-m : Teklik 1. şahıs eki.

gönlümü < gönül- ü-m-ü

gönül : İsim kökü (vurgusuz orta hece ünlüsü “ü” düşmüş)

-ü- : Yardımcı ses.

-m- : Teklik 1. şahıs iyelik eki.

-ü : Belirtme hâli eki.

(9)

“Senelerce sana hasret taşıyan

Bir gönülle kollarına atılsam

Ben de, bir gün, kucağında yaşayan

Bahtiyarlar arasına katılsam.”

(Orhan Seyfi Orhon)

1. Cümle:

“Senelerce sana hasret taşıyan

Bir gönülle kollarına atılsam.”

Cümlelerin Öğeleri:

atılsam : Yükleme [Şart kipi (-sa) istek işlevinde]

ben : Gizli özne (-m)

kollarına : Yer tamlayıcısı.

senelerce sana hasret taşıyan bir gönülle: Zarf

Kelime Grupları:

senelerce sana hasret taşıyan bir gönül ile : Edat grubu

bağlı unsur

edat

senelerde sana hasret taşıyan bir gönül : Sıfat tamlaması
 sıfat isim
senelerde sana hasret taşıyan : Sıfat-fiil grubu
 zarf yer tam. nesne sıfat-fiil

bir/ gönül : Sıfat tamlaması
 sıfat isim

2. Cümle:

**“Ben de, bir gün, kucağında yaşayan
 Bahtiyarlar arasına katılsam.”**

Cümlelerin Öğeleri:

katılsam : Yüklem [Şart kipi (-sa) istek işlevinde]
ben de : Özne
bir gün : Zarf
kucağında yaşayan bahtiyarlar arasına: Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

kucağında yaşayan bahtiyarlar / arası: Belirtisiz isim tamlaması
kucağında yaşayan / bahtiyarlar : Sıfat tamlaması
kucağında / yaşayan : Sıfat-fiil grubu
bir gün : Sıfat tamlaması

Kelime Çözümlemeleri:

senelerde < sene-ler-ce
 sene : İsim kökü.
 -ler- : Çokluk eki.
 -ce : Eşitlik hâli eki

taşıyan < taş-ı-y-an
 taş : İsim kökü
 -ı- : İsimden fiil yapım eki
 -y- : Yardımcı ses
 -an : Sıfat-fiil eki

gönülle < gönül-le
 gönül : İsim kökü.
 -le : Vasıta hâli eki.

kollarına < kol-lar-ı-n-a

- kol : İsim kökü.
 -lar- : Çokluk eki
 -ı- : Yardımcı ses.
 -n- : Teklik 2. şahıs iyelik eki.
 -a : Yönelme hâli eki.

atılsam < at-ı-l-sa-m

- at- : Fiil kökü
 -ı- : yardımcı ses
 -l- : Fiilden fiil yapım eki
 -sa- : Şart kipi
 -m : Teklik 1. şahıs eki

kucağına < kuç-ak-ı-n-a

- kuç- : Fiil kökü ("ç" sesinde sedalılaştırma)
 -ak- : Fiilden isim yapma eki
 -ı- : Yardımcı ses.
 -n- : Teklik 2. şahıs iyelik eki.
 -a : Yönelme hâli eki.

(10)

"Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum;
 Her lahza bir alev gibi hasretti duyduğum.
 Kalbimde vardı "Byron"u bedbaht eden melal
 Gezdim o yaşta dağları, hulyam içinde lâl
 Aldım Rakofça kırlarının hür havasını,
 Duydum akıncı cedlerimin ihtirasını,
 Her yaz, şimâle doğru asırlarca bir koşu,
 Bağrımda bir akis gibi kalmış uğultulu..."

(Yahya Kemal Beyatlı)

1. Cümle:

"Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum;
 Her lahza bir alev gibi hasretti duyduğum."

Cümlelerin Öğeleri:

bir alev gibi hasretti : Yüklem

duyduğum : Özne
her lahza : Zarf
Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum : Zarf

Kelime Grupları:

Balkan şehirlerinde *geçerken* *çocukluğum*: Zarf-fiil grubu

<i>Yer tam.</i>	<i>zarf-fiil</i>	<i>özne</i>
<i>Balkan/ şehirleri</i>	: Belirtisiz isim tamlaması	
<i>çocukluğum</i>	: İyelik grubu (tamlayan düşmüş [benim] çocukluğum)	
<i>her / lahza</i>	: Sıfat tamlaması	
<i>bir/ alev gibi hasret</i>	: Sıfat tamlaması	
<i>alev gibi/ hasret</i>	: Sıfat tamlaması	
<i>alev/ gibi</i>	: Edat grubu	

2. Cümle:

“Kalbimde vardı “Byron”u bedbaht eden melal”

Cümlelerin Ögeleri:

<i>vardı</i>	: Yükleme
<i>"Byron"u bedbaht eden melal</i>	: Özne
<i>kalbimde</i>	: Yer tamlaticısı.

Kelime Grupları:

<u>"Byron"u bedbaht eden/</u> sıfat	<u>melâl:</u> Sıfat tamlaması isim
<u>"Byron"u bedbaht eden</u> nesne sıfat-fiil	: Sıfat-fiil grubu
bedbaht et-	: Birleşik fiil

3. Cümle:

“Gezdim o yaşıta dağları, hulyam içinde lâl”

Cümlelerin Ögeleri:

gezdim : Yüklem
ben : Gizli özne (-m)
dağları : Belirtili nesne

o yaşta : Zarf
hiülyam içinde : Yer tamlayıcısı
lâl : Zarf

Kelime Grupları:

o yaş : Sıfat tamlaması
hiülyam içi : Belirtisiz isim tamlaması

4. Cümle:

“Aldım Rakofça kırlarının hür havasını.”

Cümlelerin Öğeleri:

aldım : Yüklem
ben : Gizli özne
Rakofça kırlarının hür havasını: Belirtili nesne

Kelime Grupları:

Rakofça kırlarının/ hür havası: Belirtili isim tamlaması
tamlayan tamlanan
Rakofça /kırları : Belirtisiz isim tamlaması
hür/ hava : Sıfat tamlaması
sıf. isim

5. Cümle:

“Duydum akıncı cedlerimin ihtirasını.”

Cümle unsurlar:

duydum : Yüklem
ben : Gizli özne (-m.)
akıncı cedlerimin ihtirasını: Belirtili nesne

Kelime Grupları:

akıncı cedlerimin/ ihtirası : Belirtili isim tamlaması
tamlayan tamlanan
akıncı/ ced : Sıfat tamlaması
sıf. İsim

6. Cümle:

“Her yaz, şimale doğru asırlarca bir koşu,
“Bağrında bir akis gibi kalmış uğultulu...”

Cümlelerin Öğeleri:

kalmış : Yüklem
her yaz şimale doğru asırlarca bir koşu: Özne
bağrında : Yer tamlayıcısı
uğultulu bir akis gibi : Zarf

Kelime Grupları:

her yaz şimale doğru asırlarca (süren) / bir koşu: Sıfat tamlaması
 sıfat isim

her yaz/ şimale doğru asırlarca (süren): Sıfat-fiil grubu (sıfat-fiili düşmüş)
 zarf zarf zarf sıf.-fiil

her/ yaz : Sıfat tamlaması
şimale/ doğru : Edat grubu
bir koşu : Sıfat tamlaması
uğultulu bir akis/ gibi : Edat grubu
uğultulu/ bir akis : Sıfat tamlaması
bir/ akis : Sıfat tamlaması

Kelime Çözümlemeleri:

şehirlerinde < şehir- ler-i-n-de

şehir : İsim kökü
 -ler : Çokluk eki
 -i- : Teklik 3. şahıs iyelik eki
 -n- : Yardımcı ses
 -de : Bulunma hâli eki

geçerken < geç-er- ken

geç- : Fiil kökü
 -er- : Geniş zaman eki
 -ken : Zarf-fiil eki

çocukluğum < çocuk-luk-u-m

- çocuk : İsim kökü
 -luk- : İsimden isim yapım eki
 -u- : Yardımcı ses
 -m : Teklik 1. şahıs iyelik eki

duyduğum < duy- duk-u-m

- duy- : Fiil kökü
 -duk- : Sıfat-fiil eki
 -u- : Yardımcı ses
 -m : Teklik 1. şahıs iyelik eki

kalbimde < kalb-i-m-de

- kalp :İsim kökü
 -i- : Yardımcı ses
 -m- : Teklik 1. şahıs iyelik eki
 -de : Bulunma hâli eki

eden < et-en

- et- : Fiil kökü ("t > d" sedahlılaşması var)
 -en : Sıfat-fiil eki

içinde < iç-i- n-de

- iç : İsim kökü
 -i- : Teklik 3. şahıs iyelik eki
 -n- : Yardımcı ses
 -de : Bulunma hâli eki

kırlarının < kır-lar-ı-nın

- kır : İsim kökü
 -lar- : Çokluk eki
 -ı- : Teklik 3. şahıs iyelik eki
 -nın- : İlgi hâli eki

havasını < hava-sı- n-ı

- hava : İsim kökü
 -sı- : Teklik 3. şahıs iyelik eki
 -n- : Yardımcı ses
 -ı : Belirtme hâli eki

akıncı < ak-ı- n-cı

- ak- : Fiil kökü
 -ı- : Yardımcı ses
 -n- : Fiilden isim yapım eki
 -cı : İsimden isim yapım eki

cedlerimin < ced-ler-i-m-in

- ced : İsim kökü
 -ler- : Çokluk eki
 -i- : Yardımcı ses
 -m- : Teklik 1. şahıs iyelik eki
 -in : İlgi hâli eki

asırlarca < asır-lar-ca

- asır : İsim kökü
 -lar- : Çokluk eki
 -ca : Eşitlik eki

uğultulu < uğul-tu-lu

- uğul : İsim kökü (yansıma kelime)
 -tu- : İsimden isim yapım eki
 -lu : İsimden isim yapım eki

(11)

**“Geçmiş bir zamanı kalbim bulmak üzeredir,
 Tamamlanacaktır yarım kalmış rüyalar;
 Ey hafıza! Cömert memenden beni emzir,
 Zengin renklerini ufkuma dök ey bahar!”**

(Ahmet Muhip Dıranas)

1. Cümle:*“Geçmiş bir zamanı kalbim bulmak üzeredir.”***Cümlelerin Öğeleri:**

geçmiş bir zamanı bulmak üzeredir : Yüklem
kalbim : Özne

Kelime Grupları:

geçmiş bir zamanı bulmak üzere : Edat grubu
edata bağlı kısım edat

geçmiş bir zamanı bulmak : İsim-fiil grubu
nesne isim-fiil

geçmiş /bir zaman : Sıfat tamlaması
bir/ zaman : Sıfat tamlaması
kalbim : İyelik grubu (tamlayanı düşmüş, [benim] kalbim)

2. Cümle:

“Tamamlanacaktır yarım kalmış rüyalar.”

Cümlelerin Öğeleri:

tamamlanacaktır : Yüklem
yarım kalmış rüyalar : Özne

Kelime Grupları:

yarım kalmış/ rüya : Sıfat tamlaması.
sıfat isim

yarım kalmış : Sıfat-fiil grubu
özne sıfat-fiil

3. Cümle:

“Ey hafıza! Cömert memenden beni emzir.”

Cümlelerin Öğeleri:

emzir : Yüklem
sen : Gizli özne
beni : Belirtili nesne
cömert memenden : Yer tamlayıcısı
ey hafıza : Cümle dışı unsur

Kelime Grupları:

ey hafıza : Ünlem grubu
cömert/ meme : Sıfat tamlaması

4. Cümle:

"Zengin renklerini ufkuma dök ey bahar!"

Cümlelerin Öğeleri:

dök : Yüklem
sen : Gizli özne
zengin renklerini : Belirtili nesne
ufkuma : Yer tamlayıcısı
ey bahar : Cümle dışı unsur

Kelime Grupları:

ey bahar : Ünlem grubu
zengin /renk : Sıfat tamlaması
ufkum : İyelik grubu (tamlayanı düşmüş, [benim] ufkum)

Kelime Çözümlemeleri:

geçmiş < geç- miş

geç- : Fiil kökü
-miş : Sıfat-fiil eki

tamamlanacaktır < tamam-la-n-acak-tır

tamam : İsim kökü
-la- : İsimden fiil yapım eki
-n- : Fiilden fiil yapım eki
-acak- : Gelecek zaman eki
-tır : Kuvvetlendirme ve ihtimal eki

yarım < yar-ı-m

yar- : Fiil kökü
-ı- : Yardımcı ses
-m : Fiilden isim yapım eki

memenden < meme-n- den

meme : İsim kökü
-n- : Teklik 2. şahıs iyelik eki
-den : Ayrılma hâli eki

beni < ben-i

- ben : İsim kökü
 -i : Belirtme hâli eki

emzir -< em-i-z-i-r-

- em- : Fiil kökü
 -i- :Yardımcı ses
 -z- : Fiilden fiil yapım eki
 -i- :Yardımcı ses
 -r- : Fiilden fiil yapım eki

renklerini < renk-ler-i-n-i

- renk : İsim kökü
 -ler- : Çokluk eki
 -i- : Yardımcı ses
 -n- : Teklik 2. şahıs iyelik eki
 -i : Belirtme hâli eki

ufkuma < ufuk-u-m-a

- ufuk : İsim kökü
 -u- : Yardımcı ses
 -m- : Teklik 1. şahıs iyelik eki
 -a : Yönelme hâli eki

(12)

**“Ey, pembe akşamların kara sevdalıları!
 Güzelliklerine doyulmamış zamanlar!
 Ergen yastığının ateşten rüyaları!
 Ey, saf kalbimizde doğmuş ve ölmüş anlar!...”**

**Hatırası kalbe ışıklarla dökülen
 En güzele, en iyiye, en sevgiliye
 Selam, sonsuzluğun aydınlık bahçesinden,
 Selam, senelerce, senelerce öteye...”**

(Ahmet Muhip Dıranas)

1. Cümle:

***Ey, pembe akşamların kara sevdalıları!
 Güzelliklerine doyulmamış zamanlar!***

Ergen yastığının ateşten rüyaları!

Ey, saf kalbimizde doğmuş ve ölmüş anlar!...

Hatırası kalbe ışıklarla dökülen

En güzele, en iyiye, en sevgiliye

Selam, sonsuzluğun aydınlık bahçesinden,

Cümlelerin Öğeleri:

selam (olsun): Yüklem (yardımcı fiil düşmüş eksilteli yapı)

ey, pembe akşamların kara sevdalıları! : Cümle dışı unsur

güzelliklerine doyulmamış zamanlar!: Cümle dışı unsur

ergen yastığının ateşten rüyaları! : Cümle dışı unsur

ey, saf kalbimizde doğmuş ve ölmüş anlar!...: Cümle dışı unsur

hatırası kalbe ışıklarla dökülen en güzele, en iyiye, en sevgiliye: : Yer tamlayıcısı

sonsuzluğun aydınlık bahçesinden : Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

ey, pembe akşamların kara sevdalıları!

: Ünlem grubu

pembe akşamların /kara sevdalıları

: Belirtili isim tamlaması

pembe akşamlar

: Sıfat tamlaması

kara sevdalıları

: Sıfat tamlaması

güzelliklerine doyulmamış /zamanlar

: Sıfat tamlaması

güzelliklerine/ doyulmamış

: Sıfat-fiil grubu

ergen yastığının/ ateşten rüyaları

: Belirtili isim tamlaması

ergen yastığı

: Belirtisiz isim tamlaması

ateşten rüyalar

: Sıfat tamlaması

güzelliklerine doyulmamış zamanlar!

: Ünlem grubu

ergen yastığının ateşten rüyaları!

: Ünlem grubu

ey, saf kalbimizde doğmuş ve ölmüş anlar!...: Ünlem grubu

saf kalbimizde doğmuş ve ölmüş/ anlar

: Sıfat tamlaması

saf kalbimizde doğmuş ve ölmüş

: Sıfat-fiil grubu

saf kalp

: Sıfat tamlaması

kalbimiz

: İyelik grubu ([bizim] kalbimiz)

doğmuş ve ölmüş

: Bağlama grubu

hatırası kalbe ışıklarla dökülen /en güzele, en iyiye, en sevgiliye: Sıfat tamlaması

hatırası kalbe ışıklarla dökülen

: Sıfat-fiil grubu

hatırası

: İyelik grubu (tamlayanı düşmüş, [onun] hatırası)

ışıklarla

: Edat grubu

en güzel

: Sıfat tamlaması

en iyi

: Sıfat tamlaması

<i>en sevgili</i>	: Sıfat tamlaması
<i>sonsuzluğun /aydınlık bahçesi</i>	: Belirtili isim tamlaması
<i>aydınlık /bahçe</i>	: Sıfat tamlaması

2. Cümle:

“Selam, senelerce, senelerce öteye...”

Cümlelerin Öğeleri:

<i>selam (olsun)</i>	: Yüklem (Özne yüklem içinde)
<i>selam</i>	: Özne
<i>senelerce, senelerce öteye</i>	: Yer tamlayıcısı (Eşitlik grubu)

Kelime Çözümlemeleri:

akşamların < akşam-lar-ın

akşam	: İsim gövdesi
-lar-	: Çokluk eki
-ın	: İlgi hâli eki

güzelliklerine < güzel-lik-ler-i-n-e

güzel	: İsim kökü
-lik-	: İsimden isim yapım eki
-ler-	: Çokluk eki
-i-	: Teklik 3. şahıs iyelik
-n-	: Yardımcı ses
-e	: Yönelme hâli eki

doymamış < do-y-u-l-ma-mış

do- < to-	: Fiil kökü (kelime başında “t > d” değişikliği olmuş)
-y-	: Fiilden fiil yapım eki
-u-	: Yardımcı ses
-l-	: Fiilden fiil yapım eki
-ma-	: Fiilden fiil yapım eki (olumsuzluk)
-mış	: Sıfat-fiil eki

yastığın < yasta- k-ın

yasta-	: Fiil gövdesi
-k-	: Fiilden isim yapım eki
-ın	: İlgi hâli eki

kalbimizde < kalp-i-miz-de

- kalp : İsim kökü ("p" sedalılaştırılmış)
 -i- : Yardımcı ses
 -miz- : Çokluk 1. şahıs iyelik eki
 -de : Bulunma hâli eki

ışıklarla < ışı-k-lar-la

- ışı- : Fiil kökü
 -k- : Fiilen isim yapım eki
 -lar- : Çokluk eki
 -la : Vasıta hâli eki

dökülen < dök-ü-l-en

- dök- : Fiil kökü
 -ü- : yardımcı ses
 -l- : Fiilden fiil yapım eki
 -en : Sıfat-fiil eki

sonsuzluğun < son-suz-luk-un

- son : İsim kökü
 -suz- : İsimden isim yapım eki (olumsuzluk)
 -luk- : İsimden isim yapım eki
 -un : İlgi hâli eki

(13)

kalbinde dünyayı taşır bu çocuk
 dünya kalbimizde taşınmaya değer
 bir yılbaşı gecesi balıklar gibi sarhoştuk
 la donna'yı eteğinden çekti birader
 taksim Harbiye yolunda.

(Attilâ İlhan)

1. Cümle:*"Kalbinde dünyayı taşır bu çocuk."***Cümlelerin Öğeleri:**

- taşır* : Yüklem
bu çocuk : Özne
dünyayı : Belirtili nesne
kalbinde : Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

kalbi : Belirtisiz isim tamlaması (Tamlayanı düşmüş, [kendi] kalbi)
bu çocuk : Sıfat tamlaması.

2. Cümle:

“Dünya kalbimizde taşınmaya değer.”

Cümlelerin Öğeleri:

taşınmaya değer : Yüklem
dünya : Özne
kalbimizde : Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

kalbimiz: İyelik grubu (tamlayanı düşmüş, [bizim] kalbimiz)
taşınmaya değ-: Birleşik fiil

3. Cümle:

“Bir yılbaşı gecesi balıklar gibi sarhoştuk.”

Cümlelerin Öğeleri:

sarhoştuk : Yüklem
biz : Gizli özne (-k)
bir yılbaşı gecesi : Zarf
balıklar gibi : Zarf

Kelime Grupları:

bir yılbaşı gecesi : Sıfat tamlaması
yılbaşı gecesi : Belirtisiz isim tamlaması
balıklar gibi : Edat grubu

4. Cümle:

*“La donna’yı eteğinden çekti birader
 taksim Harbiye yolunda.”*

Cümlelerin Öğeleri:

<i>çekti</i>	: Yükleme
<i>birader</i>	: Özne
<i>La donna'yı</i>	: Belirtili nesne
<i>eteğinden</i>	: Yer tamlayıcısı
<i>Taksim Harbiye yolunda</i>	: Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

eteği : İyelik grubu (tamlayanı düşmüş, [onun] eteği)
Taksim Harbiye/ yolu: Belirtisiz isim tamlaması

(14)

**“yüksekkaldırım’da bir akşam
 maria missakian’ı düşündüm
 eğer kendimi bıraksam
 yağmur olabilirdim yağardım
 kasım’da bir çınar olurdu
 yaprak yaprak dökülürdüm
 kalbimi sıkı tutsam.”**

(Attilâ İlhan)

1. Cümle:

**“Yüksekkaldırım’da bir akşam
 Maria Missakian’ı düşündüm.”**

Cümlelerin Öğeleri:

<i>düşündüm</i>	: Yükleme
<i>ben</i>	: Gizli özne (-m)
<i>Maria Missakian’ı</i>	: Belirtili nesne
<i>yüksekkaldırım’da</i>	: Yer tamlayıcısı
<i>bir akşam</i>	: Zarf

Kelime Grupları:

yüksekkaldırım : Sıfat tamlaması

bir akşam : Sıfat tamlaması
Maria Missakian : Birleşik isim

2. Cümle (Şartlı cümle)

*“Eğer kendimi bıraksam
Yağmur olabilirdim yağardım.”*

Cümlelerin Öğeleri:

yağmur olabilirdim, yağardım : Yüklem (Temel cümle)
ben : Gizli özne
eğer kendimi bıraksam : Zarf (Yardımcı cümle)
şart e. nesne yüklem

Kelime Grupları:

kendim : İyelik grubu (tamlayanı düşmüş, [benim] kendim)
olabil- : Birleşik fiil

3. Cümle (Şartlı birleşik cümle)

*“Kasım’da bir çınar olurdum.
Yaprak yaprak dökülürdüm
Kalbimi sıkı tutsam.”*

Temel Cümlelerin Öğeleri:

olurdum : Yüklem
ben : Gizli özne (-m)
bir çınar : Nesne
kasım’da : Zarf
dökülürdüm : Yüklem
ben : özne (-m)
yaprak yaprak : Zarf
kalbimi sıkı tutsam : Zarf (Yardımcı cümle)

Yardımcı Cümlelerin Öğeleri:

tutsam : Yüklem
sıkı : Zarf
kalbimi : Nesne
Ben : Özne (-m)

Kelime Grupları:

<i>bir çınar</i>	: Sıfat tamlaması.
<i>yaprak yaprak</i>	: Tekrar grubu
<i>kalbim</i>	: İyelik grubu (tamlayanı düşmüş benim kalbim)
<i>sıkı tut-</i>	: Birleşik fiil

Kelime Çözümlemeleri:**düşündüm < düşün-dü-m < tüş-e-n-**

düşün-	: Fiil gövdesi
-dü-	: Görülen geçmiş zaman
-m	: Teklik 1. şahıs eki

kendimi < kendi -m-i

kendi	: İsim kökü
-m	: Teklik 1. şahıs iyelik eki
-i	: Belirtme hâli eki

olabilirdim < ol-abil-ir-di-m

ol-	: Fiil kökü
-abil-	: Yeterlilik fiili ("a-": Zarf-fiil; bil-: yardımcı fiil)
-ir-	: Geniş zaman eki
-di-	: Hikâye birleşik çekimi
-m	: Teklik 1. şahıs eki

dökülürdüm < dök-ü-l-ür-dü-m

dök-	: Fiil kökü
-ü-	: Yardımcı ses
-l-	: Fiilden fiil yapım eki
-ür-	: Geniş zaman eki
-dü-	: Hikâye birleşik çekimi
-m	: Teklik 1. şahıs eki

sıkı < sık-ı

sık-	: Fiil kökü
-ı	: Fiilden isim yapım eki

tutsam < tut-sa-m

tut-	: Fiil kökü
-sa-	: Şart eki
-m	: Teklik 1. şahıs eki

(15)

“ben sana mecburum bilemezsin
adını mih gibi aklımda tutuyorum
büyüdükçe büyüyor gözlerin
ben sana mecburum bilemezsin
içimi seninle ısıtıyorum.”
(Attilâ İlhan)

1. Cümle (İç içe birleşik cümle yapısındadır)

“Ben sana mecburum bilemezsin”

İç Cümlelerin Öğeleri:

mecburum : Yüklem
ben : Özne
sana : Yer tamlayıcısı

Temel Cümlelerin Öğeleri:

bilemezsin : Yüklem
sen : Gizli özne (-sin)
ben sana mecburum : Belirtisiz nesne

2. Cümle:

“Adını mih gibi aklımda tutuyorum.”

Cümlelerin Öğeleri:

tutuyorum : Yüklem
ben : Gizli özne (-um)
adını : Belirtili nesne
mih gibi : Zarf
aklımda : Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

adın : İyelik grubu (tamlayanı düşmüş, [senin] adın)
mih gibi : Edat grubu
aklım : İyelik grubu (tamlayanı düşmüş, [benim] aklım)

3. Cümle:**“Büyüdükçe büyüyor gözlerin.”****Cümlelerin Öğeleri:**

büyüdükçe büyüyor : Yüklem (zarf yüklem içinde yer almış; büyüdükçe)
gözlerin : Özne

Kelime Grupları:

gözlerin: İyelik grubu (tamlayanı düşmüş, [senin] gözlerin)

4. Cümle:**“İçimi seninle ısıtıyorum.”****Cümlelerin Öğeleri:**

ısıtıyorum : Yüklem
ben : Gizli özne
içimi : Nesne
seninle : Zarf

Kelime Grupları:

içim : İyelik grubu (tamlayanı düşmüş, [benim] içim)
senin ile : Edat grubu

Kelime Çözümlemeleri:**ısıtıyorum < ısı-t-ı-yor-um**

ısı- : Fiil kökü
 -t- : Fiilden fiil yapım eki
 -ı- : Yardımcı ses
 -yor- : Şimdiki zaman eki
 - um : Teklik 1. şahıs eki

bilemezsin < bil -emez-sin

bil- : Fiil kökü
 -emez- : Yeterlilik fiilinin geniş zamanının olumsuzluğu
 -sin : Teklik 2. şahıs eki

adını < ad-ı- n-ı

ad : İsim kökü

-ı- : Yardımcı ses

n- : Teklik 2. şahıs iyelik eki

-ı : Belirtme hâli eki

büyüdükçe < büyü-dükçe

büyü- : Fiil kökü

-dükçe : Zarf-fiil eki

gözlerin < gö-z-ler-i-n

gö- < kö- : Fiil kökü (kelime başında “ k >g” değişikliği)

-z- : Fiilden isim yapım eki

-ler- : Çokluk eki

-i- : Yardımcı ses

-n : Teklik 2. şahıs iyelik eki

(16)

“Garibim; her taraf bana yabancı,
Dertliyim; çekinme doldur be hancı!
İlk önce kımıldar hafif bir sancı,
Ayrılık sonradan kor yavaş yavaş...”

(Bekir Sıtkı Erdoğan)

1. Cümle:

“Garibim.”

Cümlenin Öğeleri:

garibim : Yüklem

ben : Gizli özne (-m)

2. Cümle:

“Her taraf bana yabancı.”

Cümlenin Öğeleri:

yabancı(dır) : Yüklem (ek fiil düşmüş)

her taraf : Özne
bana : Yer tamlayıcısı

3. Cümle:

"Dertliyim."

Cümlenin Öğeleri:

dertliyim : Yükleme
ben : Gizli özne (-m)

4. Cümle:

"Çekinme."

Cümlenin Öğeleri:

çekinme : Yükleme
sen : Gizli özne

5. Cümle:

"Doldur be hancı."

Cümlenin Öğeleri:

doldur : Yükleme
sen : Gizli özne
be hancı : Cümle dışı unsur

6. Cümle:

"İlk önce kımıldar hafif bir sancı."

Cümlenin Öğeleri:

kımıldar : Yükleme
hafif bir sancı : Özne
ilk önce : Zarf

Kelime Grupları:

ilk önce : Sıfat tamlaması

hafif bir sancı: Sıfat tamlaması

bir sancı : Sıfat tamlaması

7. Cümle:

“Ayrılık sonradan kor yavaş yavaş...”

Cümlelerin Öğeleri:

kor : Yüklem

ayrılık : Özne

sonradan : Zarf

yavaş yavaş : Zarf

Kelime Grupları:

yavaş yavaş : Tekrar grubu

Kelime Çözümlemeleri:

çekinme < çek-i-n-me

çek- : Fiil kökü

-i- : yardımcı ses

-n- : Fiilden fiil yapım eki

-me : Fiilden fiil yapım eki (olumsuzluk)

ayrılık < ayr-ı-lık

ayır- : Fiil kökü

-ı- : Fiilden isim yapım eki

-lık : İsimden isim yapım eki

kor < ko-r

ko- : Fiil kökü

-r : Geniş zaman eki

sonradan < son- ra-dan

son : İsim kökü

-ra- : İsimden isim yapım eki

-dan : Ayrılma hâli eki

(17)

Küçük Ağa'nın gençliğinden duyduğu hafifseme tamamen gitmişti.

Söylenenlerden çok söyleyiş tarzı bağlayıcı idi. Bundan sonra konuşma iyice ciddileşti. Tevfik Bey, onların şimdiye kadar ne yaptıklarını, yiyecek, giyecek, ve cephanelerini nereden bulduklarını sordu.

(Tarık Buğra- Küçük Ağa)

1. Cümle:

"Küçük Ağa'nın gençliğinden duyduğu hafifseme tamamen gitmişti."

Cümlelerin Öğeleri:

gitmişti : Yüklem
küçük Ağa'nın gençliğinden duyduğu hafifseme : Özne
tamamen : Zarf

Kelime Grupları:

Küçük Ağa'nın gençliğinden duyduğu / hafifseme : Sıfat tamlaması
 sıfat isim

Küçük Ağa'nın gençliğinden duyduğ(u) : Sıfat-fiil grubu
 Yer tamlayıcısı sıfat-fiil

Küçük Ağa'nın / gençliği Belirtili isim tamlaması
 tamlayan tamlanan

Küçük Ağa : Unvan grubu

2. Cümle:

"Söylenenlerden çok söyleyiş tarzı bağlayıcı idi."

Cümlelerin Öğeleri:

bağlayıcı idi : Yüklem
söyleyiş tarzı : Özne
söylenenlerden çok : Zarf

Kelime Grupları:

söylenenlerden çok : Edat grubu

söyleyiş tarzı : Belirtisiz isim tamlaması

3. Cümle:

“Bundan sonra konuşma iyice ciddileşti.”

Cümlelerin Öğeleri:

ciddileşti : Yüklem

konuşma : Özne

iyice : Zarf

bundan sonra : Zarf

Kelime Grupları:

bundan sonra : Edat grubu

4. Cümle:

“Tevfik Bey, onların şimdiye kadar ne yaptıklarını, yiyecek, giyecek, ve cep-hanelerini nereden bulduklarını sordu.”

Cümlelerin Öğeleri:

sordu : Yüklem

Tevfik Bey : Özne

onların şimdiye kadar ne yaptıklarını: Belirtili nesne

yiyecek, giyecek, ve cep-hanelerini nereden bulduklarını: Belirtili nesne

Kelime Grupları:

Tevfik Bey : Unvan grubu

onların /şimdiye kadar ne yaptıkları : Belirtili isim tamlaması

şimdiye kadar ne yaptık (ları) : Sıfat-fiil grubu

şimdiye kadar : Edat grubu

yiyecek, giyecek, ve cep-hanelerini nereden bulduk(larını): Sıfat-fiil grubu

yiyecek, giyecek ve cep-hane : Bağlama grubu

Kelime Çözümlemeleri:**Gençliğinden < genç-lik-i- n- den**

genç	: İsim kökü
-lik-	: İsimden isim yapım eki
-i-	: Teklik 3. şahıs iyelik eki
-n-	: Yardımcı ses
-den	: Ayrılma hâli eki

duyduğu < duy-duk-u

duy-	: Fiil kökü
-duk-	: Sıfat-fiil eki
-u	: Teklik 3. şahıs iyelik eki

hafifseme < hafif- se-me

hafif	: İsim kökü
-se-	: İsimden fiil yapım eki
-me	: Fiilden isim yapım eki (isim-fiil)

söylenenlerden < sö-y- le -n-en- ler-den

sö-	: Fiil kökü
-y-<-z-	: Fiilden isim yapım eki
-le-	: İsimden fiil yapım eki
-n-	: Fiilden fiil yapım eki
-en-	: Sıfat-fiil eki
-ler-	: Çokluk eki
-den	: Ayrılma hâli eki

söyleyiş < sö-y- le-y-iş

sö-	: Fiil kökü
-y- < -z-	: Fiilden isim yapım eki
-le-	: İsimden fiil yapım eki
-y-	: Yardımcı ses
-iş	: Fiilden isim yapım eki (isim-fiil)

bağlayıcı < ba-ğ-la-y-ıcı

ba-	: Fiil kökü
-ğ-	: Fiilden isim yapım eki
-la-	: İsimden fiil yapım eki
-y-	: Yardımcı ses
-ıcı-	: Fiilden isim yapım eki

konuşma < kon-u-ş-ma

kon-	: Fiil gövde
-u-	: Yardımcı ses
-ş-	: Fiilden fiil yapım eki
-ma	: Fiilden isim yapma eki (isim-fiil)

yaptıklarını < yap-tık-ları-n-ı

yap-	: Fiil kökü
-tık-	: Sıfat-fiil eki
-ları-	: Çokluk 3. şahıs iyelik eki
-n-	: Yardımcı ses
-ı-	: Belirtme hâli eki

yiyecek < ye-y-ecek

ye-	: Fiil kökü ("e" ünlüsünün daralması)
-y-	: Yardımcı ses
-ecek	: Fiilden isim yapım eki (Sıfat-fiil'in kalıcı ismi)

nereden < ne+ara

nere	: İsim gövdesi
-den	: Ayrılma hâli eki

(18)

"Gözlerinin içi cin gibi gülüyordu. Odadakiler oturmakta oldukları min-derlere biraz daha rahatça yerleşip gülümsediler. Ali Emmi çakmak fitilini tu-tuşturmaya çalışırken nüktelerini işledi."

(Tarık Buğra - Küçük Ağa)

1. Cümle:

"Gözlerinin içi cin gibi gülüyordu."

Cümlenin Öğeleri:

<i>gülüyordu</i>	: Yüklem
<i>gözlerinin içi</i>	: Özne
<i>cin gibi</i>	: Zarf

Kelime Grupları:

gözlerinin içi : Belirtili isim tamlaması
cin gibi : Edat grubu

2. Cümle:

“Odadakiler oturmakta oldukları minderlere biraz daha rahatça yerleşip gülümsediler.”

Cümlelerin Öğeleri:

gülümsediler : Yüklem
odadakiler : Özne
oturmakta oldukları minderlere biraz daha rahatça yerleşip: Zarf

Kelime Grupları:

oturmakta oldukları minderlere *biraz daha rahatça* *yerleşip*: Zarf-fiil grubu
yer tamlayıcısı *zarf* *zarf-fiil*

oturmakta oldukları/ minderler: Sıfat tamlaması
oturmakta olduk(ları) : Sıfat-fiil grubu
biraz /daha rahat : Sıfat tamlaması
daha rahat : Sıfat tamlaması

3. Cümle:

“Ali Emmi çakmak fitilini tutuşturmaya çalışırken nüktesini işledi.”

Cümlelerin Öğeleri:

işledi : Yüklem
Ali Emmi : Özne
nüktesini : Belirtili nesne
çakmak fitilini tutuşturmaya çalışırken: Zarf

Kelime Grupları:

Ali Emmi : Unvan grubu
çakmak fitilini tutuşturmaya çalışırken : Zarf-fiil grubu
zarf *zarf-fiil*

<i>çakmak fitilini tutuşturma</i>	: İsim-fiil grubu
<i>nesne</i> <i>isim-fiil</i>	
<i>çakmak fitili</i>	: Belirtisiz isim tamlaması

Kelime Çözümlemeleri:

odadakiler < oda-da-ki-ler

oda	: İsim kökü
-da-	: Bulunma hâli eki
-ki-	: İsimden isim yapım eki (aitlik eki)
-ler	: Çokluk 3. şahıs eki

yerleşip < yer-leş-ip

yer	: İsim kökü
-leş-< le-ş-	: İsimden fiil yapım eki
-ip	: Zarf-fiil eki

gülümsediler < gül-ü-mse-di-ler

gül-	: Fiil kökü
-ü-	: Yardımcı ses
-mse-	: Fiilden fiil yapım eki
-di	: Görülen geçmiş zaman eki
-ler	: Çokluk 3. şahıs eki

tutuşturmaya < tut-u-ş-tur-ma-y-a

tut-	: Fiil kökü
-u-	: yardımcı ses
-ş-	: Fiilden fiil yapım eki
-tur-	: Fiilden fiil yapım eki
-ma-	: Fiilden isim yapım eki
-y-	: Yardımcı sesi
-a-	: Yönelme hâli eki

çalışırken < çal-ı-ş-ır-ken

çal-	: Fiil kökü
-ı-	: Yardımcı ses
-ş-	: Fiilden fiil yapım eki
-ır-	: Geniş zaman eki
-ken	: Zarf-fiil eki

nüktesini < nükte-si-n-i

nükte	: İsim kökü
-si-	: Teklik 3. şahıs iyelik eki
-n-	: Yardımcı ses
-i-	: Belirtme hâli eki

işledi < iş-le-di

iş	: İsim kökü
-le-	: İsimden fiil yapım eki
-di	: Görülen geçmiş zaman eki

(19)

Bu farklı anlamlardan çağın meselelerini anlamaya, onlar hakkında hüküm vermeye imkân yoktur. Tarih hem süreklilik, hem de değişikliktir. Ahmet Hamdi Tanpınar milliyeti “devam ederek değişen, değişerek devam eden sosyal bir varlık” olarak tarif eder.

(Mehmet Kaplan- Çağdaş Türk Milliyetçiliğin Dayandığı Temeller ve Kıymetler)

1. Cümle:

“Bu farklı anlamlardan çağın meselelerini anlamaya, onlar hakkında hüküm vermeye imkân yoktur.”

Cümlelerin Öğeleri:

yoktur	: Yükleme
imkân	: Özne
bu farklı anlamlardan çağın meselelerini anlamaya	: Yer tamlayıcısı
onlar hakkında hüküm vermeye	: Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

bu farklı anlamlardan çağın meselelerini anlama(ya): İsim-fiil grubu
 yer tam. nesne isim-fiil

bu/ farklı anlamlar	: Sıfat tamlaması
farklı anlamlar	: Sıfat tamlaması
çağın meseleleri	: Belirtili isim tamlaması
onlar hakkında hüküm verme(ye)	: İsim-fiil grubu
yer tam. isim-fiil	

onlar hakkı : Belirtisiz isim tamlaması

hüküm ver- : Birleşik Fiil

2. Cümle:

“Tarih hem süreklilik, hem de değişiktir.”

Cümlelerin Öğeleri:

hem süreklilik, hem de değişiktir : Yüklem

tarih : Özne

Kelime Grupları

hem süreklilik, hem de değişiktir: Bağlama grubu

3. Cümle:

“Ahmet Hamdi Tanpınar milliyeti “devam ederek değişen, değişerek devam eden sosyal bir varlık” olarak tarif eder.”

Cümlelerin Öğeleri:

tarif eder : Yüklem

Ahmet Hamdi Tanpınar : Özne

milliyeti : Nesne

“devam ederek değişen, değişerek devam eden sosyal bir varlık” olarak: Zarf

Kelime Grupları:

Ahmet Hamdi Tanpınar: Birleşik isim

“devam ederek değişen, değişerek devam eden sosyal bir varlık” olarak: Zarf-fiil gr.
isim zarf-fiil

“devam ederek değişen, değişerek devam eden/ sosyal bir varlık : Sıfat tamlaması
sıfat isim

devam ederek / değişen : Sıfat-fiil grubu

değişerek/ devam eden : Sıfat-fiil grubu

sosyal/ bir varlık : Sıfat tamlaması

bir/ varlık : Sıfat tamlaması

devam et- : Birleşik fiil

tarif et- : Birleşik fiil

Kelime Çözümlemeleri:**anlamlardan < an-la-m-lar-dan**

an <ang	: İsim kökü
-la-	: İsimden fiil yapım eki
-m-	: Fiilden isim yapım eki
-lar	: Çokluk eki
-dan	: Ayrılma hâli eki

süreklilik < sür- ek-li-lik

sür-	: Fiil kökü
-ek-	: Fiilden isim yapım eki
-li-	: İsimden isim yapım eki
-lik-	: İsimden isim yapım eki

değişiklikler < değ-i-ş-i-k-lik-tir

değ-	: Fiil kökü
-i-	: Yardımcı ses
-ş-	: Fiilden fiil yapım eki
-i-	: Yardımcı ses
-k-	: Fiilden isim yapım eki
-lik-	: İsimden isim yapım eki
-tir	: Bildirme eki

(20)

“Dil, her gün konuşulmak suretiyle işlenir. Konuşan, dış âlemde bulunan bir varlığı veya duygu ve düşüncesini anlamak için, bildiği kelime ve deyimlere başvurur. Onlar yetişmezse, yeni kelime ve deyimler icat eder yahut bilinen kelimelerin yerlerini değiştirir.”

(Mehmet Kaplan - Kültür ve Dil)

1. Cümle:

“Dil, her gün konuşulmak suretiyle işlenir.”

Cümlelerin Öğeleri:

<i>işlenir</i>	: Yüklem
<i>dil</i>	: Özne
<i>her gün konuşulmak suretiyle</i>	: Zarf

Kelime Gruplar:

<i>her gün konuşulmak sureti(yle) (ile)</i>	: Edat grubu
<i>her gün konuşulmak sureti</i>	: Belirtisiz isim tamlaması
<i>her gün konuşulmak</i>	: İsim-fiil grubu
<i>her gün</i>	: Sıfat tamlaması

2. Cümle:

“Konuşan, dış âlemde bulunan bir varlığı veya duygu ve düşüncesini anlamak için, bildiği kelime ve deyimlere başvurur.”

Cümlelerin Öğeleri:

<i>başvurur</i>	: Yüklem
<i>konuşan</i>	: Özne
<i>bildiği kelime ve deyimlere</i>	: Yer tamlayıcısı
<i>dış âlemde bulunan bir varlığı veya duygu ve düşüncesini anlamak için</i>	: Zarf

Kelime Grupları:

<i>dış âlemde bulunan bir varlığı veya duygu ve düşüncesini anlamak için</i>	: Edat grubu
<i>edata bağlı kısım</i>	<i>edat</i>
<i>dış âlemde bulunan bir varlığı veya duygu ve düşüncesini</i>	<i>anlamak</i> : İsim-fiil grubu
<i>nesne</i>	<i>isim-fiil</i>
<i>dış âlemde bulunan bir varlığı/ veya/ duygu ve düşüncesini</i>	: Bağlama grubu
<i>dış âlemde bulunan/ bir varlık</i>	: Sıfat tamlaması
<i>sıfat</i>	<i>isim</i>
<i>dış âlemde bulunan</i>	: Sıfat-fiil grubu
<i>yer tam.</i>	<i>sıfat-fiil</i>
<i>dış/âlem</i>	: Sıfat tamlaması
<i>bir /varlık</i>	: Sıfat tamlaması
<i>duygu ve düşünce</i>	: Bağlama grubu
<i>bildiği / kelime ve deyimler</i>	: Sıfat tamlaması
<i>sıfat</i>	<i>isim</i>
<i>kelime ve deyimler</i>	: Bağlama grubu

3. Cümle (Şartlı bir yapıdır)

“Onlar yetişmezse, yeni kelime ve deyimler icat eder yahut bilinen kelimelerin yerlerini değiştirir.”

Cümlelerin Öğeleri:

Onlar yetişmezse (şart kısmı, yardımcı cümle)

yetişmezse : Yüklem

onlar : Özne

yeni kelime ve deyimler icat eder yahut bilinen kelimelerin yerlerini değiştirir. (esas cümle, sıralı yapıda)

icat eder : Yüklem

o : Özne

yeni kelime ve deyimler : Belirtisiz nesne

yahut : Cümle dışı unsur (bağlaç)

değiştirir : Yüklem

o : Gizli özne

bilinen kelimelerin yerlerini : Belirtili nesne

Kelime Grupları:

yeni/ kelime ve deyimler : Sıfat tamlaması

kelime ve deyimler : Bağlama Grubu

icat et- : Birleşik fiil

bilinen kelimelerin/ yerleri : Belirtili isim tamlaması

bilinen/ kelimeler : Sıfat tamlaması

Kelime Çözümlemeleri:

konusulmak < konuş-u-l-mak

konus- : Fiil gövdesi

-u- : Yardımcı ses

-l- : Fiilden fiil yapım eki

-mak : Fiilden isim yapım eki

suretiyle < suret-i-y-le

suret : İsim kökü

-i- : Teklik 3. şahıs iyelik eki

-y-	: Yardımcı ses
-le	: Vasıta hâli eki

işlenir < iş-le-n-ir

iş-	: İsim kökü
-le-	: İsimden fiil yapım eki
-n-	: Fiilden fiil yapım eki
-ir	: Geniş zaman eki

bulunan < bul-u-n-an

bul-	: Fiil kökü
-u-	: Yardımcı ses
-n-	: Fiilden fiil yapım eki
-an	: Sıfat-fiil eki

varlığı < var-lık-ı

var	: İsim kökü
-lık-	: İsimden isim yapım eki
-ı	: Belirtme hâli eki

duygu < duy-gu

duy-	: Fiil kökü
-gu	: Fiilden isim yapım eki

düşüncesini < düş-e-n-ce-si-n-i

düş-	: İsim kökü
-ü- < -e-	: İsimden fiil yapım eki
-n-	: Fiilden fiil yapım eki
-ce	: Fiilden isim yapım eki
-si-	: Teklik 3. şahıs iyelik eki
-n-	: Yardımcı ses
-i	: Belirtme hâli eki

anlamak < an-la-mak

an < ang	: İsim kökü
-la-	: İsimden fiil yapım eki
-mak-	: Fiilden isim yapım eki (isim-fiil)

bildiği < bil-dik-i

bil-	: Fiil kökü
-dik-	: Sıfat-fiil eki
-i	: Teklik 3. şahıs iyelik eki

deyimlere < de-y-im-ler-e

de-	: Fiil kökü
-y-	: Yardımcı ses
-im-	: Fiilden isim yapım eki
-ler-	: Çokluk eki
-e	: Yönelme hâli eki

yetişmezse < yet-i-ş-mez-se

yet-	: Fiil kökü
-i-	: Yardımcı ses
-ş-	: Fiilden fiil yapım eki
-mez-	: Geniş zamanın olumsuzu
-se	: Şart eki

değiştirir < değ-i-ş-tir-ir

değ-	: Fiil kökü
-i-	: Yardımcı ses
-ş-	: Fiilden fiil yapım eki
-tir-	: Fiilden fiil yapım eki
-ir	: Geniş zaman eki

(21)

“Fert, konuştuğu dili hazır bulur. Dil, ferde cemiyetin bağışladığı en büyük miras ve donanımdır. Ana, baba, çevre, okul, çocuğa dil vasıtasıyla cemiyetin asırlar boyunca biriktirdiği hayat tecrübesini ve kültürünü aktarır.”

(Mehmet Kaplan-Kültür ve Dil)

1. Cümle:

“Fert, konuştuğu dili hazır bulur.”

<i>hazır bulur</i>	: Yüklem
<i>fert</i>	: Özne
<i>konuştuğu dili</i>	: Belirtili nesne

Kelime Grupları:

<i>konuştuğu dil</i>	: Sıfat tamlaması
<i>hazır bul-</i>	: Birleşik fiil

2. Cümle:

“Dil, ferde cemiyetin bağısladığı en büyük miras ve donanımdır.”

Cümlelerin Öğeleri:

ferde cemiyetin bağısladığı en büyük miras ve donanımdır: Yüklem
dil : Özne

Kelime Grupları:

ferde cemiyetin bağısladığı/ en büyük miras ve donanım: Sıfat tamlaması
ferde cemiyetin bağısladığı : Sıfat-fiil grubu
en büyük/ miras ve donanım : Sıfat tamlaması
en büyük : Sıfat tamlaması
miras ve donanım : Bağlama grubu

3. Cümle:

“Ana, baba, çevre, okul, çocuğa dil vasıtasıyla cemiyetin asırlar boyunca biriktirdiği hayat tecrübesini ve kültürünü aktarır.”

Cümlelerin Öğeleri:

aktarır : Yüklem
ana, baba, çevre, okul : Özne (Birden çok özne kullanılmış)
cemiyetin asırlar boyunca biriktirdiği hayat tecrübesini ve kültürünü: Belirtili nesne
çocuğa : Yer tamlayıcısı
dil vasıtasıyla : Zarf

Kelime Grupları:

dil vasıtasıyla : Edat grubu
dil vasıtası : Belirtisiz isim tamlaması
cemiyetin/ asırlar boyunca biriktirdiği hayat tecrübesi ve kültürü: Belirtili isim tamlaması
asırlar boyunca biriktirdiği/ hayat tecrübesi ve kültür: Sıfat tamlaması
asırlar boyunca biriktirdiği : Sıfat-fiil grubu
asırlar boyu : Belirtisiz isim tamlaması
hayat tecrübesi/ ve/ kültür : Bağlama grubu
hayat tecrübesi : Belirtisiz isim tamlaması

Kelime Çözümlemeleri:**büyük < büyü-k**

büyü- : Fiil kökü
 -k : Fiilden isim yapım eki

boyunca < boy -u- n-ca

boy : İsim kökü
 -u- : Teklik 3. şahıs iyelik eki
 -n- : Yardımcı ses
 -ca : Eşitlik hâli eki

biriktirdiği < bir-i-k-tir-dik-i -

bir- : İsim kökü
 -i- : Yardımcı ses
 -k- : İsimden fiil yapım eki
 -tir- : Fiilden fiil yapım eki
 -dik- : Sıfat-fiil eki
 -i : Teklik 3. şahıs iyelik eki

(22)

“Mustafa Kemal’in kağnısı derdi, kağnısına
 Mermi taşırdı öteye, dağ taş aşardı.
 Çabuk giderdi, çok götürürdü Elifçik,
 Nam salmıştı asker içinde
 Bu kez herkesten evvel almıştı yükünü,
 Doğrulmuştu yola, önceden önceden”
 (Fazıl Hüsnü Dağlarca)

1. Cümle:

“Mustafa Kemal’in kağnısı derdi, kağnısına.”

Cümlelerin Öğeleri:

derdi : Yükleme
 o : Özne
 Mustafa Kemal’in kağnısı: Belirtisiz nesne
 kağnısına : Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

Mustafa Kemal'in / kağnısı : Belirtili isim tamlaması
Mustafa Kemal : Birleşik isim

2. Cümle:

"Mermi taşırdı öteye."

Cümlelerin Öğeleri:

taşırdı : Yüklem
(o) : Gizli özne
mermi : Nesne
öteye : Yer tamlayıcısı

3. Cümle:

"Dağ taş aşardı."

Cümlelerin Öğeleri:

aşardı : Yüklem
(o) : Gizli özne.
dağ taş : Nesne

Kelime Grupları:

dağ taş : Tekrar grubu.

4. Cümle:

"Çabuk giderdi."

Cümlelerin Öğeleri:

giderdi : Yüklem.
(o) : Gizli özne.
çabuk : Zarf.

5. Cümle:

“Çok götürürdü Elifçik.”

Cümlelerin Öğeleri:

götürürdü : Yüklem.
Elifçik : Özne.
çok : Zarf.

6. Cümle:

“Nam salmıştı asker içinde.”

Cümlelerin Öğeleri:

nam salmıştı : Yüklem.
 (o) : Gizli özne.
asker içinde : Yer tamlayıcısı.

Kelime Grupları:

nam sal- : Birleşik fiil
asker içi : Belirtisiz isim tamlaması

7. Cümle:

“Bu kez herkesten evvel almıştı yükünü.”

Cümlelerin Öğeleri:

almıştı : Yüklem
o : Gizli özne
yükünü : Nesne
herkesten evvel : Zarf
bu kez : Zarf

Kelime Grupları:

bu kez : Sıfat tamlaması
herkesten evvel : Edat grubu

8. Cümle:*“Doğrulmuştu yola, önceden önceden”***Cümlelerin Öğeleri:**

<i>doğrulmuştu</i>	: Yüklem
<i>o</i>	: Gizli Özne
<i>yola</i>	: Yer tamlayıcısı
<i>önceden önceden</i>	: Zarf

Kelime Grupları:*önceden önceden* : Tekrar grubu.**Kelime Çözümlemeleri:****taşırdı < taş-ı-r-dı**

taş	: İsim kökü
-ı-	: İsimden fiil yapım eki
-r-	: Geniş zaman eki
-dı	: Hikâye birleşik çekimi

götürürdü < gö-tür-ür-dü

gö- < kö-	: Fiil kökü
-tür-	: Fiilden fiil yapım eki
-ür-	: Geniş zaman eki
-dü	: Geniş zamanın hikâyesi

içinde

iç	: İsim kökü
-i-	: Teklik 3. şahıs iyelik eki
-n-	: Yardımcı ses
-de	: Bulunma hâli eki

doğrulmuştu < doğru-l- muş-tu

doğru	: İsim gövdesi
-l-	: İsimden fiil yapım eki
-muş-	: Öğrenilen geçmiş zaman eki
-tu	: Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi

önceden < ön-ce-den

ön	: İsim kökü
-ce-	: İsimden isim yapım eki
-den	: Ayrılma hâli eki

(23)

“Yeni kelimeler yapılırken sistemli şekilde hareket edilmeli, eklerin fonksiyon ve manalarına, işlek olup olmadıklarına bakılmalıdır. Bir kelime tarihî metinlerden, öbürü herhangi bir halk ağzından; bir ek filan lehçeden, öteki ek başka lehçeden alınmamalıdır. Dil canlı bir uzviyet olduğundan kelime meydana getirilirken eklerin umumi ve ortak olmasına dikkat edilmelidir.”

(Faruk K. Timurtaş)

1. Cümle:

“Yeni kelimeler yapılırken sistemli şekilde hareket edilmeli.”

Not: Bu cümlenin yüklemi gereklilik kipinin 3. şahsıyla kurulduğu için özne bulunmamaktadır. Bu kipin 3. şahıslarının bazı kullanılışlarında özne bulunmaz.

Cümlelerin Öğeleri:

<i>hareket edilmeli</i>	: Yüklem
<i>sistemli şekilde</i>	: Zarf
<i>yeni kelimeler yapılırken</i>	: Zarf

Kelime Grupları:

<i>Yeni/ kelime</i>	: Sıfat tamlaması
<i>yeni kelime /yapılırken</i>	: Zarf-fiil grubu
<i>sistemli şekil</i>	: Sıfat tamlaması
<i>hareket et-</i>	: Birleşik fiil

2. Cümle:

“Eklerin fonksiyon ve manalarına, işlek olup olmadıklarına bakılmalıdır.”

Not: Bu cümlelerin yüklemi gereklilik kipinin 3. şahsıyla kurulduğu için özne bulunmamaktadır. Bu kipin 3. şahıslarının bazı kullanılışlarında özne bulunmaz.

Cümlelerin Öğeleri:

<i>bakılmalıdır</i>	: Yüklem
<i>eklerin fonksiyon ve manalarına</i>	: Yer tamlayıcısı
<i>işlek olup olmadıklarına</i>	: Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

<i>eklerin/ fonksiyon ve manaları</i>	: Belirtili isim tamlaması
<i>fonksiyon ve mana</i>	: Bağlama grubu
<i>işlek olup</i>	: Zarf-fiil grubu
<i>işlek ol-</i>	: Birleşik fiil

3. Cümle:

*“Bir kelime tarihî metinlerden, öbürü herhangi bir halk ağzından; bir ek fi-
lan lehçeden, öteki ek başka lehçeden alınmamalıdır.”*

Not: Bu cümle, “bağımlı sıralı” bir cümledir ve yüklem ortaktır.

“Bir kelime tarihî metinlerden (alınmamalıdır)

Cümlelerin Öğeleri:

<i>alınmamalıdır</i>	: Yüklem
<i>bir kelime</i>	: Özne
<i>tarihi metinlerden</i>	: Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

<i>bir kelime</i>	: Sıfat tamlaması.
<i>tarihî metin</i>	: Sıfat tamlaması.

“Öbürü herhangi bir halk ağzından (alınmalıdır)”

Cümlelerin Öğeleri:

<i>alınmamalıdır</i>	: Yüklem
<i>öbürü</i>	: Özne
<i>herhangi bir halk ağzından</i>	: Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

<i>herhangi bir/ halk ağızı</i>	: Sıfat tamlaması
<i>halk ağızı</i>	: Belirtisiz isim tamlaması
<i>herhangi</i>	: Birleşik sıfat

“Bir ek filan lehçeden (alınmamalıdır)”

Cümlelerin Öğeleri:

<i>alınmamalıdır</i>	: Yüklem
<i>bir ek</i>	: Özne
<i>filan lehçeden</i>	: Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

<i>bir ek</i>	: Sıfat tamlaması
<i>filan lehçe</i>	: Sıfat tamlaması

“Öteki ek başka lehçeden alınmamalıdır.”

Cümlelerin Öğeleri:

<i>alınmamalıdır</i>	: Yüklem
<i>öteki ek</i>	: Özne
<i>başka lehçeden</i>	: Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

<i>öteki ek</i>	: Sıfat tamlaması
<i>başka lehçe</i>	: Sıfat tamlaması

4. Cümle:

“Dil canlı bir uzviyet olduğundan kelime meydana getirilirken eklerin umumi ve ortak olmasına dikkat edilmelidir.”

Not: Bu cümlelerin yüklemi gereklilik kipinin 3. şahsıyla kurulduğu için özne bulunmamaktadır. Bu kipin 3. şahıslarının bazı kullanılışlarında özne bulunmaz.

Cümlelerin Öğeleri:

<i>dikkat edilmelidir</i>	: Yüklem
<i>kelime meydana getirilirken</i>	: Zarf
<i>eklerin umumi ve ortak olmasına</i>	: Yer tamlayıcısı
<i>dil canlı bir uzviyet olduğundan</i>	: Zarf

Kelime Grupları:

<i>dil canlı bir uzviyet olduğundan:</i>	Zarf-fiil grubu
<i>canlı/ bir uzviyet</i>	: Sıfat tamlaması
<i>bir uzviyet</i>	: Sıfat tamlaması
<i>kelime meydana getirilirken</i>	: Zarf-fiil grubu
<i>meydana getir-</i>	: Birleşik fiil
<i>eklerin / umumi ve ortak olması:</i>	Belirtili isim tamlaması
<i>umumi ve ortak olma</i>	: İsim-fiil grubu
<i>umumi ve ortak</i>	: Bağlama grubu
<i>umumi ve ortak ol-</i>	: Birleşik fiil
<i>dikkat et-</i>	: Birleşik fiil

Kelime Çözümlemeleri:

yapılırken < yap-ı-l-ır-ken

yap-	: Fiil kökü
-ı-	: Yardımcı ses
-l-	: Fiilden fiil yapım eki
-ır-	: Geniş zaman eki
-ken	: Zarf-fiil eki (i-ken)

işlek < iş-le-k

iş	: İsim kökü
-le-	: İsimden fiil yapım eki
-k-	: Fiilden isim yapım eki

olmadıklarına < ol-ma-dık-ları-n-a

ol-	: Fiil kökü
-ma-	: Fiilden fiil yapım eki (olumsuzluk)
-dık-	: Sıfat-fiil eki
-ları-	: Çokluk 3. şahıs iyelik eki
-n-	: Yardımcı ses
-a	: Yönelme hâli eki

bakılmalıdır < bak-ı-l-malı-dır

bak-	: Fiil kökü
-ı-	: Yardımcı ses
-l-	: Fiilden fiil yapım eki
-malı-	: Gerekliklik kipi
-dır	: Kuvvetlendirme eki

ağzından < ağız-ı-n-dan

ağz	: İsim kökü ("ı" ünlüsü düşmüş)
-ı-	: Teklik 3. şahıs iyelik eki
-n-	: Yardımcı ses
-dan	: Ayrılma hâli eki

öteki < öt-e-ki

öt-	: Fiil kökü
-e-	: Kalıplaşmış zarf-fiil eki
-ki	: İsimden isim yapım eki

olduğundan < ol-duk-u-n-dan

ol-	: Fiil kökü
-duğ	: Sıfat-fiil eki
-u-	: Teklik 3. şahıs iyelik eki
-n-	: Yardımcı ses
-dan	: Uzaklaşma hâli eki

getirilirken < getir-i-l-ir-ken

getir- < kel-tür	: Fiil gövdesi (-l- düşmesi ve ünlü düzleşmesi)
-i-	: Yardımcı ses
-l-	: Fiilden fiil yapım eki
-ir-	: Geniş zaman eki
-ken	: Zarf-fiil eki

eklerin < ek-ler-in

ek	: İsim kökü
-ler-	: Çokluk eki
-in	: İlgî eki

edilmelidir < et-i-l-meli-dir

et-	: Fiil kökü ("t" ünsüzü sedalılaştırmış)
-i-	: Yardımcı ses
-l-	: Fiilden fiil yapım eki

-meli-	: Gereklilik kipi
-dir	: Kuvvetlendirme eki

(24)

*“Erbâb-ı kemâli çekemez nâkıs olanlar
Rencide olur dîde-i huffâş ziyâdan.”*
Ziya Paşa

Cümle:

“Erbâb-ı kemâli çekemez nâkıs olanlar.”

Cümlenin Öğeleri:

<i>çekemez</i>	: Yüklem
<i>nâkıs olanlar</i>	: Özne
<i>erbâb-ı kemâli</i>	: Nesne

Kelime Grupları:

<i>erbâb-ı kemâl</i>	: Farsça isim tamlaması
<i>nâkıs ol-</i>	: Birleşik fiil

2. Cümle:

“Rencide olur dîde-i huffâş ziyâdan.”

Cümlenin Öğeleri:

<i>rencide olur</i>	: Yüklem
<i>dîde-i huffâş</i>	: Özne
<i>ziyâdan</i>	: Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

<i>rencide ol-</i>	: Birleşik fiil
<i>dîde-i huffâş</i>	: Farsça isim tamlaması

(25)

“Âyînesi iştir kişinin lâfa bakılmaz
Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde.”

Ziya Paşa

1. Cümle:

“Âyînesi iştir kişinin.”

Cümlelerin Öğeleri:

iştir : Yüklem

kişinin âyînesi : Özne

Kelime Grupları:

kişinin âyînesi : Belirtili isim tamlaması

2. Cümle:

“Lâfa bakılmaz.”

Not: Yüklem meçhul fiilden oluştuğu için cümlede özne bulunmamaktadır.

Cümlelerin Öğeleri:

bakılmaz : Yüklem

lafa : Yer tamlayıcısı

3. Cümle:

“Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde.”

Cümlelerin Öğeleri:

görünür : Yüklem

şahsın rütbe-i aklı : Özne

eserinde : Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

şahsın rütbe-i aklı : Belirtili isim tamlaması
rütbe-i akl : Farsça isim tamlaması

Kelime Çözümlemeleri:**bakılmaz < bak-ı-l-maz**

bak- : Fiil kökü
 -ı- : yardımcı ses
 -l- : Fiilden fiil yapım eki
 -maz : Geniş zamanın olumsuzu

şahsın < şahs-ın

şahs : İsim kökü
 -ın : İlgi hâli eki

görünür < gör-ü-n-ür

gör- : Fiil gövdesi (kelime başında “k > g” değişimi vardır)
 -ü- : Yardımcı ses
 -n- : Fiilden fiil yapım eki
 -ür- : Geniş zaman

(26)

**Kaç bahar, bülbüle hasret, güle hasret yaşadık;
 Görmedik kaç yaz ufuklarda yarım bir mehtâb.
 Bu elem defteri dünyada kapansın dilerim...
 Dilerim bir daha mahşerde açılsın bu kitâb!**

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

1. Cümle*Kaç bahar bülbüle hasret güle hasret yaşadık***Cümlelerin Öğeleri:**

yaşadık : Yüklem
(biz) : Özne
kaç bahar : Zarf
bülbüle hasret, güle hasret : Zarf

Kelime Grupları:

<i>kaç bahar</i>	: Sıfat tamlaması
<i>bülbüle hasret</i>	: Yönelme grubu
<i>güle hasret</i>	: Yönelme grubu

2. Cümle

Görmedik kaç yaz ufuklarda yarım bir mehtâb.

Cümlelerin Öğeleri:

<i>görmedik</i>	: Yüklem
<i>(biz)</i>	: Özne
<i>yarım bir mehtâb</i>	: Nesne
<i>kaç yaz</i>	: Zarf
<i>ufuklarda</i>	: Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

<i>yarım /bir mehtâb</i>	: Sıfat tamlaması
<i>bir mehtâb</i>	: Sıfat tamlaması
<i>kaç yaz</i>	: Sıfat tamlaması

3. Cümle (İç içe birleşik cümle)

Bu elem defteri dünyada kapansın dilerim...

Cümlelerin Öğeleri:

<i>dilerim</i>	:	Yüklem
<i>ben</i>	:	Özne
<u><i>Bu elem defteri</i></u>	<u><i>dünyada</i></u>	<u><i>kapansın</i></u> : Nesne (İç cümle)
özne	yer tam.	yüklem

Kelime Grupları:

<i>bu/ elem defteri</i>	: Sıfat tamlaması
<i>elem defteri</i>	: Belirtisiz isim tamlaması

4. Cümle (İç içe birleşik cümle)

Dilerim bir daha mahşerde açılsın bu kitâb!

Cümlelerin Öğeleri:

dilerim : Yüklem
(ben) : Özne
bir daha mahşerde açılsın bu kitâb : Nesne (İç cümle)
zarf **yer tam.** **yük.** **özne**

Kelime Grupları:

bir daha : Sıfat tamlaması (zarf grubu)
bu kitâb : Sıfat tamlaması

Kelime Çözümlemeleri:

yaşadık < yaş-a-dı-k
 yaş : İsim kökü
 -a- : İsimden fiil yapım eki
 -dı- : Görülen geçmiş zaman eki
 -k : Çokluk 1. şahıs eki

kapansın < kap-a-n-sın
 kap : İsim kökü
 -a- : İsimden fiil yapım eki
 -n- : Fiilden fiil yapım eki
 -sın : Teklik 3. şahıs emir eki

dilerim < dil-e-r-im
 dil : İsim gövdesi
 -e- : İsimden fiil yapım eki
 -r- : Geniş zaman eki
 -im : Teklik 1. şahıs eki

**Bana yalnızlığımı sezdiren uykusuzluk
Koynumda boşluğunu duyduğum bir kadındır**
(Cahit Sıtkı Tarancı)

1. Cümle:

*Dilsiz karanlıklarda beliren uykusuzluk
İçimden dışarıya akseden bir yangındır*

Cümlelerin Öğeleri:

Dilsiz karanlıklarda beliren uykusuzluk : Özne
İçimden dışarıya akseden bir yangındır : Yüklem

Kelime Grupları:

Dilsiz karanlıklarda beliren/ uykusuzluk : Sıfat tamlaması
sıfat isim

dilsiz karanlıklarda beliren : Sıfat-fiil grubu
Yer tamlayıcısı sıfat-fiil

dilsiz/karanlıklar : Sıfat tamlaması

İçimden dışarıya akseden bir yangındır : Sıfat tamlaması
sıfat isim

İçimden dışarıya akseden : Sıfat-fiil grubu
Yer tam. sıfat-fiil

bir/ yangın : Sıfat tamlaması

2. Cümle:

*Bana yalnızlığımı sezdiren uykusuzluk
Koynumda boşluğunu duyduğum bir kadındır*

Cümlelerin Öğeleri:

Bana yalnızlığımı sezdiren uykusuzluk : Özne
Koynumda boşluğunu duyduğum bir kadındır : Yüklem

Kelime Grupları:

bana yalnızlığımı sezdiren / *uykusuzluk* : Sıfat tamlaması

Sıfat isim

bana yalnızlığımı sezdiren : Sıfat-fiil grubu

Yer tam. nesne sıfat-fiil

koynumda boşluğunu duyduğum / *bir kadındır* : Sıfat tamlaması

koynumda boşluğunu duyduğum : Sıfat-fiil grubu

yer tam. nesne sıfat-fiil

bir kadın : Sıfat tamlaması

(28)

**Ben en hakîr bir insanı kardeş sayan bir ruhum;
Bende esir yaratmayan bir Tanrı'ya îmân var;
Paçavralar altındaki yoksul beni yaralar;**

**Bırak beni haykırayım susarsam sen matem et;
Unutma ki şâirleri haykırmayan bir millet,
Sevenleri toprak olmuş öksüz çocuk gibidir.**

(Mehmet Emin Yurdakul)

1. Cümle:

“Ben en hakîr bir insanı kardeş sayan bir ruhum”

Cümlelerin Öğeleri:

en hakîr bir insanı kardeş sayan bir ruhum: Yükleme

ben : Özne

Kelime Grupları:

en hakîr bir insanı kardeş sayan/ bir ruh : Sıfat tamlaması

en hakîr bir insanı kardeş sayan : Sıfat-fiil grubu

nesne zarf sıf. fiil

en hakîr /bir insan : Sıfat tamlaması

en hakîr : Sıfat tamlaması

bir insan : Sıfat tamlaması

bir ruh : Sıfat tamlaması

2. Cümle:*“Bende esir yaratmayan bir Tanrı’ya îmân var”***Cümle Unsurlar:**

<i>var</i>	: Yükleme
<i>îmân</i>	: Özne
<i>bende</i>	: Yer tamlayıcısı
<i>esir yaratmayan bir Tanrı’ya</i>	: Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

<i>esir yaratmayan/ bir Tanrı</i>	: Sıfat tamlaması
<i>esir yaratmayan</i>	: Sıfat-fiil grubu
<i>bir Tanrı</i>	: Sıfat tamlaması

3. Cümle:*“Paçavralar altındaki yoksul beni yaralar”***Cümlelerin Öğeleri:**

<i>yaralar</i>	: Yükleme
<i>paçavralar altındaki yoksul</i>	: Özne
<i>beni</i>	: Belirtili nesne

Kelime Grupları:

<i>paçavralar altındaki/ yoksul</i>	: Sıfat tamlaması
<i>paçavralar altındaki</i>	: Aitlik grubu
<i>paçavralar altı</i>	: Belirtisiz isim tamlaması

5. Cümle:*“Bırak beni”***Cümlelerin Öğeleri:**

<i>bırak</i>	: Yükleme
<i>sen</i>	: Gizli özne (sen)
<i>beni</i>	: Belirtili nesne

6. Cümle:*“Haykırayım”***Cümlelerin Öğeleri:**

haykırayım : Yüklem
ben : Gizli özne (-im)

7. Cümle:*“Susarsam sen matem et.”* (Şartlı birleşik yapı)**Cümlelerin Öğeleri:**

matem et : Yüklem
sen : Özne
susarsam : Zarf

“Susarsam” (Şartlı cümlelerin yardımcı cümlesi)

susarsam : Yüklem
ben : Gizli özne (-m)

Kelime Grupları:*matem et-* : Birleşik fiil**8. Cümle** (ki’li birleşik yapı)

*Unutma ki şâirleri haykırmayan bir millet,
 Sevenleri toprak olmuş öksüz çocuk gibidir.*

Temel Cümlelerin Öğeleri:

unutma : Yüklem
sen : Gizli özne (sen)

Şâirleri haykırmayan bir millet,

Sevenleri toprak olmuş öksüz çocuk gibidir : Nesne (Yardımcı cümle temel cümleyle nesne ilgisiyle bağlıdır)

*“Şâirleri haykırmayan bir millet,
Sevenleri toprak olmuş öksüz çocuk gibidir.”*

Yardımcı Cümlelerin Öğeleri:

sevenleri toprak olmuş öksüz çocuk gibidir : Yüklem
şâirleri haykırmayan bir millet : Özne

Kelime Grupları:

sevenleri toprak olmuş öksüz çocuk/ gibi : Edat grubu
sevenleri toprak olmuş/öksüz çocuk : Sıfat tamlaması
sevenleri toprak olmuş : Sıfat-fiil grubu
toprak ol- : Birleşik fiil
öksüz çocuk : Sıfat tamlaması
şâirleri haykırmayan/ bir millet : Sıfat tamlaması
şâirleri haykırmayan : Sıfat-fiil grubu
bir millet : Sıfat tamlaması

Kelime çözümlemeleri:

yaratmayan < yarat-ma-y-an

yarat : Fiil gövdesi
-ma- : Fiilden fiil yapım eki (olumsuzluk)
-y- : Yardımcı ses
- an : Sıfat -fiil eki

yaralar < yar-a-la-r

yar- : Fiil kökü
-a- : Fiilden isim yapım eki
-la- : İsimden fiil yapım eki
-r : Geniş zaman eki

altındaki < alt-ı-n-da-ki

alt : İsim kökü
-ı- : Teklik 3. şahıs iyelik eki
-n- : Yardımcı ses
-da- : Bulunma hâli eki
-ki : Aitlik eki (sıfat yapan ek)

haykırayım < hay-kır-ayım

hay	: İsim kökü
-kır-	: İsimden fiil yapım eki
-ayım	: Teklik 1. şahıs emir eki (istek işlevinde)

susarsam < sus -ar-sa-m

sus-	: Fiil kökü
-ar-	: Geniş zaman eki
-sa-	: Şart eki
-m	: Teklik 1. şahıs eki

sevenleri < sev-en-leri

sev-	: Fiil kökü
-en-	: Sıfat-fiil eki
-leri	: Çokluk 3. şahıs iyelik eki

(29)

Dilerim ki fânî dünyada hiç kimse
 Ömrünü mihnetle telef etmesin.
 Fakat kâmil adam olmak isterse,
 Elem çektiğine esef etmesin.

(Rıza Tevfik Bölükbaşı)

1. Cümle (ki'li birleşik yapı)

*"Dilerim ki fânî dünyada hiç kimse
 Ömrünü mihnetle telef etmesin."*

Temel Cümlelerin Öğeleri:

<i>dilerim</i>	: Yüklem
<i>ben</i>	: Gizli özne (-im)
<i>fânî dünyada hiç kimse ömrünü mihnetle telef etmesin:</i>	Nesne

"Fânî dünyada hiç kimse ömrünü mihnetle telef etmesin."

Yardımcı Cümlelerin Öğeleri:

<i>telef etmesin</i>	: Yüklem
<i>hiç kimse</i>	: Özne
<i>ömrünü</i>	: Belirtili nesne

fânî dünyada : Yer tamlayıcısı
mihnetle : Zarf

Kelime Grupları:

fânî dünya : Sıfat tamlaması
hiç kimse : Sıfat tamlaması
telef et- : Birleşik fiil

2. Cümle (Şartlı birleşik yapı)

*“Fakat kâmil adam olmak isterse,
 Elem çektiğine esef etmesin.”*

Temel Cümlelerin Öğeleri:

esef etmesin : Yüklem
o : Gizli özne (-sin)
elem çektiğine : Yer tamlayıcısı
kâmil adam olmak isterse : Zarf
fakat : Cümle dışı unsur

“Fakat kâmil adam olmak isterse,

Yardımcı Cümlelerin Öğeleri:

isterse : Yüklem
o : Özne
kâmil adam olmak : Belirtisiz nesne
fakat : Cümle dışı unsur

Kelime Grupları:

kâmil adam olmak : İsim-fiil grubu
kâmil adam : Sıfat tamlaması
elem çek- : Birleşik fiil
esef et- : Birleşik fiil

(30)

Ruhumda gizli bir emel mi arar
 Gözlerime bakıp dalan gözlerin?
 Aklıma gelmedik bilmece sorar
 Beni hülyalara salan gözlerin.

Rıza Tefvik Bölükbaşı

1. Cümle:

*“Ruhumda gizli bir emel mi arar
 Gözlerime bakıp dalan gözlerin?”*

Cümlelerin Öğeleri:

arar : Yüklem
 gözlerime bakıp dalan gözlerin : Özne
 gizli bir emel mi : Nesne
 ruhumda : Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

ruhum : İyelik grubu (tamlayan düşmüş, [benim] ruhum)
 gizli /bir emel : Sıfat tamlaması
 bir emel : Sıfat tamlaması
 gözlerime bakıp dalan/ gözlerin: Sıfat tamlaması
 gözlerime bakıp /dalan : Sıfat-fiil grubu
 gözlerime bakıp : Zarf-fiil grubu

2. Cümle:

*“Aklıma gelmedik bilmece sorar
 Beni hülyalara salan gözlerin.”*

Cümlelerin Öğeleri:

sorar : Yüklem
 beni hülyalara salan gözlerin : Özne
 aklıma gelmedik bilmece : Belirtisiz nesne

Kelime grupları:

<i>aklıma gelmedik /bilmece</i>	: Sıfat tamlaması
<i>aklıma gelmedik</i>	: Sıfat-fiil grubu
<i>beni hülyalara salan /gözlerin</i>	: Sıfat tamlaması
<i>beni hülyalara/ salan</i>	: Sıfat-fiil grubu
nesne	yer tam. sıf. fiil

Kelime Çözümleri:**gözlerine < göz-ler-i-n**

göz	: isim gövdesi
-ler-	: Çokluk eki
-i-	: Yardımcı ses
-n-	: Teklik 2. şahıs iyelik eki

gelmedik < gel-me-dik

gel-	: Fiil kökü
-me-	: Fiilden fiil yapım eki
-dik	: Sıfat-fiil eki

bilmece < bil-me-ce

bil-	: Fiil kökü
-mece	: Fiilden isim yapım eki

(31)

“Eviniz kutu gibi küçücük bir evdi,
 Sarmaşıklarla balkonu örtük bir evdi;
 Güneşin batmasına yakın saatlerde
 Yıkanırdı gölgesi kuytu bir derede;
 Yaz kış yeşil bir saksı ıtır pencerede;
 Bahçede akasyalar açardı baharla
 Ne şirin komşumuzdun sen, Fahriye abla!”
 (Ahmet Muhip Dıranas)

1. Cümle

“Eviniz kutu gibi küçücük bir evdi”

Cümlelerin Öğeleri:

<i>kutu gibi</i>	: Zarf
<i>küçük bir evdi</i>	: Yüklem
<i>eviniz</i>	: Özne

Kelime Grupları:

<i>eviniz</i>	: İyelik grubu (tamlayan düşmüş, [sizin] eviniz)
<i>kutu gibi/ küçük bir ev</i>	: Sıfat tamlaması
<i>kutu gibi</i>	: Edat grubu
<i>küçük /bir ev</i>	: Sıfat tamlaması
<i>bir ev</i>	: Sıfat tamlaması

2. Cümle:

“Sarmaşıklarla balkonu örtük bir evdi”

Cümlelerin Öğeleri:

<i>sarmaşıklarla balkonu örtük bir evdi</i>	: Yüklem
<i>o (Eviniz)</i>	: Gizli özne

Kelime Grupları:

<i>sarmaşıklarla balkonu örtük/ bir ev</i>	: Sıfat tamlaması
<i>sarmaşıklarla /balkonu örtük</i>	: Vasita grubu
<i>balkonu örtük</i>	: İsnat grubu
<i>bir ev</i>	: Sıfat tamlaması

3. Cümle:

*“Güneşin batmasına yakın saatlerde
Yıkanırды gölgesi kuytu bir derede.”*

Cümlelerin Öğeleri:

<i>yıkanırды</i>	: Yüklem
<i>o (eviniz)</i>	: Gizli özne
<i>güneşin batmasına yakın saatlerde</i>	: Zarf
<i>gölgesi kuytu bir derede</i>	: Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

<i>güneşin batmasına yakın/ saatler</i>	: Sıfat tamlaması
<i>güneşin batmasına/ yakın</i>	: Yönelme grubu
<i>güneşin batması</i>	: Belirtili isim tamlaması
<i>gölgesi kuytu /bir dere</i>	: Sıfat tamlaması
<i>gölgesi kuytu</i>	: İsnat grubu
<i>bir dere</i>	: Sıfat tamlaması

4. Cümle:

“Yaz kış yeşil bir saksı ıtır pencerede (vardı, bulunurdu)”

Not: Bu cümle eksilteli bir cümledir. Cümlemin yüklemi bulunmamaktadır ve yüklem cümlemin akışına uygun bir kelime ile tamamlanmaktadır.

Cümlemin Öğeleri:

<i>(vardı, bulunurdu)</i>	: Yüklem
<i>yeşil bir saksı ıtır</i>	: Özne
<i>yaz kış</i>	: Zarf
<i>pencerede</i>	: Yer tamlatıcısı

Kelime Grupları:

<i>yaz kış</i>	: Tekrar grubu
<i>yeşil/ bir saksı ıtır</i>	: Sıfat tamlaması
<i>bir saksı/ ıtır</i>	: Sıfat tamlaması
<i>bir saksı</i>	: Sıfat tamlaması

5. Cümle:

“Bahçede akasyalar açardı baharla”

Cümlemin Öğeleri:

<i>açardı</i>	: Yüklem
<i>akasyalar</i>	: Özne
<i>bahçede</i>	: Yer tamlatıcısı
<i>baharla</i>	: Zarf

Kelime Grupları:

baharla (ile) : Edat grubu

6. Cümle:

"Ne şirin komşumuzdun sen Fahriye abla!"

Cümlelerin Öğeleri:

ne şirin komşumuzdun : Yüklem
sen : Özne
Fahriye abla : Cümle dışı unsur (seslenme)

Kelime Grupları:

ne şirin /komşu : Sıfat tamlaması
ne şirin : Sıfat tamlaması
Fahriye abla : Unvan grubu

Kelime Çözümlemeleri:**eviniz < ev-i-niz**

ev : İsim kökü
-i- : Yardımcı ses
-niz : Çokluk 2. şahıs iyelik eki

küçücük < küçük-cük

küçü(k) : İsim gövdesi
-cük : İsimden isim yapım eki

örtük < ört-ü-k

ört- : Fiil kökü
-ü- : Yardımcı ses
-k : Fiilden isim yapım eki

batmasına < bat-ma-sı-n-a

bat- : Fiil kökü
-ma- : Fiilden isim yapım eki
-sı- : Teklik 3. şahıs iyelik eki
-n- : Yardımcı ses
-a : Yönelme hâli eki

yıkanırdı < yıka-n-ır-dı

yıka-	: Fiil kökü
-n-	: Fiilden fiil yapım eki
-ır-	: Geniş zaman eki
-dı	: Hikâye birleşik çekimi

komşumuzdun < kon-u-ş-u-muz-du-n

kom- < -n-	: Fiil gövdesi (n > m benzeşmesi var)
-u-	: Yardımcı ses
-ş-	: Fiilden fiil yapım eki
-u-	: Fiilden isim yapım eki
-muz-	: Çokluk 1. şahıs iyelik eki
(i-)	: Ek-fiil
-du-	: Ek-fiil'in görülen geçmiş zamanı
-n	: Teklik 2. şahıs eki.

(32)

**"Demezsın ki :''Bunların içlerinde kimler var?''
Felâkete düşenler senin için hep insan;
Tehlikeler önünde ''yardım'' diye haykıran
Herkes senin o büyük yüreğini yaralar.**

(Mehmet Akif Ersoy)

1. Cümle (ki'li yapılı)**"Demezsın ki :''Bunların içlerinde kimler var?''****Temel Cümlelerin Öğeleri:**

<i>demezsın</i>	: Yükleme
<i>sen</i>	: Özne (-sin)
<i>bunların içlerinde kimler var</i>	: Belirtisiz nesne

Bunların içlerinde kimler var (yardımcı cümle, ana cümleye nesne olarak katılmıştır)

Yardımcı Cümlelerin Öğeleri:

<i>var</i>	: Yükleme
<i>kimler</i>	: Özne
<i>bunların içinde</i>	: Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

bunların içi : Belirtili isim tamlaması

2. Cümle:

“Felâkete düşenler senin için hep insan.”

Cümlelerin Öğeleri:

insan : Yüklem (ek-fiil düşmüş; -dır)
felâkete düşenler : Özne
senin için : Zarf
hep : Zarf

Kelime Grupları:

felâkete düşen : Sıfat-fiil grubu
senin için : Edat grubu

3. Cümle:

*“Tehlikeler önünde “yardım” diye haykıran
 Herkes senin o büyük yüreğini yaralar.”*

Cümlelerin Öğeleri:

yaralar : Yüklem
tehlikeler önünde “yardım” diye haykıran herkes : Özne
senin o büyük yüreğini : Belirtili Nesne

Kelime Grupları:

tehlikeler önünde “yardım” diye haykıran/ herkes : Sıfat tamlaması
sıfat isim
tehlikeler önünde yardım” diye haykıran : Sıfat-fiil grubu
yer tam. zarf sıfat-fiil
tehlikeler öntü : Belirtisiz isim tamlaması
yardım diye : Edat grubu
senin /o büyük yüreğin : Belirtili isim tamlaması

o /büyük yürek

: Sıfat tamlaması

büyük/yürek

: Sıfat tamlaması

Kelime Çözümlemeleri:**demezsin < de-mez-sin**

de- : Fiil Kökü

-mez- : Geniş zamanın olumsuzu

-sin : Teklik 2. şahıs eki

bunların < bu-n-lar-ın

bu : İsim kökü

-n- : Yardımcı ses

-lar- : Çokluk eki

-ın : İlgi hâli eki

içlerine < iç-leri-n-de

iç : İsim kökü

-leri- : Çokluk 3. şahıs iyelik eki

-n- : Yardımcı ses

-e : Yönelme hâli eki

(33)

Yaşasan da iki üç yüz sene hatta bin yıl
 Bil ki virane saray bir gün elinden gidecek
 Bir sokak saili ya padişah olsan gerdun
 Aynı narhı her iki surete taktir edecek
 (Hüseyin Rifat)

1. Cümle:

Yaşasan da iki üç yüz sene hatta bin yıl
Bil ki virane saray bir gün elinden gidecek

Bu cümle şartlı birleşik cümledir. “*Yaşasan da iki üç yüz sene hatta bin yıl*” mısraı yardımcı cümledir. Temel cümleye zarf ilgisiyle bağlıdır. “*Bil ki virane saray bir gün elinden gidecek*” mısraı da temel cümledir. Temel cümle de ki’li yapılı bir cümledir.

Yardımcı Cümlelerin Ögeleri:*Yaşasan da iki üç yüz sene hatta bin yıl*

<i>yaşasan da</i>	: Yüklem
<i>(Sen)</i>	: Gizli özne (sen)
<i>iki üç yüz sene hatta bin yıl</i>	: Zarf

Temel Cümlelerin Ögeleri:*Bil ki virane saray bir gün elinden gidecek* (ki'li yapıda)

<i>bil</i>	: Yüklem
<i>sen</i>	: Gizli özne (sen)
<i>virane saray bir gün elinden gidecek</i>	: Nesne
<i>gidecek</i>	: Yüklem
<i>virane saray</i>	: Özne
<i>bir gün</i>	: Zarf
<i>elinden</i>	: Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

<i>iki üç yüz sene / hatta / bin yıl</i>	: Bağlama grubu
<i>iki üç yüz/ sene</i>	: Sıfat Tamlaması
<i>iki üç yüz</i>	: Sıfat Tamlaması
<i>bin yıl</i>	: Sıfat Tamlaması
<i>virane saray</i>	: Sıfat Tamlaması
<i>bir gün</i>	: Sıfat Tamlaması

2. Cümle:*Bir sokak saili ya padişah olsan gerdun
Aynı narhı her iki surete taktir edecek*

Bu cümle de şartlı birleşik cümledir. “*Bir sokak saili ya padişah olsan*” kısmı yardımcı cümle; “*gerdun aynı narhı her iki surete taktir edecek*” kısmı da temel cümledir. Yardımcı cümle temel cümleye zarf ilgisıyla bağlıdır.

Yardımcı Cümlelerin Ögeleri:

<i>bir sokak saili ya padişah olsan</i>	: Yüklem
<i>sen</i>	: Gizli özne (sen)

Temel Cümlelerin Öğeleri:

gerdun aynı narhı her iki surete taktir edecek

<i>taktir edecek</i>	: Yükleme
<i>gerdun</i>	: Özne
<i>aynı narhı</i>	: Belirtili nesne
<i>her iki surete</i>	: Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

bir sokak saili ya padişah/ ol- : Birleşik fiil
isim yar. fiil

<i>bir /sokak saili ya padişah</i>	: Sıfat tamlaması
<i>sokak saili ya padişah</i>	: Bağlama grubu
<i>sokak saili</i>	: Belirtisiz isim tamlaması
<i>aynı /narh</i>	: Sıfat tamlaması
<i>her iki/ suret</i>	: Sıfat tamlaması
<i>taktir et-</i>	: Birleşik fiil

(34)

Karlı dağdan yolum ayrıldı bahâr ülkesine;
Çekti bir cennete hulyâmî hayâlin hızla.
Bana göz kırpalı sen bir bulutun ardından,
Konuşan bir çocuğum her gece bir yıldızla.
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

1. Cümle:

Karlı dağdan yolum ayrıldı bahâr ülkesine;

Cümlelerin Ögeleri:

ayrıldı : Yüklem
yolum : Özne
karlı dağdan : Yer tamlayıcısı
bahâr ülkesine : Yer tamlayıcısı

Kelime Grupları

karlı dağ : Sıfat tamlaması
bahâr ülkesi : Belirtisiz isim tamlaması

2. Cümle:

Çekti bir cennete hulyâmı hayâlin hızla.

Cümlelerin Öğeleri:

çekti : Yüklem
hayâlin : Özne
bir cennete : Yer tamlayıcısı
hulyâmı : Belirtili nesne
hızla : Zarf

Kelime Grupları:

hayâlin : Tamlayanı düşmüş iyelik grubu ([senin] hayalin)
bir cennet : Sıfat tamlaması
hızla (ile) : Edat grubu

3. Cümle:

*Bana göz kırpalı sen bir bulutun ardından,
 Konuşan bir çocuğum her gece bir yıldızla.*

Cümlelerin Öğeleri:

Her gece bir yıldızla konuşan bir çocuğum : Yüklem
Bana göz kırpalı sen bir bulutun ardından : Zarf

Kelime Grupları:

her gece bir yıldızla konuşan/ bir çocuğum : Sıfat tamlaması
 sıfat isim

her gece *bir yıldızla* *konusan* : Sıfat-fiil grubu
 zarf zarf sıfat-fiil

her gece : Sıfat tamlaması

<i>bir/ yıldız</i>	: Sıfat tamlaması
<i>yıldızla</i>	: Edat grubu
<i>bir çocuk</i>	: Sıfat tamlaması
<i>bana göz kırpalı</i>	: Zarf-fiil grubu
<i>göz kırp-</i>	: Birleşik fiil
<i>bir bulut</i>	: Sıfat tamlaması
<i>bir bulutun ardı</i>	: Belirtili isim tamlaması

(35)

**“Bir katre içen çeşme-i pür-hûn-ı fenâdan
Başın alamaz bir daha bârân-ı belâdan.”**

(Ziya Paşa)

Cümlelerin Öğeleri:

<i>alamaz</i>	: Yüklem
<i>bir katre içen çeşme-i pür-hûn-ı fenâdan:</i>	Özne
<i>başın</i>	: Belirtili nesne
<i>bârân-ı belâdan</i>	: Yer tamlayıcısı
<i>bir daha</i>	: Zarf

Kelime Grupları:

<i>bir katre içen çeşme-i pür-hûn-ı fenâdan</i>	: Sıfat-fiil grubu
<i>nesne sıf.fiil yer tamlayıcısı</i>	
<i>bir katre</i>	: Sıfat tamlaması
<i>çeşme-i pür-hûn-ı fenâ</i>	: Farsça isim tamlaması
<i>bir daha</i>	: Sıfat tamlaması (zarf grubu)
<i>bârân-ı belâ</i>	: Farsça isim tamlaması

Kelime Çözümleri:**içen < iç-en**

<i>iç-</i>	: Fiil kökü
<i>-en</i>	: Sıfat-fiil eki

başın < baş-ı-n

<i>baş</i>	: İsim kökü
<i>-ı-</i>	: Teklik 3. şahıs iyelik eki
<i>-n</i>	: Belirtme hâli eki

alamaz < al-amaz

al- : Fiil kökü

-amaz : Yeterlilik fiilinin geniş zamanın olumsuz eki.

(36)

Hepsi, sırtında abâ, günlerce
 Gittiler içleri hicranla dolu;
 Her günün ufkunu sardıkça gece
 Dediler: "Belki son akşamdır bu."
 (Yahya Kemal Beyatlı)

1. Cümle:

*Hepsi, sırtında abâ, günlerce
 Gittiler içleri hicranla dolu;*

Cümlelerin Ögeleri:

<i>gittiler</i>	: Yüklem
<i>hepsi</i>	: Özne
<i>sırtında abâ</i>	: Zarf
<i>günlerce</i>	: Zarf
<i>içleri hicranla dolu</i>	: Zarf

Kelime Grupları:

<i>sırtında abâ</i>	: Bulunma grubu
<i>içleri/ hicranla dolu</i>	: İsnat grubu
<i>hicranla dolu</i>	: Vasıta grubu

2. Cümle:

Bu cümle iç içe birleşik yapı bir cümledir.

*Her günün ufkunu sardıkça gece
 Dediler: "Belki son akşamdır bu."*

Cümlelerin Öğeleri:

<i>dediler</i>	: Yükleme
<i>onlar</i>	: Gizli özne (onlar)
<i>her günün ufkunu sardıkça gece</i>	: Zarf
<i>belki son akşamdır bu</i>	: Nesne (iç cümle)
<i>son akşamdır</i>	: Yükleme
<i>bu</i>	: Özne
<i>belki</i>	: Cümle dışı unsur

Kelime Grupları:

Gece her günün ufkunu sardıkça : Zarf-fiil grubu
 özne nesne zarf-fiil

her günün/ufku : Belirtili isim tamlaması
her gün : Sıfat tamlaması
son akşam : Sıfat tamlaması

Kelime Çözümlemeleri:

hepsi < hep-si

hep : İsim kökü
 -si : Teklik 3. şahıs iyelik eki

sırtında < sırt-ı-n-da

sırt : İsim kökü
 -ı- : Teklik 3. şahıs iyelik eki
 -n- : Yardımcı ses
 -da : Bulunma hâli eki

günlerce < gün-ler-ce

gün : İsim kökü
 -ler- : Çokluk eki
 -ce : Eşitlik hâli eki

gittiler < git-ti-ler

git- : Fiil kökü
 -ti- : Görülen geçmiş zaman eki
 -ler : Çokluk 3. şahıs eki

içleri < iç-leri

- iç : İsim kökü
-leri : Çokluk 3. şahıs iyelik eki

hicranla < hicran-la

- hicran : İsim kökü
-la : Vasıta eki

dolu < dol-u

- dol- : Fiil gövdesi
-u : Fiilden isim yapım eki

günün < gün-ün

- gün : İsim kökü
-ün : İlgi hâli eki

ufkunu < ufk-u-n-u

- ufk : İsim kökü
-u- : Teklik 3. şahıs iyelik eki
-n- : Yardımcı ses
-u : Belirme hâli eki

sardıkça < sar-dıkça

- sar- : Fiil kökü
-dıkça : Zarf-fiil eki

akşamdır < akşam-dır

- akşam : İsim gövdesi
-dır : Bildirme eki

Mesafeler gözlerin gibi sonsuzdur senin,
Seyrettikçe kıpkızıl yanar göz bebeklerim.
Bense engin denize bakan bir pencerenin
Önünde gelmeyecek saatleri beklerim.

(Yaşar Nabi Nayır)

1. Cümle:

Mesafeler gözlerin gibi sonsuzdur senin

Cümlelerin Öğeleri:

<i>sonsuzdur</i>	: <i>Yüklem</i>
<i>mesafeler</i>	: <i>Özne</i>
<i>senin gözlerin gibi</i>	: <i>Zarf</i>

Kelime Grupları:

<i>senin gözlerin</i>	: <i>Belirtili isim tamlaması</i>
<i>senin gözlerin gibi</i>	: <i>Edat grubu</i>

2. Cümle:

Seyrettikçe kıpkızıl yanar göz bebeklerim.

Cümlelerin Öğeleri:

<i>yanar</i>	: <i>Yüklem</i>
<i>göz bebeklerim</i>	: <i>Özne</i>
<i>kıpkızıl</i>	: <i>Zarf</i>
<i>seyrettikçe</i>	: <i>Zarf</i>

Kelime Grupları:

<i>kıpkızıl</i>	: <i>Tekrar grubu</i>
<i>göz bebeklerim</i>	: <i>Belirtisiz isim tamlaması</i>

3. Cümle

**Bense engin denize bakan bir pencerenin
Önünde gelmeyecek saatleri beklerim.**

Cümlelerin Öğeleri:

<i>beklerim</i>	: <i>Yüklem</i>
<i>ben(se)</i>	: <i>Özne</i>
<i>gelmeyecek saatleri</i>	: <i>Belirtili nesne</i>
<i>engin denize bakan bir pencerenin önünde:</i>	: <i>Yer Tamlayıcısı</i>

Kelime Grupları:

<i>engin deniz</i>	: <i>Sıfat tamlaması</i>
<i>engin denize bakan</i>	: <i>Sıfat-fiil grubu</i>

<i>engin denize bakan bir pencere</i>	: Sıfat tamlaması
<i>bir pencere</i>	: Sıfat tamlaması
<i>engin denize bakan bir pencerenin önü:</i>	Belirtili isim tamlaması
<i>gelmeyecek saatler</i>	: Sıfat tamlaması

Kelime Çözümlemeleri:

Gözlerin< göz-ler-i-n

<i>göz</i>	: İsim gövdesi
<i>-ler-</i>	: Çokluk eki
<i>-i-</i>	: Yardımcı ses
<i>-n-</i>	: Teklik 2. şahıs iyelik eki

Sonsuzdur< son-suz-dur

<i>son</i>	: İsim kökü
<i>-suz-</i>	: İsimden isim yapım eki
<i>-dur</i>	: Bildirme eki (Teklik 3. şahıs)

Senin<sen-in

<i>sen</i>	: İsim kökü
<i>-in</i>	: İlgi hâli eki

Seyrettikçe< seyir+et-tikçe

<i>seyret-</i>	: Birleşik fiil
<i>-tikçe-</i>	: Zarf-fiil

Yanar< yan-ar

<i>yan-</i>	: Fiil kökü
<i>-ar</i>	: Geniş zaman eki

Bebeklerim< bebek-ler-i-m

<i>bebek</i>	: İsim gövdesi
<i>-ler-</i>	: Çokluk eki
<i>-i-</i>	: Yardımcı ses
<i>-m</i>	: Teklik 1. şahıs iyelik eki

Bakan<bak-an*bak- : Fiil kökü**-an : Sıfat-fiil eki***Önünde< ön-ü-n-de***ön : İsim kökü**-ü- : Teklik 3. şahıs iyelik eki**-n- : Yardımcı ses**-de : Bulunma hâli eki***Gelmeyecek<gel-me-y-ecek***gel- : Fiil gövdesi**-me- : Fiilden fiil yapım eki**-y- : Yardımcı ses**-ecek : Sıfat-fiil yapım eki***Saatleri<saat-ler-i***saat : İsim kökü**-ler- : Çokluk eki**-i- : Belirtme hâli eki***Beklerim<bek-le-r-im***bek : İsim kökü**-le- : İsimden fiil yapım eki**-r- : Geniş zaman eki**-im : Teklik 1. şahıs eki*

**Bilemem, dostlar: Ne yanda evim,
 Ne yanda dergâhım;
 Ben ki dağ, taş, yokuş demez, giderim,
 Ben ki yalnızlığım ile hemrâhım...
 Melek-ül-Mevt'i yolda karşılamak
 İsteyen bir garip seyyâhım!**

(Arif Nihat Asya)

1. Cümle:**Bilemem, dostlar****Cümlenin Öğeleri:**

bilemem : *Yüklem*
ben : *Gizli özne(-m)*
dostlar : *Cümle dışı unsur*

2. Cümle:**Ne yanda evim****Cümlenin Öğeleri:**

ne yanda : *Yüklem*
evim : *Özne*

Kelime Grupları:

evim : *İyelik grubu*

3. Cümle:**Ne yanda dergâhım****Cümlenin Öğeleri:**

ne yanda : *Yüklem*
dergâhım : *Özne*

Kelime Grupları:

dergâhım : *İyelik grubu*

4. Cümle:**Ben ki dağ, taş, yokuş demez, giderim**

Cümlelerin Öğeleri:

<i>giderim</i>	: Yükleme
<i>ben</i>	: Gizli özne
<i>ki</i>	: Cümle dışı unsur
<i>dağ, taş yokmuş demez:</i>	Zarf

5. Cümle:

Ben ki yalnızlığım ile hemrâhım...

Cümlelerin Öğeleri:

<i>hemrâhım</i>	: Yükleme
<i>ben</i>	: Özne
<i>ki</i>	: Cümle dışı unsur
<i>yalnızlığım ile</i>	: Zarf

Kelime Grupları:

<i>hemrâhım</i>	: İyelik grubu
<i>yalnızlığım ile</i> (Yalnızlığım ile):	Edat grubu

6. Cümle:

**Melek-ül-Mevt'i yolda karşılamak
İsteyen bir garip seyyâhım!**

Cümlelerin Öğeleri:

<i>melek-ül-Mevt'i yolda karşılamak isteyen bir garip seyyâhım!:</i>	Yükleme
<i>ben</i>	: Gizli özne(-m)

Kelime Grupları:

<i>melek-ül-Mevt'i yolda karşılamak</i>	: İsim-fiil grubu
<i>melek-ül-Mevt'i yolda karşılamak isteyen:</i>	Sıfat-fiil grubu
<i>melek-ül-Mevt'i yolda karşılamak isteyen bir garip seyyâh:</i>	Sıfat tamlaması
<i>bir garip seyyâh</i>	: Sıfat tamlaması
<i>garip seyyâh</i>	: Sıfat tamlaması

Kelime Çözümlemeleri:**Bilemem<bil-eme-m**

<i>bil-</i>	: <i>Fiil kökü</i>
<i>-eme-</i>	: <i>Yeterlilik fiilinin olumsuzu</i>
<i>-m</i>	: <i>Teklik 1. şahıs eki</i>

İsteyen< iste-y-en

<i>iste(iz-de)</i>	: <i>Fiil gövdesi</i>
<i>-y-</i>	: <i>Yardımcı ses</i>
<i>-en</i>	: <i>Sıfat-fiil</i>

KAYNAKLAR

- ABASIYANIK, S. Faik, *Seçme Hikâyeler*, MEB Yayınları, Ankara 2001.
- AÇIKGÖZ, Halil-YELTEN, Muhammet, *Kelime Grupları*, İstanbul 2005.
- AKIN, Lemi, *Türkiye Türkçesinde Bağlaçlar* (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul 2004.
- AKYÜZ, Kenan, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1970
- ALTINTOPRAK (Gündoğmuş), Sevgi, *Yahya Kemal'in Manzum Eserlerinde Kelime Grupları: Yapılışları ve Kullanılışları*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2001.
- ASYA, Arif Nihat, *Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor*, Ötüken Yayınları, İst. 1997.
- ASYA, Arif Nihat, *Kökler ve Dallar*, Ötüken Yayınları, İst. 1997.
- ASYA, Arif Nihat, *Duâlar ve Aminler*, Ötüken Yayınları, İst. 1997.
- ATABAY, Neşe, Kutluk, İbrahim, Özel, Sevgi, *Sözcük Türleri* (Yayıma hazırlayan: Doğan Aksan), Ankara 1983.
- ATABAY, Neşe-Özel, Sevgi-Çam, Ayfer, *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, Ankara 1981.
- BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1986.
- BAŞAR, Kürşat, *Başucumda Müzik*, 4. bs, Türkiye İş Bankası Yayınları, İst. 2003.
- BAYRAV, Süheyla, *Yapısal Dilbilimi*, İstanbul 1969.
- BEHRAMOĞLU, Ataol, *Son Yüzyıl Büyük Türk Şiiri Antolojisi*, I-II, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1993.
- BEYATLI, Y. Kemal, *Aziz İstanbul*, Yahya Kemal Enstitüsü, İstanbul 1974.
- BEYATLI, Y. Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul 1969.
- BEYATLI, Yahya Kemal, *Eski Şiirin Rüzgârıyla*, Fetih Cemiyeti Yayınları, İst. 1993.
- BEYATLI, Yahya Kemal, *Rubâîler ve Hayam Rubâîlerini Türkçe Söyleyiş*, Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1988.
- BEZİRCİ, Asım, Özer, Kemal, *Dünden Bugüne Türk Şiiri (Yeni Şiir 1940-1960)*, C., III, Evrensel Basım Yayım, İst. 2002.
- BEZİRCİ, Asım, Özer, Kemal, *Dünden Bugüne Türk Şiiri (Yeni Şiir 1940-1960)*, C., IV, Evrensel Basım Yayım, İst. 2002.
- BİLGEGİL, M. Kaya, *Türkçe Dilbilgisi*, 2. bs., Dergâh Yayınları, İstanbul 1982.
- BİLGİN, Muhittin, *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- BOZKURT, Fuat, *Türkiye Türkçesi*, 2. bs., Hatioğlu Yayınları, Ankara 2000.
- BUĞRA, Tarık, *Küçük Ağa*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1992.
- BUĞRA, Tarık, *Yağmur Beklerken*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1998.
- COŞAR, Asiye Mevhibe, *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Beş Şehir" Adlı Eserindeki*

- Cümlelerde Unsur Dizilişi ve Kuruluş İlişkisi*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, basılmamış doktora tezi), İstanbul 1997.
- ÇAMLİBEL, F. Nafiz, *Han Duvarları*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993.
- ÇOKUM, Sevinç, *Ağustos Başağı*, Cönk Yayınları, İstanbul 1989.
- DELİCE, Halil İbrahim *Türkçe Sözdizimi*, Kitabevi, İstanbul 2003.
- DEMİRAY, Kemal “de BAĞLACI”, *Türk Dili*, Sayı.279, TDK, 1974, s.933-935.
- DEMİRAY, Kemal, *Temel Dilbilgisi*, İstanbul 1981.
- DENY, Jean, *Türk Dili Grameri, Osmanlı Lehçesi* (çev. Ali Ulvi Elöve), İstanbul 1941.
- DEVELİ, Hayati, “-Sa Morfemli Yardımcı Cümleler ve Bunlarla Kurulan Birleşik Cümleler Üzerine Bir İnceleme”, *TDAY-Belleten* 1995, Ankara 1997, s. 116-151.
- DIRANAS, A.Muhip, *Şiirler*, 7.bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.
- DİZDAROĞLU, Hikmet, *Tümce Bilgisi*, Ankara 1976.
- DOĞAN, Enfel: *Eski Anadolu Türkçesinde Kelime Grupları ve Kullanılışları* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, basılmamış yüksek lisans tezi), İstanbul 2001.
- DURDIYEV, Tahir, *Reşat Nuri Güntekin’in Çalıkuşu Romanının Sentaksı Üzerine Bir İnceleme* (İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış doktora tezi), İstanbul 1999.
- EDİSKUN, Haydar, *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.
- EMRE, A. Cevat, *Türk Dilbilgisi*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1945.
- ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 1972.
- ERKCAN, Meryem, *Faruk Nafiz Çamlıbel’in Han Duvarları Adlı Şiir Kitabı Üzerinde Söz Dizimi İncelemesi* (İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış yüksek lisans tezi), İstanbul 2004.
- ERSOY, M. Akif, *Safahat*, İstanbul 1984.
- ESİN, Osman, *Abdülhak Şinasi Hisar’ın Çamlıcadaki Eniştemiz Adlı Eserindeki Cümle Tipleri Üzerine Bir İnceleme*, (İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış doktora tezi), İstanbul 1997.
- GEÇER, İlhan, *Cumhuriyet Döneminde Türk Şiiri*, Ankara 1987.
- GENCAN, Tahir Nejat, *Dilbilgisi*, Kanaat Yayınları, İstanbul 1997.
- GÖÇKÜN, Önder, *Ziya Paşa’nın Hayatı, Eserleri, Edebi Şahsiyeti ve Şiirleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- GÖKALP, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İst. 1976
- GÜLENSOY, Tuncer, *Türkçe El Kitabı*, Bizim Gençlik Yayınları, Kayseri 1994.
- GÜNEŞ, Sezai, *Türk Dili ve Anlatım Bilgisi*, 1.bs., D.E.Ü.Rektörlük Matbaası, İzmir, 1999.

- GÜNTEKİN, R.Nuri, *Çalıkuşu*, 48.bs., İnkılâp Kitapevi, İstanbul t.y.
- GÜNTEKİN, R.Nuri, *Dudaktan Kalbe*, 22.bs., İstanbul, İnkılâp Kitapevi, t.y.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri, *Acımak*, Güven Basımevi, İstanbul 1941.
- Güzel Yazılar (Şiirler)*, TDK Yayınları, Ankara 2003.
- Güzel Yazılar (Mektuplar)*, TDK Yayınları Ankara 1997.
- Güzel Yazılar (Romanlar)*, TDK Yayınları, Ankara 1999.
- Güzel Yazılar (Röportajlar)*, TDK Yayınları, Ankara 1997.
- Güzel Yazılar (Oğuz'dan Bugüne)*, TDK Yayınları, Ankara 1996.
- HACİEMİNOĞLU, Necmettin, *Türk Dilinde Edatlar*, MEB Yayınları, İstanbul 1992.
- HATİBOĞLU, Vecihe, *Türkçenin Sözdizimi*, Ankara 1972.
- İLHAN, Attila, *Duvar*, 9.bs., Bilgi Yayınevi, İstanbul 1998.
- KANIK, Orhan Veli, *Bütün Şiirleri*, Varlık Yayınları, İstanbul 1963.
- KARAHAN, Leyla, *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara 1991.
- KARAOSMANOĞLU, Y.Kadri, *Kiralık Konak*, Remzi Kitap Evi, İstanbul 1974.
- KARAOSMANOĞLU, Y.Kadri, *Yaban*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.
- KARAÖRS, Metin, *Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri*, Kayseri 1993.
- KARAÖRS, Metin, *Karşılaştırmalı Şekil ve Cümle Bilgisi*, Ankara 2005.
- KARAY, R.Halit, *Kadınlar Tekkesi*, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 1964.
- KARAY, Refik Halit, *Gurbet Hikâyeleri*, İnkılâp ve Aka Kitabevi, İstanbul 1965.
- KAYNAK, Oya: "Türkçede Bağlaçlar", *Türk Dili*, C.XIX, Sayı.209, 1969, s. 697-705.
- KEMAL, Yaşar, *Kuşlar da Gitti*, 1.bs., Adam Yayınları, İstanbul 1995.
- KESKİN, Raşit, *Türkçe Dilbilgisi, -Kelime ve Cümle Tahlilleri*, Konya 2003.
- KISAKÜREK, N.Fazıl, *Çile*, 48.bs., İstanbul, b.d. Yayınları, 2003.
- KOÇ, Nurettin, *Yeni Dilbilgisi*, 3. bs., İnkılâp Yayınları, İstanbul 1996.
- KORKMAZ, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992.
- KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara 2003.
- KÜÇÜK, Nabi, *Yaşar Kemal'in Kuşlar da Gitti Adlı Eserinde Devrik Yapı*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, basılmamış yüksek lisans tezi), İstanbul 2001.
- KÜKEY, Mazhar, *Türkçenin Sözdizimi*, Ankara 1975.
- LEWIS, G.L., *Turkish Gramer*, Oxford University Pres, Oxford 1978.
- Lİ, Shuzhen, *Peyami Safa'nın Fatih-Harbiye Romanının Sentaksı Üzerine Bir İnceleme*, (İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış doktora tezi), İstanbul 2005.
- MEMMEDOĞLU, Alaeddin, "Türk Dilinde Girişik Birleşik Cümle Meselesi, 3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

- MERİÇ, Cemil, *Bu Ülke*, 10. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 1995.
- MERİÇ, Cemil, *Bu Ülke*, 23. bs., İletişim Yayınları, İst. 2004.
- MERİÇ, Cemil, *Bir Dünya Eşiğinde*, 10. bs., İletişim Yayınları, İst. 2007.
- MIHÇIOĞLU, Cemal, “Ve Bağlacından Nasıl Kurtuluruz?”, *Türk Dili*, C.XXXI, Sayı.283, TDK, 1975, s.253-261.
- MIHÇIOĞLU, Cemal: “Ve Bağlacı Üzerine”, *Türk Dili*, C.XXXI, Sayı.284, TDK, 1975, s.399-400.
- MİRATA, Türker, “Ve Bağlacı Üzerine”, *Türk Dili*, C.XXXI, Sayı.285, TDK, 1975, s.492.
- MOUSSA, Gamal, *Refik Halit Karay’ın “Memleket Hikâyeleri” ve “Gurbet Hikâyeleri” Adlı Eserlerindeki Cümle Tipleri Üzerine Bir İnceleme*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, basılmamış doktora tezi), İstanbul 1995.
- NECATİGİL, Behçet, *Bile/Yazdı*, 1.bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997.
- ORHON, Orhan Seyfi, *Şiirler*, 1000 Temel Eser, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.
- ÖZKAN, Mustafa, *Tarih İçinde Türk Dili*, 3. bs., Filiz Kitabevi, İstanbul 2004.
- ÖZKAN, Mustafa, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, 2. bs., Filiz Kitabevi, İstanbul 2001.
- ÖZKAN, Mustafa, “Eski Türkiye Türkçesinde ki/kim Bağlaçlarının Kullanılışı Üzerine”, *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXXI, İstanbul 2004, s. 213-225.
- ÖZKAN, Mustafa, “Tarihî Türkiye Türkçesi Metinlerinde İstek Eki -A/-E’nin Kullanılışı Üzerine”, *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXX, İstanbul, 2003, s. 359-385.
- ÖZKAN, Mustafa-Tören, Hatice-Esin, Osman, *Yüksek Öğretimde Türk Dili, Yazılı ve Sözlü Anlatım*, 2. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 2006.
- ÖZKAN, Mustafa, *İnsan İletişim ve Dil*, 3F Yayınları, İstanbul 2008.
- SAFA, Peyami, *Yalnızız*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997.
- SAFA, Peyami, *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1972.
- SAFA, Peyami, *Biz İnsanlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1972.
- SAFA, Peyami, *Fatih-Harbiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1976.
- SEV, Gülsel, *Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2001.
- SEVMEZ, Adem, *Türkiye Türkçesinde Şarhlı Cümle Üzerine Bir İnceleme* (İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış yüksek lisans tezi), İstanbul 2001.
- SEYFETTİN, Ömer, *Seçme Hikâyeler*, 1000 Temel Eser, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.
- SEYFETTİN, Ömer, *Hikâyeler 1-2-3*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1999.

- SKUKA (Davut), Hülya, *Yahya Kemal'in Manzum Eserlerinde Zarflar ve Kullanılışları* İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2002.
- ŞİMŞEK, Rasim *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*, Trabzon 1987.
- TAHİR, Kemal, *Devlet Ana*, Bilgi Yayın Evi, Ankara 1967.
- TANPINAR, A.Hamdi, *Beş Şehir*, İş Bankası Kültür Cep Kitapları, Ankara 1960.
- TANPINAR, A.Hamdi, *Huzur*, 5.bs., Dergâh Yayınları, İstanbul 1992.
- TANSEL, Fevziye Abdullah, *Mehmet Emin Yurdakul'un Eserleri-1 Şiirler*, TTK Basımevi, Ankara 1989.
- TARANCI, Cahit Sıtkı, *Otuz Beş Yaş*, Varlık Yayınları, İstanbul 1964.
- TARANCI, Cahit Sıtkı, *Seçmeler*, 1000 Temel Eser, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.
- TATÇI, Mustafa, *Yunus Emre Divanı II*, Millî Eğitim Basımevi, İst. 1997.
- TOPALOĞLU, Ahmet, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1989.
- TUNCER, Hediye, *Türk Dilinde Zarf-Fiiller*, (Trakya Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Edirne 1996.
- TÜRK DİL KURUMU, *İmlâ Klavuzu*, Ankara 2005.
- UMRAN, Sedat-AKAY, Hasan, *Şaheserler Antolojisi*, İşaret Yayınları, İstanbul 1994.
- UYSAI, Sermet Sami, *Türkçe Anlatım Yöntemleri*, İstanbul 1980.
- ÜNLÜ, Şemsettin: "Ve sözcüğü", *Türk Dili*, C.XXVI, Sayı. 251(1972), s. 521-523.
- VELİ, Orhan, *Bütün Şiirleri*, 40.bs., Adam Yayınları, İstanbul 2000.
- YAVUZ, Hilmi, *Denemeler*, 1.bs., İstanbul, Boyut Kitapları, 1996.

